[illegible]
[illegible]
Co [illegible]
Po [illegible]
[illegible]

[illegible] આવૃત્તિ [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૯૮૧
[illegible]

મૂલ્ય [illegible] ૧૦==૦૦

મુદ્રક
શાહ ગિરધરલાલ [illegible]
સાધના મુદ્રણાલય
દાણાપીઠ પાછળ
ભાવનગર [illegible]

સમયે ઘર બેઠા ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું પુણ્ય-પાપ-આશ્રવ-સંવર આદિનું તત્ત્વજ્ઞાન મેળવી શકીએ તે માટે ૩૬૦૦૦ પ્રશ્નોત્તરોથી સભર ભગવતીસૂત્ર જેવો આગમ ગ્રંથ સૌને માટે ઉપાદેય અને મહત્વનો બને તેમાં આશ્ચર્ય નથી

મૂળ સૂત્રો તથા ટીકાના ગ્રંથો પણ વાંચવાની લાયકાત આપણી ન હોવાના કારણે પૂ. ... ... શ્રીજીએ ... આવા ગ્રંથો ગુજરાતી ભાષામાં તે આગમોનો ભાવાનુવાદ ... આપણા ઉપર અનન્ય ઉપકાર કર્યો ... જે ... શકાય તેમ નથી અને અમારી ... પૂર્વક કરી શકાય ... કે, અરિહંત ... વાણીના આવી ... અનુવાદ ભાવાનુવાદ થાય ને જ્યારે ... બનવાથી સૌ કોઈને માટે લાભ લેવાનો ... કેમકે આજના ભૌતિકવાદના પ્રચાર સામે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના આગમીય ગ્રંથો જ સૌ કોઈને પાપમાર્ગથી બચાવનાર બને છે માટે અને ... થીને ... બીજા ... તૈયાર ... અમને તેમાં ... અવસર પ્રાપ્ત ...

નિરંગી ... પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રી ... સૂરીશ્વરજી મ.નો ઉપકાર ... સાધના તેમના ... પણ અમે ... આપીએ છીએ

... જૈન ... અને ... માનીએ કે ... થયો છે ... અને ... પણ ... અમે આભાર ...

... ૨૦૩૭ ... ... મંત્રી
... ... (...)
... ૨૪-૨-૮૧ ... (A P Rl)

ॐ ह्रीं अर्हं नमः

લેખકીય પુરોવચન

મારી રાજસ્થાનના મૂળનાયક દેવાધિદેવ શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની તથા સ્વર્ગસ્થ દાદાગુરૂ ૧૦૦૮ શ્રી વિજય ધર્મસૂરીશ્વરજી (કાશીવાળા) અને શાસનદીપક મારા ગુરૂવર્ય મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ. સાહેબની અસીમ કૃપાથી જ શ્રુતજ્ઞાનના સાગરસમા શ્રી ભગવતી સૂત્ર ઉપર પ્રારંભેલુ વિવેચન કાર્ય આજે ચોથા ભાગમા નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થયુ છે

બીજા ભાગની પ્રસ્તાવનાના લેખક, પૂજ્ય જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રી વિજય કીર્તિચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શબ્દોમા કહીએ તો દ્રવ્યાનુયોગના જટિલ કઠિણ અને કપરા વિષયનુ વિવેચન કરવુ તથા પ્રત્યેક વિષય પર પ્રકાશ પાડવો એ ત્યારે જ બને કે-લેખકને ઊંડો અનુભવ હોય બુદ્ધિ કુશાગ્ર હોય શાસ્ત્રોનુ તલસ્પર્શી જ્ઞાન હોય, સતત-અવિરત પરિશ્રમ હોય હૃદયમા ચિત્તશુદ્ધિ હોય માતા શારદાની કૃપા (મીઠી નજર) હોય અને ગુરૂકૃપા (આશીર્વાદ) હોય ત્યારે જ લેખ સફળ બને છે આ [illegible] આશીર્વાદપૂર્વક ઉચ્ચારેલા શબ્દો મારા માટે આજે મંત્રસ્વરૂપ સિદ્ધ થયા છે

વિ. સં. ૧૯[illegible]ના મજલ[illegible]વાડીઆ કચ્છના ચાતુર્માસમા પૂજ્ય ગુરૂદેવે ભગવતી સૂત્રના છ શતક સુધીનુ નોટ બુકના ૧૨૫ પાના જેટલુ જ મૂળ સૂત્રાનુસારે વિવરણ લખ્યુ હતુ તે [illegible] ઘણા વર્ષો સુધી રહી હતી પૂના ગોડીજી [illegible] ચાતુર્માસમા ભગવતી સૂત્રના વાચન [illegible] ને [illegible] દેવની કલ્પના ઉભરેલી અને [illegible] પચ્ચીસ શતક સુધીનો [illegible] ભાગ તૈયાર [illegible] અને [illegible] [illegible]

`

ઉપાશ્રયે પ્રકાશિત થયો અને મારા આનંદમાં ચાર ચાંદ લાગ્યા પછી તો કલમ આગળ ચાલતી રહી ને આજે ચોથા ભાગમાં ભગવતી સૂત્રના ૪૧ શતકની પૂર્ણાહુતિ થઈ રહી છે

મારા જેવા સર્વથા નિસહાય સાધક મુનિને માટે ન કલ્પી શકાય તેવું આ દુ સાહસ હતું, પણ શુભ ભાવના શુદ્ધ પ્રવૃત્તિશીલતા કાર્યને બધી રીતે સુંદર બનાવવાની તમન્ના આદિના કારણે તે દુ સાહસ પણ આજે સુસાહસ બનવા પામ્યું છે ધ્યેયની ઉચ્ચતા, લક્ષ્ય સિદ્ધિ માટે નિસ્વાર્થ લગન તથા સર્જનાત્મક જીવન માટેની પવિત્ર પ્રવૃત્તિમાં શાસનદેવની સહાયતા તથા ગુરુદેવોના આશીર્વાદ વિના માગ્યે પણ મળ્યા વિના રહેતા નથી મારા માટે તો ઉપર પ્રમાણેનું જ બનવા પામ્યું છે તેમાં શંકા રાખવા જેવું નથી

કાર્યની સિદ્ધિ ગમે તે રીતે અને ગમે તેની સહાયતાથી થઈ હોય, મારા માટે તે બધાય નિમિત્તો આનંદદાયક બનવા પામ્યા છે તેથી તે તે મહાપુરુષો, આચાર્ય ભગવંતો, સંઘના આગેવાનો ઉપાશ્રયના ટ્રસ્ટીઓ તથા જુદા જુદા લેખકો વગેરે બધાય અભિવંદનીય અને અભિનંદનીય છે

વિ સં ૨૦૧૦ના શિવપુરી મધ્ય પ્રદેશના ચાતુર્માસમાં ગુરુદેવની હયાતી દરમ્યાન ચાતુર્માસના વ્યાખ્યાનમાં બે કર્મગ્રંથનું તથા સં ૨૦૧૧ના ચાતુર્માસમાં ભગવતી સૂત્રનું વાચન ચતુર્વિધ સંઘમાં કર્યું જે મારા માટે સર્વ પ્રથમ જ હતું આજે પણ તે ચાતુર્માસો યાદ આવે છે ત્યારે ગુરુદેવની અસીમ કૃપા સ્મરણીય બન્યા વિના રહેતી નથી અફસોસ કેવળ એટલો જ છે કે તે બંને ચાતુર્માસના જ્ઞાનગર્ભિત વ્યાખ્યાનોને હું પુસ્તકારૂઢ કરાવવા જેટલી સમર્થતાવાળો ન હતો ત્યાર પછી તો લગભગ પ્રતિ ચાતુર્માસે ભગવતીસૂત્ર જ મારા માટે

આદરણીય બન્યુ છે. સં. ૨૦૨૭ના મુંબઈ વિજયવલ્લભ ચોક (પાયધુની)ના નેમિનાથના ઉપાશ્રયે, પરમપૂજ્ય, શાન્તરત્નાધી, પુણ્યાત્મા, જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મ. તથા વિજય સુબોધસૂરીશ્વરજી મ. (તે સમયે પંન્યાસજી)ની કૃપાદૃષ્ટિ માટે હું પાત્ર બન્યો અને ભગવતી સૂત્રના યોગોદ્વહનનો પ્રારંભ, આનંદ તથા ઉત્સાહ પૂર્વક થયો તથા સં. ૨૦૨૮ના માગસર સુદિ ૩ના દિવસે આદીશ્વર ધર્મશાળામાં મને ગણિપદ પ્રાપ્ત થયું તથા માગસર સુદિ ૬ બુધવાર તા. ૨૪ નવેંબર ૧૯૭૧ના મંગળ દિવસે પંન્યાસપદનો હું હકદાર બન્યો પરન્તુ 'લાભે લોભો વર્ધતે' આ ન્યાયાનુસારે યોગોદ્વહન થયા પછી તે આગમની સેવાથી વંચિત રહેવા ન પામું તે માટે આજ મારા ભાગ્ય યથાક્ષયોપશમે તે સૂત્રની સેવા કરવા મળે તો મને આનંદ શા માટે ન થાય?

[illegible] પૂર્વભવના [illegible] જેથી આ [illegible] અભાવ તથા અંતરાય કર્મનો [illegible] લખાઈ ગયેલી હોવાથી કદાચ વર્તમાન કાળના [illegible] કરાવવા આ પુસ્તકો [illegible] અથવા નાના મોટી મોટી વાત [illegible] ભવિષ્યકાળમાં કોઈક [illegible] બનવા પામશે તેમ છતાં [illegible] મારા જીવનની અનુમોદના કરનારા આચાર્યાદિ [illegible] અનુમાન [illegible] નથી જ ગયો આ [illegible] નથી માટે [illegible] પરમાત્માની વાણીનો લાભ મેળવીને ભાગ્ય [illegible]

લેખક, ચિંતક તથા સૌને સીધી, સરળ અને સત્ય સલાહ દેવામાં ખ્યાતનામ શ્રી મનસુખલાલ તારાચંદ મહેતા મારી મથમયાત્રા માટે ધ્રુવના તારા જેવા હતા નમિનાથના ઉપાશ્રયે એક દિવસે સલાહ આપતા તેમણે કહ્યું કે, "તમારા પઠન-પાઠનનો લાભ લેખન કાર્યમાં ઉતરે તો સમાજને ઘણો જ ફાયદો થશે" તેવી રીતે છોટી સાદડી મેવાડના શેઠશ્રી ચંદનમલજી નાગોરીએ ટકોર કરતા એક કાગળમાં લખેલું કે-
નાની નાની પુસ્તિકાઓ ઉપર બાળચેષ્ટા કરવા કરતા કંઈક વજનદાર સાહિત્યનું નિર્માણ થાય તો વધારે સારૂં રહેશે" મારા માટે આ બન્ને આદરણીય સદ્‌ગૃહસ્થોની સલાહ આ[illegible] કરવા યોગ્ય હતી કેમ કે આ બન્નેનો આધ્યાત્મિક ઉપકાર મારા ઉપર નાનો સૂનો ન હતો તેથી શુભ સંકલ્પ અને ગુરૂદેવોના સ્મરણપૂર્વક સર્વથા આગ્રહ, [illegible] તથા ઘણા સ્થળે મુશ્કેલીથી પ્રવેશ કરી શકાય તે વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી સૂત્રની) [illegible] કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો અને પ્રારંભેલું કાર્ય પૂર્ણ થયું દુખ હોય તો એટલું જ છે કે તે બંને ઉપકારી ગૃહસ્થો આજે સ્વર્ગસ્થ છે

'આવ્યો માર્યો પણ અધુ[illegible] રહે' તેવી [illegible]મથી મુ[illegible]ની ઉત્તેજક દશા ધ[illegible] જીવન, ચોમાસાની જવાબદારી, અવિરત વ્યાખ્યાનોની પ્રવૃત્તિ, અસહાય જીવન છતા પણ આ [illegible] કાર્ય [illegible] પૂર્ણ કરી શક્યો છું તેમાં ગુરૂદેવોના આશીર્વાદ સિવાય બીજું શું કારણ હોઈ શકે? ભવિષ્યના પણ [illegible] પાસેથી આના સિવાય બીજી માગણી [illegible]

[illegible] મૂળ તથા ટીકા [illegible] પૂજ્ય શ્રી [illegible] [illegible]નો દાન-પ્રતિદાન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]પૂર્વક [illegible]

ગાઢ્યભાગ પણ સુંદરતમ બનવા પામ્યો છે.

પ્રેસના માલિક શ્રી ગીરધરલાલ શેઠને તથા સમયે સમયે બીજા નામ ગોએ સહાયક થનાર મહાનુભાવોને કેમ ભૂલાય?

મારું નિવેદન પૂર્ણ કરું તે પહેલા પરમદયાળુ પરમાત્માને મારી એક જ પ્રાર્થના છે કે—

एवं द्वयादिमसार प्राप्तो मयाऽप्यापदा ।
अधुना प्रार्थये देव ! न ... तन ज म मे ॥ १ ॥

ह्रासो भवतु मोहस्य मायाया पापन तथा ।
थोय ज म रास्यारा नश्यन्तु त्वत्प्रभावत ॥ २ ॥

प्राप्नुवां शासन जन वाणीं भागवतीं पुन ।
चरण देवदेवस्य भवान्तरेऽपि नरश ॥ ३ ॥

અંધેરી
કાંદાવાડી જૈન ઉપાશ્રય
સં ૨૦૩૭ મહા વદ ૪
ગુરુવાર

પં પૂર્ણાનંદવિજય
(કુમારશ્રમણ)

• ગ્રન્થ લેખક ન્યા વ્યા કા તીર્થ પન્યાસશ્રી •

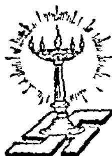
શ્રીમત્ પૂર્ણાનંદવિજયજી મ (કુમાર શ્રમણ)
દીક્ષા વિ સં ૧૯૯૨ માગશર સુદિ ૧, કરાચી (સિંધ)

શતક ૨૫-ઉદ્દેશો ૭	પેજ
ઉપક્રમ	૧૦૬
સામાયિક સંયત	૧૦૮
આત્માનો ધર્મ કયો ?	૧૦૮
છેદોપ સ્થાપનીય ચારિત્ર	૧૧૧
પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર	૧૧૧
સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર	૧૧૨
યથાખ્યાત ચારિત્ર	
(૩૬ દ્વારો વડે સંયતોની વ્યાખ્યા છે)	૧૧૨
સંયતોની પ્રતિસેવનાદિ	૧૨૦
પ્રતિસેવનાના પ્રકારો કેટલા કહ્યા છે ?	૧૨૨
દર્પની જુદી જુદી વ્યાખ્યાઓ	૧૨૨
આલોચના સમયે સેવાતા દશ દોષો	૧૨૮
ખરી આલોચના કોણ કરી શકે ?	૧૩૦થી૧૪૩
આલોચના આપનાર ગુરૂ કેવા હોવા જોઈએ	૧૪૩
સાધુ સમાચારી કેટલા પ્રકારે કહી છે ?	૧૪૫
પ્રાયશ્ચિત કેટલા પ્રકારે કહેવાયુ છે ?	૧૪૮ થી ૧૫૭
તપના મૂળ તથા અવાતર ભેદો કેટલા ?	૧૫૮ થી ૨૨૯
(બારે પ્રકારના તપનુ વિસ્તૃત વ્યાખ્યાન પછી ધ્યાનના ભેદો નીચે પ્રમાણે જાણવા)	
ધ્યાન આભ્યતર તપ	૧૮૦
આર્તધ્યાન	૧૮૦
રૌદ્રધ્યાન	૧૮૫
માનવાવતારમા રાક્ષસ હોતા હશે ?	૧૮૯
રાવણ કોણ હતો ?	૧૯૦
ત્યારે રાક્ષસ કોણ ?	૧૯૧

શતક ૩૪ પેજ

શતક ૩૫

શુદ્ધિ પત્રક

પેજ	લાઇન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૫૪	૧૯	અચિંત	અચિંત
૪૫૮	૧	ક્વિપ	ક્ષિતિ
૪૭૩	૧૮	દુનો	દુનો
૭૪	૨૫	આનરિક	ઔદારિક
૪૭૮	૫	ધાતુના	ધાતુને
૫૨૧	૧	अभिवाद	अभिवादाम्
૫૨૨	૮	प्रह्वत्वे	प्रह्वत्वं
૫૨૪	૧	આત્માને ને	આત્માને તો
૫૨૪	૧૮	આપશ્રીજી	આપશ્રીને
૫૨૫	૧	સ્વાનુભવને	સ્વાનુભવને
૫૨૫	૧૩	આપની	૦
૫૨૫	૧૫	આપની	આપનીની
૫૨૬		સમાગન	સમાગની
૫૩૧	૧૬	અનેતાગી	અનેતાગી
૩૩	૨૫	હનાશ	હનાશા
૫૧૩	૧૯	રી	લેવા
૫૧૮	૧૭	નીકમ	માનકમ
૫૧૮	૮	અને	અનીને
૫ ૮	૩૧	અમીરિન	અમીરિન
૫૩૨	૯	પચના	પોયો

જ્ઞાનદર્શનનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામીને નમઃ

નમો નમઃ શ્રી પ્રભુધર્મસૂરી

શ્રી ભગવતીસૂત્ર સાર સંગ્રહ

ભાગ—ચોથો

પૂર્વ ભૂમિકા

દેવોની અલકાપુરી કે અમરાવતી સાથે સ્પર્ધા કરનારી મગધ દેશના રાજધાનીપદને શોભાવનારી ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ 'રાજગૃહી' નામની નગરીમાં ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા અને પોતાના ચરણકમળથી પૃથ્વીતલને પાવન કરનારા દેવાધિદેવ, ચરમ તીર્થંકર, મહાવીરસ્વામી તે નગરીમા પધાર્યા અને દેવોએ સમવસરણની રચના કરી, પૂર્વાભિમુખ ભગવંતના ચરણોમા બાર પર્ષદા બેઠી છે જેમા મગધ દેશાધિપતિ, આવનારી ચોવીશીમાં તીર્થંકર થવાની લાયકાત ધરાવનારા શ્રેણિક મહારાજા બેઠા હતા અનેક ભાગ્યશાલિઓને જૈન શાસનના દ્વાર દેખાડનાર મગધદેશના મહામંત્રી શ્રી અભયકુમાર પણ વિનયાવનત થઈ યોગ્ય સ્થાને બેસી ગયા હતા સતીત્વ ધર્મ મૂર્ધન્યા, અહિંસા-સંયમ અને તપ સ્વરૂપ જૈનશાસનના રંગે રંગાયેલી ચેલણા રાણી બેઠા હતા ત્યારે ગણધર પર્ષદામા ભાવદયાના ભરેલા અને સૌ કોઈને સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે પરમાત્માને જૂદા જૂદા પ્રશ્નો પૂછનારા ૪૮ લબ્ધિઓના માલિક શ્રી ગૌતમસ્વામીજી આદિ ગણધરો બિરાજમાન

હતા ત્યારે તે બાજુ લક્ષ્મીદેવીના લાડકવાયા શ્રી ધનાજી, શાલીભદ્રજી તથા પતિતકુળમાં જન્મેલા, પંચ મહાવ્રતોથી દેદીપ્યમાન મેતારજમુનિ અને દલિતકુળમાં જન્મ લેનારા શ્રી હરિકેશી મુનિરાજ મુનિધર્મમાં પૂર્ણરૂપે મસ્ત બનીને સમવસરણમાં શોભી રહ્યા હતા

તે કાળે તે સમયે સમવસરણમાં બિરાજમાન થયેલા ભગવંત મહાવીરસ્વામીએ ફરમાવ્યું કે, હે ભાગ્યશાળિઓ! તમે સૌ તમારા જીવનમાં નવા નવા તત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અર્થે હંમેશા જાગૃત રહેજો કારણ કે સમ્યગ્જ્ઞાન જ આત્માની અમોઘશક્તિ હોવાથી અનાદિકાળથી સ્થાન જમાવીને બેઠેલા કામ, ક્રોધ, મદ, માયા, લોભ અને રાગદ્વેષાદિ અંતરંગ શત્રુઓની શક્તિ કમજોર પડશે અને તમારો આત્મા પોતાની અનંત શક્તિઓનો વિકાસ સાધતો આગળ ને આગળ વધશે સાચો આત્મજ્ઞાની પ્રત્યેક દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોનું યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે, કેમ કે, એકેય દ્રવ્ય, ગુણ તથા પર્યાય વિનાનો નથી તેમ ગુણ અને પર્યાયો દ્રવ્યથી અતિરિક્ત બીજે ક્યાય રહી શકતા નથી ગુણો દ્રવ્યના સહભાવી અને પર્યાયો ક્રમભાવી હોવાથી તારતમ્ય ભાવે ગુણો ઓળખવા થઈ શકે છે જ્યારે પર્યાયોનો રૂપાંતર થતા તે તે પર્યાયોના નામે દ્રવ્ય સંબોધાય છે, જેમ કે વનસ્પતિ [illegible] છે અને તેમાં આંબા, બાવળીયા, કમળ, ભાજીપાલા, કેળા આદિના પર્યાયોને છોડી બીજે ક્યાય રહેતો નથી

સુવર્ણ પણ બંગડી, વીંટી, કંદોરો સાંકળી આદિ બીજા અનેક પર્યાયોમાં વિદ્યમાન હોય છે

એ જ [illegible] પાણી, ખમીસ, રૂમાલ, [illegible] આદિ પર્યાયોના [illegible] તેની ઉપયોગિતા છે

આકાશ જડ દ્રવ્ય હોવા છતા પણ ઘટાકાશ, પટાકાશ આદિના પર્યાયોથી જ જાણી શકાય છે

અને પરમાત્મા જેવો પરમાત્મા પણ સાકાર નિરાકાર સગુણ નિર્ગુણ આદિ ગુણ પર્યાયોને કારણે સૌને માટે પૂજનીય, વદનીય અને દર્શનીય બનવા પામે છે

તેવી રીતે માનવ, બાળ, યુવા, વૃદ્ધ દેવ, દેવી, ગાય, હાથી બળ૰ કબૂતર કીડી ઇયળ માખી, મચ્છર, સર્પ, વચ્છુ આદિ અનતાનત શરીર પર્યાયોને જાણ્યા વિના એકલા જીવદ્રવ્યને તમે ગોતતા ગોતતા અનત ભવો ફરીને થાકી જશો તો પણ કયાય જોઇ શકો તેમ નથી આ કારણે જ કોઇપણ દ્રવ્ય તત્ત્વ કે પદાર્થ માત્રનુ યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાને માટે તેના ગુણ પર્યાયોનુ સર્વાગીણ જ્ઞાન મૌલિક કારણ છે, તે વિના કોઇનુ પણ વિપરીત જ્ઞાન-સશયજ્ઞાન કે અજ્ઞાન મટવાનુ નથી

હે ગૌતમ! અનત સસારમા દ્રવ્યો સ્કધો, પરમાણુઓ જીવાત્માઓ તેમના કર્મો અને શુભાશુભ કર્મોના ભોગવટાઓ પણ અનત છે જેને ચર્મચક્ષુનો માલિક છદ્મસ્થ કોઇ કાળે જાણી શકવાનો નથી, કેમ કે આત્માની અનતજ્ઞાન તથા દર્શનની શક્તિને અવરોધનારા જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય, અતરાય અને મોહનીય કર્મોરૂપી ઘાતીકર્મો આત્માના એક એક પ્રદેશમા પોતાની સત્તા જમાવીને બેઠા છે કેવળજ્ઞાનની ભૂમિકાને પ્રાપ્ત કરેલો મહામાનવ જ યથાખ્યાત ચારિત્રવડે તે કર્મોને નિર્મૂળ કરે છે અને કેવળજ્ઞાનનો માલિક બને છે જે આત્માનો મૂળ ખજાનો છે તે વડે જ સસારનો પ્રત્યેક દ્રવ્ય પોતાના મૂળ સ્વભાવે યથાય જાણી અને બીજાને

જાણી શકાય છે માટે તેનાથી અતિરિક્ત બીજું એકેય જ્ઞાન શુદ્ધ પૂર્ણ અને નિગ્રન્થથી નથી, માટે અનંતનેય પદાર્થોને પ્રત્યક્ષ કરનારા કેવળી ભગવતો જ દેવાધિદેવ છે, તીર્થંકર છે અને સર્વજ્ઞ છે તેથી તેમના નિગ્રન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા રાખવી શ્રેયસ્કર છે

બધાય શાસ્ત્રાનો અભ્યાસ કર્યા પછી નિષ્પક્ષ દૃષ્ટિએ કહેવુ પડશે કે અરિહંતોના શ્રીમુખે પ્રકાશિત દ્વાદશાંગી જ સર્વશ્રેષ્ઠ આગમ છે જેમા સ્વર્ગ, નરક, તેમના આવાસો, વિમાનો, નિગોદથી લઇ ઇન્દ્ર સુધીના અનંત જીવો, તેમના કર્મો, ગતિઓ, આગતિઓ, સંસારનુ પરિભ્રમણ ઉપરાંત પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, અગ્નિકાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિ કાયિકો અને ત્રસકાયિકોનુ સ્પષ્ટ-વિશદ અને સાંગોપાંગ જ્ઞાન જોવા મળે છે વનસ્પતિના મૂળમા, સ્કંધમા, છાલમા, પુષ્પમા અને ફળમા કયો જીવ કયાથી આવે છે? કયા જશે? કેટલી સંખ્યામા જીવો ત્યા વિદ્યમાન છે? આ બધાયનુ જ્ઞાન દ્વાદશાંગીમા સ્પષ્ટ આલેખાયેલ છે કદાચ કોઇ કહે કે–નરકના કીડા કે દેવલોકના વિમાનોનુ જ્ઞાન જરૂરી ન હોવાથી તેની જાણકારીની શી આવશ્યકતા છે? કેવળ જરૂર પૂરતુ જ જ્ઞાન થાય તે જરૂરી છે પરંતુ તેમનુ કહેવુ યથાર્થ નથી કેમકે આપણો જીવ પૂર્વભવમા અનંત ભવો કરી ચૂકયો છે જ્યા બીજા અનંત જીવો સાથે રાગાત્મક કે દ્વેષાત્મક સંબંધોથી બંધાયેલો હોવાથી ક્યા જીવ ક્યારે સ્મૃતિમા આવશે? અથવા તેની સાથે બાંધેલા શુભાશુભ કર્મો કયા સ્થાને, સમયે તથા કેવી સ્થિતિમા ભોગવવાના રહેશે? તે પોતે જ જાણતો ન હોય તો બીજાને જણાવવામા શી રીતે સમર્થ બનશે?

આ કારણે કેવળીના પ્રરૂપેલા આગમ જ શ્રુતજ્ઞાન છે

તેમા ભગવતી સૂત્ર બધાય સૂત્રોમા બૃહત્કાય, દેવઅધિષ્ઠિત હોવાથી પૂજ્યતમ છે દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ચરણ કરણાનુયોગ અને કથાનુયોગના જ્ઞાનનો સાગર છે ચાર જ્ઞાનના માલિક ગૌતમસ્વામીજી પ્રશ્ન પૂછનારા છ અને કેવળજ્ઞાનના માલિક ભગવત મહાવીરસ્વામી ઉત્તરદાતા છે

શતક ૨૧-૨૨-૨૩

આ ત્રણે શતકોનો વિષય તુલ્ય હોવાથી તેમને સમ્મિલિત કર્યા છે આમા શાલિ વ્રીહિ, ઘઉ આદિના ક્રમશ આઠ, છ અને પાચ વગ છે અને પ્રત્યેક વર્ગના મૂળ, કદ સ્કધ, ત્વચા, શાખા, પ્રવાલ, પાદડા, પુષ્પ, ફળ અને બીજ નામે દશ દશ ઉદ્દેશા છે, તેથી ૨૧મા શતકના ૮૦ ઉદ્દેશા ૨૨મા શતકના ૬૦ ઉદ્દેશા અને ૨૩મા શતકના ૫૦ ઉદ્દેશા છે

આ બધાઓમા ૧૧મા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામા વર્ણવાયેલા 'ઉત્પલ'ની જેમ ઉત્પાદ, અપહાર, અવગાહના કર્મબધક, વેદક, ઉ ય, ઉદીરક, લેશ્યા દષ્ટિ જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ ગ ધાદિવર્ણ, ઉચ્છવાસ, આહારક, અનાહારક, વિરતા વિરત, ક્રિયા, બધ સજ્ઞા, કષાય, વેદ, વેદ બધકત્વ, સજ્ઞી અસજ્ઞી ઇન્દ્રિય, સ્થિતિ ગમનાગમન આહાર, સ્થિતિ સમુદ્દઘાત, સમવહત્વ ઉદ્વર્તના અનેક કે અનતવાર જન્મવુ, આ પ્રમાણે ૩૩ પ્રકારે વિચાર કરવાનો છે જે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમા વ્યુત્ક્રાતિ પદમા અવિશેષ હોવાથી તેમજ આ પુસ્તકના બીજા ભાગમા ૧૧મા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામા વિસ્તા થી ચર્ચાયેલો વિષય હોવાથી ત્યાથી જ જાણી લેવા ભલામણ છે

શતક ૨૧ ઉદ્દેશો-૧

શાલિ આદિના મૂળમા જીવો ક્યાથી આવે છે?

હે પ્રભો! શાલિ-વ્રીહિ-ઘઉ અને જવધાન્ય વિશેષની વનસ્પતિના મૂળમા ઉત્પન્ન થનારો જીવ કઇ ગતિમાથી આવે છે? જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! તેના મૂળમા આવનારો જીવ તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિમાથી આવીને જન્મે છે યદ્યપિ દેવલોકના ભોગ વિલાસોમા ચકનાચૂર બનેલા દેવોને પણ વનસ્પતિકાયમા જન્મ લેવાનુ ભાગ્યમા લખાયેલુ છે તો પણ તેઓ મૂળ, કદ, સ્કધ, ત્વચા, શાખા, પ્રવાલ (કુપલ) અને પાદડારૂપ વનસ્પતિના જઘન્ય સ્થાનોમા જન્મતા નથી અને પુષ્પ, ફળ તથા બીજરૂપે જન્મ ધારણ કરે છે સારાશ કે તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિના જીવોને વનસ્પતિકાયના દશે સ્થાનોમા જન્મ લેવા માટે દ્વાર ઉઘાડા છે

જઘન્યથી એક-બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી સખ્યાતા કે અસખ્યાતા જીવો એક સમયે મૂળરૂપે જન્મે છે ત્યા એટલા બધા જીવો છે કે તેમનો અપહાર અસખ્ય ઉત્સર્પિણી કે અવસર્પિણી સુધી પ્રતિસમય અસખ્યાત-સખ્યાતમા કરવામા આવે તો પણ સધાય જીવો ત્યાથી બહાર કાઢી શકાતા નથી તેઓ ની જઘ ય અવગાહના અગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી બેથી નવ ધનુષની છે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના બાધનારા, વે નારા અને ઉદીર્ણા કરનારા છે સારાશ કે તેઓને

ચારે સજ્ઞા હોવાથી પ્રતિસમયે નવા કર્મોને બાંધે છે, જૂના કર્મોને ભોગવે છે અને મિથ્યાત્વી હોવાથી તેઓની ઉદીર્ણા પણ કરે છે મિથ્યાત્વની હાજરીમા કષાય અવિરતિ તથા પ્રમાદ હોવાથી કર્મોના બધક વેદક અને ઉદીરક છે કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા અને કાપોત લેશ્યા હોવાથી એક વચનની અપેક્ષાએ અસયોગીરૂપે ત્રણ ભાગા અને બહુવચનની અપેક્ષાએ બધાયે જીવો કા તો કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા કા તો નીલ લેશ્યાવાળા અને કાપોત લેશ્યાવાળા હોય છે જ્યારે દ્વિક સયોગે ૧૨ ભાગા આ પ્રમાણે છે એક જીવ કૃષ્ણ લેશ્યાનો, બીજો નીલ લેશ્યાનો, એક કૃષ્ણ અને બીજા જીવો નીલ લેશ્યાના, ઘણા જીવો નીલના એક કૃષ્ણનો, બધાય નીલના અને સામેવાળા પણ નીલના આ પદ્ધતિએ બીજી લેશ્યાથી પણ ભાગાની પના કરવી

ત્રિક સયોગે આઠ પ્રકારે જાણવા ૧-૧-૧, ૧-૧-૩, ૧-૩-૧, ૧-૩-૩, ૩-૧-૧, ૩-૧-૩, ૩-૩-૧, ૩-૩-૩ તાત્પર્ય આ છે એક જીવ કૃષ્ણનો, બીજો નીલનો અને ત્રીજો કાપોતનો જાણવો બીજામા કૃષ્ણ નીલમા એક એક અને કાપોતમા ઘણા જીવો જાણવા આ પ્રમાણે ત્રણ, ચાર, પાચ, છ સાત અને આઠ ભાગા પણ કલ્પી લેવા

મૂળના જીવો મિથ્યાદષ્ટિ, અજ્ઞાની, કાયયોગી તથા બન્ને ઉપયોગના હોય છે

જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાત કાળ સુધી ત્યા રહે છે

ગમનાગમન એટલે શાલિ બીહિનો ત્યાગ કરી બીજે

ભાગે જઈ શકે છે. પોતાના મૂળ સ્થાને આવે તે ગમનાગમન જઘન્યથી બે ભવ અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત ભવ સુધી જાણવું. શેષ આહાર સમુદ્ઘાત, ઉદ્વર્તના આદિ દ્વારો બીજા ભાગ પ્રમાણે જાણી લેવા. વિશેષમાં સર્વે જીવો, પ્રાણો, ભૂતો પૂર્વ કાળમાં અનેક કે અનંતવાર શાલિ આદિના મૂળરૂપે ઉત્પન્ન થયા છે.

પહેલા વર્ગનો ૧ લો ઉદ્દેશો પૂર્ણ

આ પ્રમાણે કંદ, સ્કંધ, ત્વચા, શાખા, પ્રવાલ, પાંદડાનો એક એક ઉદ્દેશો મૂળની માફક જાણવું. કેવળ પુષ્પમાં દેવ વગેરેનો જીવ અવતાર લે છે તથા કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત અને તેજોલેશ્યા હોય છે. અવગાહના અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨ થી ૯ અંગુલ જાણવી. ફળ અને બીજનો [illegible] પુષ્પની જેમ જાણવો.

મૂળાદિ ૧૦ ઉદ્દેશા સાથે પહેલો વર્ગ પૂર્ણ

બીજા વર્ગમાં—કલાય (વટાણા) મસૂર, તલ, મગ, અડદ, [illegible] (વાલ) કળથી [illegible] (ધાન્ય વિશેષ) સહિત અને [illegible] (ચોળા) [illegible] આદિના મૂળાદિ ૧૦ ઉદ્દેશા [illegible] [illegible] વર્ગની જેમ જાણવા.

[illegible] વર્ગમાં [illegible] અળસી કુસુમ કોદ્રવ કાંગ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આદિના મૂળાદિ ૧૦ [illegible] [illegible] જેમ જાણવા.

ચોથા વર્ગમા-વાસ, વેણુ કનક, કર્કાવશ, ચારૂવશ, દડા કુડા, વિમા, ચડા, વેણુકા અને કલ્યાણીના દશ ઉદ્દેશા પહેલાની જેમ જાણવા વિશેષમા આ વનસ્પતિઓમા કોઈ સ્થળે પણ દેવોનો ઉત્પાદ નથી અને લેશ્યા ત્રણ હોય છે

પાચમા વર્ગમા શેલડી ઇક્ષુવાટિકા, વીરણ, ઇક્કડ, ભમાસ સુઠ, શર, નેતર, તિમિર, સતપોરગ અને નડ આદિ વનસ્પતિ ઓમા મૂળાદિ ૧૦ ઉદ્દેશા ચોથા વર્ગની જેમ જાણવા વિશેષમા સ્કધાદેશકમા દેવોનો ઉત્પાદ માન્ય હોવાથી લેશ્યા ચાર છે

છઠ્ઠા વર્ગમા સેડિય, ભડિય, દર્ભ, કોતિય, દર્ભકુશ, પર્વક, પોઇદઇલ, અર્જુન, અષાઢક, રોહિતક, સમુ ત્પખીર ભુસ, એરડક, કુરૂકુદ, કરકર, સુઠ વિભગ, મધુવયણ, થુરગ, શિલ્પક આદિ વનસ્પતિઓમા મૂળાદિ ૧૦ ઉદ્દેશા ચોથા વર્ગની જેમ જાણવા

સાતમા વર્ગમા અભ્રરૂહ, વાયણ હરિતક, તાદલજો, તૃણ વત્થુલ, પોરક, માર્જરિક, ચિલ્લી, પાલક, દગપિપ્પલી, દર્વી દર્વી, સ્વસ્તિક શાકમડુકી, મૂલક, સરસવ, અબિલશાક અને જિયતગ આદિના દશ ઉદ્દેશા ચોથા વર્ગની જેમ કહ્યા છે

આઠમા વર્ગમા તુલસી, કૃષ્ણ, દરાલ, ફણેજ્જા, અજ્જા, ચૂતણા, ચોરા જીરા, દમણા, મરૂયા, ઈંદીવર, શતપુષ્પ આદિ વનસ્પતિઓના ૧૦ ઉદ્દેશા ચોથાની તુલ્ય જાણવા

卐 શતક ૨૧મુ સમાપ્ત 卐

સમાપ્તિ વચનમ્

નવયુગ પ્રવર્તક, શાસ્ત્ર વિશારદ, જૈનાચાર્ય સ્વ ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ, ભગવાન મહાવીરસ્વામીની ૭૪મી પાટે બિરાજમાન થઈને જૈન શાસન, જૈન સમાજ, તીર્થસ્થાનો, વિદ્યાક્ષેત્રો આદિની અભૂતપૂર્વ સેવા કરી પોતાનુ નામ ઇતિહાસના પાને અમર કરી ગયા છે તેમના પટ્ટપ્રભાવક, શાસનદીપક મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજના શિષ્યરત્ન, ન્યાય-વ્યાકરણ-કાવ્યતીર્થ, પન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનદ વિજયે (કુમારશ્રમણ) પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે ભવાતરમા પણ શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્ત્યર્થે દ્વાદશાગીમા સર્વશ્રેષ્ઠ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ-ભગવતીસૂત્રના ૨૧મા શતકનુ વિવેચન યથામતિએ કર્યું છે

"શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્"
"સર્વે જીવા સ્વતત્વ જાન તુતરામ્"

શતક—૨૨મુ

દસ ઉદ્દેશાનો પહેલો વર્ગ –

આમા તાલ, તમાલ, કેળા, કદળી, તક્કની, તેતેલી, સાલ, દેવદાર, સારગલ્વ, કેવડો, ચર્મવૃક્ષ, ગુંદરવૃક્ષ, હિંગુ વૃક્ષ, લવગ, સોપારી, ખજુરી અને નાળીયેર આદિના વૃક્ષોના મૂળાદિ દસ ઉદ્દેશા શાલિવર્ગના તુલ્ય છે જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ દશ હજાર વર્ષની છે શેષ પાચ ઉદ્દેશા કુંપળ, પાદડા, પુષ્પ, ફળ અને બીજમા દેવોનો ઉત્પાદ હોવાથી ચાર લેશ્યા જાણવી અવગાહના મૂળ અને કદની ૨ થી ૯ ધનુષ્ય પુષ્પની ૨ થી ૯ હાથની, બીજની ૨ થી ૯ અગુલની છે, જ્યારે જઘન્ય અવગાહના અગુલના અસખ્યાત ભાગે જાણવી

બીજો વર્ગ –જેમા એક બીજ હોય તે લીમડો, આંબો, જાબુ, કોશબ, સાલ, અકોલ્વ, પીલુ, સેલુ, સલ્લકી મોથકી માલુક, બકુલ, પલાશ, કરજ, પુત્રજીવક, અરિઠા, બહેડા, હરડે, ભિલામા, ઉંબેભરિકા, ક્ષીરિણી, ધાવડી, ચારોળી, પૂતિનિબ, સેણ્હય, પાસિય, સીસમ, અતસી, નાગકેસર, નાગવૃક્ષ, સેવન અને અશોક આદિના દસ ઉદ્દેશા તાડવૃક્ષની જેમ જાણવા

ત્રીજો વર્ગ —જેમા અગસ્તિક, તિંદુક બોર, કોઠી, અબાડગ, બીજોરૂ, બિલ્વ આમલક ફણસ, દાડમ, પીપલો, ઉંમરો, વડ, ન્યગ્રોધ, નદિવૃક્ષ, પીપર, સતર, પ્લક્ષ, કાકો દુબરી, કુસ્તુભરી, દેવદાલી, તિલક, લકુચ, છત્રૌધ, શિરિષ સપ્તપર્ણ દધિપર્ણ, લોધ્રક, ધવ, ચદન, અર્જુન, નીપ,

કુટજ અને કદબ આદિના મૂળાદિ દસ ઉદ્દેશા તાડવર્ગની જેમ સમજવા

ચોથા વર્ગ —જેમા વેગણ, અલ્લઈ, પોડઇ, ગજ, પાટલા વામી, એકોલ આદિના દસ ઉદ્દેશા વશવર્ગની જેમ જાણવા

પાચમા વર્ગ —જેમા સિરિયક, નવમાલિકા, કોરેંટક બધુજીવન, મણોજ્જા, નલિની, કુદ, મહાજાતિના દસ ઉદ્દેશા શાલિવર્ગની જેમ જાણવા

છઠ્ઠો વર્ગ —જેમા પૂસફલિકા કાલિગી, તુબડી, ચીભડી એવ વાલુકી, દધિફોલ્લઇ, કાકલી, લોકલી, અર્કબોદી, આદિના દસ ઉદ્દેશા તાડવૃક્ષની જેમ જાણવા વિશેષમા તેના ફળોદેશકમા ફળની જઘન્ય અવગાહના પૂર્વવત્ અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ૨ થી ૯ વર્ષની છે

ૐ શતક ૨૨મું સમાપ્ત ૐ

" સમાપ્તિ વચનમ્ "

શાત, દાત અને ગભીર જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રી વિજય ધર્મસૂરીશ્વર મહારાજના અતેવાસીઓ જેમા ઇતિહાસ તત્ત્વ મહોદધિ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ, તપોનિધિ, સત્ક્રિયાભિરુચિ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયભક્તિસૂરીશ્વરજી, ન્યાય વ્યાકરણ સાહિત્યના અઠગ અભ્યાસી ઉપાધ્યાય શ્રી મગળવિજયજી મ , અખડ વ્યાખ્યાતૃ શક્તિધારક, શાસનદીપક, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ, [illegible] ન્યાયવિશારદ, ન્યાયતીર્થ મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી મહારાજ, સયમ અને તપોધમથી દેદીપ્યમાન, શાતમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી જયતવિજયજી મહારાજ આદિ શિષ્યો હતા તેમાથી મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીના શિષ્ય વ્યાકરણાદિ પઠન-પાઠનશીલ, પન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનદવિજય (કુમારશ્રમણ) પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે, શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ અર્થે ભગવતી સૂત્રનુ વિવેચન યથામતિએ કર્યું છે જેમાનુ આ ૨૨મુ શતક પૂર્ણ થાય છે

" શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્ "
" જૈનત્વ પ્રાપ્નુયુ સર્વે જીવા "

શતક–૨૪મું

પૂર્વભૂમિકા

ચક્ષુગોચર સ્થૂલ પદાર્થોનુ વિવેચન અને ભાવણ સૌ કોઈને માટે સુગમ હોઈ શકે છે પરંતુ જીવ માત્રની ગતિ, (કઈ ગતિમાથી આવ્યો છે) આગતિ (આ ભવ પૂર્ણ કરી કઈ ગતિમા જશે) છદ્મસ્થોને માટે સર્વથા પરોક્ષ હોવાથી તેનુ વર્ણન તેમને માટે અશક્ય છે તેમ છતા પણ આ એક સત્ય હકિકત છે કે "अतति सततं गच्छतीति आत्मा" આ ન્યાયને અનુસારે જીવાત્મા કયાય પણ એક સ્થાને સ્થિર રહી શકતો નથી ચાહે તે ૩૩ સાગરોપમનો દેવ હોય, નારક હોય, તિર્યંચ હોય, માનવ હોય, તણ પલ્યોપમનો યુગલિક હોય કે આકાશમા ઉડનારા વિદ્યાધરો હોય, જઘાચારણ મુનિઓ હોય, ચતુર્દશ પૂર્વના જ્ઞાતા કે ઉપશમ શ્રેણિને પ્રાપ્ત થયેલા મુનિઓ હોય, સૌને એક સ્થાનથી બીજા સ્થાને ગયા વિના ચાલે તેમ નથી ચોરના હાથમા હાથકડી પડ્યા પછી સૈનિકો તેને ગમે તે માર્ગે લઈ જઈ શકે છે ત્યા તે ચોરની ઇચ્છા સુદ્ધા કામે આવતી નથી, તેવી રીતે કાર્મણ શરીર (સૂક્ષ્મ શરીર)ના મહત્વાની આત્માને કર્મરાજા ગમે ત્યાથી ઉપાડીને બીજે ગમે ત્યાય પટકી શકે છે તે સમયે કોઈ પણ જીવની શક્તિ, બુદ્ધિ–વાચાળતા, હોશિયારી કે ભૌતિકવાદનુ એક પણ સાધન કઈ પણ કામે આવવાનુ નથી આ કારણે ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ પણ જીવાત્માને ગત્યતર કર્યા વિના છુટકો નથી

જે ભવમા, જે કાળમા જે જીવો સાથે જેવા પ્રકારના શુભાશુભ કર્મોને ભોગવવાના હોય છે ત્યારે નખમા પણ રોગ

ન હોય તો ય આખના પલકારે માનવ મૃત્યુને પામે છે અને જ્યા વેરઝેરની કે પ્રેમભાવની લેવડ-દેવડ કરવાની હોય ત્યા તેને જવાની ફરજ પડે છે અને અનિચ્છાએ પણ જાય છે ગત્યતર કરતો જીવ પોતાના આ ભવના શણગારેલા તથા પોષેલા સ્થૂળ શરીરને તથા ઇન્દ્રિયોને તેમજ આ ભવની સપૂર્ણ માયાને છોડી દે છે અને સૂક્ષ્મ શરીરના માધ્યમથી બીજા ભવનો સ્વીકાર કરે છે એક ભવમાથી બીજા ભવમા જવાને માટે જૈન શાસનમા આયુષ્ય કર્મ, નામ કર્મ અને આનુપૂર્વી નામકર્મની મર્યાદા છે, જેમકે મનુષ્યભવને પામેલા જ્યારે દુર્બુદ્ધિ, મિથ્યાચરણ, અસભ્ય વ્યવહાર કે અજ્ઞાનપૂર્વક પાપોનુ સેવન મર્યાદાતીત કરે છે ત્યારે નરકગતિનુ આયુષ્યકર્મ બાધવાનુ અનિવાર્ય હોય છે, ત્યારપછી તેની લેશ્યાઓમા-કૃષ્ણત્વ, નીલત્વ અને કાપોતત્વની વૃદ્ધિ થતા તે માનવ કૃષ્ણ લેશ્યા અને કાપોત લેશ્યાનો માલિક બને છે ત્યારે તેના મન, વચન અને કાયામા વક્રતા અસવાદિતા ઉપરાત પોતાની જાતની બડાઇ અને પારકા ગુણિયલોની પણ નિંદામા તે જીવ પાપ ભાવનાને કરતો નરકગતિ નામકર્મની ઉપાર્જના કરવી તેના ભાગ્યમા શેષ રહે છે અને તે જ સમયે નરકાનુપૂર્વી કર્મ પણ બધાય છે આ પ્રમાણે આવતા ભવને માટે નરકગતિમા જવાની પૂર્ણ તૈયારી કરીને બેઠેલો તે પાપકર્મી આત્મા જ્યારે મરણ પથારીએ પડ્યા હોય છે ત્યારે તેને જીવનમા કરેલા પાપકર્મો,-આરંભો અને દુરાચરણોની યાદ આવે છે અને ભયગ્રસ્ત બને છે, તેથી અતિશય અને અનિવાર્ય મુઝવણમા સપડાઈ જતા મરણ સમયે સીધો સિદ્ધશિલા તરફ ભાગવા માડે છે, પરન્તુ સર્વશક્તિસમ્પન્ન કર્મસત્તા હોવાથી તે જ સમયે પૂર્વોપાર્જિત આનુપૂર્વી નામકર્મનો ઉદય થાય છે અને ચોર જેમ સિપાઇના હાથે સપડાય તેમ તે ભાઈસા'બ

પણ નરકાનુપૂર્વીના સકંજામા પડે છે અને નરકભૂમિ તરફ પ્રસ્થાન કરવાની ફરજ પડે છે આ જ પદ્ધતિએ ચાર ગતિના મેદાન(પ્લે ગ્રાઉન્ડ)મા કર્મની બેડીમા સપડાયેલો હોવાથી પરિભ્રમણ કરી રહ્યા છે અને જ્યા સુધી કાર્મણ શરીરની સત્તામા નજરબંધ છે ત્યા સુધી તે જીવ કોઇ કાળે પરમાત્મ પદને પ્રાપ્ત કરી શકવાનો નથી

માન્યુ કે જીવનો શુદ્ધ સ્વભાવ નિરંજન-નિરાકાર છે પરન્તુ ખાણમાથી નીકળેલા હીરાના પત્થરની જેમ-અનંતાનંત કર્મોની જાળમા સપડાયેલો હોવાથી તેનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ હીરાની જેમ સત્તામા પડેલો હોવા છતા પણ અત્યારે અકિંચિત્કર છે માટે ચારે ગતિનુ પરિભ્રમણ કોઇનાથી પણ ટાળી શકાય તેમ નથી

આત્મિક જ્ઞાન મેળવવા માટેની સિફારિશ-હિમાયત ભલા મણ સૌ સૂત્રકારોએ પોતપોતાની મતિ અનુસારે કરી છે પરંતુ આપણે જાણતા હોઇએ છીએ કે કોઇની સિફારિશથી પણ કોઇને આત્મજ્ઞાન થયુ હોય તેવુ એકેય કથાનક આપણા જાણવામા નથી જીવમાત્રને અનંતભવો સાથે, અનંતાનંત જીવો સાથે, પુદ્ગલ સ્કંધ કે પરમાણુ સાથેની માયા જબરદસ્ત વળગેલી છે આવી પરિસ્થિતિમા પરદ્રવ્યની જાણકારી લીધા વિના સ્વદ્રવ્યની જાણકારી અપવાદ સિવાય સૌને માટે અશક્ય રહી છે તે માટે સંસારનુ યથાર્થ સ્વરૂપ, જીવોના કર્મો, તેમની ગતિઓને જાણવાની આવશ્યકતા નકારી શકાતી નથી

ભગવતી સૂત્રના ૨૪મા શતકમા જ્ઞાનનો સાગર ઠલવાયો છે જે વિષય ઇન્દ્રિયાતીત છે તેને અતીન્દ્રિય જ્ઞાની વિના બીજો કોઈ જાણી શકતો નથી તેથી ચારે ગતિમા પરિભ્રમણ

કરનારાઓનુ આટલુ સૂક્ષ્મ જ્ઞાન બીજે ક્યાય જોવા મળે તેમ નથી આ કારણે જ સાચુ તત્ત્વજ્ઞાન જ ઉપાદેય છે, પોતાના ઉપાદાનને શુદ્ધ કરવા માટેનુ અમોઘ સાધન છે

આ પ્રસ્તુત શતકમા ઉદ્દેશા ૨૪ છે અને દડકો પણ ૨૪ છે જેમા અનતાનત જીવો ગત્યતર કરી રહ્યા છે તે સૌની સત્તા વિદ્યમાનતા 'पुण्णे सत्ता" આ સૂત્રાનુસારે સર્વથા પૃથક પૃથક છે ચાહે પછી કર્મોની બેડીમા ફસાયેલા હોવાથી કોઈક સમયે એક જ પૌદ્ગલિક શરીરમા સખ્યાત અસખ્યાત કે અનત જીવો એકત્ર થયા હોય અથવા એક શરીરમા એક જ જીવ આરામથી રહેતો હોય કે "भोगायतन शरीरम्" આ ન્યાયથી એક મકાનમા કુટુબી તરીકે મળેલા ૪-૫-૧૦-૨૦ માણસો ભેગા થઈને રહેતા હોય, પરતુ જૈન શાસનના અનુસારે સૌ જીવોને પોતપોતાના કર્મો સર્વથા નિરાળા હોવાથી તે કર્મોને ભોગવવા પૂરતા જ તે તે સ્થાનમા (શરીરમા) રહે છે અને તે ભોગવાઈ ગયા પછી સૌ જીવો પોતપોતાને રસ્તે પડે છે એક જીવને બીજા જીવ સાથે કેવળ રાગાત્મક કે દ્વેષાત્મક નિયાણા(નિદાન ના સબધો પૂર્વે કર્યા સિવાય બીજો એકેય સબધ હોતો નથી ત્યારે જ પૃથ્વીકાયમા અનેક જીવો એક જ સ્થાનમા જન્મેલા હોવા છતા કર્મો સૌના જૂદા જૂદા હોવાથી કોદાળી મારનારો માનવ પૃથ્વીના એક ભાગમા જ કોદાળી મારે છે અને ત્યાના જીવો મરી જાય છે, ત્યારે જાણવાનુ સરળ રહે છે કે, મારકને પૃથ્વીકાયના જે જીવો સાથે વૈરબધન હતુ તેટલા સ્થાનમા જ તે કોદાળી મારે છે અને જીવો મરે છે ત્યારે બીજી બાજુના જીવો સુરક્ષિત રહે છે આબાના ઝાડના એક બાજુમા બાવળનુ ઝાડ હોવાથી પવનના કારણે પાદડા વિધાય છે હવે કોઈ એમ

કહે કે આ બાજુનુ મારુ આ બાજુ નુ છે તેના કરતા બીજી બાજુ રહેલા તો મારે માટે [illegible] પરંતુ કર્મસત્તા ઘોષણા કરે છે કે બાપુના ભાગના જીવો માટે આત્માના જે બાજુના [illegible] હોય છે તેવી તે જીવોને [illegible] [illegible] ન કરવા માટે [illegible] પણ કોઈના પરિશ્રમ કે આશય વિના ત્યાં જ જન્મ્યું, મોટું થયું અને હવાના ઝકોરે આત્માના પાપના જીવને [illegible] પોતાના વૈરનો બદલો લઈ રહ્યા છે અને કોઈની પણ દયા વિનાના આત્માના પાપો પણ વૈરનુ અનુસંધાન ચૂકવી રહ્યા છે ઐતિહાસિક પ્રસંગોને જોઈએ તો જીવો ઉપર રહેલી કર્મસત્તાનુ જોર કેટલુ બધુ વ્યાપક છે તે સાફ સાફ જણાઈ આવે છે પ્રત્યક્ષ દેખાતા સંસારના યથાર્થ સ્વરૂપને જોયા પછી જૈન શાસન કહે છે કે પ્રત્યેક જીવોને પોતપોતાના કર્મો જુદા હોવાથી સૌને કર્મના નાચ નાચ્યા વિના છુટકો નથી, માટે સૌ જીવો પોતપોતાની સત્તામા સર્વથા જુદા છે જેમની સંખ્યા અનંતાનંત છે “રે બાઉન્ડ” ના ફૂટબોલની જેમ કર્મરાજાની ઠોકર ખાઈને ચાર ગતિના ચોગાનમા રખડપટ્ટી કરી રહ્યા છે

જે કેવળજ્ઞાનમા એક પણ કર્માંશ શેષ રહેતો નથી, જેની ઉત્પત્તિમા સૌથી પહેલા સમસ્તાવરણ સહિત મોહકર્મના મૂળીયા બળીને ખાખ થાય છે, ત્યારપછી આખ પર આવેલા પાટા જેવુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તથા દર્શનાવરણીય અને અંતરાય કર્મો ક્ષય થતા આત્માની અનંત શક્તિઓ પ્રકાશિત થાય છે અને પૂરો સંસાર, અનંત દ્રવ્યો, તેના પર્યાયો પ્રત્યક્ષ થાય છે તેવા કેવળજ્ઞાનના માલિક ભગવાન મહાવીર સ્વામી, ગૌતમસ્વામીના પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી રહ્યા છે જેનુ

આપણે સૂત્રાનુક્રમે વિચાર કરીએ, જેમા પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનુ વ્યુત્ક્રાતિપદ પૂર્ણરૂપે અવતરિત છે

એક એક દડકનો એક એક ઉદ્દેશો આ શતકમા હોવાથી નીચે લખ્યા પ્રમાણે વીશ દ્વારોથી નિર્ણય કરવાનો છે તે દ્વાર આ પ્રમાણે છે —

(૧) ઉપપાત –નરકમા ઉત્પન્ન થનારા જીવો કઇ ગતિ માથી આવે છે ?

(૨) પરિમાણ –નરકાદિમા ઉત્પન્ન થનારા જીવો કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

(૩) સહનન –નારકાદિનુ સઘયણ કયુ ?

(૪) તેમની ઉંચાઇ (૫) સસ્થાન–આકાર, (૬) લેશ્યા (૭) દષ્ટિજ્ઞાન, અજ્ઞાન યોગ, ઉપયોગ, સજ્ઞા, કષાય, ઇન્દ્રિય, સમુદ્ઘાત, વેદના, વેદ, આયુષ્ય, અધ્યવસાય, અનુબધ (વિવક્ષિત પર્યાયોનુ સાતત્ય) કાય સબધ–(અમુક કાયથી અન્ય કાયમા અથવા તેની સમાન કાયામા જઇને પુન આવવુ) આ પ્રમાણે પ્રત્યેકનો નિર્ણય કરવાનો છે

卐શતક ૨૪માની પૂર્વભૂમિકા સમાપ્ત卐

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો—૧

નરક ગતિના જીવો માટેની વિચારણા

હે પ્રભો ! નરક ગતિમા ઉત્પન્ન થનારા જીવો કઈ ગતિમાથી નીકળીને નરકભૂમિમા જન્મ લે છે ?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે–નરકગતિ અને દેવગતિને છોડી તિર્યંચ તથા મનુષ્ય ગતિમાથી નીકળીને જીવો નરકમા જન્મ લે છે તિર્યંચ જીવોમાથી પણ એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, તીન ઇન્દ્રિય અને ચઉઇન્દ્રિયના જીવો નરકમા ઉત્પન્ન થતા નથી, પણ પચેન્દ્રિય તિર્યંચના જીવો નરકમા જન્મે છે તે તિર્યંચો સજ્ઞી હોય કે અસજ્ઞી જલચર (પાણીમા રહેનારા) સ્થળચર (પૃથ્વી પર ચાલનારા) ખેચર (આકાશમા ઉડનારા) હાથેથી ચાલનારા નોળીયા, છાતીથી ચાલનારા સર્પો હોય સાથોસાથ પર્યાપ્તા હોય તે નરકમા જન્મ લેનારા છે પર્યાપ્ત અસજ્ઞી તિર્યંચ યોનિકો રત્નપ્રભા એટલે પહેલી નરકભૂમિમા જ જન્મ લેવાની યોગ્યતાવાળા છે આગળની ભૂમિઓમા જવાની તાકાત તેમનામા નથી જઘન્યથી દશ હજાર અને ઉત્કૃષ્ટથી એક હજાર યોજનની શરીર અવગાહના છે આદિની ત્રણ લેશ્યા, મિથ્યા દૃષ્ટિ, મતિશ્રુત અજ્ઞાન, વચન તથા કાયયોગી, સાકાર નિરાકાર ઉપયોગી, આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ સજ્ઞાવાળા, ચારે કષાય, પાચે ઇન્દ્રિય વેદના, મારણાતિક સમુદ્ઘાત, સુખ-દુખના અનુભવી, નપુસકવેદી, અસખ્યાત અધ્યવસાય જે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત બને પ્રકારના પચેન્દ્રિય તિર્યંચ પર્યાયમા જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોટિ સુધી રહેનારા, ભવની અપેક્ષાએ, બે ભવ અને કાળની અપેક્ષાએ

જઘ યથી અ તમુહૂર્ત અધિક દશ હજાર વર્ષ તથા ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિ અધિક પલ્યોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ જાણવો જેમકે તે જીવ પહેલા અસ જ્ઞી પ ચેન્દ્રિય તિર્ય ચ હતો પછી રત્નપ્રભા નરકમા ગયો, ત્યાથી નીકળીને પાછો અસ જ્ઞી નહીં પણ સ જ્ઞિત્વને મેળવે છે તેથી ભવની અપેક્ષાએ બે ભવનો કાય સ બ ધ જાણવો અને કાળથી જઘન્ય કાયસ વેધ (સ બ ધ) અ તર્મુહૂર્ત આયુષ્યસહિત નરકની દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટથી અસજ્ઞીના પૂર્વ કોટિવર્ષ પ્રમાણુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સહિત રત્નપ્રભામા પલ્યોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ જાણવો

આ પદ્ધતિના પ્રશ્નો ખૂબ વિસ્તારથી મૂળ પાઠમાથી જાણી લેવા

સ જ્ઞી પ ચેન્દ્રિય તિર્ય ચ સ બ ધી પ્રશ્નો અને ઉત્તરો અસ જ્ઞીની જેમ જાણવા જેમકે સ ખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા સ જ્ઞી પ ચેન્દ્રિય તિર્ય ચો સાતે પૃથ્વીઓમા જન્મે છે તેમા પહેલી નરકમા જે ઉત્પન્ન થનારા છે તેમનુ આયુષ્ય જઘન્યથી દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી સાગરોપમની મર્યાદા છે છ સ ઘયણુ અને શરીર પ્રમાણુ જઘન્યથી અ ગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી હજાર યોજન છે છ સ સ્થાન, છ લેશ્યા, ત્રણ દૃષ્ટિ ત્રણુ અજ્ઞાન, ત્રણુ જ્ઞાન, ત્રણુ યોગ, પાચ સમુદ્ઘાત આદિ પૂર્વની માફક જાણવુ

મનુષ્યાવતારમાથી જે નરકમા જવાવાળા હોય છે તે સ જ્ઞી મનુષ્યો, સ ખ્યાતા વર્ષાયુવાળા, પર્યાપ્તા તથા સાતે નરકોના દ્વાર તેમના માટે ઉઘાડા છે જઘન્યથી એક, બે ત્રણુ અને ઉત્કૃષ્ટથી સ ખ્યાતા મનુષ્યો નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે છ સ ઘયણુ, શરીર પ્રમાણુ જઘન્ય અ ગુલ પૃથક્ત્વ અને ઉત્કૃષ્ટથી

પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ તથા જે જીવો અવધિજ્ઞાન મન પર્યવજ્ઞાન અને આહારક શરીર પ્રાપ્ત કરી ત્યાંથી પડે છે અને નરકમાં જાય છે તેમને ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન વિકલ્પે જાણવા (શુદ્ધિકાર) શેષ બધી બાબતો પ્રથમની જેમ જાણવી સાતમી નરકે જનારા પ્રથમ સંઘયણવાળા જ હોય છે તથા સ્ત્રીવેદવાળા સાતમીએ નથી જતા

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો ૧ સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો—૨

અસુરકુમારાદિ દેવોમાં જન્મ લેનારા કોણ ?

હે ગૌતમ ! ચારે ગતિઓમાંથી કેવળ મનુષ્ય અને તિર્યંચો અસુરકુમાર દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે પર્યાપ્ત અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો જે સંમૂર્ચ્છિમ છે તેમની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય મર્યાદા પૂર્વ કોટિ વર્ષની હોવાથી દેવાયુષ્ય તેટલી સંખ્યામાં જ બાંધે છે તે કારણે જઘન્યથી દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ (પૂર્વ કોટિ વર્ષ) ની સ્થિતિવાળા અસુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવો જઘન્યથી એક, બે, ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત કે અસંખ્યાત સંખ્યામાં જન્મે છે યદિ જઘન્યકાળની સ્થિતિવાળા હોય તો તેમના અધ્યવસાયો શુભ હોય છે સંખ્યાત કે અસંખ્યાત વર્ષની મર્યાદાવાળા સંજ્ઞી જીવો અસુરકુમારમાં

જન્મે છે તેમાથી અસખ્યાત વર્ષાયુવાળા સજ્ઞી પચેન્દ્રિય તિર્યંચો જ્યારે અસુરકુમાર થાય છે ત્યારે જઘન્યથી દશહજાર અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા હોય છે આ વાત ભોગભૂમિ(યુગલિકભૂમિ)ના તિર્યચો માટે જાણવી અને અસખ્યાત નહી પણ સખ્યાત જીવોનો ઉત્પાદ જાણવો વજ્રઋષભનારાચ સઘયણવાળા શરીર અવગાહના જઘન્યથી ધનુ પૃથક્ત્વ અને ઉત્કૃષ્ટથી છ ગાઉનુ જાણવુ સમચતુરસ્ર સસ્થાન આદિની ચાર લેશ્યા, મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા, ત્રણ યોગ, બે અજ્ઞાન, બે ઉપયોગ ચાર સજ્ઞા, ચાર કષાય, પાચ ઇન્દ્રિય વેદના, મારણાતિક સમુદ્ઘાત-બે વેદના પુરૂષ અને સ્ત્રીવેદ આદિ યથાયોગ્ય જાણવા સખ્યેય અને અસખ્યેય વર્ષાયુવાળા મનુષ્યો અસુરકુમારમા અવતરે છે શેષ વિગત મૂળસૂત્રથી જાણવી

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો બીજો સમાપ્ત

આ રીતે ભવનપતિના આઠ ભેદોના આઠ ઉદ્દેશા ઉપર પ્રમાણે જાણવા જે એક એક ઉદ્દેશે એક એક ભેદે પૂર્ણ થાય છે

૩ થી ૧૧ ઉદ્દેશા સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો ૧૨

પૃથ્વીકાયમા જન્મ લેનારા કોણ?

હે પ્રભો! જે જીવો આવનારા અને પૃથ્વીકાયમા ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતાવાળા છે તે કઈ ગતિમાથી આવનારા છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે કેવળ નરકગતિના જીવો પૃથ્વીકાયમા અવતાર લેતા નથી, શેષ ત્રણે ગતિઓના જીવો પૃથ્વીકાયમા જન્મે છે યદિ તિર્યંચ ગતિમાથી નીકળીને પૃથ્વીકાયમા જન્મ લેતા હોય તો શુ એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય કે પચેન્દ્રિય તિર્યંચ ગતિમાથી આવે છે? એકેન્દ્રિયમા પણ શુ પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય વાયુકાય કે વનસ્પતિકાયમાથી આવે છે? પૃથ્વીકાયમા પણ શુ સૂક્ષ્મ કે બાદરમાથી આવે છે? બાદરમા પણ પર્યાપ્ત કે અપર્યાપ્ત જીવો પૃથ્વીકાયમા જન્મતા હશે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે હે ગૌતમ! એકેન્દ્રિય જીવો યાવત વનસ્પતિકાયના જીવો સુધી ત્રણુ સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એકેન્દ્રિયો પૃથ્વીકાયત્વને પામી શકે છે તેમનુ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી બાવીશ હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય છે એક સમયમા નદીના પ્રવાહની જેમ નિરતર અસખ્યાત જીવો જન્મે છે છેવટ્ઠુ સઘયણ આકૃતિની ચાર લેશ્યા (મિથ્યાદૃષ્ટિ, અજ્ઞાની (મતિ અને શ્રુત અજ્ઞાન) કેવળ કાયયોગી, બન્ને ઉપયોગી, આહારાદિ ચારે સજ્ઞા કેવળ સ્પર્શેન્દ્રિય, કષાય, મારણાતિક સમુદ્ઘાત, સાતાઅસાતા વેદના, નપુસક વેદ, શુભાશુભ અધ્યવસાય યદ્યપિ અધ્યવસાયે મનને અધીન હોય છે અને એકેન્દ્રિયોને મન હોતુ નથી છતા

કેવગી વચન છે કે તેમને અધ્યવસાયો હોય છે ભવની અપે ક્ષાએ જઘન્યથી બે ભવ, અને ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાત કાળ સુધી પૃથ્વીકાયત્વમા રહેવાનુ છે અવગાહના જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટથી આગળના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલી મસૂરકે ચદ્ર જેવુ તેમનુ સસ્થાન છે શેષ મૂળસૂત્રથી જાણવુ

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો ૧૨મો સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો—૧૩ મો

અપ્કાયમા ઉત્પાદ

નારકોને છોડી બીજી ત્રણે ગતિઓના જીવો અપ્કાયમા જન્મ લે છે બાદર પર્યાપ્તા કે અપર્યાપ્તા પૃથ્વીકાયિકો પણ જન્મે છે તેઓ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત હજારની સ્થિતિવાળા છે શેષ પૃથ્વીકાયિકોની જેમ

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો તેરમો સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો—૧૪ મો

તેજસ્કાયમા ઉત્પાદ

દેવગતિનો કોઈપણ દેવ તેજસ્કાય(અગ્નિકાય)મા જન્મતો નથી આયુષ્ય મર્યાદા (સ્થિતિ) ત્રણ અહો રાત્રની છે શેષ પૃથ્વીકાયિકોની જેમ.

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો ચૌદમો સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો ૧૫ મો

વાયુકાયમા ઉત્પાદ

ચારે નિકાયનો એકેય દેવ વાયુકાયિક બનતો નથી

શતક ચોવીશમાનો ઉદ્દેશો ૧૫ મો સમાપ્ત

શતક ૨૪ . ઉદ્દેશો ૧૬ મો

વનસ્પતિમા ઉત્પાદ

પૃથ્વીકાયની જેમ જાણવાની ભલામણ કરી છે દેવોના જીવો પ્રતિસમયે અનત સખ્યામા વનસ્પતિકાયમા અવતાર જન્મ લે છે સારાશ કે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુકાયના જીવો વનસ્પતિકાયમા અસખ્યાતની સખ્યામા જન્મે છે અને વનસ્પતિના જીવો ફરીથી વનસ્પતિમા જન્મવાના હોય તો અનતની સખ્યામા જન્મે છે, કેમકે શેષ ચાર કાયોના જીવો અસખ્યાત છે જ્યારે વનસ્પતિ અનત છે ભવ અને કાળની ઉત્કૃષ્ટતાથી અનતભવ અને અનતકાળ જાણવુ આટલા લાબા કાળ સુધી વનસ્પતિના જીવો વનસ્પતિમા રહે છે અને ગમાગમ કરે છે શેષ પૂર્વવત્

નોધ —મન, વચન અને કાયાથી મૈથુન, વિષય વિલાસ દુરાચાર તથા વ્યભિચારમા આસક્તિ, અસખ્યાત જીવોની હત્યા ઉપરાત મહામિથ્યાત્વ તથા માયાચારની અતિરિક્તતાના કારણે સમ્યક્ત્વ પામ્યા વિના કે તેનુ વમન કર્યા પછી તે જીવો વનસ્પતિકાયના અધકાર પૂર્ણ સ્થાનમા જન્મે છે જ્યાથી તીર્થંકર પરમાત્માઓની અનત ચોવીસી પૂર્ણ થયે છૂટકારો થાય છે

વધારાનો ખૂલાસો પહેલાના ભાગોથી જાણવો

શતક ચોવીશમાનો ઉદ્દેશો ૧૬ મો સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો ૧૭–૧૮–૧૯

બેઇન્દ્રિય જીવોનો ઉત્પાદ

હે ગૌતમ! નારક અને દેવોને છોડીને તિર્યંચ તથા મનુષ્યો પોતાનો ભવ પૂર્ણ કરી બેઇન્દ્રિય અવતારને પામે છે, એકેન્દ્રિયથી લઇને પંચેન્દ્રિય જીવો, એકેન્દ્રિયમા સૂક્ષ્મ બાદર–પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા જન્મે છે, જઘન્યથી એક અ તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ વર્ષની સ્થિતિવાળા છે આ પ્રમાણે તેઇન્દ્રિય અને ચઉરિન્દ્રિય જીવો માટે પણ જાણવુ

શતક ચોવીશમાના ઉદ્દેશા ૧૭–૧૮–૧૯ સમાપ્ત

શતક ૨૪ ઉદ્દેશો–૨૦મો

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ગતિમા ઉત્પાદ

ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નનો જવાબ ફરમાવતા ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ કહ્યુ કે ચારે ગતિઓના જીવોને આવવાનુ આ સ્થાન છે મતલબ કે નરક, દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગતિના જીવો આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તિર્યંચ અવતારને પામે છે સાતે નરક ભૂમિઓના નારકોનો ઉત્પાદ થાય છે પહેલી નરક ભૂમિના નારકોની સ્થિતિ જઘ યથી એક અન્ત મુંહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિની જાણવી જઘ યથી એક–બે–ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી સ ખ્યાત અથવા અસ ખ્યાત જન્મે છે, એકેન્દ્રિયના સૂક્ષ્મ–બાદર પર્યાપ્તા–અપર્યાપ્તા જીવોનો ઉત્પાદ અહીં છે

દેવલોકમા બીજા દેવલોક સુધીના દેવોનો જ ઉત્પાદ જાણવો શેષ મૂળ સૂત્રથી જાણવુ જે ખૂબ જ વિસ્તારથી વર્ણવાયો છે

શતક ચોવીસમાનો ઉદ્દેશો ૨૦મો સમાપ્ત

મનુષ્યોમા ઉત્પાદ •

હે પ્રભો! કઈ ગતિના જીવો મનુષ્ય ગતિમા આવીને જન્મ ધારે છે? જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે ચારે ગતિઓના જીવો માટે આ સ્થાન છે નરકગતિની વક્તવ્યતામા કેવળ સાતમી નરક ભૂમિના જીવો મનુષ્ય ગતિમા આવતા નથી "अहे सतम पुढवि नेरइएहिंता णो उववज्जंति" જ્યારે તત્વાર્થ સૂત્રના ૩-૬ સૂત્રના ભાષ્યમા 'सम्यग्दर्शन सप्तम्योऽपीति" અર્થાત્ સાતમી નરકના નારકો મનુષ્ય જ અને ધારે છે અને સમ્યગ્દર્શનને મેળવી શકે છે આ પ્રમાણે આ બન્ને પાઠોનુ રહસ્ય કેવળી ભગવત જાણે

રત્નપ્રભાના નારકો જઘ યથી માસ પૃથકત્વ અને ઉત્કૃષ્ટથી એક પૂર્વ કોટિની સ્થિતિવાળા છે જઘન્યથી એક-બે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી સખ્યાતા જીવો મનુષ્યમા જન્મે છે, કારણ કે નારક જીવો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમા જન્મતા નથી તથા ગર્ભ જ મનુષ્યો સખ્યાત જ હોય છે કેવળ વાયુકાય અને અગ્નિ કાયના જીવોને છોડી શેષ એકેન્દ્રિયથી પચેન્દ્રિય સુધીના જીવો મનુષ્ય ભવ પામે છે ચારે નિકાયના દેવોનો ઉત્પાદ પણ મનુષ્યમા જાણવો ૨૨મો ઉદ્દેશો વાણ વ્યતર માટે, ૨૩મો જ્યોતિષ દેવો અને ૨૪મો ઉદ્દેશો વૈમાનિક માટેનો મૂળ સૂત્રથી જાણવુ

ચોવીશ ઉદ્દેશા સાથેનુ ચોવીશમુ શતક જે કેવળજ્ઞાની સિવાયના બીજા જ્ઞાનીઓ માટે સર્વથા અપ્રત્યક્ષ છે ચારે ગતિઓના જીવોની ગતિ અને આગતિથી પરિપૂર્ણ છે

જેનુ જ્ઞાન જૈન શાસનથી બહાર બીજે કયાય જોવા મળી શકે તેમ નથી આ કારણે જ

દ્વાદશાગી, દેવ, દાનવ-માનવ અને તેમના અધિપતિ ઓથી વદનીય, નમસ્કરણીય, સત્કરણીય અને પૂજનીય છે તથા સમ્યગ્જ્ઞાનના અભિલાષુકો માટે મનનીય, પઠનીય અને પરાવર્તનીય છે

શતક ચોવીશમાનો ઉદ્દેશો ચોવીશમો સમાપ્ત

'સમાપ્તિ વચનમ્'

વિદ્વન્માન્ય, અનેક જીવોને સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રદાતા, ઉપરિયાલા આદિ તીર્થોના ઉદ્ધારક, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવના જ્ઞાતા, શાસ્ત્રવિશારદ, જૈનાચાર્ય, સ્વ ૧૦૦૮ શ્રી વિજય ધર્મસૂરીશ્વરજી મ ના શિષ્ય અનેક ગ્રથોના લેખક, વક્તા, શાસન દીપક, સ્વ મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ.ના શિષ્યરત્ન ન્યાય૦વ્યાકરણ કાવ્યતીર્થ, પન્યાસપ૦ વિભૂષિત, મુનિશ્રી પૂર્ણાનદવિજયે (કુમાર શ્રમણે) પોતાના સ્વાધ્યાયની રમાને માટે મતિજ્ઞાનના વિકાસ માટે તથા ભવાતરમા પણ શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સુલભ બને તે માટે ભગવતી સૂત્ર (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ)ના ૨૪ ઉદ્દેશા સાથેનુ ૨૪મુ શતક વિક્રમ સવત ૨૦૩૫ના ભાદરવા વદિ ૧૪ના દિવસે અધેરીના ઉપાશ્રયે પૂર્ણ કરેલ છે

"શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્
સર્વે જીવાજીવાદિજ્ઞાન પ્રાપ્નયુ"

卐 શતક ૨૪મું સમાપ્ત 卐

શતક ૨૫

ઉપક્રમ

બાર ઉદ્દેશાઓથી પૂર્ણ પચીસમુ આ પ્રસ્તુત શતક રાજગૃહી નગરીમા ચર્ચાયુ છે, જ્યા દેવાધિદેવ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ચૌદ ચોમાસા થયા છે અને શેષ કાળમા પણ ઘણીવાર પધારીને આખાય મગધદેશની રાજધાની રાજગૃહી નગરીને, વ્રત-નિયમ અને જુદા જુદા અભિગ્રહપૂર્વકના પચ્ચક્ખાણ વડે માનવ સમાજ ઉપર અમિત ઉપકાર કર્યો છે આ દેશના રાજાધિરાજ અખડ પ્રતાપી શ્રેણિક (બિંબીસાર) નામે રાજા હતો રાજાની-રાજનીતિના સપૂર્ણ ગુણોથી દીપતો તે રાજા સધિ અને વિગ્રહમા ભારે કાબેલ હતો તથા દેશની રક્ષા કરવામા, પ્રજાને ન્યાયનીતિ અને સદાચાર સપન્ન બનાવવામા, દુષ્ટોને દડ તથા સજ્જન-સાધુ સત અને ધાર્મિક પડિતોનુ રક્ષણ કરવામા રાજાએ કોઈ દિવસ પ્રમાદ કર્યો નથી

જે દેશની રાજનીતિ (કાનુન મર્યાદાઓ) પ્રજાના રક્ષણ માટે સ્થાપિત થયેલા ન્યાયાલયો, શિક્ષણાલયો અને સૈનિકોમા કોઈ જાતને નીરાશ પ્રમાદ કે કર્તવ્યભ્રષ્ટતાનો પ્રવેશ કરવા દેતી નથી, તે દેશ જ સદૈવ ઉન્નતિના સોપાનો સર કરે છે કેમકે ન્યાયાલયોની પવિત્રતાથી દેશની આતરિક શક્તિ બીજના ચન્દ્રની જેમ વધે છે અને પ્રજામા સત્ય તથા સદાચારની મર્યાદાનુ પાલન થાય છે અન્યથા દેશમા અધાધુધી, કર્તવ્ય ભ્રષ્ટતા વેર-વિરોધ રાજ્યના કર્મચારીઓમા આપસી મન મુટાવ ઉપરાત રાજાઓમા, કર્મચારીઓમા દેશને બરબાદ કરનારા ત્રણ દુર્ગુણો અને દુર્વ્યસનોનો પ્રવેશ સુલભ રહેશે

શિષ્ટજ્ઞાનીઓની અવિશુદ્ધ પવિત્રતાથી પ્રજાનું જનમાનસ તથા બાળ-બાલિકાઓનું યૌવન જીવન ઘડાય છે અને ભાવી નાગરિકોમાં પ્રજામાં તથા રાજ્ય સંચાલકોમાં પણ દેશની વફાદારીનું વર્ધન થાય છે. બાકી યંત્રો મશીન, ઉદ્યોગ, કારખાનાઓ દ્વારા વધેલા ભૌતિક પદાર્થોના ઉત્પાદનથી દેશની આઝાદી ટકી શકે તેમ નથી. ભાજી સૂપના સુખમાંથી જેમ અમૃત નીકળતું નથી તેમ ભૌતિક સાધનોનું ઉત્પાદન ચાહે કરોડો રૂપિયાઓનું થાય-કે દેશની તીજોરી રૂપિયાથી ભરાઈ જાય તો પણ દેશના શ્રીમંતોમાં, રાજનેતાઓના જીવનમાં કોઈ કાળે પણ અમૃતતત્ત્વ અર્થાત્ દૈવી સંપત્તિનો વાસ થતો નથી, પરિણામે એક રાજનૈતિક બીજા રાજનૈતિકનો [illegible] એક મીનીસ્ટર બીજા મીનીસ્ટરનો ગજાગ્રાહ શત્રુ થયો અને પરિણામે શ્રીમંત વધારે શ્રીમંત બનીને દેશમાં વેરભાવનો રાક્ષસ ઉભો કર્યો.

અને સંપ્રદાયવાદીઓની પવિત્રતાથી દૂર કાર્ય કરવામાં દુર્જનતાનો વ્યવહાર આચરવામાં અને હિંસા, જૂઠ, ચોરી, બદમાશીના માર્ગે જતી પ્રજામાં દયાનો અર્થ પણ ઘટતા દેશની આઝાદીનું રક્ષણ થાય છે? જે દેશમાં નેતાઓનું જીવન અસંયમ છે, તે દેશમાં વિગ્રહવાદ જ [illegible] નથી. પરિણામે [illegible], અભણ નાગરિકોનું અને પ્રજાની રક્ષા માટે સ્થાપન થયેલા તમામ કાર્યકરોનું કર્તવ્ય ઘટતા તે રાજ્યતંત્ર અવ્યવસ્થિત બનીને દેશની આઝાદીનું રક્ષણ કઠણ બને છે.

પોતાના દેશનું વિધાન (કાનૂન કાયદાઓ) પણ દેશની પ્રધાન અંગ છે, તે શરીરમાં અમલમાં આવે તો તેમ સમજાને સ્વ શબ્દમાં પોતાના દેશને, પ્રજાને તથા પ્રજાના ધર્મ-સંસ્કૃતિને અનુરૂપ અને તે પ્રમાણે બનાવ્યું અને તેને અમલમાં જ

પોતાનો ધર્મ માન્યો હતો, જેના કારણે મંત્રીઓ, સન્મેના પતિઓ, સૈનિકો, વ્યાપારીઓ વિદ્યાર્થિઓ, શિક્ષકો અને રાજ્ય કર્મચારીઓમા ક્યાય પણ મતભેદ કે મનભેદ થતો ન હતો, થતો હોય તો ટકતો ન હતો, માટે જ સૌ પોતાને દેશના સેવક માનીને ધાર્મિક વફાદારીપૂર્વક રાજાની તથા પ્રજાની જાહોજલાલીમા ભાગીદાર બનતા હતા શ્રેણિક રાજા પોતે દેશની આબાદીના રક્ષણમા પૂર્ણ જાગૃત હોવાથી શાસનની ધુરા ક્યાય શિથિલ પડવા ન પામે તેનુ ધ્યાન રાખતા હતા આ કારણે જ શિક્ષણાલયો સરસ્વતી માતાના ધામ જેવા હોવાથી પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી વિદ્યારત્ન સિવાય બીજી એકેય પંચાતમા પડતો ન હતો કારણ કે વિદ્યાર્થીજીવન જ આધ્યાત્મિક ઉર્ધ્વતાનુ, સદાચારની પ્રગતિનુ અને ગૃહસ્થાશ્રમ જીવનમા દિવાળીના દીવા પ્રગટ કરાવવાનુ મૌલિક કારણ છે, તેમ સમજીને પોતાના વિદ્યાગુરુઓના સન્માનપૂર્વકના વિનયને જ સરસ્વતી માતાની કૃપાદૃષ્ટિનુ ફળ માનનારા હતા ગણિત શાસ્ત્રમા જોડ, બાદબાકી ગુણાકાર અને ભાગાકાર હોય છે અને સૌથી પહેલા શિક્ષકો જોડવાનુ શિક્ષણ આપે છે તેવી રીતે વિદ્યાર્થી જીવન જ એવુ છે જેનાથી જીવનના સદ્ગુણોનુ તથા વીર્યધનનુ વર્ધન થાય તેવી રીતે તે જીવનને પવિત્ર બનાવવાનુ ધ્યેય વિદ્યાર્થી જીવનને જ અનુકૂળ છે તેમ સમજીને મગધ દેશના શિક્ષણાલયો દેશના ઘડતરમા મુખ્ય કારણરૂપ હતા.

સૈનિકો અને સેનાપતિઓ એકમન થઈને દેશને ગુંડા તત્ત્વોથી કેમ બચાવવો? તે માટે જાગૃત હતા સામે દેખાતો કે અનુભવાતો ગુંડો, બદમાશ ચોર વ્યભિચારી, આદિને દંડ દેવામા જ રાજધર્મ રહેલો છે તે માટે રાજા તરફથી સૈનિકને આજ્ઞા હતી કે દુષ્ટ માનવને સખત સજા કરવી અને સજ્જન તથા સંતોનુ પૂર્ણ રક્ષણ કરવુ

ન્યાયાલયો ઇશ્વરના ધામ જેવા હોવાથી પ્રજા પૂર્ણરૂપે આબાદ હતી અને રાજનીતિ દેશને આબાદ કરવામા સહાયક હતી લાચરૂશ્વત દ્વારા પ્રજાને હેરાન કરે તેવા કાયદાઓ ન હોવાના કારણે પ્રજા પૂર્ણ સુખી અને સતોષી હતી, વ્યાપાર નીતિમા કોઈ વ્યાપારી ખરીદનારને હેરાન ન કરે તથા અનાજનો, કાપડનો, તેલ-ગોળ આદિ કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ ન દેખાડે તે માટે રાજા પોતે પોતાની સુખશાતિને તિલાજલી આપી ગુપ્તચરો પાસેથી જાણકારી મેળવનાર હતો સાનાશ કે પ્રજા પાસેથી થોડુ લઇને ઘણુ ઘણુ પ્રતિદાન કરનાર શ્રેણિક મહા રાજાની બુદ્ધિ, પ્રતિભા, શૂરવીરતા તથા રાજનીતિપરાયણતા પ્રશસાને પાત્ર હતી

તે કાળે તે સમયે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના અન ય ઉપાસક વૈશાલી ગણતત્રના અધિનાયક ચેટક (ચેડા) રાજાને જૈનત્વની પરમોપાસિકા અહિમા, સયમ અને તપોધર્મના રગે રગાયેલી સાત પુત્રીઓ હતી તેમાથી એક 'ચેલ્લણા' જે શ્રેણિક રાજાની ધર્મપત્ની હતી, પોતાની કુશાગ્ર અને ધાર્મિક બુદ્ધિની સમજાવટથી તે શ્રેણિક રાજાને પણ મહાવીરસ્વામીના ચરણોમા લાવવા માટે સમર્થ બનવા પામી અને રાજા પણ જૈનત્વપૂર્ણ જૈનધર્મનો રાગી બન્યો તે રાજાના પાચસો મત્રીઓમા અભયકુમાર પ્રધાનમત્રી હતો, સદ્‌બુદ્ધિ અને સદ્‌વિવેક સમ્પન્ન તે મત્રીએ મગધ દેશમાથી અનિષ્ટ તત્વોને નાબૂદ કરીને ધાર્મિક મર્યાદાઓની સ્થાપના કરી હતી

તે કાળે તે સમયે દેવાધિદેવ ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ ૧૪ ચાતુર્માસો આ ભૂમિ પર કરેલા હોવાથી, સર્વત્ર અહિમા ધર્મનો ધ્વનિ, સયમ ધર્મનો જય જયકાર અને તપોધમની ભેરી વાજતી ગાજતી રહેતી હતી ફળ સ્વરૂપે શ્રીમતાઈના

નશામા જીવનયાપન કરનારા શ્રીમતો, સત્તાના ઘમંડમા મદમસ્ત બનેલા સત્તાધારીઓ, તથા કામદેવના રૂપને ઝૂંટવી રાજરાણીઓ શ્રીમંત પત્નીઓ, તેમની પુત્રીઓ, કુળવધુએ, સંસારવાસનો ત્યાગ કરીને સંયમ પંથના મુસાફર બન્યા હતા આ પ્રમાણે વિશાળ મુનિ સંઘ, સાધ્વી સંઘ અને અસંખ્યાત દેવ-દેવી, ઈન્દ્ર તથા ઇન્દ્રાણીઓની સેવાથી સેવિત ભગવાન મહાવીરસ્વામી રાજગૃહી નગરીમા પધાર્યા છે

યજ્ઞ કોને કહેવાય ?

મનુષ્યાવતારમા સદ્બુદ્ધિ તથા સદ્વિવેકના માધ્યમથી પુણ્ય પવિત્ર જીવનને સમાપ્ત કરી દેવલોકના સ્વામી બનેલા દેવો, દેવીઓ, ઇન્દ્રો અને ઇન્દ્રાણીઓ એ પુણ્ય કર્મ પ્રમાણે આધિ અને કામિક સંબંધી પૌદ્‌ગલિક લબ્ધિઓ, ઋદ્ધિઓ, શક્તિઓ અને મહાશક્તિઓ ઉપરાન્ત ઘણા ઘણા સુખસાધનો મેળવે હોવા છતા પણ તેઓ વિવેકબુદ્ધિવાળા હોવાના કારણે સમજ હતા કે 'क्षीणपुण्ये' मर्त्यलोक विशन्ति ' આ ન્યાયે એ દિવસ અમારા માટે એવો પણ આવશે જેના કારણે 'આ અમ અપ્સરની વાવડીઓ દેવલોકના સુખો, દેવીઓના ભોગવિલાસ ઉપરાન્ત કપુરની ગોટી જેવા અમારા શરીરો ફરીથી માતા કુક્ષિરૂપી ગંદી કોટડીમા ઉંધે માથે નવ મહિના સુધી કારાવાસ ભોગવનારા બનવા પામશે જ્યા મળ-મૂત્ર લોહી, ચરબી કફ પિત્ત, આદિ ગંદા પદાર્થો સિવાય બીજુ કંઈ નથી માટે અરિહંતોના પંચ કલ્યાણકોમા, નંદીશ્વર જે સ્થાનોમા તેમજ મુનિધર્મ કે સાધ્વીધર્મની રક્ષા કરવા જેવા સ્થાનો ધર્મ સમજતા હોવાથી પુણ્યકર્મના વૈ

વિલાસોને ભાકુતી સુખ માનનારા હોય છે તેથી તેઓ દેવાધિ
દેવ અરિહંત પરમાત્માઓની સેવામા હાજર રહેતા હોય છે
હાજરી પણ કોરીધાકોર જેવી નહીં પર તુ તીર્થ કર પરમાત્માઓ
જે જે રસ્તે પધારતા ત્યાથી રસ્તામા વિખરાયેલા કાંટા કાકરા
પત્થરો આદિને દૂર કરી સુગંધી પાણીનુ છંટકાવ કરતા હતા
અને ને પરમાત્માઓના ચરણ કમળે સુવર્ણ કમળ પર રહે
તેવા કમળોની રચના કરતા પોતાનુ જીવન જે રીતે પવિત્ર
બને તે રીતે કરવામા કયાય પણ આળસ, પ્રમાદને કરનારા
ન હતા, માટે જ પોતાની દેવદુંદુભીના નાદ વડે પ્રમાદમા પોઢેલા
માનવ સમાજને જાગૃત કરતા કહેતા હતા કે, હે માનવો!
તમે પ્રમાદ અને નિદ્રાને ત્યાગો અને મોક્ષનગરીના સાર્થવાહ
સમા દેવાધિદેવના સમવસરણમાં આવો અને સાચા ધર્મને,
યજ્ઞને, ઓળખાવનારા તેમના ઉપદેશને શ્રદ્ધાપૂર્વક સાભળો
એ યા રાખજો કે પત્થર ઉપર સિંદુર માગી પના કે બીજા
દ્રવ્યો વડે પૂજાયેલા કે પૂજેલાને દેવ માનીને તમે તમારી
જીભ ઇંદ્રિયના ગુલામ બની ગમે તેટલા બકરા, ઘેટા, કુકડા,
પાડા અને બત્રીસ લક્ષણા માનવોને બલિદાનની વેદી પર
ચડાવશો તેવા યજ્ઞો એકવાર નહીં પણ હજારવાર જુઠા છે
પાપ છે, મહા પાપ છે તમે પ્રત્યક્ષ જુઓ છે। કે તમારા તીક્ષ્ણ
શસ્ત્ર દ્વારા કપાયેલા જાનવરોના રતિમાત્ર માસને ખાવા માટે
કોઇ પણ દેવતા આવતો નથી, માટે સમજવુ સરળ છે કે
કેવળ ઇન્દ્રિયોના ગુલામો વડે, માંસાહારના પક્ષાધો વડે રાજ
સત્તા કે શ્રીમંતોના ગુલામ બનેલા પોથા પંડિતો વડે આવા
પ્રકારના કુત્સિત નિંદનીય, હિંસક અને દુરાચારવર્ધક
યજ્ઞોની પ્રથાનો પ્રારંભ થયો છે માટે હે માનવો! તમે સદ્
બુદ્ધિના વારસદાર બનો, વિવેકનો દીપક તમારા હૈયામા
પ્રગટાવો, અને સમજો કે આવા હિંસક અને પાપોનો ફેલાવો

કરે તેવા યજ્ઞો તમને કોઈ કાળે મનુષ્ય શરીરમા પણ દેવ બનાવી શકે તેમ નથી, તો પછી મર્યા પછી તમે દેવ શી રીતે બનશો? અને આવો ઉત્તમ મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કર્યા પછી યદિ તમે દૈવી સંપત્તિ ન મેળવી શક્યા તો ગીતા પણ તમને શી રીતે દેવ બનાવશે? પરિણામે તમારૂ મહાભારત કહે છે તેમ મરનાર પશુના શરીરમા જેટલા રૂવાટા છે તેટલા વર્ષો સુધી નરકના ખાડામા પડીને યમદૂતોનો માર જ તમારા ભાગ્યમા રહેશે

યજ્ઞ શબ્દ 'યજ્' ધાતુથી બનેલો છે અને તેનો અર્થ દેવપૂજા, સંગતિકરણ અને દાન દેવામા થાય છે દેવપૂજા એટલે આપણા જીવનમા હિંસા, હિંસકતા, બીજાઓનુ મારણ તાડન તર્જન, પીડન આદિ હિંસકવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ સમાપ્ત થાય અને દયા, અહિંસા આદિ દૈવી સંપતિના ગુણો વિકાસ પામે, વૃદ્ધિ પામે તે દેવપૂજા છે સંગતિકરણ એટલે ૮૪ લાખ જીવાયોનિના જીવો સાથે મૈત્રી અને ધર્મભાવનાપૂર્વકનો વ્યવહાર કરવો પરસ્પર આદાનપ્રદાન કરીને માનવ-પશુ-પક્ષી આદિ નાનામોટા જાનવરોના મિત્ર બનીને સૌનુ રક્ષણ કરે તે મિત્ર કહેવાય છે, તથા 'દાનનો અર્થ' છે કે તમારી પાસે જે કંઈ હોય તે બીજાને આપવુ, જેથી માનવ સમાજમા વૈમનસ્યવાદની ઉત્પત્તિ અને વૃદ્ધિ થવા ન પામે, કારણ કે વૈમનસ્યવાદ હિંસાનુ લક્ષણ છે અને સામ્યવાદ અહિંસક છે એક માનવ બીજા માનવને આપે અને બીજો ત્રીજાને આપે ઇત્યાદિના જૂઠ ચોરી મૈથુન અને પરિગ્રહના પાપો પોતાની મેળે જ કમજોર થતા માનવ બીજા માનવનો મિત્ર બનશે તીર્થંકર પરમાત્માઓએ કહ્યુ કે આવો યજ્ઞ જ શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ છે

સોમનાથ જેવા પવિત્ર ક્ષેત્રમા જન્મેલા, સાત હાથના

ઉંચા શરીરવાળા, ચૌદ વિદ્યાના પારગત, ઇન્દ્રભૂતિ નામે પ્રથમ ગણધર હતા જે પોતાના મન પર્યવજ્ઞાન વડે સમવસરણમા બેઠેલાઓના મનના પર્યાયોને જાણીને ભગવાન મહાવીરસ્વામીને પ્રશ્નો કરતા હતા

આ શતકમા બાર ઉદ્દેશા નીચે પ્રમાણે છે

(૧) પહેલા ઉદ્દેશામા લેશ્યા સબધી વિચાર છે

(૨) બીજામા દ્રવ્યોની વક્તવ્યતા છે

(૩) ત્રીજામા સસ્થાનોની વાત છે

(૪) ચોથા ઉદ્દેશામા કૃતયુગ્માદિ પદાર્થોનુ વિવરણ છે

(૫) પાચમામા પર્યાયો માટેનુ કથન છે

(૬) પુલાક આદિ પાચે નિગ્રન્થો સબધી વિચાર કર્યો છે

(૭) સામાયિકાદિ સયતોની વિચારણા છે

(૮) નારકાદિનુ વક્તવ્ય છે

(૯–૧૦) ભવ્ય અને અભવ્યના ઉદ્દેશા છે

(૧૧) સમ્યગ્દષ્ટિ નારકો માટે વિચાર કરાયો છે

(૧૨) મિથ્યાદષ્ટિ માટે છે

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

છ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યા નામની [illegible] છે

શુક્લલેશ્યાના સ્વામીઓ થોડા છે તેનાથી પદ્મલેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગુણા છે તેનાથી તેજો લેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગુણા છે તેનાથી લેશ્યા વિનાના સિદ્ધ જીવો અનંત ગુણા છે તેનાથી કાપોત લેશ્યાવાળા અનંત ગુણા નીલ લેશ્યાવાળા વિશેષાધિક જાણવા અને કૃષ્ણ લેશ્યાના સ્વામિઓ તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે શેષ વર્ણન પન્નવણા માં વિસ્તારથી ચર્ચ્યું છે

ભગવતી સૂત્રના પહેલા શતકમા લેશ્યાઓ કહેવાઈ છે તો અહીં ફરીથી શા માટે? જવાબમા જાણવાનુ કે આગળના પ્રશ્નમા સસારવર્તી જીવોના ૧૪ પ્રકારમા તેમનામા રહેલા યોગનુ અલ્પબહુત્વ કહેવાશે તેથી તેના સબધને લઇ લેશ્યાઓનુ અલ્પબહુત્વ કહેવાયુ છે

જીવોના ભેદો કેટલા?

હે પ્રભો! જીવો કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે?

હે ગૌતમ! ૧૪ રાજલોક પ્રમાણ આ સસારમા રહેલા અનતાનત જીવો ૧૪ પ્રકારના છે એટલે કે ૧૪ ભેદોમા અનતાનત જીવોનો સમાવેશ થાય છે તે આ પ્રમાણે – (૧) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય (૨) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય (૩) બાદર અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય (૪) બાદર પર્યાપ્તક, (૫) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક, (૬) બેઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક, આ પ્રમાણે તેઇન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય, અસજ્ઞી પચેન્દ્રિય તથા સજ્ઞી પચેન્દ્રિયના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક ભેદે ૧૪ ભેદ થાય છે જે નવતત્ત્વની ચોથી ગાથામા પણ વર્ણિત છે

अगे दिय सुहुमियरा, सन्नियर पर्णिदिया य सवितिचउ ।
अपज्जत्ता पज्जत्ता, कमेण चउदस जियट्ठाणा ॥

જીવ માત્રને શરીરાદિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જૈન શાસનમા નામકર્મની મર્યાદા છે તે શુભ અને અશુભ બે પ્રકારે છે ગત ભવોમા મહાભયકર પાપકર્મોના કારણે ઉપાર્જિત સૂક્ષ્મ નામકર્મ જ્યારે ઉદયમા આવે છે, ત્યારે જીવને સૂક્ષ્મ શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે અહીં સૂક્ષ્મ આપેક્ષિક નહીં પરન્તુ સ્વાભાવિક સમજવુ જેથી ઘણા જીવોના ઘણા શરીરો ભેગા થયે છતે પણ

કોઈને દેખવામાં આવતા નથી, સ્પર્શમાં આવતા નથી તેમજ તેમનો ઘાત શસ્ત્રાદિ વડે પણ થતો નથી તેમજ તેઓથી પણ કોઈનો ઘાત થતો નથી ૧૪ રાજલોક સંસારમાં સૂક્ષ્મ નામકર્મવાળા જીવો કાજલની ડબીમાં રહેલા કાજલની જેમ વ્યાપ્ત બનીને રહેલા છે લોકાકાશમાં ચાહે પછી રાજાનો રાજમહેલ હોય, શ્રીમંતોનો રંગમહેલ હોય, સાધુ મહારાજોનો ઉપાશ્રય હોય કે, ગૃહસ્થીનો બાથરૂમ કે રસોઈઘર હોય, દુકાન હાટ-હવેલી હોય, સારાશ કે કોઈપણ જગ્યા એવી નથી કે જ્યાં સૂક્ષ્મ જીવો ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલા ન હોય તેમ છતા પણ તેઓ કોઇને દેખાતા નથી, સ્પર્શાતા નથી અને બળતા અગ્નિમાંથી પણ તેઓ સુખે પસાર થઇ શકે છે આ જીવોની સંખ્યા કેવળ માનસિક અશુભ અધ્યવસાયોને જ આધીન છે પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ વાયુ અને વનસ્પતિ આ પાંચે એકેન્દ્રિય જીવોને જ સૂક્ષ્મ શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે છદ્મસ્થોની ચક્ષુઓથી સર્વથા અદૃશ્ય જીવરાશિઓ જે અનંત સંખ્યામાં છે તે કેવળ જ્ઞાનીઓના કેવળજ્ઞાનમાં જ દૃશ્ય બને છે માટે શ્રદ્ધાગમ્ય તત્ત્વને શ્રદ્ધાથી જ માનવું શ્રેયસ્કર છે

બાદર જીવરાશિ બાદર નામકર્મને આધીન હોવા છતાં પણ કેટલાય બાદર જીવો સામાન્યતઃ ચક્ષુગોચર હોતા નથી કેવળ સ્પર્શ માત્રથી જ તેઓ કલ્પી શકાતા હોય છે સૂક્ષ્મ નામ કર્મમાં પ્રબળ પાપકર્મની પ્રધાનતા છે અને બાદર નામકર્મમાં તરતમ ભેગે પુણ્યકર્મની પ્રધાનતા છે પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિના જીવો બાદર નામ કર્મના કારણે બાદર પણ હોય છે, તથા વિકલેન્દ્રિયો (બે-ત્રણ-ચાર ઇન્દ્રિયવાળા) પણ બાદર છે જે ચૌદ રાજલોકમાં વ્યાપ્ત નથી પણ અમુક નિયત ભાગમાં જ તેમની વિદ્યમાનતા છે તેમનું છેદન, ભેદન,

મારણ-તાડન, તર્જન, હનન આદિ મન-વચન અને કાયાથી થઈ શકે છે આ કારણે જ અરિહંતોનુ કથિત સયમસ્થાન સર્વોત્કૃષ્ટ હોવાથી અહિંસા ધર્મની પૂર્ણ આરાધના કરવામા શ્રેષ્ઠ અને અદ્વિતીય છે

જીવોમા યોગનુ અલ્પબહુત્વ કઈ રીતે છે ?

હે પ્રભો ! ઉપર બતાવેલા ૧૪ પ્રકારના જીવોમા યોગ વિષયક અલ્પ બહુત્વની વ્યવસ્થા શી છે ?

જવાબમા પરમાત્માએ ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કયા જીવમા કોનાથી યોગનુ અલ્પત્વ છે અને બહુત્વ છે તે આ પ્રમાણે જાણવુ

(૧) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવોમા યોગનુ અલ્પત્વ જઘન્યથી સૌથી થોડુ છે

(૨) બાદર અપર્યાપ્તક જીવોમા યોગ તેનાથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૩) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવોમા તેનાથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૪) તેઇન્દ્રિય જીવોમા તેનાથી અસખ્યેય ગુણા જાણવુ

(૫) ચતુરિન્દ્રિય જીવોમા તેનાથી અસખ્યેય ગુણા જાણવુ

(૬) તેનાથી અસજ્ઞી પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક અસખ્યેય ગુણા જાણવુ

(૭) સજ્ઞી પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તકનુ તેનાથી અસખ્યેય ગુણા જાણવુ

(૮) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તકનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યેય ગુણ છે

(૯) બાદર પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયનો તેનાથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૦) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટયોગ અસંખ્યેય ગુણા જાણવો

(૧૧) તેનાથી બાદર અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૨) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૩) બાદર પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટયોગથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૪) બેઇન્દ્રિય પર્યાપ્તકનો જઘન્ય યોગ તેનાથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૫) તેઇન્દ્રિય પર્યાપ્તકનો જઘન્ય યોગ તેનાથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૬) ચઉરીન્દ્રિય પર્યાપ્તકનો જઘન્યયોગ અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૭) અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક જઘન્યથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૮) સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તકનો જઘન્ય યોગ તેનાથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૧૯) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૨૦) તેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યેય ગુણા છે

(૨૧) ચઉરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા
(૨૨) અસજ્ઞી પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા
(૨૩) સજ્ઞી પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા
(૨૪) બેઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા છે
(૨૫) તેઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા છે
(૨૬) ચઉરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા
(૨૭) અસજ્ઞી પચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા
(૨૮) સજ્ઞી પચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા

ઉપર પ્રમાણે ક્રમશ એક એકથી અસખ્યેય ગુણા વધારે જાણવા જઘન્યથી સર્વથા અલ્પ યોગ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયને છે અને ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ યોગ સજ્ઞી પચેન્દ્રિય પર્યાપ્તકોનુ જાણવુ

જૈન શાસનમા જીવનુ લક્ષણ

પ્રસ્તુત પ્રશ્ન વીર્યના નિર્ણય માટે હોવાથી અને વીર્ય (પરાક્રમ) જીવનુ જ લક્ષણ હોવાથી જીવાત્માને છોડી વીર્ય બીજે ક્યાય રહેતુ નથી. "યત્ર યત્ર જીવ તત્ર તત્ર વીર્યમ્" જ્યા જ્યા જીવ છે ત્યા ત્યા વીર્ય હોય જ છે અને વીર્યની ચેષ્ટા જ્યા દેખાય તે જીવ જ છે કેમકે લક્ષણ પોતાના લક્ષ્યને છોડીને બીજે સ્થાને રહેતુ નથી, માટે વીર્ય તેનુ લક્ષણ છે તેથી જીવનો નિર્ણય વીર્યના લક્ષણથી જ થાય છે પ્રાણ વિનાના મડદામા વીર્ય જેવાતુ નથી અને પ્રયત્ન વિશેષથી પણ મડદા આદિ જડ પદાર્થોમા વીર્ય દાખલ કરાતુ નથી.

વીર્યાંતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરવા માટે પણ સમર્થ બની શકે છે

તે કર્મનો સર્વથા ક્ષય થયા પછી સિદ્ધના જીવો વીર્ય વિનાના થઈ જતા હશે? તેની શકા કોઈએ કરવી નહીં, કેમકે અનતવીર્ય (અનત શક્તિ)નો અવરોધ કર્મ જે વીર્યાંતરાય હતો તેનો સમૂળ નાશ જ્યારે થાય ત્યારે તે આત્મા અનત વીર્યનો માલિક બને છે

એક સમયમા ઉત્પન્ન થયેલા નારકો શુ સમયોગી છે?

હે પ્રભો! ઋજુગતિથી કે વિગ્રહગતિથી એક સમયમા ઉત્પન્ન થયેલા બે નારકો (નારક જીવો) શુ સમાન યોગવાળા અથવા વિષમ યોગવાળા થાય છે?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! નરકગતિમા ઉત્પન્ન થનારા નારકો આહારક અને અનાહારક બે જાતના હોય છે ઋજુગતિથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી તે આહારક છે અને વક્રગતિવાળા એકાદ સમયને માટે પણ અનાહારક છે તે અનાહારક નારક કરતા આહારક નારક અધિક યોગવાળો છે અને બન્ને યદિ ઋજુ ગતિવાળા છે કે વક્ર ગતિવાળા છે તો તેઓ સમાનયોગી છે અહીં પણ યોગનો અર્થ વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થતુ આત્માનુ પરિસ્પદન, કપન સમજવુ આહારક નારકના પુદ્ગલોનો ઉપચય થયો હોવાથી અને અનાહારકને ન થયો હોવાથી બનેની ચેષ્ટામા હીનત્વ કે અધિકત્વ અનુભવાય છે, વ્યવહારમા પણ અનુભવાય છે કે આપણા પેટમા ચા, નાસ્તો, પુરી, પકોડી, મિષ્ટાન્નની સાથો સાથ ભાવનગરી ફાફડા, પાપડી, ચવાણ, ગાઠીયા વગેરે પદાર્થો

પડ્યા હોય અને ત્યાર પછી ચોપાટી કે કાંકરીયા તળાવની સફર કરવા નીકળ્યા હોય તો ચાલવામાં, ભેળવામાં, સમુદ્રની મસ્તી જોવાની કે મંડળી સાથે ગપ્પા મારવામાં આનંદને વધારો થશે, જે ભૂખ્યા પેટે કે દીવેલ પીધા મોઢે ફરનારાકરતા ઘણો વધારે હોય છે, કેમકે સર્વત્ર આહાર પાણીની જ પ્રધાનતા છે એ ચાર કલાક સુધી ભૂખ્યા પેટે આહાર ન પચ્યો હોય ત્યારે આપણા હાથપગ પણ નિષ્ક્રિય જેવા થઈ જાય છે આંખે અંધારા આવે છે, કાનમા બહેરાશ આવે છે, ત્યારે જ કહેવું પડ્યું છે ને,

"ભૂખ નાડ ભૂંડી, આંખ જાય ઊંડી,
પગ થાય પાણી અને આંસુ આવે તાણી"

આમ છતા પણ જે ભાગ્યશાળીઓએ સંયમની આરાધના કરી છે, આત્માના વિજેતા બન્યા છે, તેઓને આહાર નંદા નામની જીવની ડાકણ કાંઈ પણ કરી શકતી નથી તેમના પેટમા આહાર હોય કે ન હોય અથવા છને સાધને જ્ઞાનપૂર્વક ઉપવાસ, એકાસણ કે આયબીલ કરનારા સંયમી જીવો તે તે કલાક સુધી ઊભા રહીને ધ્યાન કરી શકે છે અને સૌની સાથે મિઠાશભર્યો વ્યવહાર આચરી શકે છે

નારકો માટે પ્રશ્ન હોવા છતા ભગવતી સૂત્રકાર પોતે જ ચોવીસ દંડકોના જીવોમા આહારક અને અનાહારકના કરતે યોગોમા હીનતા અધિકતા કે સમાનતા સમજી લેવા માટે ભલામણ કર છે

યોગ કેટલા પ્રકારે છે?

હે ભગવન્! આપશ્રીના શાસનમા યોગો કેટલા કહેવાયા છે?

હે ગૌતમ ! મારાથી પૂર્વવર્તી તીર્થંકરોએ અને હુ પણ યોગોને ૧૫ પ્રકારે કહુ છુ, તે નીચે પ્રમાણે છે

મનોયોગ-૪

(૧) સત્ય મનોયોગ	(૩) સત્યા મૃષાયોગ
(૨) અસત્ય મનોયોગ	(૪) અસત્યા મૃષાયોગ

વચનયોગ-૪

(૫) સત્ય વચનયોગ	(૭) સત્યા મૃષા વચનયોગ
(૬) અસત્ય વચનયોગ	(૮) અસત્યા મૃષા વચનયોગ

કાયયોગ ૭

(૯) ઔદારિક શરીર યોગ	(૧૩) આહારક કાય યોગ
(૧૦) ઔદારિક મિશ્ર શરીર યોગ	(૧૪) આહારક મિશ્ર કાય યોગ
(૧૧) વૈક્રિય કાય યોગ	
(૧૨) વૈક્રિય મિશ્ર કાય યોગ	(૧૫) કાર્મણ શરીર યોગ

આ સૂત્રમા અને આનાથી પહેલાના બન્ને સૂત્રોમા યોગનો અર્થ મન-વચન-કાયા કરવાનો નથી, પણ વીર્યાતરાય કર્મના ક્ષયોપશમને લઈ આત્મામા જ સૂક્ષ્મ (ન કલ્પી શકાય તેવા) કે બાદર (કલ્પી શકાય તેવા) પરિસ્પદ, સ્ફુરણ કપન, હલન કે ચલન આદિ જે વિવિધ પ્રકારની ચેષ્ટાઓ થાય છે તે અર્થમા યોગ શબ્દ વ્યવહૃત થયેલો છે સસારી આત્મા પોતાના મન વડે, વચન વડે અને શરીર વડે જ વ્યવહાર કરવા સમર્થ બને છે આ કારણે મનના ચાર યોગ, વચનના ચાર યોગ અને કાયાના સાત યોગ કહેવાયા છે

સગ્રહ નયના અનુસારે "एग आया' હોવા છતા

વ્યવહારનયાનુસારે આત્મા અનંતાનંત છે અને પ્રત્યેક આત્મા પોતપોતાના કર્મોના કારણે પરાધીન હોવાથી કોઈની પણ માનસિક, વાચિક કે કાયિક ચેષ્ટાઓ બીજા કોઈથી મેળ ખાતી હોતી નથી, કેમકે સૌ જીવોમા રહેલા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોની અનંત વર્ગણા અપેક્ષાકૃત બીજા જીવોથી સંખ્યાત-અસંખ્યાત ભાગે હીન પણ હોય છે જ્યારે સંખ્યાતા કે અસંખ્યાત ગુણા વધારે પણ હોય છે, તેવી સ્થિતિમા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ભારી આત્મા આંખે બાંધેલા પાટાવાળા મનુષ્યની જેમ ખાવા, પીવા, ઊઠવા, બેસવા કે બોલવા આદિની ક્રિયાઓમા અજ્ઞાનપૂર્વક, મિથ્યાજ્ઞાનપૂર્વક કે સંશયપૂર્વક વર્તતો હોવાથી તેની બધીય ચેષ્ટાઓ અસભ્ય, નિંદનીય અને અવિશ્વસનીય બનવા પામે છે જ્યારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમના માલિકની માનસિક વાચિક અને કાયિક ચેષ્ટાઓ સત્પૂર્ણ, દયામય, સભ્ય, અહિંસાત્મક અને વૈરવિરોધ વિનાની હોય છે મોહકર્મના ભારી આત્માઓ મદિરાપાનના નશાની જેમ મોહકર્મના નશામા બેભાન, બેધ્યાન, બેરહમ, બેઈમાન, બેઈજ્જત અને બેશરમ બનીને ક્રોધાંધ, ગર્વાંધ, માયાંધ, લોભાંધ અને કામાંધ બને છે અને પૂરા સંસારને બગાડવા માટેના પ્રયત્નોમા મસ્ત હોય છે જ્યારે સંયમ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી મોક્ષ પુરુષાર્થની શક્તિના સ્વામિઓ સંસારને અમૃતમય બનાવવાની ચેષ્ટાઓ કરી રહ્યા છે આ પ્રમાણે કર્મોના કારણે જીવોની ચેષ્ટાઓ કોઈની પણ એક સમાન નથી પરન્તુ પ્રશ્નનો મરબાર્થ આ છે કે ૧૫ યોગોમથી કયો યોગ કોનાથી અલ્પ છે, વધારે છે, અને સમાન છે જે મૂળ સૂત્રમાં જ સ્પષ્ટ હોવાથી તેની વિગત નીચે પ્રમાણે છે

(૧) સૌથી જઘન્ય યોગ કાર્મણ શરીર કાયયોગનો છે

(૨) તેનાથી ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ અસખ્યેય ગુણા વધારે છે

(૩) તેનાથી વૈક્રિય મિશ્ર કાયયોગ અસખ્યેય ગુણા છે

(૪) આનાથી ઔદારિક શરીર કાયયોગ અસખ્યેય ગુણા છે

(૫) આનાથી વૈક્રિય કાયયોગ જઘન્યથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૬) તેનાથી કાર્મણ શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસખ્યેય ગુણા છે

(૭) તેનાથી આહારક મિશ્ર જઘન્ય અસખ્યેય ગુણા છે

(૮) તેનાથી આહારક મિશ્ર ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૯) ઔદારિક અને વૈક્રિય મિશ્ર ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા અને તુ ય છે

(૧૦) તેનાથી અસત્યામૃષા અને મનોયોગ જઘન્યથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૧૧) આહારક શરીર જઘન્યથી અસખ્યેય ગુણા છે

(૧૨) શેષ ત્રણે મનોયોગ, ચારે વચનયોગ જઘન્યથી અસખ્યેય ગુણા અને તુલ્ય છે

(૧૩) આહારક શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસખ્યેય ગુણા છે

(૧૪) ઔદારિક, વૈક્રિય, ચારે મનોયોગ, ચારે વચનયોગ ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યેય ગુણા અને પરસ્પર સમાન છે

આ ૫દર યોગોની વ્યાખ્યા પહેલાના ભાગોમા ચર્ચાઈ ગઇ છે અથવા દડક પ્રકરણથી જાણી લેવી

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૧લો સમાપ્ત

શતક ૨૫ . ઉદ્દેશો–૨

દ્રવ્યો કેટલા છે ? અને તેના ભેદો કેટલા છે ?

હે પ્રભો ! જૈન શાસનમા દ્રવ્યો કેટલા પ્રકારના કહેવાયા છે ! જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે હે ગૌતમ ! મારા શાસનમા દ્રવ્યો બે જાતના છે (૧) જીવ દ્રવ્ય (૨) અજીવ દ્રવ્ય અજીવદ્રવ્ય રૂપી અને અરૂપીના ભેદે બે પ્રકારના છે તેમા જે અરૂપી અજીવ દ્રવ્ય છે તે નીચે લખ્યા અનુસારે દશ પ્રકારે છે (૧) ધર્માસ્તિકાય, (૨) તેનો દેશ (૩) અને પ્રદેશ આ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય તથા આકાશાસ્તિકાયના ત્રણ ત્રણ ભેદ જાણવા એટલે નવ ભેદ થયા અને કાળ નામે દશમો ભેદ જાણવો રૂપી દ્રવ્યો સ્કધ, સ્કધદેશ, સ્કધ પ્રદેશ અને પરમાણુરૂપ ચાર પ્રકારના છે તે દ્રવ્ય સખ્યાત અસખ્યાત નથી પણ અનત છે, યાવત્ દશ પ્રદેશિક, સખ્યાત પ્રદેશિક, અસખ્યાત પ્રદેશિક અને અનત પ્રદેશિક સ્કધો પણ અનતા છે, માટે મારા શાસનમા પુદ્ગલો અનત હોવાથી અજીવ દ્રવ્યો પણ અનત કહેવાયા છે જીવદ્રવ્યો પણ અનત છે કેમકે સસારમા રહેલ પૃથ્વીકાયિકો અપ્કાયિકો, અગ્નિકાયિકો અને વાયુકાયિકો અસખ્યાત પ્રમાણમા છે જ્યારે વનસ્પતિકાયિક જીવો અનત છે માટે જીવ દ્રવ્યો પણ અનતા કહેવાયા છે

નોધ –સસારમા જીવ અને અજીવ રૂપે દ્રવ્યો બે છે શેષ પુણ્ય પાપ આશ્રવ, સવર, બધ, નિર્જરા મોક્ષ આદિ આને તત્ત્વોનો સમાવેશ જીવ અને અજીવમા જ થાય છે જનો દેવાથી તે તત્ત્વજ સુન્દર છે અનાદિકાળથી

મિશ્રણ જ સસાર છે બૌદ્ધ દર્શનના ચાર તત્વો, નૈયાયિકોના ૧૬ દ્રવ્યો, સાખ્યના ૨૫ તત્વો, વૈશેષિકના છ તત્વો, મિમાસકોના બે તત્વો અને ચાર્વાકના પાચ તત્વોનો સમાવેશ જીવ તથા અજીવ તત્વમા થઈ જાય છે આ કારણે જૈન શાસનમા ય જીવ અને અજીવ દ્રવ્યો જ દ્રવ્યરૂપે કહેવાય છે

દ્રવ્ય એટલે શુ ? તેનુ લક્ષણ શુ ? ગુણ પર્યાયો શુ ? આદિનુ વર્ણન પહેલા તથા બીજા ભાગમા ક્યાય સક્ષેપથી ક્યાય વિસ્તારથી કરાઈ ગયુ છે

જીવ દ્રવ્યના પરિભોગમા અજીવો શુ શીઘ્ર આવે છે ?

હે પ્રભો ! જીવ માત્રના પરિભોગમા (ઉપયોગમા) અજીવ દ્રવ્યો શુ શીઘ્રતાથી આવે છે ? તથા અજીવ દ્રવ્યોના પરિભોગમા જીવ દ્રવ્યો શુ શીઘ્ર આવે છે ?

જવાબમા દેવાધિદેવ પરમાત્મા શ્રી મહાવીરસ્વામીએ ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! જીવ દ્રવ્યોના પરિભોગમા અજીવ દ્રવ્યો શીઘ્ર આવે છે, પરતુ અજીવ દ્રવ્યોના પરિભોગમા જીવ દ્રવ્યો શીઘ્રતાથી આવતા નથી, કારણમા કહેવાયુ છે કે જીવ દ્રવ્યો સર્વતત્ર સ્વતત્ર કર્તા અને ભોક્તા હોવાથી પોતાની જ કર્તૃત્વશક્તિ વડે પોતાને ઉપયોગમા આવે તેવા અજીવ દ્રવ્યોને શીઘ્રતાથી સ્વીકારે છે, ગ્રહણ કરે છે અને તૈજસ નામે સૂક્ષ્મ શરીર વડે તેને પચાવે છે ત્યાર પછી વારવાર પુદ્ગલોથી ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક શરીરની રચના કરે છે એટલે તે અજીવ દ્રવ્યોનો પોતાના શુભાશુભ કર્મોના ભોગને યોગ્ય શરીરની રચના માટે ગ્રહણ કરે છે

ત્યાર પછી સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય શ્રોત્રેન્દ્રિય, મનોયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ, શ્વાસોશ્વાસ આદિનુ નિર્માણ કરે છે, કેમકે પૂર્વભવીય કર્મોને ભોગવવાને માટે શરીર અને ઇન્દ્રિયો જ મુખ્ય નિમિત કારણ છે માટે હુ કહુ છુ કે જીવો અજીવોને ગ્રહણ કરે છે ગૌતમ! તેમ છતા જીવના ભોગને સહાયક બનેલા અજીવો કયારેય પણ જીવ સ્વરૂપે બનતા નથી તેમ જીવોનુ ભોકતૃત્વ અને અજીવોનુ ભોગ્યત્વ પણ પરિવર્તિત થતુ નથી

નરકમા રહેલા નારક જીવો પણ અજીવ દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરીને વૈક્રિય, તૈજસ્ અને કાર્મણ શરીર યાવત્ પાચે ઇંદ્રિયો રચના કરે છે આ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવો સુધી બધાય કહેવા માટે જાણી લેવુ કેવળ જે જીવોને જેટલી ઇંદ્રિયો છે તેટલી કહેવી

અસખ્યાત લોકાકાશમા અનત દ્રવ્યો રહી શકે છે ?

હે પ્રભો ! અસખ્યેય પ્રદેશાત્મક લોકાકાશમા અનતજીવ અને પુદ્ગલોનુ અવસ્થાન (રહેવાપણુ) શુ ઉચિત છે?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે વટ્ટદ્રવ્યાત્મક લોકાકાશ અસખ્યાત પ્રદેશવાળો હોવા છતા પણ એક કમરામા સેકડો દીવાઓનો પ્રકાશ જેમ સમાઈ જાય છે તેમ આકાશમા અનત જીવો અને પુદ્ગલો સમાઈ શકે છે લોકાકાશના એક પ્રદેશમા અનત દ્રવ્યોના ચય અને ઉપચય માન્ય હોવાથી કારણ હોય તો છ એ દિશાઓથી દ્રવ્યો આવીને ભેગા થાય છે અને કારણ હોય તો ત્રણ ચાર કે પાચ દિશાઓથી આવે છે અને પ ગ છૂટા પડે છે

ઔદારિક શરીર રૂપે સ્થિત કે અસ્થિત પુદ્ગલો શુ ગ્રહણ થાય છે ?

હે પ્રભો ! પોતાનુ ઔદારિક શરીર ગ્રહણ કરવા માટે જીવ શુ સ્થિત પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે કે અસ્થિતને ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! ઔદારિક શરીરરૂપે ગ્રહણ કરાતા પુદ્ગલો સ્થિત પણ હોય છે અને અસ્થિત પણ હોય છે જીવ જે આકાશ પ્રદેશમા રહેલો હોય તેટલા ક્ષેત્રમા રહેલા પુદ્ગલો સ્થિત કહેવાય છે અને બહારના ક્ષેત્રમા રહેલા અસ્થિત જાણવા આત્મા ઔદારિક શરીરને યોગ્ય તે પુદ્ગલોને પોતાની આત્મશક્તિ વિશેષ વડે ખેચીને ગ્રહણ કરે છે, અથવા ગતિ વિના દ્રવ્યો સ્થિત છે અને શેષ અસ્થિત છે દ્રવ્યથી અનત પ્રદેશવાળા, ક્ષેત્રથી લોકના અસખ્યાત પ્રદેશમા પુદ્ગલોને રૂકાવટ ન આવે તો છએ દિશામાથી આવેલા અને રૂકાવટ આવે ચાર કે પાચ દિશામાથી આવેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે

વૈક્રિય શરીર માટે વિશેષ જાણવાનુ કે પચેન્દ્રિય મનુષ્યો ઉપયોગપૂર્વક વૈક્રિય શરીરને રચનારા છે તેઓ ત્રસ નાડીની વચ્ચે જ સ્થિત છે અત છએ દિશાઓથી આવેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરનાર છે શેષ વર્ણન મૂળસૂત્રથી જાણવુ

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૨જો સમાપ્ત

શતક ૨૫ : ઉદ્દેશો—૩

સસ્થાનો કેટલા પ્રકારે છે ?

હે પ્રભો ! પુદ્ગલોના આકાર વિશેષ સસ્થાનો કેટલા પ્રકારે કહેવાયા છે ?

જવાબમા પરમાત્માએ ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! પુદ્ગલ માત્ર આકાર વિશેષથી જ વિશેષિત હોય છે, માટે મે તે સસ્થાનોને છ પ્રકારે કહ્યા છે

(૧) પરિમડળ સસ્થાન—વચમા પોલાણવાળો ગોળ આકાર, જેમ બગડીમા હોય તેવા આકાર-સસ્થાનને પરિમડળ કહે છે

(૨) વૃત—કુભારના ચાકડાની જેમ એટલે કે અદર પોલાણ વિનાના ગોળાકાર સસ્થાનને વૃત કહેવાય છે

(૩) ત્ર્યસ—શિઘાડાના જેવા ત્રણ ખુણીઆ પુદ્ગલ સ્કધો ત્ર્યસ છે

(૪) ચતુરસ—પાટ પાટલાની જેમ ચારે ખુણા બરોબર હોય છે

(૫) આયત—દડાની જેમ લાબા સસ્થાનને આયત કહેવાય છે

(૬) અનિત્થ —ઉપરના પાચ આકારથી રહિત જે હોય તે અનિત્થ છે

ઉપર પ્રમાણેના છ એ સસ્થાનોનો વિચાર દ્રવ્યાર્થ અર્થનો આશ્રય કરીને કરવાનો છે, પરમાત્માએ કહ્યુ કે અ

બધાય સસ્થાનો અનત છે આ જ રીતે પ્રદેશાર્થ રૂપે કે ઉભય રૂપે પણ અનત છે

અલ્પબહુત્વના જવાબમા કહેવાયુ કે પરિમડળ સસ્થાન જઘન્યથી વીશ પ્રદેશમા અવગાહનાવાળુ હોવાથી અને બીજા સસ્થાનો કરતા ઘણા પ્રદેશોમા અવગાહનાવાળુ હોવાથી આ સસ્થાન સૌથી અલ્પ છે અને વૃત ચતુરસ્ર, ત્ર્યસ્ર તથા આયત સસ્થાન ક્રમશ પાચ, ચાર, ત્રણ અને બે પ્રદેશાવગાહી હોવાથી બહુતર છે, માટે સખ્યાત ગણા છે આજ પદ્ધતિએ રત્નપ્રભાથી લઈને વૈમાનિક તથા સિદ્ધશિલા સુધીની હકીકત પૂર્વવત્ જાણવી

છ એ ૬ યોમા પુદ્ગલરૂપી હોવાના કારણે તે જુદા જુદા આકારથી વિશેષિત જ હોય છે મતલબ કે આકાર વિનાનુ પુદ્ગલ હોતુ નથી, તે આકારો પણ શુભ કે અશુભ બે પ્રકારના હોય છે પછી ચાહે તે આકાશના વાદળા હોય ભીતનુ ચિત્રામણ હોય કે મૂર્તિવિશેષ હોય તેને તમારી આખથી જોશો તો જુદા જુદા આકારો ચોક્કસ દેખાઈ આવશે તેમા પણ સારા આકારો, જેવા કે હાથી, ઘોડા, દેવ, માનવ, શણગારેલી સ્ત્રી આદિના આકાર દેખાય તો તે સારા ફળ આપનારા છે અને બીભત્સ, ભયાનક કે ઘૃણિત, રાક્ષસ, ભૂત, પિશાચ આદિના આકારો માનવને અશુભ ફળ આપે છે માટે જે રૂમમા કે દુકાનની ગાદી પર બેઠા હોય અને સામે કોઈ ખરાબ આકાર દેખાય તો સૌથી પહેલા તે આકારને મ ટાવી નખાવજો જેથી તમે અશુભ ફળમાથી ઉગરી જવા ભાગ્યશાળી બનવા પામશો બીહામણા સ્વપ્નો જેમ અશુભ ફળ આપ્યા વિના રહેતા નથી તેમ પુદ્ગલોના બીહામણા આકારો પણ અશુભ ફળ જરૂર આપશે આ કારણે જ જ્યા આપણી બેઠક

ય, તેની સામે જ મારા મિત્રો ગમશે તે મારો ...
માટે થશે

જ્ઞાનીઓના પ્રકાર કેટલા છે?

જવાબમાં ભગવાને કહ્યું કે હે ગૌતમ! ચરાચર સંસારને જાણવાને માટે કેવળજ્ઞાન સિવાય બીજો એકેય જ્ઞાની સમર્થ બની શકતો નથી કેમકે પ્રત્યક્ષ દેખાતા પદાર્થોમાં પણ પંડિતો મહાપંડિતોનુ એકમત્ય નથી, ત્યારે જ સંસારની એકેય ચર્ચાનો અંત આવતો નથી, વિવાદ મટતો નથી, વિરોધ ઘટતો નથી, કદાગ્રહ તૂટતો નથી, દ્વેષ છૂટતો નથી, માયા બંધન છેદાતુ નથી, તો પછી પરોક્ષ પદાર્થોનું જ્ઞાન મેળવવાને માટે શી રીતે સમર્થ બની શકશે?

આજના કમ્પ્યૂટર સમાજનું ગેરફળ ભલે આપણે માપીને બેઠા હોઈએ કે મનુષ્યોની સંખ્યાના આંકડા ગણી લીધા હોય તેથી કરીને તે પૂર્ણ જ્ઞાની છે તેમ માનવાની ભૂલ ક્યારે પણ કરશો નહીં કારણ કે કેવળજ્ઞાનીઓના કેવળજ્ઞાનમાં અસંખ્યાત દ્વીપો, અસંખ્યાત સમુદ્રો, અનંત પુદ્ગલ સ્કંધો અને અનંત જીવરાશિઓ પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહ્યા છે. એક સમય તે હતો પંડિતોને જે સંસાર પ્રત્યક્ષ છે તેના પ્રત્યે લોકો શ્રદ્ધાન્વિત હતા પરન્તુ શિવરાજ ઋષિને મર્યાદિત અવધિજ્ઞાન થયુ અને સાત દ્વીપો અને સાત સમુદ્રો પ્રત્યક્ષ થયા ત્યારે તેમના જ્ઞાનથી મોહિત બનેલી જનતા તે બાબતમાં શ્રદ્ધાપૂર્ણ બની પરન્તુ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના શાસનને પામ્યા પછી તેજ શિવરાજ ઋષિને ઉત્પન્ન થયેલા કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનમાં અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રો દેખાયા અને તે ઋષિએ પોતાના શ્રી મુખેથી જ્યારે કહ્યુ કે મને સાત દ્વીપ અને સમુદ્રનું જ્ઞાન થયું

હતુ તે મિથ્યા હતુ, પરતુ હવે મને અસખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો સર્વથા સ્પષ્ટ દેખાઈ રહ્યા છે સારાશ કે અસખ્યાત સમુદ્રોમાથી હજી એક સમુદ્રને પણ આજના વૈજ્ઞાનિકો પાર કરી શકયા નથી એક દ્વીપમાથી બીજા દ્વીપમા જઇ શકયા નથી ભરતક્ષેત્રમા જ રહેલા વૈતાઢ્ય પર્વતને પણ શોધી શકયા નથી તો કેટલાય હોજો અને પર્વતો પછીથી આવનારા મેરુ પર્વતને શી રીતે જોઈ શકશે ? મતલબ કે છદ્મસ્થોની શક્તિની બહારના પદાર્થો પણ અસખ્યાતા છે આવી સ્થિતિમા જીવોની ગતિ, આગતિ જે છદ્મસ્થોને માટે સર્વથા અપ્રત્યક્ષ છે તેનુ જ્ઞાન મેળવવુ તે શકય શી રીતે બનશે ? માટે સસારના ઘણા પદાર્થો જાણવાને માટે કેવળજ્ઞાનીના કેવળજ્ઞાન પ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખ્યા વિના બીજો માર્ગ નથી

છ એ દ્રવ્યોમા જીવો અને પુદ્ગલો જ ગતિશીલ પદાર્થો છે તેમાથી જીવોની ગતિ સ્વાભાવિકી હોવા છતા પણ કર્મ પ્રેરિત છે અને પુદ્ગલોની ગતિ પરપ્રેરિત જ હોય છે કારણ કે તે જડ છે અહીં ગતિનો અર્થ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનમા અને એક ભવમાથી બીજા ભવમા જવુ તે છે મર્યા પછી તે જીવ કયા ગયો ? કેવી રીતે ગયો ? કયા સાધનોથી ગયો ? આ બધાય પ્રશ્નોમા બીજા દર્શનો પ્રાય મૌન રહ્યા છે અથવા ન પ્રષ્ટવ્ય ન પ્રષ્ટવ્ય કહીને વેગળા રહ્યા છે ત્યારે જૈનશાસને બધાય પ્રશ્નોને શકારહિત કર્યા છે માટે જ 'દ્વાદશાગા વિશાલ' બધાય શાસ્ત્રોમા દ્વાદશાગી શાસ્ત્ર જ વિશાલ, સ્પષ્ટ અને મચ કાઢ છે

ઉપરના પ્રશ્નોના જવાબ આપતા ભગવાન મહાવીરસ્વામી એ ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! તે જીવો જ્યારે ભવાન્તર કરે છે ત્યારે તેમને આહારની પેઢિમ્નિનુ અ-ઉભન સર્વથા અનિવાર્ય

હોવાથી તે દ્વારા ગતિ કરે છે, જે શ્રેણિઓ સાતની સંખ્યામા છે

(૧) ઋજ્વાયાતા—ઋજુ એટલે સરળ અને આયત એટલે દીર્ઘ આ શ્રેણિનો આશ્રય કરીને જીવ ઉર્ધ્વલોકમાથી અધોલોકમા અને અધોલોકમાથી ઉર્ધ્વ લોકમા સરળતાથી પ્રયાણ કરી શકે છે નકશામા જેમ પૂર્વથી પશ્ચિમ કે ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીની રેખાશની રેખાઓ હોય છે તેમ આકાશમા પણ રેખાઓ છે જેના અવલંબે જ જીવની ગતિ-આગતિ થાય છે

(૨) એક બાજુ વાંકી—જીવ માત્ર પહેલા સરળ ગતિથી ગમન કરે છે, પરંતુ ગન્તવ્ય સ્થાન તે શ્રેણિમા ન આવતુ હોય તો આગળ જઈને વક્ર (વળાક) લેવાનુ સર્વથા અનિવાર્ય છે અને જીવ કર્મસત્તાને આધીન હોવાથી તે પ્રમાણે વળાક લે છે

(૩) બે બાજુ વક્ર—આના કારણે જીવને બે વળાક લેવાના હોય છે એટલે કે ગન્તવ્ય સ્થળે પહોચવાને માટે બે વાર વક્રગતિ કરે છે આ શ્રેણિનો માલિક ઉર્ધ્વલોકની અગ્નિદિશાથી અધોલોકની વાયવી દિશામા ઉત્પન્ન થનારાને હોય છે પ્રથમ સમયે આગ્નેયી દિશાથી તિરછોં નૈઋતિ દિશામા જાય છે ત્યાથી બીજા સમયે તિરછોં વાયવી દિશામા જાય છે આ ત્રણ સમયની ગતિ ત્રસ નાડીમા અથવા તેનાથી બહારના ભાગમા હોય છે

(૪) એકત ખા-ત્રસ નાડીના વામપાર્શ્વાદિ ભાગથી ત્રસ નાડીમા પ્રવેશ કરે અને ફરીથી ત્રસ નાડી દ્વારા જઈને તેના વામ ભાગમા ઉત્પન્ન થાય છે, તે એકત ખા શ્રેણિ કહેવાય છે કેમકે તેની એક બાજુ લોક નાડી સિવાયનો આકાશ આવેલો છે

(૫) બન્ને બાજુખા-જે જે શ્રેણિથી ત્રસ નાડીની બહાર તેના વામપાર્શ્વાદિ ભાગથી પ્રવેશ કરીને તથા એ જ ત્રસ નાડીથી જઈને તેના જ દક્ષિણ પાર્શ્વ વગેરે સ્થાનમા ઉત્પન્ન થાય છે

(૬) ચક્રવાલ શ્રેણી-જેનાથી પરમાણુ વગેરે ગોળ ગોળ ભ્રમણ કરી ઉત્પન્ન થાય છે

(૭) અર્ધ ચક્રવાલ શ્રેણિ-આથી ગોળ હોય તે

આ બધી વાતો ૨૪ દડકો માટે જાણવી

શેષ મૂળ સૂત્ર અને ટીકાથી જાણી લેવી

યદ્યપિ કર્મથી પ્રેરિત થઈને જીવ પોતાની શક્તિથી જ ગતિશીલ હોય છે આકાશ કે તેની શ્રેણિઓ જીવને ગતિ કરાવી શકતી નથી પરન્તુ કેવળ સહાયકરૂપે જ બને છે પાણીમાં માછલાની ગતિમા માછલા પોતે જ ગતિ કરનારા છે પાણી કેવળ સહાયક છે તેવી રીતે એક ભવથી બીજા ભવમા જવા માટે આકાશની શ્રેણિઓ સહાયક જ છે

હે પ્રભો ! ગણિપિટક કેટલા પ્રકારે કહેવાયુ છે?

જવાબમા ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ ! મારા શાસનમા ગણિપિટક બાર પ્રકારે કહેવાયુ છે આને જ દ્વાદશાંગી કહે છે આમા ગણીનો અર્થ આચાર્ય અને પિટક એટલે પેટી (મજૂષા) જે આચારાગ સૂત્રથી લઈ દૃષ્ટિવાદ સુધીના બારની સખ્યામા બધાય આગમો જાણવા આચારાગ સૂત્રના વિષય માટે ફરમાવતા કહ્યુ કે નવા શિષ્યને સૌથી પહેલા મૂળ સૂત્રો પછી તેના અર્થો કરાવવા, પછી નિર્યુક્તિ મિશ્ર અર્થ કહેવો અને ત્યાર પછી સૂત્રનુ સપૂર્ણ

રહસ્ય સમજાવવુ જેથી શિષ્ય સ્થિર થાય છે કારણ કે અનુક્રમથી કરાયેલા અભ્યાસને શિષ્ય ગ્રહણ કરે છે

નોંધ –મનુષ્યના શરીરમા મસ્તક, મુખ, બાહુ, સાથળ, વક્ષસ્થળ, ઉદર આદિ બાર અંગો છે તેમ દ્વાદશાગીમા પણ બાર અંગો છે જે તીર્થંકરોની પ્રરૂપિત છે અને ગણધર ભગવતો જ તેની રચના કરે છે અને આગળની રેખાન્વય આદિ ઉપાગ છે જેની રચના બહુશ્રુતો કરે છે ઘાતી કર્મોના સમૂળ નાશ થતા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તીર્થંકર નામકર્મનો ઉદય થતા જ દેવો દ્વારા સ્થાપિત સમવસરણમા બિરાજમાન થાય છે પુણ્યકર્મની ચરમ સીમા ત્યા પૂર્ણ થાય છે અને તેના કારણે ચાર મૂળ અતિશયો, ઓગણીશ દેવેના કરેલા અને કર્મક્ષય પછી અગ્યાર અતિશયો આમ બધા ૩૪ અતિશયથી આકૃષ્ટ થઈને અગણિત માનવ સમુદાય સમવસરણમા આવે છે અને સૌથી પહેલા ગણધરોની સ્થાપના કરે છે ત્યાર પછી સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક–શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે, તે સમયે ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપ પર્યાયો અને ધ્રૌવ્યરૂપ દ્રવ્યાત્મકની આ પેલી દેશનાને ગણધર ભગવંત પોતાની લબ્ધિ વિશેષથી દ્વાદશાગીમા શબ્દરૂપે ગૂથે છે

અત્યાર સુધી સાધારણ માનવ કે પંડિત વિશેષનાક નથી જે તત્ત્વજ્ઞાન કોઈ કાળે આ યુ નથી તે તત્ત્વો, ચર્ચાઓ, હેતુઓ, તર્કો ઉદાહરણોથી પરિપૂર્ણ દ્વાદશાગી છે

જીવ જ શિવ છે, નર જ નારાયણ છે, અને આ મ.જ પરમ ના છે આ શબ્દો બોલવામા તો નાનો બાકી, દર અઢાર વિદ્યાના જ્ઞાતા, અષ્ટાગ નિમિત્તના જાણનારા, મંત્ર

જ ત્રથી આકાશના દેવ દેવીઓને પણ ભૂમિ પર ઉતારનારા પડિતો-મહાપડિતો પણ ચપટી વગાડતા બોલી જાય છે પણ-પણ જીવમા શિવ, નરમાથી નારાયણ કે આત્મામાથી પરમાત્મા થવામા દ્વાદશાગીના પ્રથમ અગ આચારાગ સૂત્રનુ ક્રિયાત્મક જ્ઞાન જીવનમા ઉતાર્યા વિના શિવ નારાયણ કે પરમાત્મા શી રીતે થવાશે ? દોરા-ધાગા-મત્ર-જત્ર-ટીલા-ટપકા કે પીતા ખરો પહેરવાથી શિવ થવાનુ સર્વથા અશકય છે આવી પરિસ્થિતિમા નવા પાપના દ્વાર બધ કરી જૂના પાપોને ખખેરવા માટે અને તેના વિધિ વિધાનો જાણવાને માટે દ્વાદશાગી સિવાય બીજુ એકેય સાધન નથી આવી શુદ્ધ, નિષ્પક્ષ અને સમભાવ જેવી આર્થિક પ્રરૂપણા અરિહત વિના બીજો કોઇ કરી શકતો નથી, કેમકે જૂઠ, પ્રપચ આદિનુ મૂળ કારણ મોહકર્મ છે તેને સર્વથા નિર્મૂલ કર્યા વિના જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોનો ક્ષય થતો નથી અરિહત શબ્દનો અર્થ જ બતાવી આપે છે કે ભાવશત્રુરૂપ કામ-ક્રોધાદિ જેમના ક્ષય થયા હોય તે અરિહત છે આવા અરિહત ભગવાન મહાવીરસ્વામી જ છે તેમના શ્રી મુખે પ્રસારિત વાણીની પ્રશસા દેવોએ પણ કરી છે તે આ પ્રમાણે

' अहद्वक्त्रप्रसूता गणधररचिता द्वादशांगी विशाला।
चित्रा बह्वर्थयुक्ता मुनिगणवृषभर्धारिता बुद्धिमद्भि ॥
मोक्षाग्रद्वारभूता व्रतचरणफला ज्ञेयभावप्रदीपा।
सेव्या पूज्या च नित्यं या नहि भवतिन्को मोऽमायागुवद्ध '
(परिवर्तितोऽयमया)

જીવોનુ અલ્પબહુત્વ

બધાય જીવોમા મનુષ્યના જીવો સૌથી થોડા છે તેનાથી અસખ્યાત ગુણા નારક છે, દેવો તેનાથી અસખ્યાત ગુણા છે સિદ્ધના જીવો તેનાથી અનત ગુણા છે અને તિર્યંચના જીવો તેમનાથી પણ અનત ગુણા વધારે છે

શતક ૨૫ ઉદ્દેશો ૩ સમાપ્ત

શતક ૨૫ ઉદ્દેશો ૪

યુગ્મો કેટલા છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યું કે હે ગૌતમ! અઢારમા શતકના ચોથા ઉદ્દેશામા કહ્યા પ્રમાણે કૃતયુગ્મ, ત્ર્યોજયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ અને કલ્પોજયુગ્મ નામે ચાર યુગ્મો જાણવા અહીં યુગ્મ એ સખ્યાવાચક શબ્દ છે જે સખ્યામાથી ચારનો ભાગ દેતા શેષ ચાર રહે તે કૃત યુગ્મ રાશિ કહેવાય છે જેમ આઠ, બાર, સોળ ને ચારે ભાગતા શેષ ચાર રહેવા પામે છે આ પ્રમાણે ચારે ભાગના ત્રણ શેષ રહે તે ત્ર્યોજ રાશિ છે જેમ સાત ને ચારે ભાગના શેષ ત્રણ રહે છે તથા ચારે ભાગતા શેષ બે રહે તે દ્વાપર યુગ્મ કહેવાય છે જેમ છની સખ્યાને ચાર ભાગતા શેષ બે જ રહે છે તથા ચારે ભાગના શેષ એક રહે તે કલ્પોજ યુગ્મ કહેવાય છે જેમ પાચમાથી ચારને બાદ કરતા શેષ એક રહે છે

આ ચારે યુગ્મોમાથી નારક કયા યુગ્મમા છે?

જવાબમા કહેવાયુ છે કે તે નરકગતિના નારક જીવો ચારે યુગ્મવાળા હોય છે યાવત્ પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિક એકેન્દ્રિયો પણ ચારે યુગ્મવાળા છે વનસ્પતિમા બીજી ગતિમાથી આવીને એક-બે કે ત્રણ જીવોનો ઉત્પાત મનાયો છે તેથી કોઇક સમયે વનસ્પતિકાયિકો કૃતયુગ્મ છે યાવત્ કલ્પોજ યુગ્મવાળા પણ છે બેઇન્દ્રિય જીવોથી યાવત્ વૈમાનિક દેવ સુધીમા ચારે યુગ્મ જાણવા સિદ્ધના જીવો વનસ્પતિકાયિકોની જેમ કોઇક સમયે કૃતયુગ્મ યાવત્ કલ્પોજ યુગ્મવાળા પણ જાણવા

દ્રવ્યો છ પ્રકારના છે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ આદિના ત્રણે દ્રવ્યો સખ્યામા એક એક હોવાથી તે કલ્પોજ યુગ્મ છે જીવાસ્તિકાયિકો અનત હોવાથી કૃતયુગ્મ છે જ્યારે પુદ્ગલાસ્તિકાયમા સમયે સમયે સઘાત અને ભેદ થવાના કારણે ચારે યુગ્મ છે કાળદ્રવ્ય અનત હોવાથી કૃતયુગ્મ છે છએ દ્રવ્યો પોતાના પ્રદેશોને લઈને કૃતયુગ્મ છે

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યરૂપે એક સમાન હોવા છતા જીવદ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પ છે આ ત્રણેથી જીવાસ્તિકાય અનતગુણા વધારે છે તથા પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળદ્રવ્ય ઉત્તરોત્તર અનતગુણા વધારે છે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય અસખ્યાત પ્રદેશવાળો હોવાથી આકાશના અસખ્યાત પ્રદેશમા અવગાઢ છે લોકાકાશ અસખ્યાત પ્રદેશી છે આને નરક ભૂમિઓ પણ અસખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ જાણવી યાવત્ સિદ્ધશિલા પણ અસખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ છે આ પદ્ધતિના પ્રશ્નો અને ઉત્તરો ચર્ચા છે પરમાણુઓ માટે પણ ખૂબ જ વિસ્તારથી ચર્ચ્યાં છે, જે મૂળ સૂત્રથી અને ટીકાથી જાણી લેવી

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૪ સમાપ્ત

શતક ૨૫ ઉદ્દેશો—૫

જીવ અને અજીવના પર્યાયો કેટલા છે?

હે પ્રભો! પર્યાયોની સખ્યા કેટલી કહેવાય છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે, હે ગૌતમ! જીવ પર્યાય અને અજીવ પર્યાય રૂપે, પર્યાયો પર્યવો, ગુણો ધર્મો બે પ્રકારના છે જીવના જે ધર્મો છે તે જીવ પર્યાય છે કેમકે પર્યવ-પર્યાય-ગુણ તથા ધર્મ એક જ અર્થને બતાવનારા છે શેષ વિગત પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનુ પાચમુ પદ જોવા માટેની ભલામણ છે ત્યા આ પ્રમાણે કહેવાયુ છે કે વનસ્પતિ તથા સિદ્ધના જીવો અનત હોવાથી જીવ પર્યાયો અનત છે અને શેષ બધીય જીવ રાશી અસખ્યાત-અસખ્યાત પ્રમાણમા છે નારક જીવોના પ્રશ્નમા યદ્યપિ નારક અસખ્યાતા જ છે તો પણ તેના પર્યાયો અનત છે

પર્યાયોના સ્વામી નારક જ્યા અસખ્યાતા જ હોય તો તેના પર્યાયો અનત શી રીતે થશે? જવાબમા કહેવાયુ કે દ્રવ્યાર્થ અને પ્રદેશાર્થરૂપે નારક જીવો તુલ્ય છે કેમકે એક નારક બીજા નારક સાથે દ્રવ્યથી તુલ્ય છે અને પ્રદેશો સૌને અસખ્યાત હોવાથી તે રૂપે પણ તુલ્ય છે જ્યારે અવગાહના (શરીરની હીનાધિકતા)ની અપેક્ષાએ જ નારકના પર્યાયો નીચે પ્રમાણે સખ્યા અનત રહેશે જેમકે એક નરક બીજા નારકની અપેક્ષાએ કદાચ(સ્યાત્)હીન હોય, કદાચ અધિક હોય અને કદાચ તુલ્ય હોય, રત્નપ્રભાના નારકોના ભવધારણીય(સ્વાભાવિક) શરીરની અવગાહના જઘન્યથી અ ગુલના અસખ્યાતમા ભાગે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત ધનુષ્ય, ત્રણ હાથ અને છ અ ગુલની છે હવે

આગળ આગળ બમણા(ડબલ) કરતા સાતમી નરકના નારકોની અવગાહના જઘન્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પાચસો ધનુષ્યની કહી છે આવી સ્થિતિમા એક નારક બીજા નારકથી શરીરમા હીન હોય તો અસંખ્યાતમા ભાગે કે સંખ્યાતમા ભાગે હીન હોય, અસંખ્યાત ગુણો હીન હોય કે સંખ્યાત ગુણ હીન હોય અને કદાચ અધિક હોય તો અસંખ્યાતમે, સંખ્યાતમે ભાગે અસંખ્યાત ગુણે કે સંખ્યાત ગુણે અધિક હોય છે ઉદાહરણ તરીકે એક નારકની ઉંચાઈ બરાબર પાચસો ધનુષ્યની છે, જ્યારે બીજાની અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ હીન પાચસો ધનુષ્યની છે અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ પાચસો ધનુષ્યના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે છે તેથી એક નારક બીજા નારકથી અસંખ્યાત ભાગ હીન થયો અને બીજો અસંખ્યાત ભાગ અધિક થયો પાચસો ધનુષ્યની ઉંચાઈવાળા નારકથી બીજો નારક બે, ત્રણ, ચાર, પાચ ધનુષ્યની ઓછી ઉંચાઈવાળો હોય છે ત્યારે તે નારક બીજાથી સંખ્યાત ભાગ હીન અને બીજો સંખ્યાતમો ભાગ અધિક થશે એક નારક ૧૨૫ ધનુષ્યની ઉંચાઈવાળો છે અને બીજો પાચસો ધનુષ્યવાળો છે, તો પહેલાથી બીજો ચાર ગુણો વધારે થયો હોવાથી સંખ્યાત ગુણ અધિક થયો અને પહેલો સંખ્યાત ગુણ હીન થયો અપર્યાપ્ત અવસ્થામા અંગુલના અસંખ્યાત ભાગની અવગાહનાવાળો નારક પાચસો ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા કરતા અસંખ્યાત ગુણ હીન થયો અને બીજો અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે આ પદ્ધતિએ આયુષ્ય મર્યાદા વર્ણાદિની મર્યાદા વગેરેમા અનુમાન લગાવીને નિર્ણય કરવો

હે પ્રભો! આવલિકામા સમયોની મર્યાદા કેટલી કહી છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે -હે ગૌતમ! એક આવલિકામા અસખ્યાત સમય જાણવો, નહી કે અસખ્યાત કે અનત સમય, તથા ૪૪૪૬ ૨૪૫૮/૩૭૭૩ આવલિકાવાળો એક શ્વાસોશ્વાસમા પણ સમયોની સખ્યા અસખ્યાતની જાણવી સાત પ્રાણના સ્તોકમા પણ અસખ્યાત સમય તથા લવ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર, પક્ષ માસ, ઋતુ, અયન, વર્ષ, યુગ, સો હજાર લાખ વર્ષ તથા પૂર્વાગ, પૂર્વ, ત્રુટિતાગ ઉત્પલ, પદ્માગ, પદ્મ, નલિનાગ, નલિન, અચ્છ નિપૂરાગ, અચ્છ નિપૂર અયુતાગ, અયુત, નયુતાગ, નયુત, પ્રયુતાગ, પ્રયુત, ચૂલિકાગ, ચૂલિકા, શીર્ષ પ્રહેલિકાગ, શીર્ષ પ્રહેલિકા, જે ઉત્તરોત્તર વધારે છે પૂર્વ સુધીનુ કોષ્ઠક પહેલા અને બીજા ભાગથી જાણવુ આગળનુ કોષ્ઠક નીચે પ્રમાણે

૮૪ લાખ વર્ષ પ્રમાણનો=૧ પૂર્વાગ જાણવો આગળ પણ આ પ્રમાણે જ

૮૪ લાખ પૂર્વાગ પ્રમાણનો=૧ પૂર્વ (વર્ષ સખ્યા ૭૦,૫૬,૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦, આટલી સખ્યા પ્રમાણનો ૧ પૂર્વ થાય છે) ઋષભદેવ ભગવતને આવા ૮૪ લાખ પૂર્વનુ આયુષ્ય હતુ

૮૪ લાખ પૂર્વ=૧ ત્રુટિતાગ, ૮૪ લાખ ત્રુટિતાગ=૧ ત્રુટિત
૮૪ લાખ ત્રુટિત=૧ અટટાગ, ૮૪ લાખ અટટાગ=૧ અટટ
૮૪ લાખ અટટ=૧ અવવાગ, ૮૪ લાખ અવવાગ=૧ અવવ
૮૪ લાખ અવવ=૧ હુહુકાંગ, ૮૪ લાખ હૂ

૮૪ લાખ હૂહૂક=૧ ઉત્પલાંગ, ૮૪ લાખ ઉત્પલાંગ=૧ ઉત્પલ

૮૪ લાખ ઉત્પલ=૧ પદ્માંગ, ૮૪ લાખ પદ્માંગ=૧ પદ્મ

૮૪ લાખ પદ્મ=૧ નલિનાંગ, ૮૪ લાખ નલિનાંગ=૧ નલિન

૮૪ લાખ નલિન=૧ અર્થનિપૂરાંગ,
૮૪ લાખ અર્થનિપૂરાંગ=૧ અર્થનિપૂર

૮૪ લાખ અર્થનિપૂર=૧ અયુતાંગ,
૮૪ લાખ અયુતાંગ=૧ અયુત

૮૪ લાખ અયુત=૧ નયુતાંગ, ૮૪ લાખ નયુતાંગ=૧ નયુત

૮૪ લાખ નયુત=૧ પ્રયુતાંગ, ૮૪ લાખ પ્રયુતાંગ=૧ પ્રયુત

૮૪ લાખ પ્રયુત=૧ ચૂલિકાંગ, ૮૪ લાખ ચૂલિકાંગ=૧ ચૂલિકા

૮૪ લાખ ચૂલિકા=૧ શીર્ષ પ્રહેલિકાંગ,
૮૪ લાખ પ્રહેલિકાંગ=૧ શીર્ષ પ્રહેલિકા

અહીં સુધી આંકડાની ગણી શકાય તે સંખ્યેય કાળ છે તે પછીનો કાળ અસંખ્યાત છે જે ગણી શકાતો નથી

જૈન શાસન કહે છે કે આ સંખ્યાત કાળમાં સમાવેશ પ્રમાણનું અસંખ્યાત જ સમજવું અનંતનું નહીં સંગ એક આવલિકામાં અસંખ્યાત સમય જ જાણવો હવે આપ થશે કે આ અસંખ્યાત સમય કેવો? તે જાણવા માટે [illegible] નકારું અને ક્રમશ થાનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે [illegible] પન આવરોમ ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી જેવા [illegible] અને [illegible] પણ અનંત નહીં [illegible] અનંત જ જાણવા જ્યારે પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં અનંત [illegible] [illegible] જાણવી.

આપણા જીવાત્માએ આ પ્રમાણેના કેટલાક પુદ્ગલ પરાવર્તનો ભૂતકાળમા પૂર્ણ કર્યા છે એટલે કે ન ગણાય તેટલા પુદ્ગલ પરાવર્તનોના લાબા કાળ સુધી આપણે રખડપટ્ટી કરી ચૂકયા છીએ પરતુ જૈન શાસનને પામી શકયા નથી અને પામ્યા હોઇશુ તો આરાધી શકયા નથી તથા હજી પણ એટલે કે આ વર્તમાન મનુષ્યભવમા જો જૈનશાસનને ઓળખી શકયા નથી તો ભવિષ્યકાળમા કયા સુધી રખડીશુ તે ભગવાન જાણે કેમકે સ્થાવરયોનિમાથી ત્રસયોનીને પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેની મર્યાદા (૨૦૦૦) બે હજાર સાગરોપમની છે આ કાળ દરમ્યાન યદિ આ જીવ મુક્ત ન બન્યો તો ફરીથી સ્થાવર યોનિને મેળવ્યા વિના છૂટકો નથી ત્યા કેટલાય કાળચક્ર પૂર્ણ થયે પણ બહાર નીકળવાનુ શક્ય નથી

બહુવચનનો આશ્રય કરીને બધીય આવલિકાઓમા કોઇક સમયે અસખ્યાત સમય અને કોઇક સમયે અનત સમયની ભજના જાણવી

નિગોદ કેટલા પ્રકારે છે?

હે પ્રભો! નિગોદના કેટલા પ્રકારો કહ્યા છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે હે ગૌતમ! નિગોદ અને નિગોદ જીવો રૂપે નિગોદના બે પ્રકાર છે તે સૂક્ષ્મ અને બાદર પણ હોય છે પહેલા ભાગમા તેનુ વર્ણન કરાઇ ગયુ છે તથા સૂત્રકારે પોતે જીવાભિગમની પ્રથમ પ્રતિપત્તિના બીજા ઉદ્દેશાથી જાણવાની ભલામણ કરી છે આ પ્રમાણે બાવોનુ વર્ણન પણ પહેલા અને બીજા ભાગથી જાણવુ

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૫ મો સમાપ્ત

શતક ૨૫ ઉદ્દેશો–૬

નિર્ગ્રંથો કોણ? અને કેટલા પ્રકારે?

હે પ્રભો! જૈન શાસનમા નિર્ગ્રંથોના ભેદો કેટલા
જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! [૧] પુ
[૨] બકુશ [૩] કુશીલ [૪] નિર્ગ્રંથ અને [૫] સ્ના
[illegible] મુનિઓ પાચ પ્રકારના કહેવામા આવ્યા છે

ચારિત્ર મોહનીય કર્મની ભયાનકતા

અનાદિકાળથી પ્રવાહ રૂપે ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપ
સ્થિતિવાળુ મોહકર્મ–મદિરાના પાન જેવુ હોવાથી આત્મ
અસ્તિત્વનુ તથા શુદ્ધિકરણનુ સમ્યગ્જ્ઞાન થવા દેતુ નથી
[illegible] છે (૧) મિથ્યાત્વ મોહકર્મ (૨) ચારિત્ર મોહ
[illegible] પહેલા કર્મના કારણે પોતાના આત્માના અસ્તિત્વનુ
ભાન થતુ નથી અને જ્યા સુધી કોઈને પણ પોતાના અસ્તિ
[illegible] ત્યા સુધી [illegible] આથડી [illegible] અને ફૂટે
[illegible] સ્થિતિ તે જીવનમા [illegible] થાય છે સમ્યગ્દર્શન
[illegible] અનતાનુબધી ચારે કષાયો અને મિથ્ય [illegible]
[illegible] સમારની રખડપટ્ટી કરતા
[illegible] અસ્તિત્વ [illegible] ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ણ્ય-પાપ છે, આશ્રવ બધ છે, સવર નિર્જરા છે અને પૂર્ણ કર્મોનો ક્ષય થયા પછી મોક્ષ છે કર્મોના બધનથી આત્મા પોતે જ બધાય છે અને પોતે જ કર્મપિજરથી મુક્ત થાય છે આવુ સમ્યગ્જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત થાય છે

એકલુ જ્ઞાન થવુ તે જૂદી વાત છે અને તે જ્ઞાનને જીવનના અણુઅણુમા ઉતારીને આત્માને લાગેલા મોહકર્મને મારી ભગાડવુ કે તેને શક્તિહીન કરી દેવુ તે બીજી વાત છે, માટે સમ્યગ્દર્શન કે સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે છતે પણ ચારિત્ર મોહનીય કર્મના કારણે પોતાના આત્માને શુદ્ધ-શુદ્ધતર અને શુદ્ધતમ બનાવવા માટે તે બેધ્યાન જ રહે છે પરતુ કદાચ કોઈક સમયે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ સમયે પાછો મિથ્યાત્વ તરફ ન જાય અને આગળ વધવા માટેની ભાવનામા વધારો થાય તો શેષ રહેલા અત કોડાકોડી કર્મોમાથી કેટલાય પ ચોપમના પ ચોપમ જેટલા કર્મોના વાદળાઓને શિથિલ કરતો અને મોક્ષાભિલાષિણી પુરુષાર્થશક્તિ વડે ખસેડી દેતો તે જીવાત્મા સપૂર્ણ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરતો, કરાવતો તથા મૃષાવાદ, ચૌર્ય, મૈથુન અને પરિગ્રહનો ત્યાગ ત્રિવિધે કરતો તે ભાગ્યશાળી ચારિત્ર, દીક્ષા, સયમ-સર્વવિરતિધર્મનો સ્વીકાર કરે છે તે સમયે ગુરુદેવના ચરણોમા મન, વચન તથા કાયાનુ સમર્પણ કરતો, ત્યાગ, તપ અને સ્વાધ્યાયમા આગળ ને આગળ વધવામા તેને આનદ થાય છે પરન્તુ ભૂલવુ ન જોઈએ કે ચારિત્રના ઉદયમાળમા કે તેની આરાધનાકાળમા તે સાધક ગમે તેવો તપસ્વી, મહાતપસ્વી, જ્ઞાની, મહાજ્ઞાની, પરિષહોનો વિજેતા કે સમતાપ્રધાન બન્યો હોય તો પણ સત્તાસ્થાને બેઠેલુ બેસાડેલુ, પોષાયેલુ અને નિકાચિત કે અનિકાચિત રૂપે સ્થાન પામેલુ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ નાગના ફૂફાડાની જેમ પોતાની

સંપૂર્ણ તાકાત લગાડીને ચારિત્રધારીને ડોલાયમાન થવા દે નથી, સ્થિરતા લાવવા દેતો નથી અને પોતાના ફોઈ મિત્ર જેવા જ્ઞાનાવરણીય(મતિ જ્ઞાનાવરણીય)નો સાથ મેળવી ચારિત્રધારીને મારી પીટને ચલાયમાન કરી દે છે આ પ્ર આત્મામા ચારિત્રોદય અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મના વિગ્રહ જોરદાર ચાલે છે અને આત્માના આ રણાંગણમાં કોઈક વખતે ચારિત્રોદય જીતે છે ત્યારે સાધક તપસ્વી, મૌની તથા જિતેન્દ્રિય બને છે પણ બીજી ક્ષણે ચારિત્ર મોહનીયનો હુમલો જો દૃઢ થતા તે તપસ્વી પારણાના મોહમાં, મૌન તોડવામાં અને ઇન્દ્રિયોને પોષવાના ખ્યાલોમાં ફસાઈ જતો તે મોટામાં મોટી ભૂલ ખાઈ જાય છે

આ બધી બાબતોનો ખ્યાલ રાખીને જ કેવળજ્ઞાની પરમાત્માએ મુનિરાજોના પાંચ ભેદ પાડ્યા છે કેમકે "मामेकं शरण व्रज" આ સિદ્ધાન્ત જૈન શાસનને સ્વીકાર્ય નથી કારણ કે આત્મા પોતાની મેળે જ કર્મોથી બંધાય છે અને પોતાની મેળે જ મુક્ત થાય છે બીજા કોઈની પણ શક્તિ ચક્રવર્તીનું સૈન્ય કે ઇન્દ્ર મહારાજની એકેય મંત્રશક્તિ પણ રતિમાત્ર કામે લાગતી નથી, પરન્તુ સાધક પોતે માસખમણ કે નવકારશીના પ્રત્યાખ્યાનમા, ગુરુવૈયાવચ્ચમા, કે સ્વાધ્યાય ચારિત્રોદયી બનશે તો ચોક્કસ કલ્યાણનો માર્ગ પામશે, અન્યથા આન્તર જીવનમા ચારિત્ર મોહનીય કર્મ ગીલ્લી દંડાની રમત રમતો હશે તો સાધકને પતનાભિમુખી બન્યા વિના બીજો માર્ગ નથી

ચારિત્રમોહની નાટકલીલા

સમ્યગ્જ્ઞાનની શિક્ષા ગ્રહણ કરી શિક્ષિત થયા પછી કેવળ જ્ઞાનના માલિક બનવાની ભાવનાથી દીક્ષિત થનારા બધા

મુનિરાજો એક સમાન હોવા છતા પ્રમાદવશ વિચિત્ર અને વિવિધ પ્રકારની સ્ખલનાના કારણે જ ચારિત્ર પાલનમા ફરક પડી જાય છે મુસાફરી કરતા આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે બધાઓની ચાલ એક સમાન હોતી નથી કેટલીકવાર દુબળા-પાતળા માણસ પાછળ રહી જાય છે અને જાડીયારામો ચાલવામા સારી સ્ફૂર્તિવાળા હોય છે જ્યારે ક્યાક તેનાથી વિપરીત દેખાય છે, મોજીલા માનવોની ચાલ જોવા જેવી હોય છે આ પ્રમાણે ચારિત્ર મોહનીય કર્મનો ઉદયકાળ પણ વિચિત્ર હોવાથી ઘણાઓની સ્ખલના પ્રત્યક્ષ દેખાય છે બીજાઓની હજાર પ્રયત્ન કર્યે પણ નથી દેખાતી કેટલાક ઉત્તર ગુણના પાકા હિમાયતી પણ મૂળગુણના પાકા વિરાધક જ્યારે બીજાઓ મૂળ ગુણની શ્રદ્ધાવાળા પણ ઉત્તરગુણના પાલનમા આખ મિચામણા કરનારા, કોઈક બહારના વ્યવહાર પૂરતા પાકા અને નિશ્ચયનયે જ્ઞાનથી હીના તથા ચારિત્ર અને દર્શનથી પણ ઢીલા હોય છે ઇત્યાદિ પ્રસ ગોમા ચારિત્ર મોહનીય નામે છદ્મવેષી નટરાજનો જ પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર સ્પષ્ટ દેખાઈ રહ્યો છે, જ્યારે નટરાજનુ નાટક સાધકના ખાનગી જીવનમા ખેલાય છે, ત્યારે એક બાજુ જ્ઞાનાવરણીય, બીજી બાજુ દર્શનાવરણીય, ત્રીજી બાજુ અશાતાવેદનીય, ચોથી તરફ વીર્યાંતરાય અને પાચમી તરફ તે નટરાજના ચેનાચાપટ જેવા પુરુષવેદ સ્ત્રીવેદ, નપુસકવેદ, હાસ્ય રતિ, ભય શોક, આદિ પણ બેફામ રીતે નાટકમા ભાગ લઈને સાધકને ક્યાયનો પણ રહેવા દેતો નથી આ નાટક મડળી ભાવસ યમ ભાવલિંગ, ભાવસાધુતાના કટ્ટર વૈરી હોય છે આવી સ્થિતિમા સાધક પાસે વૈરાગ્ય-રાજાનો એકેય સૈનિક ન હોય તો તે સયમધારીની કઈ દશા થશે? કેવા બેહાલ થશે! અને ભયકરમા ભયકર પાપકર્મોની ઉપાર્જના તથા અસાતાવેદનીય કર્મના ખજાના ભર્યા વિના બીજો માગ

કર્યો ? જ્યારે સાધક ગુરુકુળવાસી હોય, તપસ્વી હોય, સ્વા ધ્યાયી હોય અને ગુરુદેવની આંખો સામે જ રહેનાર હોય ત્યારે તે મડળીની અમર ઉપર પ્રમાણે નથી થતી અને સંયમ બીજના ચદ્રની જેમ પોતાની જ્ઞાનશક્તિ વડે ચારિત્રની શુદ્ધ આરાધનામા આગળ ને આગળ વધતો જાય છે આ કારણે મુનિધર્મના સાધકના પાચ ભેદ આરાધના અને વિરાધનાની અપેક્ષાએ પાડ્યા છે

આ પ્રસ્તુત પ્રશ્નમા પાચે પ્રકારના મુનિઓની ૩૬ પ્રકારે વિચારણા ખૂબ જ વિસ્તારથી કરવામા આવી છે તે આ પ્રમાણે (૧) પ્રજ્ઞાપના દ્વાર, (૨) વેદદ્વાર, (૩) રાગ, (૪) કલ્પ (૫) ચારિત્ર, (૬) પ્રતિસેવના, (૭) જ્ઞાનદ્વાર, (૮) તીર્થદ્વાર (૯) લિગદ્વાર, (૧૦) શરીરદ્વાર, (૧૧) ક્ષેત્રદ્વાર, (૧૨) કાળદ્વાર (૧૩) ગતિદ્વાર, (૧૪) સયમદ્વાર, (૧૫) સનિકર્ષદ્વાર (૧૬) યોગદ્વાર, (૧૭) ઉપયોગ, (૧૮) કષાય, (૧૯) લેશ્યા, (૨૦) પરિણામ (૨૧) બધ, (૨૨) વેદકર્મનુ વેદન, (૨૩) ઉદીરણા (૨૪) ઉપસપદા, (૨૫) સજ્ઞા, (૨૬) આહાર, (૨૭) ભવ (૨૮) આકર્ષ, (૨૯) કાળમાન, (૩૦) અતર, (૩૧) સમુદ્ઘાત, (૩૨) ક્ષેત્રદ્વાર, (૩૩) સ્પર્શનાદ્વાર (૩૪) ભાવદ્વાર, (૩૫) પરિમાણદ્વાર અને (૩૬) અલ્પબહુત્વદ્વાર

ઉપર પ્રમાણેના છત્રીસ દ્વારો વડે પાચે પ્રકારના નિર્ગ્રથોનો નિર્ણય કરવાનો છે જે ખાસ જાણવા લાયક હોવાથી સૂત્ર અને ટીકાના આધારે તેને વિચારીશુ

(૧) પ્રજ્ઞાપના દ્વાર અને તેમની વક્તવ્યતા –હે પ્રભો ! પુલાક મુનિના કેટલા ભેદ છે ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! તેમને

પાચ ભેદે વર્ણવ્યા છે તે આ પ્રમાણે (૧) જ્ઞાન પુલાક, (૨) દર્શન પુલાક, (૩) ચારિત્ર પુલાક, (૪) લિંગ પુલાક, અને (૫) યથાસૂક્ષ્મ પુલાક છે પુલાક એટલે નિસ્સાર ધાન્યના કણ જે ધાન્યના દાણા ઉપર ઉપરથી સારા દેખાય પણ અંદરથી સાર વિનાના હોય છે, તેવી રીતે પુલાક મુનિ પણ જાણવો ચારિત્રધારી હોવા છતા સયમના જે દૂષણો છે, તે વડે ભાવ સયમને જેઓ અસાર બનાવી દે છે

પુલાક સયમી બે ભેદે છે (૧) લબ્ધિપુલાક, (૨) પ્રતિસેવના પુલાક, ચતુર્વિધ સઘની સેવા માટે કે તેના ઉપર આવેલી આપત્તિને ટાળવાને માટે ચક્રવર્તીના સૈન્યને તથા ચક્રવર્તીને પણ નાશ કરવાની શક્તિ વિશેષ લબ્ધિપુલાક મુનિને વરેલી હોય છે જ્યારે પ્રતિસેવના મુનિને આશ્રય કરી, ગૌતમસ્વામીના પૂછેલા પ્રશ્નના જવાબમા તે મુનિના પાચ ભેદ કહેવામા આવ્યા છે તે આ પ્રમાણે —

(૧) જ્ઞાનપુલાક —સારો જ્ઞાનવાન મુનિ પણ ચારિત્ર મોહનીય કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા મોહ તથા દર્શનાવરણીય કર્મના કારણે પ્રાપ્ત થયેલી નિદ્રા આદિને લઈ પ્રમાદવશ બને છે અને પોતાના પૂર્વભવના પુણ્યોદયે મેળવેલા ક્ષયોપશમને મલિન, દૂષિત તથા સ્ખલિત કરે છે

(૨) દર્શન પુલાક —સ્વાધ્યાયનો પ્રમાદી સાધક ધીમેધીમે મિથ્યાત્વ મોહનીય તરફ પ્રસ્થાન કરી સમ્યગ્દર્શનને, ભક્તિને-ઉપાસનાને તથા શ્રદ્ધાને પણ દૂષિત કરે છે

(૩) ચારિત્ર પુલાક —દર્શન તથા જ્ઞાન પ્રત્યે સ્ખલિત થયા પછી પોતાની આરાધનાને તથા ક્રિયાકાંડને પણ દૂષિત કરનારો હોય છે

(૪) લિંગ પુલાક —એટલે કારણ વિના પણ અ ય લિંગ (વેષ)ને ધારણ કરે છે

(૫) યથા સૂક્ષ્મ પુલાક —ધીમે ધીમે મનથી અ[illegible] અર્થાત્ જેનુ સેવન ચારિત્રને માટે અયોગ્ય છે, તેના [illegible] આકર્ષાઈને ગુપ્ત રીતે તેનુ સેવન કરે છે

બકુશ નિર્ગ્રન્થ

અશુદ્ધ અને અશુભ અધ્યવસાયોના કારણે પે[illegible] ચારિત્રને જે ચિત્ર વિચિત્ર કરે છે, તે બકુશ કહેવાય છે ઉપકરણ બકુશ અને શરીર બકુશ ભેદે બે પ્રકારના છે

(૧) નવા પાપોને રોકવા માટે અને નિર્જરા તત્ત્વની આરાધના માટે જે ઉપકરણો સ્વીકાર્યા હતા, ચારિત્ર મોહ[illegible] કર્મના ઉદયે સાધક પોતાના સયમની શુદ્ધિનો ખ્યાલ [illegible] રાખતા તે ઉપકરણોને જ સુ દર ઉજળા અને ઝગમગતા રાખવ[illegible] તન્મય બને છે તે ઉપકરણ બકુશ છે

(૨) શરીરને તથા હાથ, પગ, મુખ, નખ આદિ અવ[illegible] વોને સાફસુફ રાખવાની કાળજીવાળો શરીર બકુશ કહેવાય છે

યદ્યપિ આત્મકલ્યાણની ઉત્કટ ભાવના છે, મોક્ષનુ ર[illegible] છે, ભગવાનની ધ્યાન છે તેમ છતા પણ સાધકની જ્ઞા[illegible] પાસના કમજોર હોવાથી ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમિત [illegible] પ્રત્યે પ્રયત્ન કરી શકાયો નથી આ કારણે જ બકુશમુનિ[illegible] પણ પાચ ભેદ પડે છે

[૧] આભોગ બકુશ -આ ભેદમા રહેલો સાધક [illegible] સમજે છે કે "उपत्रियते सयम येन स उपकरणम्' આ [illegible]

માધાએ સયમને શુદ્ધ કરવા માટે જ ઉપકરણો છે તેમ છતા મોહવશ ઉપકરણો શોભે તેવા ઉજળા રાખવામા ધ્યાન પરસ્ત છે

[૨] અનાભોગ બકુશ -મુનિ દીક્ષિત થયા પછી પણ સમજતો નથી કે ઓઘો ડડાસન, પુજણી વગેરેનો ઉપયોગ શા માટે કરવાનો ? તેથી દોષોનુ સેવન કરે, વર્ધન કરે તે અનાભોગ બકુશ છે

[૩] સવૃત બકુશ -મુનિ પોતાના ચારિત્ર પાલન માટે દશ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન સ્વરૂપ ઉતર ગુણોથી યુક્ત હોવા છતા પણ કોઈને ખબર પડવા ન દે તેવી રીતે ગુપ્ત રહીને દોષોનુ સેવન કર્યા કરે છે

[૪] ત્રીજા નબરથી વિપરીત જાણવો

[૫] યથા સૂક્ષ્મ બકુશ મુનિ શરીરના અવયવોને વિના કારણે પણ સાફ રાખવામા મસ્ત રહે છે

કુશીલ નિર્ગ્રથ

કુત્સિત શીલ ચરિત્ર યસ્ય સ કુશીલ જેમનુ ચારિત્ર કે તેની આરાધના કુત્સિત એટલે સમ્યક્ પ્રકારે ન હોય તે કુશીલ કહેવાય છે તેમના બે ભેદ છે, (૧) પ્રતિસેવના કુશીલ, (૨) કષાયકુશીલ

પહેલામા ઉત્તર ગુણોની વિરાધના સમજવી એટલે કે મૂળ ગુણોની રક્ષા માટે જ ઉત્તરગુણોની આરાધના અનિવાર્ય હોવા છતા જે સાધક તે ગુણોને વિરાધ્યા કરે છે તે પ્રતિ સેવના કુશીલ છે અને બીજામા સજ્વલ કષાયોની ઉદીર્ણા કરવાથી દોષો લાગે છે તે કષાય કુશીલ કહેવાય છે પ્રતિસેવના

કુશીલ પાચ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે [૧] જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુશીલ, [૨] દર્શન પ્રતિસેવના કુશીલ, [૩] ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુશીલ, [૪] લિંગ પ્રતિસેવના કુશીલ, [૫] યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ

(૧) જેઓ પ્રમાદી મોહી અને સસાર તથા સસારીના ખટપટમા પડીને નવુ ભણવાનુ છોડી દે છે અને જુનુ સભારે નહી, પોતાના સ્વાર્થ કે અહ પોષણ માટે તથા જીવિકાના લાલમાએ મેળવેલા સમ્યગ્જ્ઞાનને વાકછટા દ્વારા દૂષિત કરે તે જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુશીલ

(૨) સમ્યગ્દર્શનની શુદ્ધિ પ્રત્યે બેદરકાર રહીને આત્માને મલિન કરવામા પ્રયત્નશીલ રહે તે દર્શન પ્રતિસેવના કુશીલ જાણવો

(૩) જેનાથી ચારિત્રની આરાધના શિથિલ બને તે ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુશીલ જાણવો

(૪) જૈનત્વ સાધક મુનિ લિંગથી અતિરિક્ત વિશેષ રાગ રાખવો તે લિંગ પ્રતિસેવના કુશીલ છે

(૫) બીજાઓ દ્વારા કરાતી પોતાની પ્રશસાને સાભળવામા અથવા પોતાની પ્રશસા થાય તે પ્રમાણે વર્તવું તે યથા સૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ છે

કષાય કુશીલ પણ ઉપર પ્રમાણે જ પાચ ભેદે સમજવા કેવળ વિશેષતા એટલી જ કે, જે સાધક પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાન-દર્શન તથા લિંગ(વેષ)નો કષાય પ્રવૃત્તિમા ઉપયોગ કરે તે દર્શન-જ્ઞાન અને લિંગ કષાય જાણવા તથા કષાયાધીન થઈને બીજાઓને શાપ આપે તે ચારિત્ર કષાય કુશીલ છે તથા માનસિક જીવનમા કષાયોની વૃત્તિ તથા પ્રવૃત્તિને મર્યાદિત કરવી તે યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ કહેવાય છે

નિર્ગ્રન્થ મુનિ

જે સાધક મોહનીય કર્મથી રહિત હોય, કર્મોની [illegible] જેમણે લગભગ શિથિલ કરી દીધી છે, કર્મપિંજરમાંથી [illegible] ચરમ સીમા જેમણે પ્રાપ્ત કરી છે અથવા બાહ્ય અને [illegible] પરિગ્રહની ગ્રન્થિઓને જેમણે તોડી નાખી છે તે નિર્ગ્રન્થ [illegible] કહેવાય છે, જેમના પાચ ભે છે

પ્રથમ સમયવર્તી, અપ્રથમ સમયવર્તી, [illegible] અચરમ સમયવર્તી અને યથાસૂક્ષ્મ નિર્ગ્રન્થ.

ઉપશાત મોહ નામના ૧૧ મે ગુણસ્થા[illegible] નામે ૧૨ મે ગુણસ્થાનકે વર્તમાન મુનિ [illegible] તેમા ૧૧ મે ગુણસ્થાને કષાયોનો [illegible] મુનિ નિગ્ર થ છે કષાયોને ઉપશાન [illegible] આ પ્રમાણે છે સાધક સૌથી [illegible] માન, માયા અને લોભને ઉપશા[illegible] મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ, નપુસક [illegible] વેદ, અપ્રત્યાખ્યાની, તથા [illegible] અપ્રત્યાખ્યાન તથા પ્રત્યાખ્[illegible] અપ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યા[illegible] સૂક્ષ્મ અનુક્રમે મોહ કર્મને [illegible] ક્ષીણ ત્યારપછી ચરમ [illegible] કારણે ગુણસ્થાનકે મો[illegible] ગણવા અ તિમ સમયે [illegible] સર્વથા ક્ષય [illegible] જે કેવળીનુ [illegible]

પણ છદ્મસ્થ વીતરાગ કહેવાય છે, જે અન્તર્મુહૂર્ત કાળ ૧
છે. તેના પ્રથમ સમયમા વર્તમાન હોય તે પ્રથમ સમય નિર્ગ્રન્થ
કહેવાય છે બાકીના સમયમા વર્તમાન હોય તે અપ્રથમ
સમય નિર્ગ્રન્થ છે, તેવી રીતે ઉપશાન્ત અને ક્ષીણમોહના
ચરમ સમયમા વર્તમાન હોય તે ચરમસમય નિર્ગ્રન્થ, બાકીના
સમયમા વર્તમાન હોય તે અચરમ નિર્ગ્રન્થ છે અને સમયની
વિવક્ષા વિનાનો યથાસૂક્ષ્મ નિર્ગ્રન્થ જાણવો

સ્નાતક મુનિ

જે પુણ્યશાલિઓએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધુ હોય તે સ્નાતક છ, તેમના પાચ ભેદ છે

(૧) અચ્છવી-જે કાયયોગ રહિત હોય

(૨) અશબલ-દોષ રહિત વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન હોય

(૩) અકર્માશ-ઘાતીકર્મ રહિત હોય

(૪) સશુદ્ધ-કેવળી હોય

(૫) અપરિસ્રાવી-કર્મબધન તૂટી ગયા હોય

લગભગ સૌનો અર્થ એક જ છે માટે શક્ર-પુરદર શબ્દોની જેમ કેવળ શબ્દ નયથી કરેલા ભેદ જાણવા

(૨) વેદ દ્વાર -પુલાક મુનિઓ શુ સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે? જવાબમા કહેવાયુ કે પુલાક મુનિઓ સવેદક જ હોય છે, વેદ કર્મના ઉદય વિનાના હોતા નથી આ પ્રમાણે બકુશ મુનિ અને પ્રતિસેવના કુશીલ મુનિએ માટે પણ જાણવુ કેમકે આ ત્રણે મુનિઓ ઉપશમ શ્રેણી

કે ક્ષપક શ્રેણી ચઢવાની યોગ્યતા વિનાના હોય છે પુલાક મુનિને પુરુષવેદ અથવા નપુંસકનો જ ઉદય હોય છે કેમકે સ્ત્રીને પુલાક લબ્ધિ હોતી નથી તેથી સ્ત્રીવેદ પુલાકને નથી નપુંસક વેદમા પણ જે કૃત્રિમ એટલે શસ્ત્રાદિના ઘાતથી કે કોઈના શાપથી પુરુષલિંગ કપાઈ છેદાઈ ગયુ હોય તે નપુંસકોનુ અહીં ગ્રહણ છે પરન્તુ પૂર્વભવના મહાપાપથી જીવનમા ઉપાર્જન કરેલા અને આ ભવમા ઉદયમા આવેલા નપુંસક વેદના માલિકોને ગ્રહણ કર્યા નથી, કેમકે તેવા નપુંસકોને દીક્ષા પણ દેવાતી નથી એટલે કે સયમ પાળવામા તેમની પાસે યોગ્યતા ન હોવાને કારણે દીક્ષાને પણ યોગ્ય નથી તો પુલાક લબ્ધિની વાત જ ક્યા રહી ? બકુશ મુનિ અને પ્રતિસેવના કુશીલ મુનિ ત્રણે વેદ કર્મોના ઉદયવાળા હોઈ શકે છે એટલે કે આ બન્ને મુનિઓ પુરુષ હશે તો પુરુષ વેદવાળા, સ્ત્રી હશે તો સ્ત્રી વેદવાળા અને કૃત્રિમ નપુંસકો હશે તો નપુંસક વેદ કર્મના ઉદયવાળા પણ જાણવા

કષાય કુશીલ મુનિ સવેદક અને અવેદક પણ હોય છે સવેદક હોય ત્યારે છઠ્ઠે પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે સાતમે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે અને આઠમે અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનકે વેદોદય જાણવો, ત્યાર પછી નવમે અનિવૃત્તિબાદર ગુણસ્થાનકે, દશમે સૂક્ષ્મ સપરાય ગુણસ્થાનકે વેદ મોહનીય કર્મ ઉપશાત કે ક્ષીણ થાય ત્યારે તે મુનિઓ વેદકર્મના ઉદયવાળા ન હોવાના કારણે તેઓને અવેદક કહ્યા છે સવેદક હોય તો ત્રણે વેદ જાણવા અને નિર્ગ્રંથ મુનિઓ તથા સ્નાતક મુનિઓ નિશ્ચયે અવેદક જ હોય છે

કૃત્રિમ-અકૃત્રિમ નપુંસકોનુ વર્ણન પહેલા ભાગથી જાણવુ, અને ત્રણે વેદોનુ વર્ણન બીજા ભાગથી જાણવુ

સત્તામા રહેલુ વેદ મોહનીયકર્મ જ્યારે ઉદયમા આવવાનુ હોય છે ત્યારે પુરુષને સ્ત્રી તથા સ્ત્રીને પુરુષ અને નપુસકને પુરૂષ તથા સ્ત્રીના શરીરોની પ્રાપ્તિ, સહવાસ, તેમની સાથે વાર્તાલાપ, હાસ્ય, આદાન પ્રદાન, સકેત, આદિ અનુકુળતા મળતા મુનિ ચલાયમાન થયા વિના રહેતો નથી કેમકે તે કર્મને દબાવી દેવા માટેનુ સ્વાધ્યાય બળ, તપશ્ચર્યા બળ કે ગુરુ સાનિધ્યનુ બળ આતરિક જીવનમાથી પલાયન થઈ ગયુ હોય છે વેદના તીવ્રો-યે કે ઉદીર્ણા કરીને ઉદયમા લાવેલુ તે કર્મ પ્રચ્છન્નપણે મુનિને સતાવ્યા વિના રહેતુ નથી તેથી ઉત્તમ નિમિત્તો પણ તે મુનિને માટે કેવળ વ્યવહાર રૂપે જ રહેવા પામે છે આ કારણે જ બને શ્રેણિઓ માડવા માટે અને તે દ્વારા કેવળજ્ઞાનના દ્વાર સુધી પહોચવા માટેની યોગ્યતા તેમના ભાગ્યમા રહેતી નથી

(૨) રાગદ્વાર -પુલાક બકુશ અને કુશીલ મુનિઓ રાગવાળા હોય છે, પરતુ રાગવિનાના (विशेषेण इत - गत राग यस्मात् स वीतराग) વીતરાગ હોતા નથી જ્યારે નિર્ગ્રથ અને સ્નાતક મુનિઓ વીતરાગ હોય છે ૧૧-૧૨મે ગુણસ્થાનકે રહેલા છદ્મસ્થ વીતરાગો હોય છે, જ્યારે કેવળજ્ઞાન થયા પછી ક્ષીણ કષાય વીતરાગ અવસ્થાના માલિક બને છે

સસારવર્તી જીવમાત્રને પોતાના સકજામા લેનાર આ રાગ મોહરાજાનો મોટામા મોટો સૈનિક છે ત્યારે જ તે દશમા ગુણસ્થાનક સુધી પહોચેલા મહાતપસ્વી, જ્ઞાની, ધ્યાની મુનિઓ પણ રાગને આધીન થતા વાર લાગતી નથી, અગ્યારમા ગુણસ્થાનકે રહેલા મુનિઓ ભલે વીતરાગ કહેવાય પણ કોઈક સમયના પ્રમાદને કારણે પાછા નીચે ઉતરવાનો પ્રારભ કર્યા વિના રહેતા નથી માટે જ ઉપશમ શ્રેણિમા સત્તામા રહેલ

પ્રકૃતિઓનો વિશ્વાસ કરવા લાયક નથી, જ્યારે ક્ષપક શ્રેણિમા સ્થિત મુનિને રાગનો ભય મુદ્દલ રહેતો નથી ૧૧-૧૨ મે ગુણસ્થાને રહેલા મુનિઓ યદ્યપિ વીતરાગ છે, તો પણ તેમનામા છદ્મસ્થપણુ રહેલુ હોવાથી તે છદ્મસ્થ વીતરાગ કહેવાય છે તથા કર્મોની કુટિલતાના કારણે અગ્યારમા ગુણસ્થાનના માલિકનુ પ્રસ્થાન પણ કદાચ સ સાર તરફ થઈ શકે છે જ્યારે બારમા ગુણસ્થાનના માલિકનુ પ્રસ્થાન કેવળજ્ઞાન તરફ હોય છે

(૪) કલ્પદ્વાર -કલ્પસૂત્રમા આવતા આચેલકયાદિ દશ જાતના કલ્પો(આચારો)મા પ્રથમ અને ચરમ તીર્થ કરના મુનિઓને કલ્પની મર્યાદા નિશ્ચિત હોવાથી તે કલ્પસ્થિત કહેવાય છે મધ્યના બાવીશ તીર્થંકરના મુનિઓ કદાચ કલ્પમા હોય, કદાચ ન પણ હોય આમા પણ પુલાક મુનિઓ હોય છે યાવત્ સ્નાતકો પણ હોય છે

પુલાક મુનિ સ્થવિર કલ્પી છે

બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ જીત કલ્પી અને સ્થવિર કલ્પી છે, પણ કલ્પાતીત નથી

કષાય કુશીલ મુનિ, જીત કલ્પી-સ્થવિર કલ્પી અને કલ્પાતીત પણ જાણવા કેમકે છદ્મસ્થ તીર્થંકર સકષાયી હોવા છતા કલ્પાતીત પણ છે

નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકો કલ્પાતીત હોય છે

(૫) ચારિત્રદ્વાર -પુલાક બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ મુનિઓ કેવળ સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમા હોય છે પણ પરિહાર વિશુદ્ધ, સૂક્ષ્મ સ પરાય કે યથાખ્યાત ચારિત્ર તેમના ભાગ્યમા હોતુ નથી

કષાય કુશીલ મુનિ યથાખ્યાત ચારિત્રમાં હોતા નથી માટે પહેલાના ચાર ચારિત્રોના તેઓ માલિક હોય છે, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક મુનિઓને યથાખ્યાત ચારિત્ર જ હોય છે

(૬) પ્રતિસેવના દ્વાર -સંજ્વલન કષાયના ઉદયે સંયમની વિરાધના કરનારને પ્રતિસેવક કહેવાય છે પુલાકમુનિ પ્રતિસેવક હોય છે અને મૂળ ગુણ ઉત્તર ગુણની વિરાધના છે મૂળ ગુણમાં એકાદ આશ્રવનો તથા ઉત્તરગુણ-દશવિધ પ્રત્યાખ્યાનમાંથી એકાદનો વિરાધક જાણવો પ્રતિસેવના કુશીલ ઉપર પ્રમાણે જાણવો બકુશમુનિ ઉત્તરગુણનો વિરાધક હોય છે, જ્યારે કષાયકુશીલ, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક મુનિઓ વિરાધક નથી પણ આરાધક હોય છે

(૭) જ્ઞાનદ્વાર -પુલાક-બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ બે કે ત્રણ જ્ઞાનના માલિક હોય છે બે હોય તો મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન ત્રણ જ્ઞાનમાં અવધિજ્ઞાન વધારે જાણવું કષાય કુશીલ મુનિને, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન મતિ શ્રુત અને અવધિજ્ઞાન મતિ શ્રુત અને મન પર્યવ તથા ચાર જ્ઞાન હોય તો મતિ, શ્રુત અવધિ, મન પર્યવ જાણવા નિર્ગ્રંથને પણ ઉપર પ્રમાણે જાણવા જ્યારે સ્નાતકને આદિના ચાર જ્ઞાન હોતા નથી પણ કેવળજ્ઞાન એક જ હોય છે

(૮) શ્રુતદ્વાર -પુલાકમુનિ જઘન્યથી નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી ભણે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી નવપૂર્વ સંપૂર્ણ

બકુશ જઘન્યથી અષ્ટપ્રવચન માતા સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ દશપૂર્વ સુધીનો અભ્યાસ કરે છે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ પ્રમાણે જાણવો (ચારિત્રના પાલનમાં પાંચ સમિતિ,

ગુપ્તિ મુખ્ય હોવાથી અષ્ટપ્રવચન માતાનુ જ્ઞાન જરૂરી છે) કષાય કુશીલ અને નિર્ગ્રન્થ જઘ ન્યથી અષ્ટ પ્રવચન માતા સુધી તથા ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વનો જ્ઞાતા જાણવો જ્યારે સ્નાતક અરિહ ત પરમાત્મા શ્રુત રહિત છે કેમકે કેવળજ્ઞાનની વિદ્યમાનતામા પહેલાના ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનોની સમાપ્તિ થાય છે એટલે કે તેમની-આવશ્યકતા રહેતી નથી

(૯) તીર્થદ્વાર -પુલાક-બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ મુનિઓ તીર્થની વિદ્યમાનતામા જ હોય છે જ્યારે કષાય કુશીલ મુનિ તીર્થમા અને અતીર્થમા પણ હોય છે અહિં અતીર્થના બે અર્થ જાણવા

(૧) કષાય કુશીલ તીર્થ કર છદ્મસ્થ અવસ્થામા રહે ત્યારે તે અપેક્ષાથી અતીર્થ

(૨) તીર્થના વિચ્છેદ થયા પછી અન્ય ચારિત્રવાન જે કષાય કુશીલ હોય આ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકને પણ જાણવા જેમ મરૂદેવી માતા અતીર્થ સ્નાતક હતા ઋષભદેવની તીર્થ સ્થાપના પહેલા અતીર્થ કાળ હતો અને મરૂદેવી માતાએ કેવળજ્ઞાન મેળવ્યુ છે જ્યારે જમ્બુસ્વામી તીર્થકાળમા કેવળજ્ઞાની બન્યા છે કેમકે તેમના કેવળજ્ઞાનના સમયે ભગવાન મહાવીરસ્વામીનુ શાસન હતુ, આજે પણ છે અને પાચમા આરાના અ ત સુધી રહેશે

(૧૦) લિંગદ્વાર -પુલાકથી લઈ સ્નાતક સુધીના મુનિઓ, દ્રવ્યલિંગથી, સ્વલિંગ, અન્ય લિંગ કે ગૃહસ્થ લિંગમા પણ હોય છે તથા ભાવલિંગની અપેક્ષાએ સ્વલિંગમા જ હોય છે ગૃહસ્થ કે અન્ય લિંગે નથી હોતા. અહિં લિંગ એટલે વેષ જાણવુ

જે દ્રવ્ય અને ભાવને આશ્રયી બે પ્રકારનુ છે તેમા જ્ઞાનાદિ ભાવલિંગ છે, જે અરિહતોને હોવાથી સ્વલિંગ છે

દ્રવ્યલિંગ સ્વ અને પરના ભેદથી બે પ્રકારનુ છે તેમા રજોહરણાદિનુ દ્રવ્યથી સ્વલિંગ જાણવુ જ્યારે પરલિંગના બે ભેદ છે કુતીર્થિક લિંગ અને ગૃહસ્થલિંગ પુલાક મુનિને ત્રણે પ્રકારનુ દ્રવ્યલિંગ હોય છે, કેમકે ચારિત્રના પરિણામને દ્રવ્ય લિંગની અપેક્ષા નથી હોતી

(૧૧) શરીરદ્વાર –પુલાક મુનિ ઔદારિક-કાર્મણ અને તૈજસ્ શરીરમા હોય છે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક પણ આ પ્રમાણે જાણવા બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ ત્રણ તથા આહારક શરીર છોડીને ચાર શરીરમા પણ જાણવા કષાય કુશીલ ત્રણ ચાર અને પાચ શરીરમા પણ હોય છે

(૧૨) ક્ષેત્રદ્વાર –પુલાક મુનિ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષી કર્મભૂમિમા હોય છે, અકર્મભૂમિમા નથી હોતા કેમકે જન્મ એટલે ઉત્પત્તિ અને સદ્ભાવ એટલે ચારિત્ર કર્મ ભૂમિમા જ હોય છે, અકર્મભૂમિ એટલે ભોગભૂમિમા જન્મેલાઓના ભાગ્યમા ચારિત્ર હોતુ નથી, તેવી રીતે પુલાક લબ્ધિ સમ્પન્ન મુનિનુ સહરણ થતુ નથી

શેષ મુનિઓ જન્મ તથા સદ્ભાવની અપેક્ષાએ કર્મભૂમિ તથા અકર્મભૂમિમા પણ યથાશક્ય હોઈ શકે છે

(૧૩) કાળદ્વાર –પુલાક મુનિ ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી તથા નોઉત્સર્પિણી અને નોઅવસર્પિણી આ ત્રણે કાળમા હોય છે ભરત તથા ઐરાવતમા ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ છે, જ્યારે મહાવિદેહ ક્ષેત્ર અને હૈમવતાદિ ક્ષેત્રોમા નોઅવસર્પિણી

અને નોઉત્સર્પિણી કાળ છે તે પુલાક મુનિ અવસર્પિણી કાળમા સુષમા સુષમા કાળે (પ્રથમ આરામા) તથા સુષમા નામે બીજા આરામા જન્મતો નથી, પણ ત્રીજા અને ચોથા આરામા જન્મે છે પણ પાચમા આરામા જન્મતો નથી જ્યારે ચારિત્રની અપેક્ષાએ ત્રીજા, ચોથા અને પાચમા આરામા હોય છે ચોથા આરામા જન્મેલો હોય તો પાચમા આરામા ચારિત્ર હોય છે

ઉત્સર્પિણી કાળમા બીજા, ત્રીજા અને ચોથા આરામા જન્મ્યો હોય, તેમા બીજા આરાના અતમા જન્મ્યો હોય અને ત્રીજામા ચારિત્ર સ્વીકાર કરે ત્રીજા અને ચોથા આરામા જન્મ અને ચારિત્ર બ ને હોય છે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મ તથા ચારિત્રની અપેક્ષાએ બન્નેનો સદ્ભાવ જાણવો અહીં સુષમા સુષમા (પ્રથમ આરો) જેવો કાળ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા આવેલા દેવકુરૂ તથા ઉત્તરકુરૂમા હોય છે બીજા આરા જેવો કાળ (સુષમા) હરિવર્ષ અને રમ્યકક્ષેત્રમા હોય છે ત્રીજા આરા જેવો કાળ હિમવત અને હૈરણ્યવત ક્ષેત્રમા અને દુષમ સુષમા એટલે ચોથા આરા જેવો સમય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા હોય છે

બકુશ મુનિ અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાળે હોય છે, અવસર્પિણીમા હોય તો ત્રીજા ચોથા, પાચમા આરામા જાણવા અને ઉત્સર્પિણીમા હોય તો જન્મની અપેક્ષા પુલાકવત્ અને ચારિત્રની અપેક્ષાએ પાચમે, છઠ્ઠે આરે નથી હોતા શેષ પુલાકવત્ સહરણની અપેક્ષાએ કોઈ પણ કાળમા હોય.

(૧૪) ગતિદ્વાર -મૃત્યુ પામીને પુલાકમુનિ જઘન્યથી સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર દેવલોકમાં જન્મે છે બકુશ ઉત્કૃષ્ટથી અચ્યુત કલ્પમા જન્મે છે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ આ પ્રમાણે જ જાણવા કષાયકુશીલની ગતિ પુલાકની જેમ

જાણવી, પરંતુ ભવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યોતિષમાં તેમનો ઉત્પાદ નથી કષાય કુશીલ ઉત્કૃષ્ટથી અનુત્તર વિમાનમાં જ જાય છે, જ્યારે સ્નાતકો સિદ્ધશિલામાં બિરાજમાન થાય છે

પુલાક મુનિ યદિ સંયમની વિરાધના ન કરે તો ઈંદ્ર સામાનિક દેવ કે ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવ થાય છે લોકપાલરૂપે પણ જન્મે છે પણ અહમિંદ્રરૂપે જન્મતો નથી અને સંયમની વિરાધના કરી હોય તો વૈમાનિક દેવ બનતો નથી પણ ભવનપતિ, વ્યંતર કે જ્યોતિષ બનવા પામે છે, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ માટે પણ જાણવું કષાય કુશીલ મુનિ વિરાધક હોય તો પૂર્વવત્ જાણવું નિર્ગ્રંથ લોકપાલ રૂપે બનતા નથી દેવલોકને પામતો પુલાક જઘન્યથી બે થી નવ પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૮ સાગરોપમની તથા બકુશની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમ, કષાયકુશીલ ૩૩ સાગરોપમ જ્યારે નિર્ગ્રંથ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ સાગરોપમ સ્થિતિવાળા જાણવા

(૧૫) સંયમદ્વાર -પુલાક-બકુશ-પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલને સંયમસ્થાનો અસંખ્યાત છે નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકને કેવળ એક જ સંયમ સ્થાન છે આ કારણે જ સૌથી થોડા સંયમ સ્થાનો નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકને છે સ્નાતક કેવળી હોવાના કારણે મોહકર્મ સર્વથા નિર્મૂળ થઈ ગયેલો છે તેથી તેઓ સંયમમાં સર્વથા અને સર્વદા સ્થિર જ છે નિર્ગ્રંથ યદ્યપિ ઉપશમિત છે તો પણ મોહ નામના કાળા નાગને ઉગ્ર ભંગ નિર્વિષ કરી દીધેલો હોવાથી શુદ્ધ સ્ફટિક જેવો તેમનો સંયમ હોય છે માટે જ તેમને ચડઉતર કરવાની રહેતી નથી જ્યારે શેષ મુનિઓનો મોહકર્મ ક્ષયોપશમ વિશેષણથી વિશેષિત હોય છે અથવા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી હોય તો પણ ચારિત્રની ક્ષાયિક અવસ્થા તેમને પ્રાપ્ત કરેલી ન હોવાથી એક સમયે સંયમની

ાધક પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે, જ્યારે બીજા સમયે તેની
ાધક પ્રકૃતિઓનો ઉદય પણ નકારી શકાતો નથી આત્માના
દેશો પર જ્યારે ચારિત્રોદય અને ચારિત્ર મોહનીનો ઉદય પરસ્પર
દ્ધમે ને ચડ્યા હોય ત્યારે સ્વાભાવિક છે કે એકની અલ્પાશે
ણ જીત અને બીજાની પીછે હઠ થાય છે આ પ્રમાણે જ્ઞાનો
દય અને જ્ઞાનાવરણીયોદય આદિ કર્મોની સાધક બાધક પ્રકૃતિઓ
જાણી લેવી. આ પરિસ્થિતિને ખ્યાલમા રાખ્યા પછી સયમના
ઉપકરણો અને બાહ્યાનુષ્ઠાનો સૌ મુનિઓના એક સમાન હોવા
છતા પણ આન્તરિક અધ્યવસાયો કર્મોના કારણે કોઇના પણ
સમાન હોઇ શકતા નથી, માટે જ શુદ્ધિ કે અશુદ્ધિ ઓછી
વતી હોય તે બનવાજોગ છે આનુ જ નામ સયમસ્થાન છે
જે અસખ્યાત છે, જેમ કે એક સાધકમા સયમની અશુદ્ધિ
એક પૈસા જેટલી હોય, બીજામા બે પૈસા જેટલી ત્રીજામા
ત્રણ પૈસા જેટલી, જ્યારે કોઇકમા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના
તીવ્રપણે ૯૯ પૈસા જેટલી પણ અશુદ્ધિ હોઇ શકે છે તે જ
પ્રમાણે એકમા સયમની શુદ્ધિ એક પૈસા જેટલી, કોઇકમા
૯૯ પૈસા જેટલી કે ૧૦૦ પૈસા જેટલી પણ હોઇ શકે છે
આજે એક સાધકમા ૯૯ પૈસા જેટલી અશુદ્ધિ હોય તો
આવતી કાલે અશુદ્ધિના સ્થાને ૯૯ પૈસા જેટલી શુદ્ધિની
સભાવના છે અને એક સમય એવો પણ આવે છે કે આજનો
ચાર ટાઇમ ખાનારો, પ્રમાદી-મોહી આળસુ આવતી કાલે
નિર્ગ્રન્થ પણ બને અને કેવળજ્ઞાન મેળવીને સ્નાતક પણ બની
શકે છે, જ્યારે બીજો સાધક અગ્યારમે ગુણસ્થાનકે ચડતા ચડી
જાય છે ચૌદ પૂર્વનો જ્ઞાતા પણ બની શકે છે પરતુ ચારિત્ર
મોહનીય કર્મના કારણે એક એક પૈસા જેટલો નીચે પડતા
ઠેઠ પહેલા પગથિયે પણ પધરામણી કરી બેસે છે આ બધા
ઓમા સાધક અને બાધક પ્રકૃતિઓના ચમત્કાર સૌને પ્રત્યક્ષ

અનુભવાય છે આ કારણે કોઇ પણ મુનિની કે કોઇ પણ સઘાડા ની ભત્સંના, હીલના, અપમાન કે તિરસ્કાર કરવો તે નિદનીય કર્મ છે વ્યવહાર નયે કદાચ સારા દેખાતા સાધુ પણ આન્તર જીવનમા કષાય કનેગના ગીદની દડા જ રમતા હોય છે જ્ઞાન સાધનાને બદલે દ્રવ્ય સાધના, સયમના બદલે પોતાના માન મરતબાની આરાધના કરતા હોય છે, ત્યા જાણવુ જોઇએ કે સયમ સ્થાનોને કેવળ આત્મા સાથે સબધ છે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકોના સયમ સ્થાનો સૌ થોડા છે તેનાથી પુલાકને અસખ્યાત ગુણા છે બકુશને તેન પણ અસખ્યાત ગુણા છે તેનાથી પ્રતિસેવનાને અસખ્યાત ગુ અને સૌથી વધારે સયમસ્થાનો કષાય કુશીલના હોય છે

(૧૬) સનિકર્ષ દ્વાર –પુલાક મુનિને સ્વસ્થાન સનિકર્ષ પોતાના જાતિય ચારિત્ર પર્યાયો એટને કે એક પુલાક બીજા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયની અપેક્ષાએ કદાચ હીન હોય કદાચ તુલ્ય હોય અને કદાચ અધિક પણ હોઇ શકે છે હીન હોય તો અનત ભાગે હીન, અસખ્યાત ભાગે હીન, સખ્યાત ભાગે હીન, સખ્યાતગુણા હીન, અસખ્યાત ગુણે હીન હોય છે યદિ અધિક હોય અનત ભાગ અધિક, અસખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક, અસખ્યાત ગુણ અધિક અને અનત ગુણા અધિક હોય છે સ્વ એટલે પોતાના સજાતીય સ્થાન એટલે પર્યાયોનો આશ્રય સારાશ કે પુલાકાદિને પુલાકાદિનુ સનિકર્ષ–સયોજન તે સ્વસ્થાન સનિકર્ષ કહેવાય છે જે પુલાક મુનિના આત્મિક અધ્યવસાયોના કારણે સયમ સ્થાનો વિશુદ્ધ નથી હોતા, તે શુદ્ધ પર્યાયવાળા બીજા મુનિથી હીન કહેવાય છે તથા પર્યાયો હીન હોવાના કારણે મુનિ ક

ન કહેવાશે જેમના પર્યાયો સમાન હોય છે તે પરસ્પર તુલ્ય
ને છે અને હીનથી શુદ્ધ પર્યાયવાળો મુનિ અધિક કહેવાય છે

બાહ્ય વેષ અને ક્રિયાકાંડ સૌના એક સમાન હોવા છતા
આન્તરિક જીવનની શુદ્ધતા, શુદ્ધતરતા કે હીનતા તથા હીન
તરતા બીજાઓને માટે સર્વથા અલક્ષ્ય ભલે રહેતી હોય તો
પણ ચારિત્રમોહનીય કર્મનો ઉદય સૌ જીવોને ભિન્ન ભિન્ન
હોવાથી સમયે સમયે બદલાતા અધ્યવસાયોના કારણે જ
ભાવલિંગી મુનિ પણ શુદ્ધ અને અશુદ્ધ બને છે તે અશુદ્ધતા કોઇ
મુનિની બીજાની અપેક્ષાએ અનતમા ભાગ જેટલી, કોઈની
અસખ્યાતમા ભાગ જેટલી, કોઇની સખ્યાતમા ભાગ જેટલી
હીન હોય, જ્યારે કોઇની બીજા મુનિની અપેક્ષાએ અનત
ગુણા, કોઈની અસખ્યાત ગુણા જ્યારે કોઈની સખ્યાત ગુણા
જેટલી હીન હોય ત્યારે તે મુનિ ષટ્સ્થાનક પતિત કહેવાય છે,
એટલે અનત ભાગ, અસખ્યાત ભાગ, સખ્યાત ભાગ, અનત
ગુણ, અસખ્યાત ગુણ અને સખ્યાત ગુણ હીન જાણવો

પુલાક મુનિ પોતાના ચારિત્ર પર્યાયો વડે બકુશ મુનિના
પરસ્થાન સનિકર્ષ એટલે વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાએ
અનતગુણહીન હોય છે આ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ અને
કષાય કુશીલ માટે પણ જાણવુ તે જેમ સજાતીય પર્યાયની
અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાનક પતિત જ જાણવો પુલાક બીજા પુલાકનો
સજાતીય છે અને બકુશનો વિજાતીય છે તેમ સર્વત્ર જાણવુ

પુલાક અને કષાય કુશીલ મુનિના સર્વ જઘન્ય સયમ
સ્થાન સૌથી નીચા છે ત્યાથી તે બંને સાથે સાથે અસખ્ય
સયમ સ્થાન સુધી જાય છે કેમ કે બન્નેના અધ્યવસાયો ત્યા
સુધી તુલ્ય હોય છે પરતુ તે બન્નેમાથી પુલાક મુનિ હીન

જન્મથી નવ વર્ષ થયા પછી કેવળજ્ઞાન ઉપજે છે, તેની નવ વર્ષ ન્યૂન પૂર્વકોટિ વર્ષ પર્યંત અવસ્થિત પરિણામવાળો થઇને શૈલેશી અવસ્થા સુધી વિહરે છે શૈલેશીમા વર્ધમાન પરિણામવાળો હોય છે

(૨૧) બંધદ્વાર -પુલાક મુનિને કેવળ આયુષ્યકર્મના બંધનની યોગ્યતા નહી હોવાથી શેષ સાતે કર્મોની પ્રકૃતિઓનુ બંધન કરે છે બકુશ મુનિ કદાચ આયુષ્યનુ બંધન કરે તો આઠે કર્મોનું અન્યથા સાતે કર્મોનુ બંધન કરે છે પ્રતિસેવના કુશીલ માટે પણ બકુશની જેમ જાણવુ કષાયકુશીલ મુનિ સાત આઠ કે છ કર્મોનુ બંધન કરે છે, સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકે આયુષ્ય બંધાતુ નથી કેમ કે તેનુ બંધન અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક સુધી જ હોય છે, માટે આયુષ્ય વિના સાત કર્મોને બાંધે છે સૂક્ષ્મસંપરાયે બાદર કષાયનુ બંધન નથી માટે આયુષ્ય અને મોહ સિવાય છ કર્મો બાંધે છે અન્યથા આઠે કર્મોને પણ બાંધે છે નિર્ગ્રંથ મુનિ યોગના કારણે જ કેવળ વેદનીય કર્મને બાંધે છે, જ્યારે સ્નાતક અયોગી ગુણસ્થાનકે બંધ હેતુઓના અભાવ હોવાથી અબંધક છે, અને સયોગી હોય તો કેવળ સાતા વેદનીય કર્મને બાંધે છે

(૨૨) વેદદ્વાર -પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલ આ ચારે જાતના મુનિઓને આઠે કર્મોનો ઉદય બનતો હોવાથી તે કર્મોનો રસાનુભવ રૂપ કર્મવિપાકના ઉદયને ભોગવનારા છે નિર્ગ્રંથ મુનિને મોહનો ઉપશમ થવાથી સાતે કર્મોને વેદનારા છે જ્યારે સ્નાતકને ચાર અઘાતી કર્મો જ વેદવાના છે

(૨૩) ઉદીરણાદ્વાર -પુલાક મુનિ આયુષ્ય અને વેદનીય વિનાની છ કર્મોની પ્રકૃતિઓને ઉદીરે છે

બકુશ તથા પ્રતિસેવના કુશીલ સાત-આઠ તથા આયુષ્ય અને વેદનીય વિનાની છ પ્રકૃતિઓને ઉદીરે છે

કષાયકુશીલ મુનિ સાત આઠ-છ તથા આયુષ્ય, વેદનીય અને મોહ વિનાની પાચ કર્મોની ઉદીરણા કરે છે

નિર્ગ્રન્થ આયુષ્ય-વેદનીય અને મોહ વિનાની પાચ તથા નામ અને ગોત્રને ઉદીરતો બે પ્રકૃતિઓનો ઉદીરક જાણવો

સ્નાતક પણ કદાચ ઉદીરક હોય તો નામ તથા ગોત્રનો જાણવો

(૨૪) ઉપસ પત્હાનદ્વાર -જે પ્રાપ્ત થયુ હતુ તેનો ત્યાગ કરવો તે ઉપસ પત્હાન કહેવાય છે ગૃહસ્થાશ્રમમાથી નીકળીને મુનિવેશ મળવો તે ભાગ્યની વાત છે અને ટકાવી રાખવુ તે મહાભાગ્યની વાત છે અન્યથા પ્રાપ્ત થયેલુ ખોવાઈ પણ જાય છે પુલાક મુનિ યદિ પુલાકત્વનો ત્યાગ કરે તો કષાય કુશીલતા અને અસયતત્વને પ્રાપ્ત કરે છે બકુશ યદિ બકુશત્વને છોડે તો પ્રતિસેવના કુશીલત્વ, કષાય કુશીલત્વ, અસયમત્વ અથવા દેશવિરતિત્વને પામે છે, તે આ પ્રમાણે છે અધ્યવસાયોમા આગળ વધે તો કુશીલપણુ પામે, મરણ પામે તો દેવ બને છે જ્યા અસયમ છે અને નીચે પડે તો દેશ વિરતિ શ્રાવક બને છે તાત્પર્ય કે તે દ્રવ્યલિગે સાધુ છે અને ચર્મચક્ષુના માલિકોને માટે છઠ્ઠા ગુણગણાનો માલિક છે જ્યારે ભાવલિગે તે શ્રાવકત્વને પામતો હોવાથી પાચમા ગુણ ઠાણાનો માલિક બને છે કષાયકુશીલ પોતાના સ્થાનને છોડે અને અધ્યવસાયોથી નીચે ઉતરે તો બકુશત્વ કે પુલાકત્વને પામે છે મરણ પામે તો દેવત્વ અથવા શ્રાવકત્વ અને ઉપર ચડે તો નિગ્રન્થ અવસ્થાને પણ પામે છે નિર્ગ્રથને માટે

જાણવાનુ કે ઉપશમ શ્રેણિથી નીચે પડનાર તો કષાય કુશીલના મ ણ પામે ના દેવત જ્યા દેશવિરતિ નથી, શ્રેણિથી પણ પડી તત્કાળ દેશવિરતિ ન પામે પણ કષાયકુશીલ બન્યા પછી દેશવિરતિ બને છ

જ્યારે સ્નાતક સિદ્ધિગતિને પામે છે

(૨૫) સ જ્ઞાદ્વાર -આહાર ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહાદિમા જેમને આસક્તિ રહે ી હોય તે સ જ્ઞોપયુક્ત કહેવાય છ, અને જે અનાસક્ત હોય ત નોસ જ્ઞોપયુક્ત છે અશાતા વદનીયની શાતિ માટ આહાર લવા જરૂરી હોવા છતા તેમા રહેતી આસક્તિનો માલિક સજ્ઞોપયુક્ત છે, તથા આહાર કર્યે છતે પણ જેને આસક્તિ નથી ત નોસજ્ઞોપયુક્ત કહેવાય પુલાક મુનિ-સ્નાતક મુનિ અને નિર્ગ્રંન્થ મુનિ નોસજ્ઞોપયુક્ત છે માન્યુ કે નિર્ગ્રંન્થ અને સ્નાતક વીતરાગ હોવાથી આહારાદિમા આસક્તિ વિનાના હોય તે સ્વાભાવિક છે પરન્તુ પુલાક મુનિ સરાગ હોવાથી આસક્તિ વિનાનો શી રીતે હોઇ શકે! શકાના નિવારણાર્થે કહેવાયુ છે કે સરાગ અવસ્થામા પણ અનાસક્તપણુ નકારી શકાતુ નથી, માટે પુલાક મુનિ પણ જ્ઞાન પ્રધાન ઉપયોગવાળા હોવાથી નોસજ્ઞોપયુક્ત છે, આહારાદિ સ જ્ઞામા ઉપયોગ રહિત એટલે કે આસક્તિ વિનાના જાણવા

બકુશ-પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ મુનિઓ આહારાદિમા આસક્તિવાળા અને અનાસક્તિવાળા પણ હોય છે

(૨૬) આહારદ્વાર -વિગ્રહ ગતિના કારણે અનાહારકત્વ સમજવાનુ છે આ કારણે પુલાક અને નિર્ગ્રંન્થ મુનિને વિગ્રહ ગતિના કારણનો અભાવ હોવાથી તેઓ આહારક એટલે આહાર કરવાવાળા હોય છે, પણ અનાહારક નથી હોતા- જ્યારે સ્નાતક

કેવળીને સમુદ્ઘાતના ત્રીજા, ચોથા અને પાચમા સમયમા તથા અયોગિ અવસ્થામા અનાહારકત્વ હોય છે શેષ સમયમા કેવળીઓ પણ આહારક છે, કેમકે તે જ્ઞાન થયા પછી પણ શેષ રહેલા ચાર અઘાતી કર્મમા વેદનીય કર્મ પણ શેષ રહેલુ છે મા ગ્રુ કે તે તાકાત વિનાનો છે તો પણ કર્મ તે કર્મ છે માટે તે કર્મના ઉદયે કેવળીઓને પણ આહાર લેવો અનિવાર્ય છે આહાર કેવળજ્ઞાનનો બાધક હોઈ શકે નહિ કેમકે આપણે સૌ પ્રત્યક્ષ અનુભવીએ છીએ કે આહાર લીધા પછી જ ભણવાનો, આવૃત્તિ કરવાનો, બોલવાનો, લખવાનો, વિચારવાનો કે કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો ઉત્સાહ વધે છે પણ ઘટતો નથી ઉલટુ આહારના અભાવમા શરીર અને તેનુ આયુષ્ય ત ત્ર શિથિલ, મડદાલ અને નિષ્ક્રિય પણ બને છે માન્યુ કે કેવળ જ્ઞાનીને શરીર અને ઇંદ્રિયો અકિંચિતકર છે તો પણ જ્યા સુધી તે શરીરધારી છે ત્યા સુધી શરીરનુ કામ શરીર જ કરશે, જે અઘાતી કર્મને આધીન છે કેવળજ્ઞાનીને પણ તે કર્મો જ્યારે વિદ્યમાન હોય તો વેદનીય કર્મને શાત કરવા માટે આહાર ગ્રહણ કરે તો કોઈપણ જાતનો બાધ દેખાતો નથી કેવળજ્ઞાનીઓનુ શરીર કેવળજ્ઞાનના આધારે ટ કુ નથી પણ તેમા રહેલા લોહીના આધારે ટકયુ છે અને લોહી આહારના આધારે છે ત્યારે જ તો મહાવીરસ્વામીના પહેલા નબરના શિષ્યાભાસ ગોશાળાની તેજોલેશ્યાના કારણે ઉષ્ણતા વધી છે અને છ છ મહિના સુધી ઝાડામા લોહી પડવાના કારણે શરીર સાવ ધોવાઈ જતા રેવતી શ્રાવિકાએ વહોરાવેલા બીજોરાપાકના આહારથી શરીર પાછુ તેજસ્વી બની ગયુ હતુ, માટે જ કહેવાયુ છે કે આહારને અને કેવળજ્ઞાનને બારમો ચ દ્રમા નથી આ વાત સાચી છે કે તેમનો આહાર કેવળ નામ માત્રનો છે કેમકે ઉંચ ગતિએ અને નીચ ગતિએ

જનારાના આહારમા આજે પણ આકાશ પાતાળ જેટલો તફાવત છે તો પછી કેવળજ્ઞાનીને આહાર સંજ્ઞા સર્વથા નાબુદ થઈ જવાના કારણે આહાર લેવામા તેમને મોહકર્મના ઉદયની કે ઉદીર્ણા કરવાની કલ્પના પણ સર્વથા હાસ્યાસ્પદ છે, શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે કે સંપ્રદાયના વૈરના કારણે છે છદ્મસ્થાવસ્થામા પણ મહાવીરસ્વામીએ નિર્જલ ઉપવાસ છ મહિના સુધીના ક્યા નથી કર્યા? તો પછી કેવળજ્ઞાન થયા પછી આહાર પ્રતિદિવસ કેમ નહીં કરતા હોય? આ શંકા પણ નિરર્થક છે, કેમકે આહારની અભિલાષા મોહકર્મને આધીન છે જ નહી પણ વેદનીય કર્મને આધીન છે, અને તે કર્મ કેવળજ્ઞાનીને પણ છે જ જે આપણને સૌને માન્ય છે પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ મોહજન્ય જ હોય છે, એવુ માની લેવાની ભૂલમા અજ્ઞાનતા સ્પષ્ટ દેખાઈ રહી છે કેમકે આજે પણ ઘણા પુણ્યશાલીઓની પ્રવૃત્તિ વૈરાગ્યમય રહી છે અને સફળતા કે નિષ્ફળતામા ઉદાસીન છે શ્વેતામ્બર મુનિના વસ્ત્ર પરિધાનમા મોહ કે તજ્જન્ય મૂર્છાની કલ્પના કરવી તે પણ સમુચિત નથી કેમકે દિગમ્બર મુનિ નગ્ન રહેવા છતા પણ પોતાના સંપ્રદાયનો કદાગ્રહી હોય કે દિગંબર ધર્મનો જ પક્ષપાતી હોય તો આ કદાગ્રહ કે પક્ષપાત શુ આભ્યંતર પરિગ્રહ નથી? અને નગ્નવાસી હોવા છતા આભ્યંતર પરિગ્રહનો માલિક શુ કેવળજ્ઞાન મેળવી શકશે?

અરિહંતોના શાસન રંગમા રંગાયેલા ભાગ્યશાળી ગૃહસ્થો પણ પોતાના ઘરમા ઘી તેલ, ગોળ સાકર આદિ પદાર્થો ભરેલા હોવા છતા પણ મહિનાઓ ઉપર મહિનાઓના આયંબીલ કરી રહ્યા છે અને આયંબીલમા ચાર-પાંચ કે સાત દ્રવ્યોથી વધારે લેવાવાળા પણ નથી પછી, દિવ મિજાજ ઉપરાંત પોતાનુ શરીર સશક્ત હોવા છતા અર્થ

શિયળ પાળી રહ્યા છે, અથવા મહિનામા બે-ત્રણ રાત્રિ છોડી ૨૭-૨૮ રાત્રિઓના બ્રહ્મચર્ય પાળી રહ્યા છે ઘરમા લાખો રૂપીયા છે પણ મુનિધર્મના અનુકરણરૂપ પોતાના પગમા ચપલ-બુટ વગેરે કઇ પણ પહેરતા નથી ઇત્યાદિ પ્રસગોમા જ્યારે ગૃહસ્થો પણ આટલા બધા વૈરાગી દેખાતા હોય તો મુનિઓના વૈરાગ્ય-ત્યાગ કે તપની વાત શી કરવાની હોય ? અને કેવળજ્ઞાની તો સર્વથા નિર્મોહી હોવાથી આહાર કર્યે છતે પણ તેમનુ કેવળજ્ઞાન સર્વથા સુરક્ષિત જ રહેવાનુ છે ઇત્યલ વિસ્તરેણ

(૨૭) ભવદ્વાર -પુલાક મુનિ જઘન્યથી એક ભવમા પુલાક થઇ કષાયકુશીલતાદિ અન્ય કોઇ સયતપણાને એક કે અનેકવાર તે ભવમા, બીજા ભવમા પામીને સિદ્ધ થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી દેવાદિભવવડે અન્તરિત ત્રણ ભવ સુધી પુલાકત્વને પામે છે

બકુશ-પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલને જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવ ગ્રહણ થાય છે નિર્ગ્રન્થ મુનિને પુલાકવત્ જાણવા ખાસ સમજવાનુ કે એક ભવમા બકુશત્વ પામીને ભવિષ્યમા બકુશપણુ પામ્યા વિના સિદ્ધ થાય છે તે કારણથી બકુશને જઘન્યથી એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવ કહ્યા છે કેમકે ઉત્કૃષ્ટપણે આઠ ભવ સુધી ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમા કોઇક આઠ ભવો બકુશપણાવડે અને તેમા છે તો ભવ સકષાયાદિ બકુશત્વથી પૂરા કરે છે, જ્યારે બીજો મુનિ પ્રતિસેવના કુશીલત્વાદિ યુક્ત બકુશપણાથી પૂર્ણ કરે છે

સ્નાતકને એક ભવ ગ્રહણ થાય છે

(૨૮) આકર્ષદ્વાર -આકર્ષનો અર્થ ચારિત્રના પરિણામ સમજવા

પુલાકને જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ આકર્ષ જાણવા. બકુશને જઘન્યથી એક, ઉત્કૃષ્ટથી ૨૦૦ થી ૯૦૦ સુધી, નિર્ગ્રન્થને જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી યદિ બે વાર ઉપશમશ્રેણિ કરે તો બે આકર્ષ, સ્નાતકને એક આકર્ષ જાણવો

(૨૯) કાળદ્વાર —પુલાક જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે કેમકે તે મુનિ અન્તર્મુહૂર્ત પૂર્ણ થયા પહેલા મરતો નથી અને પડતો પણ નથી બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ મુનિ જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી કાંઈક ન્યૂન પૂર્વકોટિ વર્ષ સુધી રહે છે, કેમકે બકુશને ચારિત્રાન્તર તરત જ મૃત્યુ સંભવે છે, માટે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે પૂર્વકોટિ વર્ષનો આયુષ્યવાળો આઠ વર્ષ પછી ચારિત્ર લે છે, તેથી આઠ વર્ષ ઓછા પૂર્વકોટિ વર્ષ કહેવાય છે

નિર્ગ્રન્થ જઘન્યથી એક સમય, ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત સ્નાતક મુનિ બંને રીતે કાંઈક ન્યૂન પૂર્વકોટિ વર્ષ સુધી રહે

(૩૦) અન્તરદ્વાર —પુલાક મુનિને જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્તકાળનુ અન્તર જાણવુ કાળથી અનંત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી, તથા ક્ષેત્રથી કાંઈક ન્યૂન અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનુ અન્તર જાણવુ યાવત્ નિર્ગ્રન્થ સુધી

(૩૧) સમુદ્ઘાતદ્વાર,—પુલાકને વેદના, કષાય અને મરણાન્તિક સમુદ્ઘાતો કહ્યા છે, સંજ્વલન કષાયના ઉદયથી કષાયસમુદ્ઘાત હોઈ શકે છે અને મરણ સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થતા પછી પુલાકને કષાયકુશીલત્વાદિરૂપ પરિણામ થયું પામે છે

બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલને વેદનાથી તૈજસ સુધીના પાંચ સમુદ્ઘાતો જાણવા

કષાયકુશીલને છ સમુદ્ઘાત માનવા

નિર્ગ્રન્થને સમુદ્ઘાત નથી

કેવળી સ્નાતકને એક જ કેવળી સમુદ્ઘાત છે

(૩૨) ક્ષેત્રદ્વાર -પુલાકથી નિર્ગ્રન્થ સુધીના મુનિઓ લોકના અસખ્યાતમા ભાગમા રહે છે સ્નાતકો પણ શરીરથી લોકના અસખ્યાત ભાગમા જાણવા અને સમુદ્ઘાત સમયે સ પૂર્ણ લોકમા જાણવા

(૩૩) સ્પર્શનદ્વારને-અવગાહનાની જેમ જાણવુ

(૩૪) ભાવદ્વાર -પુલાકથી કષાયકુશીલ સુધી ક્ષાયોપશમિક ભાવ કહ્યો છે

નિર્ગ્રન્થો ઔપશમિક અથવા ક્ષાયિક ભાવમા જાણવા

સ્નાતકો કેવળ ક્ષાયિક ભાવમા જ હોય છે

(૩૫) પરિણામદ્વાર -પ્રતિપદ્યમાન (તત્કાળ જે પુલાક થયો હોય) જઘન્યથી એક, બે કે ત્રણ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૦૦ થી ૯૦૦ સુધી જાણવા

પૂર્વ પ્રતિપન્ન જઘન્યથી એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી બે હજાર થી નવ હજાર સુધી જાણવા.

(૩૬) અલ્પ બહુત્વ દ્વાર -નિર્ગ્રન્થો સૌથી થોડા.

પુલાકો તેનાથી સખ્યાત ગુણા.

સ્નાતકો તેનાથી સખ્યાત ગુણા.

બકુશોને પણ અનાદિ અનંત અસંખ્યાત ગુણા અધિક

પ્રતિસેવના કુશીલો તેનાથી અસંખ્યાત ગુણા

અને કષાય કુશીલો તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે।।

આ પ્રમાણે મોક્ષ સુખને પવિત્ર કરાવનાર, ચારિત્ર શુદ્ધિ અપાવનાર અને મંગળ પમાડે મંગળ દેનાર પચીસમુ શતક અને તેનો છઠ્ઠો ઉદ્દેશો પૂર્ણ કર્યો છે

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૬ સમાપ્ત

શતક ૨૫ ઉદ્દેશો–૭

ઉપક્રમ

પચીસમા શતકનો પ્રસ્તુત સાતમો ઉદ્દેશો સયતોને મ છે, જે 'સમ્' ઉપસર્ગપૂર્વક 'યમ' ધાતુને ભૂતકૃતનો ' પ્રત્યય લગાડવાથી સયત શબ્દ બન્યો છે, જેનો અર્થ સમ જ્ઞાન દ્વારા જેમણે પાપવ્યાપારોને છોડી દીધા છે, મન ઇન્દ્રિયોના વેગને ઠડો કર્યો છે કષાયવૃત્તિ અને પ્રવૃ કાબૂમા લીધી છે, સસારમાર્ગથી નિવૃત્ત થયા છે અને પ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિમા લયનીન બનીને અહિંસા-સ અને તપોધર્મમય જૈનત્વની સુદર આરાધના કરે છે તે સ મુનિ-સાધુ અને નિર્ગ્રન્થ આદિ શબ્દોથી સબોધાય છે

યદ્યપિ સંસારભરના બધાય સમાજો ઉપર ધાર્મિક નિયંત્રણ કરનાર સાધુસંસ્થા વિદ્યમાન હોય છે પરંતુ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવ અનુસાર આજે પણ જૈન મુનિઓ દ્રવ્ય અને ભાવથી સંયમિત છે, ત્યાગી છે, નિર્મોહી અને મર્યાદિત છે ગૃહસ્થોની માયાજાળથી સર્વથા પર છે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ ઉપરાંત બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય જીવોની હત્યાથી મન-વચન અને કાયાપૂર્વક કરણ-કરાવણ તથા અનુમોદનથી પણ સર્વથા દૂર છે, ચારે પ્રકારના કષાયોથી તથા પાંચે ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોથી વિમુક્ત છે જે માનસિક અશુભ અધ્યવસાયાત્મક પ્રવૃત્તિથી દંડાય તે મનદંડ, વચનની માયામૃષાવાદાત્મક પ્રવૃત્તિથી દંડાય તે વચનદંડ અને હિંસાત્મક પ્રવૃત્તિથી દંડાય તે શરીરદંડ આ પ્રમાણેના ત્રણે દંડથી જે સર્વથા વિરક્ત છે તે જૈન મુનિ છે, શ્રમણ છે, સંયત છે આવા મુનિઓ મનથી પવિત્ર હોવાના કારણે તેમને નદી, તળાવ કે નળ નીચે બેસીને સ્નાન કરવાનું નથી, મોઢું કે હાથપગ ધોવાના નથી ફળફૂલ કે બીજી એકેય વનસ્પતિનો સ્પર્શ પણ કરવાનો નથી સંપૂર્ણ ભિક્ષાવૃત્તિથી નિર્વાહ કરનારા હોવાથી ચૂલા-ચોકા-રસોઈ કે ભોજન પાણીને પોતાના હાથે કરવાનું કંઈ પણ પ્રયોજન નથી ભિક્ષા માગતા પણ કોઇને યં ભારભૂત ન બનવું તે જ તેમનો મુદ્રાલેખ છે, ચાહે માવડી હોય, બહેન હોય કે ગૃહસ્થાશ્રમની ભૂતપૂર્વની ગૃહિણી (સ્ત્રી) હોય તેનો સ્પર્શ પણ જૈન મુનિને ત્યાજ્ય છે, આત્મધ્યાની હોવાથી પંખો તથા પ્રકાશનો ઉપયોગ પણ કરતા નથી

આવી પરિસ્થિતિમાં પણ ભૂતપૂર્વના અનેક ભવોના પ્રારબ્ધ કર્મો તેમના આત્મપ્રદેશોમાં રહેલા હોવાથી જ્યારે જ્યારે કર્મોનો ઉદય આવતો હોય ત્યારે આત્મશુદ્ધિ જે

પ્રમાણમા લેઈએ તે થની નથી, માટે જ સયત અવસ્થા પ્રમા... હોવા છતા પણ તેના પાલનમા ભિન્નતા હોવાના કારણે તેમ... ભેદો પડે છે આ પ્રસ્તુત ઉદ્દેશો કેવળ સયતોની વિચાર... માટે જ છે આનાથી પહેલાના ઉદ્દેશામા જેમ પુલાકાદિ મુનિ... ઓની ૩૬ પ્રકારે વિચારણા કરી છે તેમ સામાયિકાદિ ૫ પ્રકારના સયમમા રહેનારા સયમધારીઓની પણ ૩૬ પ્ર... વિચારણા કરીશુ તે નીચે મુજબ

(૧) પ્રજ્ઞાપનાદ્વાર –હે પ્રભો! સયમની આરાધના ક... નારા સયતો કેટલા પ્રકારે છે? જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! [૧] સામાયિક સયત, [૨] છેદોપસ્થાપ... સયત, [૩] પરિહાર વિશુદ્ધ સયત, [૪] સૂક્ષ્મ સપરાય સ... [૫] યથાખ્યાત સયત રૂપે સયતો, સયમધારીઓ મુનિ... સમિતિ ગુપ્તિ ધર્મના પાલકોના પાચ ભેદ આરાધના વિશ... કારણે કહ્યા છે હવે ક્રમશ તેમનો અર્થ અને ભેદાનુભેદ... વાય છે સૌથી પ્રથમ સયતોનો ભાવાર્થ જાણી લઈએ

સામાયિક સયત

સામાયિકની આરાધના કરનારા મુનિને સામાયિક સ... જાણવા, યદ્યપિ અણુવ્રતધારી શ્રાવકના બાર વ્રતોમા નવમુ... સામાયિકનુ છે તે અહિ લેવાનુ નથી પરતુ સર્વવિરતિ... સામાયિક ચારિત્ર જે મુનિઓનુ ખાસ આદરણીય... જાવજ્જીવનુ છે તે લેવાનુ છે

આત્માનો ધર્મ કયો ?

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા 'વત્થુ સહાવો ધમ્મો' એ... વસ્તુના સ્વભાવને જ ધર્મ કહ્યો છે, તો આત્માનો ધર્મ...

વ્વાગ્રમા જાણવાનુ કે જેની સેવના કરતા એટલે કે જે ક્રિયાઓ
રતા આત્માની સ્વાભાવિકતામા વક્રતા, લુચ્ચાઈ, માયામૃષા
ાદિના આદિ દુર્ગુણો(દુસ્ત્યાજ્ય દૂષણો)નો પ્રવેશ થવા ન
ામે તે જ આત્માનો ધર્મ હોઇ શકે છે અને તે સમતા,
મ, શમ, તિતિક્ષા આદિ જ આત્માના ધમને અનુકૂળ તત્ત્વો
 કેમકે તેમની આરાધના (સેવના) માટે આત્માને કઇપણ
પયત્ન કરવાનો રહેતો નથી, તથા તેની પાછળ આત્માને
કાનિ, દુ ખ, શોક, સતાપ, આધિ, વ્યાધિ કે ઉપાધિ આદિ
મોહરાજાના સૈનિકોનો રતિમાત્ર ભય રહેતો નથી, જ્યારે
હેંસા જૂઠ ચૌર્યકર્મ, મૈથુન અને પરિગ્રહ જે આત્માના
વર્મો છે જ નહી ત્યારે જ તો તે પાપોના સેવન માટે પ્રયત્ન,
સરિશ્રમ, વ્યૂહ રચના, ક્રૂરતા, નિદયતા અને કષાય, ક્લેશ
કઆદિ શારીરિક, વાચિક કે માનસિક વ્યાપાર કરવા જ પડે
છે અને છેવટે આત્માનુ અધ પતન કરાવીને ચોરાશીના ચક્રમા
ાડે નવાણુના ફેરામા પટકી પાડે છે આ કારણે હિંસાની જૂઠની,
ાુરાચારની કે પરિગ્રહની પ્રવૃત્તિઓ આત્માનો ધર્મ હોઇ શકે
તેમ નથી, જ્યારે સમતાની આરાધનામા આત્મા બિલકુલ સ્વસ્થ
જ રહે છ અને ઉધ્વ ગતિનો માલિક બને છે

આ કારણથી ‘ સમ ’ એ આત્માનો ધર્મ છે, તેનો ‘ આય ’
એટલે લાભ કરાવે અથવા પ્રયત્ન વિશેષ વડે આત્મા સમતા
વાન બને તે ‘ સમાય ’ અને સ્વાર્થિક ‘ ઇકણ્ ’ પ્રત્યય લગા
ડવાથી સામાયિક કહેવાય છે અનાદિકાળથી કે અનાદિકાળના
સસારમા જીવાત્માને પોતાના મૌલિક ધર્મ ‘ સમતા ’ની સેવના
રવી હતી પરન્તુ મોહમાયાના જબરદસ્ત કુસસ્કારોના કારણે
સમતાની વિરુદ્ધ ‘ તામસ ’ની ઉપાસનામા અનેકાનેક મનુષ્યો
નારો બરબાદ કર્યા છે તેમજ GOD અર્થાત્ પરમાત્માને

પ્રમાણમા જોઇએ તે થતી નથી, માટે જ સંયત અવસ્થા સમાન હોવા છતા પણ તેના પાલનમા ભિન્નતા હોવાના કારણે તેમના ભેદો પડે છે આ પ્રસ્તુત ઉદ્દેશો કેવળ સંયતોની વિચારણા માટે જ છે આનાથી પહેલાના ઉદ્દેશામા જેમ પુલાકાદિ મુનિઓની ૩૬ પ્રકારે વિચારણા કરી છે તેમ સામાયિકાદિ પાંચ પ્રકારના સંયમમા રહેનારા સંયમધારીઓની પણ ૩૬ પ્રકારે વિચારણા કરીશુ તે નીચે મુજબ

(૧) પ્રજ્ઞાપનાદ્વાર –હે પ્રભો ! સંયમની આરાધના કરનારા સંયતો કેટલા પ્રકારે છે ? જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! [૧] સામાયિક સંયત, [૨] છેદોપસ્થાપનીય સંયત, [૩] પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત, [૪] સૂક્ષ્મસ પરાય સંયત [૫] યથાખ્યાત સંયત રૂપે સંયતો, સંયમધારીઓ મુનિરાજે સમિતિ ગુપ્તિ ધર્મના પાલકોના પાચ ભેદ આરાધના વિશેષના કારણે કહ્યા છે હવે ક્રમશ તેમનો અર્થ અને ભેદાનુભેદ કરાય છે સૌથી પ્રથમ સંયતોનો ભાવાર્થ જાણી લઇએ.

સામાયિક સંયત

સામાયિકની આરાધના કરનારા મુનિને સામાયિક સંયત જાણવા, યદ્યપિ અણુવ્રતધારી શ્રાવકના બાર વ્રતોમા નવમુ વ્રત સામાયિકનુ છે તે અહિ લેવાનુ નથી પરંતુ સર્વવિરતિ રૂપ સામાયિક ચારિત્ર જે મુનિઓનુ ખાસ આદરણીય છે, જાવજ્જીવનુ છે તે લેવાનુ છે

આત્માનો ધર્મ કયો ?

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા 'વત્થુ સહાવો ધમ્મો' અર્થાત્ વસ્તુના સ્વભાવને જ ધર્મ કહ્યો છે, તો આત્માનો ધર્મ કયો

ારિત્ર લીધા પછી જેમને છેદોપસ્થાપનીય લેવાની આવશ્યકતા
ી તે યાવત્કથિક છે જે વચલા બાવીશ તીર્થંકરોના શાસ
મા હોય છે

ૃેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર •

સાતિચાર અને નિરતિચાર રૂપે બે ભેદે જાણવા

છેલ્લા અને પહેલા તીર્થંકરના મુનિઓનો સયમ સાતિ
ાર હોવાથી કાચી દીક્ષા દરમ્યાન લાગેલા અતિચારોની શુદ્ધિ
ીને પાચ મહાવ્રત સ્વીકાર કરવા માટે છેદોપસ્થાપનીય એટલે
ી દીક્ષા લેવામા આવે છે જ્યારે બાવીશ તીર્થંકરોના
નિઓનો સયમ નિરતિચાર હોય છે અથવા પાર્શ્વનાથ
રમાત્માના મુનિઓને નિરતિચાર હોવાના કારણે મહાવીર
ાસનમા આવતા કેવળ પાચ મહાવ્રત ઉચ્ચારવાના હોય છે

વડી દીક્ષા લીધા પછી પણ યદિ મૂળવ્રતો અતિચરિત
ને અને ખ્યાલ આવે તો તે પુણ્યશાળી સાધક પોતાના દીક્ષા
ર્યાયનો છેદ કરાવીને ગુરુ પાસે વ્રતોની આલોચના કરી
ુદ્ધ થાય છે

ારિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર

નિર્વિશમાનક અને નિર્વિષ્ટકાયિક રૂપે બે ભેદ છે

જે મુનિ પાચ મહાવ્રત રૂપ તથા ઉત્તમોત્તમ ધર્મને
ન, વચન તથા કાયાથી પાળતો અમુક પ્રકારનો તપ વિશેષ
રે તે આ સયત છે, તેનો વિધિ નીચે પ્રમાણે જાણવો -

આરાધવા હતા તેના કરતા તેનાથી વિરુદ્ધ 'DOG' જે' પાશવિક જીવન જીવીને જીવનધનનુ સર્વથા દેવાળુ ક છે અનાદિ કાળના સસારમા માનવ અવતાર અનતીવાર ક કર્યો છે, પણ તે બધાય અવતારોમા "દીવો લઈ કુવે પિ ધિક્કાર છે મુજને ખરે" આ ન્યાયે એકાર ગયા છે

આ ચાલુ ભવમા તેમ ન થાય તે માટે પ્રબલ પુ વડે સદ્બુદ્ધિ અને સદ્વિવેકનો માલિક બનેલો તે જીવ પોતાના જીવનમા સદ્ગુરુઓની ઉપાસના કરશે હજાર છોડીને પણ તેમના વ્યાખ્યાનો સાભળશે ઘરમા પણ વાચનથી આચાર-વિચાર અને ઉચ્ચાર શુદ્ધ થાય પુસ્તકોનુ વાચન કરશે અને તે દ્વારા થયેલા જ્ઞાન વડે કરાવવા અને અનુમોદના રૂપે પાપમાર્ગોને છોડી દે છે આનુ જ નામ સામાયિકવ્રત છે જે ઉત્કૃષ્ટતમ ધર્મ છે, અનત ભવોની માયાથી છુટકારો મેળવવાને માટે બે માર્ગ તેમાથી એક માર્ગ છે નવા પાપોના દ્વાર બધ કરવા જૂના પાપોને તપશ્ચર્યાથી ધોઈ નાખવા કપડા પર મેલ ચ વાર લાગતી નથી પણ તેને ધોવામા વાર લાગે છે અને શ્રમ પણ ઠીક ઠીક લેવો પડે છે, તેવી રીતે હિસા- ચોરી-બદમાશીનુ સેવન કરતા વાર લાગતી નથી પણ સસ્કારોને નેસ્તનાબૂદ કરવા માટે આત્મિક જીવનમા જબ પુરુષાર્થ કરવો પડે છે આમાથી એક પુરુષાર્થ તે છે જે નવા પાપોના દ્વાર એક સાથે અથવા થોડા વર્ષોની સાધના કર્યા બધ કરે છે, જે સામયિક સયત કહેવાય છે, જેના બે ભે

(૧) ઈત્વરિક (થોડા સમય માટે) (૨) યાવત્કથિક (જી પધ ત) ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી ભવિષ્યમા જેમને ઉ પસ્થાપનીય ગ્રહણ કરવાનુ છે તે ઇત્વરિક સયત છે અને સાધ

ારિત્ર લીધા પછી જેમને છેદોપસ્થાપનીય લેવાની આવશ્યકતા
થી તે યાવત્કથિક છે જે વચલા બાવીશ તીર્થંકરોના શાસ
મા હોય છે

છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ·

સાતિચાર અને નિરતિચાર રૂપે બે ભેદે જાણવા

છેલ્લા અને પહેલા તીર્થંકરના મુનિઓનો સયમ સાતિ
ાર હોવાથી કાચી દીક્ષા દરમ્યાન લાગેલા અતિચારોની શુદ્ધિ
ાગીને પાચ મહાવ્રત સ્વીકાર કરવા માટે છેદોપસ્થાપનીય એટલે
ડી દીક્ષા લેવામા આવે છે જ્યારે બાવીશ તીર્થંકરોના
નિઓનો સયમ નિરતિચાર હોય છે અથવા પાર્શ્વનાથ
રમાત્માના મુનિઓને નિરતિચાર હોવાના કારણે મહાવીર
ાસનમા આવતા કેવળ પાચ મહાવ્રત ઉચ્ચારવાના હોય છે

વડી દીક્ષા લીધા પછી પણ યદિ મૂળવ્રતો અતિચરિત
ાને અને ખ્યાલ આવે તો તે પુણ્યશાળી સાધક પોતાના દીક્ષા
ાર્યાયોનો છે કરાવીને ગુરુ પાસે વ્રતોની આલોચના કરી
ુદ્ધ થાય છે

પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર

નિર્વિશમાનક અને નિર્વિષ્ટકાયિક રૂપે બે ભેદ છે

જે મુનિ પાચ મહાવ્રત રૂપ તથા ઉત્તમોત્તમ ધમને
મન, વચન તથા કાયાથી પાળતો અમુક પ્રકારનો તપ વિશેષ
ારે તે આ સયત છે, તેનો વિધિ નીચે પ્રમાણે જાણવો -

યથાખ્યાતને સયતને ઉપશમ અવસ્થામા મરણની અપેક્ષાએ જઘન્યથી એક સમય જાણવો

(૩૦) અન્તરદ્વાર -(૩૧-૩૫) સામાયિક સયત અતર સબધી પુલાકની જેમ જાણવો

સમુદ્દ્ઘાત કષાય કુશીલવત્, ક્ષેત્રદ્વાર પૂર્વવત્, સ્પર્શના દ્વારને અવગાહના પ્રમાણે, યથાખ્યાતને ઔપશમિક કે ક્ષાયિક ભાવ શેષને કેવળ ક્ષાયોપશમિક ભાવ જાણવો પરિણામ મૂળસૂત્રથી જાણવુ

(૩૬) અ પ બહુત્વ -સૂક્ષ્મ સ પરાય સયતો સૌથી થોડા છે કેમકે તેમનો સમય થોડો છે પરિહાર વિશુદ્ધ સ ખ્યાત ગુણા છે યથાખ્યાત સયનો તેમનાથી પણ સખ્યાત ગુણા જાણવા છેદોપસ્થાપનીય તેનાથી સ ખ્યાતગુણા અને સામયિકો તેનાથી સ ખ્યાતગુણા જાણવા

સયતોની પ્રતિસેવનાદિ

(૧) સયમધારીઓની પ્રતિસેવના

(૨) આલોચના દોષો

(૩) દોષોની આલોચના

(૪) આલોચના આપવા લાયક ગુરુ

(૫) સમાચારી

(૬) પ્રાયશ્ચિત

(૭) તપ

૨૫મુ ઉદ્દેશક–૭

આ પ્રમાણે પ્રસ્તુત શતકના સાતમા ઉદ્દેશામા ઉપરના
ત વિષયો માટેની વિશેષ માહિતી આપવામા આવી છે
છઠ્ઠા ઉદ્દેશામા પુલાકાદિ મુનિઓને વર્ણવ્યા પછી અને
સાતમા ઉદ્દેશામા સામાયિકાદિ ભેદે તેમનુ વિસ્તૃત વર્ણન કર્યા
પછી હવે જાણવાનુ રહે છે કે મુનિ વેષને સ્વીકાર્યા પછી તેઓ
" મોક્ષગમન કરી શકશે ?

જવાબમા મનાઈ ફરમાવવામા આવી છે અને કહેવામા
ાવ્યુ છે કે મુનિધર્મને આત્મા સાથે સબધ હોવાથી જ્યા
સુધી દ્રવ્ય વેષમા કરાતા અનુષ્ઠાનો આત્માની શુદ્ધિના ખ્યાલાતો
વનાના હોય છે ત્યા સુધી નવા પાપોના દ્વાર બધ થતા નથી
અને જૂના પાપો ખખેરાતા નથી વ્યવહારનયમા ખૂબ જ
નરતાન અને કદાગ્રહી રહ્યા અને નિશ્ચયનયની જાણકારી કે
આરાધના તરફ આખ મિચામણા કે સર્વથા ઉદાસીન રહ્યા
સ્વરૂપે આત્માની પરિણતિમા મુદ્દલ ફેરફ પડ્યો નથી અને
જ્યા સુધી આત્માના અનાદિકાળના હિંસક સ્વભાવમા, જૂની
આદતોમા, પાપ ચેષ્ટાઓમા ફેરફાર કરવામા ન આવે ત્યા સુધી
ગુણઠાણાઓ ભાગ્યમા રહેતા નથી આ કારણે જ સયમસ્થાનો
એટલે સયમધારીના અધ્યવસાયો અસખ્યાતા કહેલા હોવાથી
ાઈક સમયે શુદ્ધ અને શુભ પરિણામો આવતા હોય છે,
ણ ટકી શકતા નથી ટકાવ્યે છતે સ્થિર પણ રહેતા નથી
આ પ્રમાણે આત્મિક સ્થાનથી પતન પામતો મુનિ દ્રવ્યવેષમા
હેવા છતા પણ પોતાની જૂની આદતોમા, પાપ ચેષ્ટાઓમા
ફેરફાર કરવામા ન આવે ત્યા સુધી ગુણઠાણાઓમા આગળ
વધેલો નથી, તેવી પરિસ્થિતિમા દ્રવ્યવેષ શી રીતે કલ્યાણ
કરાવનાર બની શકશે ? આટલી ભૂમિકા બાધ્યા પછી હવે
આપણે મૂળ સૂત્રાનુસારે તથા ટીકાનુસારે પ્રતિસેવના અર્થાત
સયમની વિરાધના કઈ રીતે થાય છે તે જોઈ લઈએ

પ્રતિસેવનાના પ્રકારો કેટલા કહ્યા છે ?

હે પ્રભો ! ગ્રહણ કરેલા સંયમની વિરાધના (પ્રતિ
કેટલા પ્રકારે કહેવામા આવી છે ?

જવાબમા ભગવંતે તેના દશ ભેદો કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે

(૧) દર્પ પ્રતિસેવા (૨) પ્રમાદ પ્રતિસેવા, (૩) અન
પ્રતિસેવા, (૪) આતુર પ્રતિસેવા, (૫) આપત્પ્રતિસેવા, (
સંકીર્ણતા પ્રતિસેવા, (૭) આકસ્મિક પ્રતિસેવા (૮)
પ્રતિસેવા અને (૯) ક્રોધ પ્રતિસેવા, (૧૦) વિમર્શ પ્રતિ
ઉપર પ્રમાણેની દશ પ્રતિસેવાને જરા વિસ્તારથી જાણી

(૧) દર્પ પ્રતિસેવા –દર્પ એટલે અભિમાન, ગર્વ
માન, અહંકાર આદિના કારણે સંયમની વિરાધના
આત્મા સાથે અનાદિ કાળથી સંબંધિત દર્પ આ માને
છે, અને સંયમ ગુણ છે જે બન્ને પરસ્પર હાડવેરી
દર્પનો ઉપાસક સંયમને આરાધી શકતો નથી અને સંય
આપી જીવને અભિમાન કે અહંકાર હોતો નથી કદાચ સ
માન ઉદિત થાય તો સમ્યગ્જ્ઞાનથી તેને પરાસ્ત કરી
આવે છે અન્યથા અનાદિ કાળનો સહચારી દર્પ
કારેએ આઠ કણાનો નાશ કહ્યા છે તેને સ્વાધીન
ભગવતીએ ૫૨ પણ આપી છે

દર્પની વ્યાખ્યાઓ

મનોસ્વનામાનઃ... (ઉત્તરા-૪૨૮)

... મનના સ્વ મિઓના માનને ...

નવના મનમા અહકાર-ગર્વનો જ મ થાય છે, જેનાથી
નુ આન્તરમન વારવાર ગણગણતુ હોય છે કે ' મે બીજાને
મા હરાવી દીધા ? તેમને ઉખેડી ફેકવાની તાકાત મારા
વાય બીજા કોની ? બે પાચ વર્ષમા વીશ લાખ રૂપીયાની
યા ભેગી કરનાર છે કોઈ મારા જેવો ? મારૂ રૂપ, વિજ્ઞાન,
ય, ઓજ, યશજ એવા છે કે ભલભલાને પણ પાણી પીના
ી દે છે ઇત્યાદિ અસખ્ય-પ્રસગોમા ફળતો ફાળનો
ભિમાની સયમને શી રીતે આરાધી શકવાનો હતો ?

દૃષ્ટના સૌભાગ્યાદ્યભિમાન अब्रह्मणोऽष्टमनाम (પ્રશ્ન ૧૧)

। પૂર્વભવમા આરાધન કરેલુ શુભ શરીર નામ કર્મ, વર્ણ
મ કર્મ, શુભ અગોપાગ નામ કર્મ તથા વીર્યાતરાય
ર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલી સ્ફૂર્તિના કારણે મેળવેલુ
'દમાતુ રગીલુ શરીર, ચક્ષુદર્શનના કારણે મેળવેલી
ાખોની સુદરતા આદિના કારણે ઉત્પન્ન થયેલા માનથી
ોતાના શરીરને પપાળવામા, તેને સુદર બનાવવામા, ઇન્દ્રિયોને
ષ્ટ કરવામા, ઉજળા વસ્ત્રોથી શરીરને શણગારવામા પોતાનુ
'અહ ' કામ કરી રહ્યો છે

લાભાતરાય, ભોગાતરાય અને ઉપભોગાતરાય કર્મના
યોપશમથી પ્રાપ્ત થયેલા સૌભાગ્યાદિમા અભિમાન પ્રત્યક્ષ
વાઇ રહ્યુ છે

અબ્રહ્મ(મૈથુન)ના જે ભેદો કહ્યા છે તેમના આઠમા
દમા અભિમાનને પણ ગણાવ્યુ છે, કેમકે મૈથુનના કુસસ્કા
ને યદિ મર્યાદામા લેવામા ન આવે તો તેના કારણે પોતાની
યુનશક્તિ પર માનવને અભિમાન બન્યુ રહે છે માટે જ

અભિમાન મૈથુનનો જનક છે, કેમકે અભિમાની માનવ મૈથુનના સંસ્કારો ઉદીરિત થવામા વાર લાગતી નથી અને મૈથુનમા મસ્ત બનેલાને અભિમાની બનવામા કેટલી વાર? માટે જ મૈથુન કર્મના સંસ્કારો નેસ્તનાબૂદ થઈ શકતા નથી આ ત્રણે કારણે પોષાયેલું અભિમાન સંયમની વિરાધના કરાવ્યા વિના રહેતુ નથી

"વિરાધના યા કારણમતરેણ પ્રતિસાવા ક્રિયતે સા (ભગવતી [illegible]

શરીર સારૂ હોય જ્ઞાનબળ સારૂ હોય, તેમ છતા [illegible] આ તરિક જીવનની અમુક ખરાબીઓને લઈને અથવા [illegible] પોતાની નબળી કડીઓના કારણે વિરાધનાનુ કારણ [illegible] ના પણ તેવા સાધકની ગતિ વિરાધના તરફ જ હોય છે

(૨) પ્રમાદ પ્રતિસેવના -જેનાથી આત્મ [illegible] કર્તવ્ય ચૂકે તે પ્રમાદ છે, જે આત્માનો કટ્ટર વૈરી છે [illegible] નિયમધારી પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ અને સંયમિઓ પણ પોતાના નિયમ-પ્રતિજ્ઞા અને સંયમને છોડે છે તેમા પ્રમાદ [illegible] જ ચમત્કાર છે આ કારણે જ દેવાધિદેવ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ગૌતમને કહ્યું કે, 'હે ગૌતમ! એક સમય પણ પ્રમાદી બનીશ નહિ'

મદિરાપાન, અફીણ, ગાંજો, ભાંગ ઉપરાંત [illegible] [illegible] વાળી નશો આવે છે જે પ્રમાદ છે

[illegible] ના ૨૩ વિષયોની ચર્ચામા [illegible] [illegible] વિષયો કહેવાય છે [illegible] વશ થયેલ [illegible] [illegible] બને છે [illegible] ગુરુદેવ [illegible] [illegible] [illegible] વ્યક્તિ હોય તેના પર [illegible]

મની જ્ઞાનસાધનામા, તપસ્યામા અહંકારવશ કઈક પોતાને વાચો બતાવ્યા વિના રહી શકતો નથી જે પ્રમાદ છે

જેનાથી આત્માની ઘણી શક્તિઓ પ્રભાવહીન બને છે નિદ્રાને પણ પ્રમાદ કહ્યો છે એટલે કે તેના કારણે આત્મા ણી વાતોથી, ધ્યાનથી, સ્વાધ્યાયથી કે ગુરુદેવ દ્વારા દેવાતી વાચ ાથી પણ વચિત રહેવા પામે છે આહાર કરવાથી કે આહાર વિહાર અને નિહારની મર્યાદાતીત અવસ્થાથી દર્શનાવરણીય ર્મના કારણે નિદ્રા આવે છે અને વધારે પડતો આહાર કર ાથી કે આહાર-વિહાર અને નિહારની મર્યાદાતીત અવસ્થાથી દર્શનાવરણીય કર્મની ઉદીરણા થાય છે જેના કારણે સામાન્ય નિદ્રા પણ વધતા વધતા નિદ્રા નિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલામા ફેરવાઈ જતા આત્માની હાડવૈરણ બને છે જે પ્રમાદ છે

વિકથા એટલે પોતાના આત્માની ચર્ચા વિચારણા કર્યા વિના પરદ્રવ્યની વિભાવદશાની કે પરધર્મની ચર્ચામા આત્મા જ્યારે મસ્ત બને છે ત્યારે રાજકથા (રાજનૈતિક ચર્ચા), દેશ કથા, જૂદા જૂદા ભોજન પાણીની કથા કે જૂદા જૂદા દેશની, રગની કે યુવાનવયની સ્ત્રીઓની કથા સિવાય બીજી બધી વાતો તેના માટે ગૌણ બને છે

ઉપર્યુક્ત પાચે પ્રમાદના કારણે આત્મા પોતાના સયમની વિરાધના કર્યા વિના રહી શકતો નથી

(૩) અનાભોગ પ્રતિસેવના –એટલે કે આત્મામા સ્થાન જમાવીને બેઠેલા કુસસ્કારો તથા ગદુ સાહિત્ય ચિત્ર કથા કે કાવ્યોથી વધારેલા જ્ઞાનને જ અનાન કહેવામા આવ્યુ છે અજ્ઞાન એટલે "कुत्सित दुराचारपूर्ण मोहमायावर्धकम् ज्ञानमज्ञानम्" સ્વભાવમાથી પરભાવમા, સ્વધર્મમાથી પરધર્મમા

અને સ્વરક્ષામાંથી નિવૃત્તિ દશામાં ગઈ જનારૂ ... અનાન જ છે મેવજ્ઞાનમાં યદિ અનન્ત શક્તિ છે તો ... જ્ઞાનમાં પણ અનન્ત શક્તિ રહેલી જ છે પોતાના પૂર્વભવ ઉપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય જ્યારે તીવ્રરૂપે ... ત્યારે આત્મામાં અજ્ઞાન–વિપરીત જ્ઞાન–મિથ્યા જ્ઞાન અને ... જ્ઞાનની હાજરી નકારી શકાતી નથી તેમાં પણ યુવ... મદમાની અવસ્થા, વિષયભોગાદિ તાત્પર્ય, કષાયોની અનુરતિ શરીરની માયા આદિ મોહકર્મના મહત્વમાં જેમ જેમ ... જાય છે તેમ તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ઉદીરણા થતા તે કર્મ ઉદય તીવ્રતમ થઈ જાય છે ફળસ્વરૂપે ૨૦–૨૦ ગાથાઓ ગોખવાની તાકાત ધરાવનારો પણ એકેય ગાથા નવી ... શકતો નથી તથા ક્ષયોપશમના કારણે ગોખેલી ગાથાઓ પણ દિવસે દિવસે ભૂલતો જાય છે તેથી અનાભોગ ... અજ્ઞાનવશે પડેલો ઉપયોગ વિનાનો આત્મા સંયમની વિરાધના કરનારો બનવા પામે છે

(૪) આતુર પ્રતિસેવના –એટલે કે ગ્લાન–બીમાર અને અશક્ત અવસ્થાના પરિણામે સંયમની જે વિરાધના થાય આતુર પ્રતિસેવના કહેવાય છે પૂર્વભવમાં સંયમ વ્રત–નિયમ પ્રત્યાખ્યાન (પચ્ચક્ખાણ) આદિની કરેલી વિરાધનાના ... ઉપાર્જન કરેલું અસાતાવેદનીય કર્મ જ્યારે ઉદયમાં આવે ત્યારે માનવ (સાધક) બીમાર–અશક્ત તથા ગ્લાન બને તેમાં વળી જ્ઞાન સંજ્ઞા મજબુત ન હોય તો મોહનીય કર્મના તોફાનોને લઈ આહારાદિ સંજ્ઞા મર્યાદાથી બહાર થતા ખાનપાન રહેણીકરણી આદિનો વિવેકદીપક બુઝાઈ જવાના કે ઝાંખો થઈ જવાના કારણે અશાતાવેદનીય કર્મની ઉદીરણા થતાં તે કર્મનો ઉદય પણ તીવ્રતમ બને છે ફળસ્વરૂપે માણસ ...

યે શરીરથી અશક્ત, બીજા સમયે માનસિક બિમારી, ત્રીજા
યે આધિ અને ચોથા સમયે ઉપાધિઓના કારણે તે સાધકનુ
રતત્ર સર્વથા મડદાલ બને છે અને સયમની વિરાધના
ર આગળ ને આગળ વધતો જાય છે માટે આતુર માણસ
યમનો વિરાધક છે

(૫) આપત્પ્રતિસેવા –આપત્તિગ્રસ્ત મુનિ પણ અ સયમનો
રાધક બને છે, તેના નીચે મુજબ ચાર પ્રકાર છે

દ્રવ્યાપત્તિ–મુનિને કલ્પે તેવો પ્રાસુક આહારપાણી ન મળે
ત્યારે તેનુ મન ચલચિત્ત થયા વિના રહેતુ નથી અને
ચલાયમાન સ્થિતિને સયમ સાથે હોસ્તી હોતી નથી

ક્ષેત્રાપત્તિ—વનજગડામા અટવાઈ જવાના કે રસ્તો ભૂલી
જવાના કારણે ચલચિત્તતા થાય તે ક્ષેત્રાપત્તિ કહેવાય છે

કાળાપત્તિ-દુષ્કાળાદિના સમયે જે આપત્તિ વેઠવી પડે તે

ભાવાપત્તિ—આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિઓનો ગઠ્ઠો
ફાટ્યો હોય તે ભાવાપત્તિ કહેવાય છે

(૬) સકીર્ણતા પ્રતિસેવા –સ્વપક્ષ કે પરપક્ષના મુનિ
રૂ કોઈક ટૂકા સ્થાનમા જ્યારે ભેગા થવાનુ થાય છે ત્યારે
ભામણને લઈ માનસિક જીવન આર્તધ્યાનમય બને છે,
સયમ વિરાધના છે

(૭) આકસ્મિક પ્રતિસેવા –ઇચ્છા નથી છતા અકસ્માત્
ા થઈ જાય છે જેમકે અત્યારે ગુરુજી દેખતા નથી માટે
એ પોતાના પગ લાબા કર્યા અને પછીથી ગુરુજી જોવામા
વ્યા તો પણ પોતાના પગને સકુચિત કરી શક્તો નથી તે
કસ્મિક પ્રતિસેવા છે

(૮) ભય પ્રતિસેવના – હિંસા વગેરે સેવાઈ ગ
શિષ્ય ભયગ્રસ્ત બન્યો આ અવસ્થા જ સંયમની વિરાધ

(૯) ક્રોધ પ્રતિસેવના – એક મ્યાનમાં જેમ બે
વાર રહી શકતી નથી તેમ સંયમ અને ક્રોધ પણ એકત્ર
શકતા નથી

(૧૦) વિમર્શ પ્રતિસેવના – શિષ્યની પરીક્ષા
જતા ગુરુદ્વારા જે વિરાધના થાય તે વિમર્શ પ્રતિસેવા કહેવા

આલોચના સમયે સેવાતા દસ દોષો

સમ્યગ્જ્ઞાનથી પરિપુષ્ટ નહિ થયેલા અધ્યવસાયોમાં
નિમિત્તો પણ ફેરફાર કરી શકવાને માટે સમર્થ બને છે
જ ગવાયુ છે કે "યોગ્ય સામગ્રી અભાવથી હીયમાન પ
અધ અધ પૂરવ યોગથી એહવો મનનો કામ" ત્યારે
એક સમયના શુદ્ધ અધ્યવસાયો પણ બીજી ક્ષણે હીન-
અને હીનતમ બનવા પામે છે અને અત્યારના હીનઅધ્ય
પણ સારા નિમિત્તો મળતા શુદ્ધ શુદ્ધતર અને
બનવામાં વાર લાગતી નથી જ્યારે અધ્યવસાયો અશુદ્ધ
છે ત્યારે શુભાનુષ્ઠાનોમાં કે શુદ્ધાનુષ્ઠાનોમાં આત્માની
લક્ષ્યને સિદ્ધ કરાવવા માટે લાયક રહેતી નથી પા
અતિચારોની આલોચના કરવી શુદ્ધતમ ક્રિયા છે પણ
સમયે સ્વાધ્યાયબળ કમજોર હોવાના કારણે આલોચન
સમયે જ આત્માની પરિણતિ પણ કમજોર થવા પામે છે
એટલે કે આલોચના કરવી જ જોઈએ તેવી જ્ઞાનસંજ્ઞા
સારી હોવા છતા પણ સમ્યક્ચારિત્રની આરાધના કમ
હોવાથી આલોચનાના સમયે મનજીભાઈ હરામખોરી કર્
વિના રહી શકે તેમ નથી ત્યારે આત્માની શુદ્ધિ માટે કહે

લોચના પણ કમજોર હોવાથી વધ્ય રહે છે ભગવની સૂત્ર આલોચનાના દસ દોષો નીચે પ્રમાણે બતાવે છે

(૧) અકમ્પ દોષ -ગુરુદેવની સેવા તેવી રીતે કરે જેથી સન્ન થયેલા ગુરુજી મને થોડુ પ્રાયશ્ચિત આપશે તે અકમ્પ આલોચનાનો દોષ છે

(૨) અનુમાન દોષ -મારા અપરાધો ઘણા હોઇ શકે છે તે બધાય જો ગુરુજીને કહેવામા આવે તો પ્રાયશ્ચિત વધારે પડશે તેમ સમજીને થોડા અપરાધો જ જાહેર કરે જેથી પ્રાયશ્ચિત થોડુ મળશે, તેવી રીતનુ અનુમાન સમજીને પોતે નાના જ અપરાધોની આલોચના કરી લે છે અને ગુરુજી લે થોડુ પ્રાયશ્ચિત મેળવીને ગુરુજીને રાજી પણ કરી લે છે

(૩) દૃષ્ટ દોષ -જે અપરાધોને ગુરુજીએ જોઇ લીધા હોય તેની જ આલોચના કરી પ્રાયશ્ચિત સ્વીકારે બાકીના જે દોષો ને આવમા નથી તેનુ પ્રકાશન મોટા દંડના ભયથી તો નથી

(૪) બાદર દોષ -મોટા અતિચારો લાગ્યા હોય અને પ્રાયશ્ચિત થોડુ આવે તેની જ આલોચના કરે શેષ ન રાખે

(૫) સૂક્ષ્મ દોષ -નાની નાની વાતો, અતિચારો, ભૂલો ત્યારે ગુરુને કહે, જેથી ગુરુના મનમા તેમ થાય કે શિષ્ય રે પોતાની નાની વાતો પણ કહે છે ત્યારે મોટી ભૂલોને માટે છુપાવે ? તેમ સમજીને ગુરુને અંધારામા નાખીને વાની આલોચના કરે અને પ્રાયશ્ચિત સ્વીકારી રાજી થાય.

(૬) ગુપ્ત દોષ -આલોચના દેવી છે પણ ખાને એકેલો

કોઈ સમજી ન જાય તેવી રીતે ગુરુની પાસે શરમથી [illegible] ધીમુ બોલે અને પ્રાયશ્ચિત સ્વીકારે છે

(૭) મોટા શબ્દો –મોટે સાદે તે પ્રમાણે પ [illegible] અતિચારો કહે અને પ્રાયશ્ચિત સ્વીકાર કરે

(૮) બ [illegible] જન –આ [illegible] નવી [illegible] અનેક શિષ્યો [illegible] અતિચારની આલોચના જૂદા જૂદા આચાર્યો પાસે કરે છે

(૯) અવ્યક્ત –[illegible] દેવા જેટલી લાયકાત ન ધરાવતા [illegible] તેમની પાસે અતિચારોની આલોચના કરે

(૧૦) ત [illegible] –જે અતિચારોનુ પ્રાયશ્ચિત [illegible] શિષ્ય તેવા આચાર્ય પાસે પ્રાયશ્ચિત લેવા જાય, [illegible] જેવા જ અતિચારો તે આચાર્ય કરતો હોય

[illegible] પ્રમાદની આલોચના લેનારનુ [illegible] [illegible] નથી તે સ્પષ્ટ દેખાઈ રહ્યુ છે [illegible] [illegible]

[illegible] આલોચના [illegible] કરી શકે?

[illegible] આલોચનાના [illegible] કોણ? તેના [illegible]

[illegible]

હોય, પાપભીરૂતાવાળો હોય, તેઓ જ સાચા અર્થમા આલોચના કરે છે, તે આ પ્રમાણે -

(૧) ઉત્તમ જાતિ -જન્મ લેનાર સતાનના પિતાની પરપરામા સત્ય, સદાચાર, બ્રહ્મચર્ય, ન્યાયપરાયણતા અને આસ્તિકના આદિ ગુણો સર્વાશે કે અલ્પાશે પણ રહ્યા હોય તેવા શુદ્ધ પિતાથી ઉ પન્ન થયેલો બાળક ઉત્તમ જાતિનો કહેવાય છે જે ગૃહસ્થજેવનમા રહ્યો હોય ત્યારે પણ અસત્કાર્યો, દુરાચા ાદિ કરતો નથી તો પછી તેમના સયમી જીવનમા અપકૃત્યોની સભાવના રહેતી નથી તેમ છતા પણ ચારિત્ર મોહનીય કર્મના કારણે અતિચારોની સભાવના કદાચ દેખાય ત્યા તે ઉત્તમ જાતિ સપન્ન મુનિઓ પોતાના ગુરુને શુદ્ધ ભાવે તે તે અપરાધો-અતિચારો કહેશે અને ગુરુએ આપેલુ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારીને રાજી થશે

(૨) કુલ સપન્ન -પોતાની માતા (Mother) અને તેમની પરપરામા એક પતિવ્રત બ્રહ્મચર્ય સસ્કાર, મર્યાદિત, [illegible] અને મિતભિક્ષાર્થના આદિ ખાનદાનીજનક સસ્કારો મયદાના હોય તેવી માતાની કુક્ષીથી જ મ લેના[illegible] કુલસપન્ન કહેવાય છે પિતાની પરપરાને જાતિ તથા માતાની પરપરાને કુલ કહેવાય છે આવા આત્મ [illegible] સ્વભાવથી જ લજ્જાશીલ વિનયી, વિવેકી અને [illegible] ને માનનારા હોય છે તથા દીક્ષિત-સયમધારી બના પછી તો ગુરુચરણના પૂર્ણ રૂપે દાસ બનીને અતિચારોનુ પ્રકાશન-પ્રાયશ્ચિત્ત અને ફરીથી તે દોષો ને ન કરવા નુ સ્વીકારી પોતાના સયમ જીવનને પ્રતિસમય શુદ્ધ કરનારા હોય છે

(૩) વિનય સપન્ન -જે સયમ વિનય ધર્મથી સપન્ન

હોય તે સમ્યક્ રીત્યા આલોચના કર્યે છતે પોતાના સયમ સ્થાનોને પવિત્ર કરનારો હોય છે

"विशेषण–विशिष्ट मोक्ष पुरुषार्थ बलेन नयति–दूरीकरोति अपनयति–अष्टविध कर्मजन्य कुसंस्कारान् इति विनय ' એ કે પોતાના પુરુષાર્થ વિશેષથી આઠે કર્મોથી ઉત્પન્ન થયેલા કુસંસ્કારોને પોતાના આત્મપ્રદેશોથી દૂર કરે તે વિનય કહેવાય છે, જે સર્વશ્રેષ્ઠ ધર્મ છે આવો વિનયધર્મ " विनयो गुरुशुश्रूषा (આવ ૪૧૫) અર્થાત્ પચ મહાવ્રતધારી, અષ્ટ પ્રવચનમાતાના પાલક, અને ષડ્જીવનિકાયના રક્ષક ગુરુદેવની બહુમાનપૂર્વક સેવા કરનારો સાધક જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને આરાધી શકે છે ધર્મની માતા ' धम्मस्स जणणी दया ' દયા છે તે ' धम्मस्स जणओ विनयो ' ધર્મનો પિતા વિનય છે દયા અને વિનયની આરાધનાથી સાધક પોતાની સાધનાને સફળ કરે છે આવા શિષ્યને નદીસૂત્રની શાસ્ત્રીય પરિભાષામા 'विनेय' કહે છે गुरोर्निवेदितात्मा यो गुरुभावानुवर्तक मुक्त्यर्थ चेष्टते सा विनय ' (પ્રજ્ઞા ૧૬૭) સમય સમય પર લાગતા અતિચારોને સમ્યગ્બુદ્ધિથી પોતાના ગુરુને નિવેદન કરે તે વિનેય છે પોતાના ગુરુની આજ્ઞાને જ પરમાત્માની આજ્ઞા માની પોતાનું જીવન અરિહત પરમાત્માના શાસનને યોગ્ય બનાવે તે વિનેય છે શિષ્ય છે અને અરિહતોનુ શાસન એટલે જ કર્મોની નિર્જરા માટેનુ સર્વશ્રેષ્ઠ શાસન

(૪) જ્ઞાન સમ્પન્ન –સમ્યગ્જ્ઞાનયુક્ત સાધક આઠે અષ્ટ પ્રવચન માતાનો જ જાણી હશે તો પણ પોતાના અતિચારોની આલોચના શુદ્ધ ભાવે કરી આત્માને મુક્ત બનાવે છે કારણ સૂત્રમા સમ્યગ્જ્ઞાનને જ જ્ઞાન કહ્યુ છે જેનાથી પોતાના આત્માને યથાર્થરૂપે જાણે તે જ્ઞાન છે જે જ્ઞાનમા સમ્યક્ત્વ, યથા...

સ્વ-પર પ્રકાશિતત્વ ન હોય તો નવ પૂર્વના જ્ઞાતાને કે લાખો કરોડો શ્લોકોના રચયિતાને પણ અજ્ઞાની કહ્યો છે કેમકે અજ્ઞાનાવસ્થામા રહેનારો માનવ પોતાની બુદ્ધિને, મનને, ઇન્દ્રિયોને કે શરીરને આત્મસાત્ અર્થાત આત્માને આધીન કરવામા સમર્થ બની શકતો નથી, તેથી જ જૈનાગમમા જ્ઞાનને શક્તિ કહી છે જેના કારણે આત્મા ઓજસ્વી, તેજસ્વી, વર્ચસ્વી, યશસ્વી અને તપસ્વી બનવા પામે છે, માટે જ —

અધકારરૂપી અધકારને નાશ કરનારૂ,
સત્ય અને સદાચારની મર્યાદામા રાખનારૂ,
મોહ માયાદિ કર્મોની જાળને છેદનારૂ,
યોગીઓથી અને સુરાસુર ગણોથી સેવાયેલુ,
જન્મ, જરા, મૃત્યુ શોક, સતાપ, આધિ વ્યાધિ અને
ઉપાધિથી માનવ માત્રને મુક્ત કરાવનારૂ તથા
આત્માને સુખ શાંતિ અને સમાધિ અપાવનારૂ સમ્યગ્જ્ઞાન જ છે

આત્માના ઘણા ગુણોમા સમ્યગ્જ્ઞાન જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે અને પ્રધાન ગુણ છે, કેમકે -સર્વે સદનુષ્ઠાનોના મૂળમા સમ્યક્ શ્રદ્ધા હોય તો જ તે અનુષ્ઠાનો ફળદાયક બને છે અને તે શ્રદ્ધા-સમ્યક્ત્વ કે સમ્યગ્દર્શનના મૂળમા પણ સમ્યગ્જ્ઞાન જ વિરાજમાન હોવાથી સમ્યગ્દર્શન પ્રતિસમયે શુદ્ધ બને છે તેવી રીતે સમ્યક્ચારિત્રના મૂળમા પણ જ્ઞાન જ પ્રકાશિત થને રહેલ છે

આમ તો અનંતના અનંતમા અંશનું ઉદ્ઘાટન તો નિગોદ વર્તી જીવને પણ હોય છે પણ જેમ જેમ તે આત્મા આમ નિર્જરાના બળે હળવો બનતો જાય છે તેમ તેમ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ

પણ થતી હોવાથી અસ્પષ્ટરૂપે પણ અભક્ષ્ય અપેયાદિ દુરા ચારોને હેય સમજે છે અને ભક્ષ્યાદિ પદાર્થોનો વિવેક પણ ઘણા કર્મો તૂટવાની અણી પર આવતા જીવાત્માને સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિ થાય છે, જે અરિહંત પરમાત્માના પ્રરૂપેલા જીવ અજીવ-પુણ્ય-પાપ-આશ્રવ-સવર-બધ-નિર્જરા અને મોક્ષ શ્રદ્ધામય છે પરંતુ ભૂલવુ ન જોઈએ કે જેમને અષ્ટ પ્રવચન માતા જેટલુ પણ સમ્યગ્જ્ઞાન ન હોય તો સમ્યગ્દર્શનના દીપકને બુઝાતા વાર લાગતી નથી તો પછી સમ્યક્ચારિત્ર કેવી રીતે ટકશે? કેમકે ચારિત્રની માતા જ અષ્ટ પ્રવચન છે માતાની ગેરહાજરીમા પ્રથમ તો પુત્રની ઉત્પત્તિ થતી જ નથી

મરીચિના જીવનમા સમ્યગ્જ્ઞાનનો દીપક જેમ જેમ બુઝાતો ગયો તેમ તેમ ચારિત્રમોહનીય કર્મનુ જોર વધતુ ગયુ અને પતન અવસ્થા ભાગ્યમા શેષ રહી આવી સ્થિતિમા મિથ્યાદર્શન મોહે પણ જોરદાર હુમલો કર્યો અને ભગવાન મહાવીર સ્વામીના ત્રીજા ભવનો આત્મા મરીચિ સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ થતો ત્યાર પછી તો ૧૨ ભવો સુધી તને ફરીથી પ્રાપ્ત કરી શકાયુ નથી આ કારણે જ સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્રની વચ્ચે જ્ઞાન રહેતુ છે જે આત્માની અભૂતપૂર્વ શક્તિ છે માટે જ્ઞાનસમ્પન્ન મુનિ પોતાના ગુરુ ચરણોમા મન-વચન તથા કાયાનુ સમર્પણ કરતા અતિચારોની આલોચના સમ્યક્ પ્રકારે કરવા સમર્થ બને છે

(૫) દર્શન સપન્ન -દર્શન એટલે સમ્યગ્દર્શનથી પરિશુદ્ધ થયેલો સાધક પોતાના એકેય અપરાધને છુપાવ્યા વિના ગુરુને નિવેદન કરશે અને તેમનાથી મેળવેલુ પ્રાયશ્ચિત્ત નમ્રચિત્તે પૂર્ણ કરશે

મોહનીય કર્મની મહાભયકર સાતે પ્રકૃતિઓ ઉપશમ ક્ષયોપશમ કે ક્ષય થયા પછી જ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે તે પ્રકૃતિઓ આત્માની હાડવૈરણ હોવાથી અને જ્યા સુધી તેનુ જોર હોય છે ત્યા સુધી સાધક ભદ્ર, સરળ, ઉદાર અને પરગજુ પણ બની શકતો નથી કેમકે –આમા અનતાનુબધી એટલે અનત ભવોને બગાડી મારે તેવા કષાયો અને આત્માની ઓળખાણ યથાર્થરૂપે ન થવા દે તેવુ મિથ્યાત્વ મોહનીય અત્યત તોફાને ચડેલો હોવાથી તેના માલિકના હાથ, પગ, આખ કાન, જીભ, મન બુદ્ધિ અને જ્ઞાન પણ હિંસક, મહાહિંસક, અસત્યવાદ પૂર્ણ, ચૌર્યકર્મ પ્રધાન, મર્યાદાતીત મૈથુનકર્મી અને પરિગ્રહ નામના મહાગ્રહથી ગ્રસિત હોય છે, પરિણામે સખ્યાત, અસખ્યાત અને અનત જીવો સાથે વેર-ઝેર-કષાય અને સ્વાર્થ સાધનાના વ્યવહારોને વધારતો તે સાધક સસારનો વૈરી બનવા પામે છે

જ્યારે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થતા જ મહાભયકર ચિકણા કર્મો અને દ્વન્દ્વનુ વૈરમય જીવન નાશ પામે છે અને આત્મામા અભૂતપૂર્વ નવો પ્રકાશ પથરાય છે જેનાથી આત્માનુ યથાર્થ સ્વરૂપ તથા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોમા રહેલી ભયકરતા નાશ થતા કે દબાઈ જતા આત્મામા રહેલુ અનાદિકાળનુ અજ્ઞાન અદૃશ્ય થય છે ત્યારે સમ્યગ્જ્ઞાનનો દીપક પ્રગટતા માત્વિક અને વૈદિક જીવન જે મર્યાદાહીન હતુ તે મર્યાદિત બને છે, તથા પરપદાર્થોની, પરધર્મોની કે વિભાવ દશાની નાબૂદી થાય છે

મકાન ઉપર ઊભા રહેલા માનવને પ્રત્યેક બિલ્ડિંગ કે ઝાડ ઊચા-નીચા દેખાય છે, પણ તે જ માનવ બિલ્ડિંગના ત્રીજે, દશમે માળે ચડીને ગામ તરફ નજર કરે છે ત્યારે આખુય ગામ અને ઝાડો એક સમાન દેખાવા લાગે છે. તેવી રીતે

જીવનમા અનતાનુબધી કષાયોનુ જોર હોય છે ત્યારે સંસાર રુચિમા વિરમનાનુ ભાન થાય છે અને સમ્યક્ત્વનો પ્રા મળના જ પ્રત્યેક માનવમા કઈને કઈ ગુણોનુ જ અવતરણ થાય છે અનતાનુબધી કષાયોનુ કાતીલ ઝેર નાશ પામતા માણસના જીવનમા સમત્વ, ઉદારત્વ, ધીરત્વ, દાનરુચિ મૈત્રીભાવ અને કારુણ્યભાવનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે તથા કર્મને કારણે પાપી, નિર્ધન, કષાયી, વિરથી માનવો પ્રત્યે ઉપેક્ષા ભાવ જન્મ લે છે સમ્યક્ત્વનુ તેજ યદિ જીવનમા હો તો માનવ પોતાના ઉદ્દિત કામ ક્રોધાદિને શમન કરે છે સસારના ભોગવિલાસોને ભોગવવા છતા ઉદાસીન રહે છે વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવે છે તથા દીન-દુખી અને અનાથ પ્રત્યે દ્રવ્ય તથા ભાવ દયાળુ બને છે, જીવાદિ તત્વો પ્રત્યે પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ બનીને આશ્રવ તથા બધના માર્ગોને છોડી સવર તથા નિર્જરાનો માર્ગ સ્વીકારે છે અથવા તેની ટ્રેઈનિંગ લે છે આ રીતે દર્શન સમ્પન્ન મુનિને એકેય પાપ અતિચાર, અપરાધ આદિ ગુરુથી છુપાવવાનુ હોતુ નથી

(૬) ચારિત્ર સમ્પન્ન —સમ્યક્ચારિત્રમય મુનિરાજ કરેના, કરાવેલા અને અનુમોદેલા પાપોનુ આલોચન શુદ્ધરીતે કરીને પોતાને ભારથી મુક્ત બનાવે છે જ્ઞાનની જેમ ચારિત્ર પણ આત્માનો ગુણ હોવાથી નિગોદના જીવોને પણ ચરિત્ર નકારી શકાતુ નથી, માટે અકામ નિર્જરાના યોગે આત્મા જેમ જેમ હળવો થાય છે તેમ તેમ તેનો ચારિત્ર ગુણ વધતો જાય છે સામાન્ય રીતે અમુક કરવુ અને અમુક ન કરવુ તેના પ્રમાણમા જ ચારિત્રનો અર્થ લેવાય છે, પરતુ સમ્યગ્દર્શનથી પરિશુદ્ધ થયેનુ જ્ઞાન જેમ જેમ વધે છે તેમ તેમ ચારિત્રને યથાર્થત્વ ખ્યાલમા આવે છે અને પૂર્વભવનો આરાધક મ

ાથવા આ ભવનો પાકો નિશ્ચયમગી આત્મા સર્વવિરતિ
ારિત્રનો સ્વીકાર કરીને પોતાને નિર્મળ બનાવે છે

'ચય તે આઠ કર્મનો સચયરિમ્ત કરે જે તેહ,
ચારિત્ર નામ નિરૂક્તે ભાખ્યુ તે વદુ ગુણગેહ રે—ભવિયા॰"

"સચિત એટલે કે ભવભવાતરમા મોહ માયાને વશ બનીને
ઉપાર્જન કરેલા કર્મોને આત્મપ્રદેશથી ખખેરી નખાય તે
ચારિત્ર કહેવાય છે, અથવા ચારિત્ર ક્રિયા છે જે ક્રિયાવડે
આત્મા નવા પાપોને રોકે અને જૂના પાપોને ધોઇ નાખે તે
ચારિત્ર છે

આત્મકલ્યાણ, મુક્તિની પ્રાપ્તિ, કેવળજ્ઞાનની સિદ્ધિ કે
કર્મપિંજરથી સર્વથા મુક્ત થવામા બે તત્ત્વની જ પરમાવશ્યકતા
સૌને સ્વીકાર્ય છે નવા પાપોના દ્વાર બધ કરવા અને જૂના
પાપોને નિર્જરિત કરવા તે માટે દર્શનજ્ઞાનની આરાધના નવા
પાપોના દ્વાર બધ કરાવે છે જ્યારે ચારિત્રધર્મની આરાધના
જૂના પાપોને ધોવડાવી નાખીને આત્માને પોતાનુ પરમ લક્ષ્ય
(મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરાવવામા પૂર્ણ સમર્થ બને છે માટે જ
કહેવાયુ છે કે–સમ્યગ્દર્શનરૂપી ઢાલ, જ્ઞાનરૂપી તલવાર અને
ચારિત્રરૂપી કવચ (બખતર) જેની પાસે હોય તેને પોતાનુ
અતિમ ઈષ્ટ સિદ્ધ કરવામા કેટલી વાર?

અનુભવસિદ્ધ શાસ્ત્રવચન છે કે "પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી
અહિંસા શ્રી સિદ્ધાતે ભાખ્યુ, જ્ઞાનને વદો જ્ઞાન મ નિંદો,
જ્ઞાનીએ શિવસુખ ચાખીયુ રે ભવિકા" સારાશ કે ચરાચર
સસારમા અનતાનત જીવો, તેના પ્રદેશો, ગુણો તથા પર્યાયોનુ
જ્ઞાન પ્રથમ થવુ જોઈએ ત્યાર પછી તે જ્ઞાન શ્રદ્ધામા ઉતારવુ
અને આચરણમા લાવવુ તેનુ નામ આત્મકલ્યાણ છે જૈન

શાસ્ત્રને જીવોની ઉત્પતિનુ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ જ્ઞાન મળ આપ્યુ છે, માટે કોઇપણ જીવની હત્યા ન થવા પામે તે ચારિત્ર છે, જેના બે પ્રકાર છે

(૧) સર્વવિરતિ ચારિત્ર, (૨) દેશવિરતિ ચારિ જેનુ સક્ષેપ અને વિસ્તારથી વર્ણન ૧-૨-૩ ભાગમા કરા આવ્યુ છે પ્રસ્તુત પ્રશ્નમા સર્વવિરતિ ચારિત્રની વાત હોવા તેવો મોક્ષેચ્છુ મુનિ થયેલા અપરાધોને, અતિચારોને, ભૂલે પોતાના ગુરૂ પાસે શા માટે છુપાવશે ? આલોચના કરવ અને પ્રાયશ્ચિત લેવામા શિથિલ પણ શી રીતે બનશે ! સા શરમ કે સકોચ રાખ્યા વિના તે પુણ્યશાળી મુનિરાજ પ્રા શ્ચિત લેવાવાળા હોય છે

નોધ –રાજા મહારાજા યાવત્ ભરત, સગર સનત્કુ જેવા ચક્રવર્તીઓ સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક છ ખડનુ રાજ્ય તથા ૬૪ હજાર સ્ત્રીઓની માયાને લાત મારીને પણ ચ ગ્રહણ કરે છે શાલીભદ્ર જેવા, અતૂટ લક્ષ્મી વૈભવને છ ૩૨ પદ્મિની સ્ત્રીઓને ઠોકર મારી ચારિત્ર લે છે અને કલ્યાણ સાધે છે વિજયશેઠ અને વિજયાશેઠાણી જે શ્રીમ પુત્ર હતા શારીરિક શક્તિમ પણ હતા, ઘરમા મેવા, મિષ્ટ ખાનારા હતા છતા આજીવન એટલે પરણ્યા પછીની પહેલી રાતથી જ અખડ નૈષ્ઠિક અને સર્વથા અદ્વિતીય બ્રહ્મચર્ય (ચારિત્રધર્મ)ને પાળવા માટે સમર્થ બની શક્યા છે

રાજીમતી-ચદનબાળા જેવી રાજકુમારિકાઓ કામદેવ સપૂર્ણ નશાને ઉતારીને દીક્ષિત થઇ છે સારાશ કે જ્ઞાનપૂર્વક વૈરાગ્યમય બનીને દીક્ષા સ્વીકારનારા ૨ કથી રાજા સુધીના અસખ્ય કથાનકો શાસ્ત્રમા સગ્રહાયેલા છે

ઇચ્છાકારથી કરવામા આવે છે સાધકને જ્યારે પાપભીરુ
પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તે સાધક પોતાના કરેલા, કરાવેલા
અનુમોદેલા પાપોના વિમોચન માટે કોઈની પણ બળજ
વિના પોતે જ તૈયાર થાય છે અને ગુરુને કહે છે કે હે પ્ર
હુ આપશ્રીને વદન કરવા ઇચ્છુ છુ, હુ પ્રતિક્રમણ કરવ
ઇચ્છાવાળો છુ આપશ્રી મને આજ્ઞા આપો (સદિસહ)"
હુ મારા પાપોનુ પ્રતિક્રમણ કરૂ અને ભવભવાન્તરમા
મને જૈન શાસનની પ્રાપ્તિ થાય, મારૂ સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ
તે માટે અરિહત પરમાત્માઓને હુ વન્દન કરવા ઇચ્છુ
માટે આપશ્રી આજ્ઞા આપો અને હુ દૈવવ દનાદિક
અનુષ્ઠાનો કરનારો બનુ સસારના પ્રત્યેક માનવને સવ
પરન્તુ કાર્ય ચોક્કસ કરવાનુ જ હોય છે પછી ચાહે ફરજ
કરો કે મરજીયાત કરો આપણે અનુભવીએ છીએ કે ફરજ
કાર્યા કરવામા પણ કોઈકવાર દ્રવ્ય, ઇજ્જત કે માનમરતબા
પ્રાપ્તિ થાય છે તો મરજીયાત કાર્યો કરવામા આ
અને પરભવનો પણ લાભ કેમ ન થાય? પોતાના પુત્ર
ભરણપોષણ માટે જ્યારે માનવ મરજીયાત પરસેવો ઉ
તો કરાયેલા પાપોનુ નિકદન કાઢવા માટે શા માટે
ન ઉતારવો? સારાશ કે ધાર્મિક કાર્યોને પણ મરજીયાત
જેથી તે અનુષ્ઠાનો આપણને ફાયદાકારક બનશે, અ
શુદ્ધિ થશે ગુરુઓનો આશીર્વાદ મળશે અને પરમાત
અરિહતદેવની, તથા તેમના શાસનની ભવોભવમા
થશે, જે ઉત્તમમા ઉત્તમ લાભ છે અ યથા તે
ફરજીયાત કરવા ગયા તો પ્રતિક્રમણમા ઉંઘ આવશે,
હાથમાથી પડી જશે, ભણવામા બગાસા આવશે, સ્વ
પ્રેમ મરી જશે અને પરિણામે ગુરુઓના આશીર્વાદથી
માઇલ દૂર રહેવાનુ ભાગ્યમા લખાશે

(૭) મિથ્યાકાર સમાચારી :—[illegible] કે પરંતુ કાય [illegible] [illegible] થઈ [illegible] હોય [illegible] જોઈને [illegible] છે... [illegible] નિમિત્ત [illegible] [illegible] આ પ્રમાણે મિચ્છામિ દુક્કડં દેવાની [illegible] ગુરુની કે નાના મોટા મુનિઓની [illegible] [illegible] પૂર્વક [illegible] માટે [illegible] બોલવા [illegible] [illegible] બીજા [illegible] વારંવાર [illegible] પ્રયોગ કર્યો [illegible] [illegible] પણ [illegible] હોવાથી [illegible] [illegible] અથવા [illegible] હોવાના [illegible] [illegible] પણ [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible]

(૮) [illegible] સમાચારી [illegible] [illegible]

(૯) [illegible] [illegible]

(૧૦) [illegible]

(૧૧ [illegible]

આ પ્રમાણે કોઈપણ કામ કરતા પહેલા ગુરુને, આચાર્ય અથવા બન્નેની હાજરી ન હોય ત્યારે બીજા વડીલ મુ પૂછીને કામ કરવુ

(૭) પ્રતિપૃચ્છના સમાચારી –અમુક કાર્યને માટે ગુ પહેલા મનાઈ ફરમાવી, પરંતુ અગત્યનુ કામ હોય ત્યારે ફ ગુરુજીને પૂછવુ અને તેમની રજા મેળવ્યા પછી કાર્યનો પ્ર કરવો મતલબ કે ગુરુને પૂછયા વિના કઈપણ ન કરવુ

(૮) છેદના સમાચારી –ગોચરી આપણે લઈ હોય, તેના માટે બીજા મુનિરાજોને આમ ત્રણ આપવુ આગ્રહપૂર્વક કહેવુ કે 'આપશ્રી અમને લાભ આપો'

(૯) નિમંત્રણ સમાચારી -ગોચરી જતા પહેલા મુનિઓને પૂછવુ કે 'આપશ્રીને માટે ગોચરી લાવુ'

(૧૦) ઉપસંપત્ સમાચારી –પોતાના જ્ઞાન, દર્શ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે, વૃદ્ધિ માટે અને શુદ્ધિ માટે આચાર્ય પાસે રહેવુ પડે તો રહેવુ અને તેમની આજ્ઞા તે ઉપસંપત્-ઉપસંપદા સમાચારી છે

પ્રાયશ્ચિત કેટલા પ્રકારે કહેવાયુ છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે હે ગૌતમ! મારા શાસન પ્રાયશ્ચિત દશ પ્રકારનુ છે થયેલા પાપકર્મોનો નાશ કર્મમેલથી મલિન આત્માને પવિત્ર કરે, કરાયેલા અપરાધ શુદ્ધિ કરાવે તે પ્રાયશ્ચિત કહેવાય છે જે આત્માને પવિત્ર કરાવનાર આભ્યતર તપનો પહેલો ભેદ છે આત્મામા અનિવૃત્તિકરણ રૂપ સર્વથા અભૂતપૂર્વ શક્તિ આવે છે, સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને વિજળીનુ બટન દબાવ

જેમ અંધકારના તામસ પુદ્ગલો તૈજસ-પ્રકાશ કરનારા બની જાય છે તેવી રીતે આત્મામા રહેલુ મિથ્યાજ્ઞાન પણ આખના પલકારે સમ્યગ્જ્ઞાનમા પરિણત થાય છે તે સમયે યદિ આસન્ન ભવ્યતાનો પરિપાક થઈ ગયેલો હશે તો કરેલા કે કરાવેલા પાપોથી ખિન્ન થયેલો જીવાત્મા તે પાપોની શુદ્ધિને માટે તૈયાર થશે અને જેમ જેમ ગુરુ સમક્ષ પાપોનુ પ્રકાશન થતુ જશે તેમ તેમ, મોરના અવાજથી જેમ નાગરાજ પણ ફણાને સ કોચીને સ્થાન છોડવા માટે તૈયાર થાય છે, તેમ પાપની વર્ગણાઓ પણ આત્મપ્રદેશથી છુટવા માડશે, કેમકે -પુણ્ય કર્મોનુ પ્રકાશન તો અભવ્ય પુરુષને પણ સુકર છે જ્યારે પાપોનુ પ્રકાશન અને આલોચન કરવુ આસન્ન ભવ્યને છોડીને બીજાને માટે લગભગ સુકર બનતુ નથી સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ પછી ચારિત્રોન્મુખી આત્માના પ ચોપમના પલ્યોપમ જેટલા કર્મો જ્યારે તૂટે છે ત્યારે યાવત્ સર્વ વિરતિ (સમિતિ-ગુપ્તિ ધર્મ) નો સ્વીકાર કરે છે, તેવી પરિસ્થિતિમા તેનો આત્મા પાપોની આલોચના માટે તૈયાર થાય તે સુસ ગત છે

અત્યંત દુરભવી તથા પાપકર્મી આત્માને કરેલા કે કરાવેલા પાપો જ્યારે પાપરૂપે લાગતા જ નથી તો પછી તેમનુ આલોચન કે પ્રાયશ્ચિત તેમના માટે સુકર શી રીતે બનશે ? પાપકર્મ(હિંસા-જૂઠ-ચૌર્ય-મૈથુન અને પરિગ્રહ)મા પૂર્ણ રૂપે મસ્ત બનેલા કેટલાય માનવોને સમ્યગ્જ્ઞાનની એકેય પ્રવૃત્તિ કે સમ્યક્ચારિત્ર સમ્પન્ન મુનિનો સહવાસ પણ ગમવો અશક્ય બને છે કારણ કે તેઓ પાપકર્મોની માયામા એટલા બધા ગળેડુબ થયેલા છે, જેમાથી પાછુ હટવુ તેમના માટે હરહાલતમા પણ સુકર નથી

હવે આપણે પ્રાયશ્ચિત્તના ભેદો જાણીએ

(૧) આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત —પ્રશસ્ત પુરુષાર્થ [illegible]
પ્રાણાતિપાતાદિ પાપોની સર્વવિરતિ સ્વીકાર કરેલા સાધક
આત્મપ્રદેશોમા કર્મોની ૧૪૮ સત્તા સ્થાને પડેલી હોવાના કારણે
ગુરુકુળવાસી સાધકને પણ કોઇક સમયે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
હુમલો થતા જૂદી જૂદી રીતે ઘણા પ્રસંગોમા ભૂલો થઈ
શકવાના રહેલી છે મોહનીય કર્મના હુમલામા આખના પલકારા
જેટલો પણ ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ નકારી શકાતો નથી
તેમ અંતરાયકર્મના કારણે ચલ-વિચલ અવસ્થા પણ સ્વાભ
ભાવિની છે યદ્યપિ તે સાધકનો આત્મા સમ્યગ્દર્શન અને
જ્ઞાનનો પ્રકાશ મેળવેલો છે, માટે પોતાના લીધેલા વ્રતોમાં
કંઈક અને કષાયથી પણ લાગેલા અતિચારોને ગુરુ સમક્ષ
નિવેદન કરશે અને ફરીથી તેમનુ સ્પર્શન ન થાય તેવી રીતે
આત્માનુ સંયમન કરશે તેથી આ પ્રાયશ્ચિત કેવળ આલોચના
પૂરતુ જ હોવાથી આલોચનાર્હ કહેવાય છે

(૨) પ્રતિક્રમણાર્હ પ્રાયશ્ચિત —કેટલાક અતિચારો એવા
પણ હોય છે કે જેમનુ પ્રતિક્રમણ કરવાનુ સર્વથા અનિવાર્ય છે
પ્રતિક્રમણ એટલે પ્રમાદ અને કષાય વશ બનીને સ્વભાવથી
પરભાવમા ગયેલો આત્મા અતિચારોનુ "મિથ્યાદુષ્કૃત" આપે
તથા ફરીથી 'અણાગય પચ્ચક્ખામિ" ભવિષ્યમા ન કરવાની
રીતે દૃઢ નિશ્ચયી બનીને પાપોનુ પ્રતિક્રમણ કરશે

પ્રતિક્રમણ અર્થાત્ સર્વથા અદ્વિતીય, [illegible]
નુષ્ઠાન છે જેમા યમ-નિયમ-આસન-પ્રાણાયામ-પ્રત્યાહાર
ધ્યાન-ધારણા અને સમાધિ આદિ આઠે યોગોનો સીધો
સમાવેશ થઈ જાય છે, કેમકે તે તે યોગોને [illegible]
આત્મા ગીના જીવનમા જે પ્રારબ્ધ કર્મો પડ્યા છે [illegible]
નિરસન કર્યા વિના યોગની સાધના સર્વથા [illegible]

પામશે જેમકે ગમે તેવા યમો સ્વીકાર્યા પછી પણ પ્રારબ્ધ કર્મોના કારણે અતિચારોની સભાવના અનિવાર્ય છે તેવી પરિસ્થિતિમા જો અતિચારોનુ પ્રતિક્રમણ ન હોય તો યમોની ફળશ્રુતિ કેટલી? નિયમોનો અર્થ કેટલો? ગમે તેટલા પૂરક કે ભક કે રેચક રૂપ પ્રાણાયામની સફળતા કઈ? ગુપ્ત અને સૂક્ષ્મ મનથી સેવાયેલા કે સ્મૃતિમા લાવેલા પાપોનુ પ્રતિક્રમણ ન હોય તો બાહ્ય પ્રકારે ઇંદ્રિયોના દમનનો અર્થ શ્યો? એકાદ વિષયમા ચિત્તને સ્થિર ભલે કરો પરન્તુ જ્યારે ગુપ્ત મન વાદરાની જેમ કૂદકા મારશે ત્યારે તમારી ધારણા પુરુવતી રહેશે? કે વાઝણી? આખોને બધ કરીને બેઠા પછી પણ તમારુ સૂક્ષ્મ મન ભોગવેલા ભોગોની સ્મૃતિમા સરકી ગયુ તો બિચારુ ધ્યાન તમને યોગી શી રીતે બનાવશે? અને ધ્યેયનો કઇંક પ્રકાશ મેળવ્યા પછી પણ તમારુ મન બીજા વિષયોના અધકારમા ફસાઈ ગયુ તો તમારી સમાધિ પણ તમને માયામૃષાવાદી ન બનાવે તેની શુ ખાતરી? આ કારણે જ કેવળજ્ઞાનના માલિકોએ પ્રતિક્રમણની યોજના સાર્થક કરી છે આવો પવિત્રયોગ જેને મળી ગયો હોય તેને કુડલીનીની જાગૃતિ કરવાની માથાકૂટ શા માટે કરવાની? પાપોનુ પ્રતિક્રમણ ન હોય તો કદાચિત્ જાગૃત થયેલી કુડલિની તમને અવળે રસ્તે ન લઈ જાય તેની [illegible] કોણ આપશે? માટે પ્રતિક્રમણને છોડી બીજો કોઈ [illegible] યોગ નથી સારાશ કે પ્રતિક્રમણ જ યોગ છે, [illegible] સમાધિ છે, પ્રત્યાહાર છે, યમ તથા નિયમ છે [illegible] પરમાત્મા, જીવને શિવ તથા નરને [illegible] પ્રતિક્રમણ જ છે જે કાટા-કાકરા-રેતી [illegible] સીધો અને સરળ માર્ગ છે કેટલ [illegible] પ્રતિક્રમણથી થાય છે

નોંધ -ચોરી કે બદમાશી પકડાઈ જવાના કારણે જેલ (કારાવાસ)મા રહેલો માણસ બધનમા કહેવાશે અને જ્યારે તેની મુદત પૂર્ણ થશે કે જમાદારોને ખુશ કરશે તો કર સમય પહેલા પણ મુક્ત થઈ શકશે તે પ્રમાણે અનાદિકાળથી જીવાત્મા કર્મોની બેડીમા જકડાયેલો હોવાથી કારાવાસ રૂપ ભયકર સસારમા પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે કેટલીક વાર અગણિત નવા કર્મોને બાધે છે અને થોડા કર્મોને નિર્જરે છે જ્યારે બીજા સમયે વધારે કર્મોને નિર્જરે છે અને થોડા કર્મોને બાધે છે પરતુ તે નિર્જરા સર્વથા કરી શકતો નથી અને જ્યા સુધી કર્મ બેડી તૂટે નહીં ત્યા સુધી મોક્ષ, મુક્તિ કૈવલ્યધામ, આદિ અનત સુખોના ધામને તે મેળવી શકતો નથી તે કારણે સસારના દુખો, રોગો, શોક, સતાપ આદિથી પરેશાન થયેલો જીવ મોક્ષ મેળવવાની ઝખના કરે તે સ્વાભાવિક છે, પરતુ તેના માર્ગની ખબર ન હોય તો ઇષ્ટ સ્થાને કેવી રીતે પહોંચે?

તળાવમા પાણી ગદુ થઈ ગયુ હોય અને તેને ચોખ્ખુ કરવુ કે કરાવવુ હોય તો બે સિવાય ત્રીજો માર્ગ નથી એક તો જે નાળામાથી નવુ પાણી આવતુ હોય તેને બંધ કરાવવા અને જૂના ગદા પાણીને તળાવની બહાર કાઢી નાખવા માટે મશીનનો ઉપયોગ કરાવો, જેથી ઇષ્ટ સિદ્ધિ થતા વાર લાગતી નથી મશીન ગમે તેવુ કિમતી હોય પણ નવા પાણીને રોકવામા ન આવે તો મશીન શુ કરવાનુ? તેવી રીતે આત્માને ચોખ્ખો કે પાવન કરવાનુ જ હોય તો સૌથી પહેલા નવા પાપોને રોકી જવા અને ત્યાગવાને માટે જ પ્રયત્ન કરવો સર્વથા અનિવાર્ય છે ત્યાર પછી દ્રવ્ય અને ભાવ પ્રતિક્રમણથી જૂના પાપોને એક પછી એક દૂર કરતા જાઓ તો મોક્ષનો માર્ગ દૂર નથી

…ાને કાલે કે પરમ દહાડે પણ તેની પ્રાપ્તિમા ૩૩ કરોડ …વા પણ વિઘ્ન કરી શકવા માટે સમર્થ બનવાના નથી

(૩) તદુભયાર્હ પ્રાયશ્ચિત —જીવનના ગુપ્ત ભાગમા …રોક અતિચારો–પાપો–પાપ ભાવનાઓ સત્તા સ્થાન જમાવીને …રેલા હોય છે તેને નાબૂદ કરવા કે કરાવવાને માટે એકલા …તિક્રમણથી કે આલોચનાથી પણ ચાલવાનુ નથી, પરતુ તે … તેની આવશ્યકતા રહેલી છે એટલે કે મોટી પહેલા પાપોની …આલોચના ગુરુ પાસે કરે, પોતાની ભૂલોનો મન–વચન અને …કાયાથી ગુરુ પાસે એકરાર કરે અને પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે …જે સ્થાને તે પાપાનુ 'મિચ્છામિદુક્કડમ્' આપવાનુ હોય ત્યા …ન ચીન પાપોથી હળવો થાય તે મહત્વનું છે

(૪) વિવેકાર્હ પ્રાયશ્ચિત :–વિવેક એટલે ત્યાગ કરવો … મળી પણ ભૂલથી પણ કદાચ આધાકર્મિક આહાર …આવી ગયો હોય તો તેનો ત્યાગ કરવાથી આત્માનો સયમ …થશે અને પાપ પ્રવૃત્તિનો અવરોધ થશે તથા મિળવેલા …અહારાદિનો ત્યાગ કરવાથી આહારાદિ સજ્ઞાઓ મર્યાદામા …આવે [illegible] પણ ઉકૂરના આવશે જે સ્વીકાર્ય …મર્યાદિત છે

(૫) વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત ઉપરના પ્રાયશ્ચિતમા … [illegible]

[illegible]

કરમો બકે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ કષાયોના મૂળમાં ઇન્દ્રિયો રહેલી છે અને તેમના મૂળમાં આહાર સંજ્ઞા, પરિગ્રહ સંજ્ઞા અને ભય સંજ્ઞા કામ કરી રહી છે પરંતુ અરિહંત પરમાત્માની આજ્ઞાના પવિત્ર પ્રતાપથી સમ્યગ્જ્ઞાનની સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ઉપરની ચારે કાબૂમાં આવે છે અને તેમ થતા ઇન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરવી સુગમ રહેશે, ત્યાર પછી કષાય વિજેતા બનવામાં દેરી નહિ

(૩) યોગ પ્રતિસંલીનતા –ઘાતી દ્રવ્યોના બધા વ્યાપાર મન, વચન અને કાયાને અધીન છે, જે યોગના નામે ઓળખાય છે માનવ માત્ર યોગી થવાના, શક્તિઓનો ખજાનો વધારવા આકાશમાં ઉડવાના કે બીજા જીવનું ભલું ભૂંડું કરવા મનસૂબા કરે છે તે માટે સ્મશાનની રાખ ચોળે છે, જાપ ફેરવે છે, તપ કરે છે અને મંત્ર જંત્રનો સહારો પણ લે છે, પરંતુ મન-વચન અને કાયાના વ્યાપારોને મર્યાદામાં લાવ્યા વિના યોગી શી રીતે થવાશે ? માટે જ જૈન શાસન કહે છે કે બેમર્યાદ બનેલા પોતાના મનને, બેકાબૂ બનેલી જીભને, પાપોના માર્ગે પ્રયાણ કરી ચૂકેલા શરીરને મર્યાદામાં લાવ્યા વિના તમારી એકેય પ્રવૃત્તિ તમને ઉર્ધ્વગામી બનાવી શકે તેમ નથી

માનસિક જીવનમાં ગંદા ભાવો, ઇર્ષ્યાપૂર્ણ અધ્યવસાયો સ્વાર્થ-લોભ કે મોહવશ બનીને હિંસક ભાવોની વિદ્યમાનતા મનનો અશુભ યોગ કહેવાય છે અને પવિત્ર તથા કલ્યાણકારી વિચારો સૌ જીવો પ્રત્યેની મૈત્રીભાવના, સ્વાર્થરહિત બનીને દઇને સૌનું ભલું કરવાના ભાવને મનનો શુભયોગ કહેવાય છે આ પ્રમાણે હિંસક ભાષા, ઇર્ષ્યાળુ વચન, સ્વાર્થી ભાષા માયામૃષાવાદનો વ્યવહાર અશુભ વચનયોગ છે અને

...કારી તથા પરિમિત ભાષાનો વ્યવહાર શુભ વચનયોગ છે ...રની ગંદી પ્રવૃત્તિઓ, કામુકી ચેષ્ટાઓ, ઉઠવા-બેસવા, ...ા અને ચાલવામા જીવ હિંસા આદિ વ્યાપાર શરીરના અશુભ ...ગના કારણે બને છે જ્યારે શરીર દ્વારા પરોપકારના કાર્યો ...સનીય તથા મહાપુરૂષોને શોભે તેવા કાર્યો તથા અહિંસા ...ઈ પ્રત્યેની સાવધાનીને શુભ કાયયોગ કહ્યો છે આમાથી ...શુભ યોગોને યોગ પ્રતિસલીનતા નામના તપવડે અવરોધવા ...ને મન-વચન તથા કાયાને શુભ કાર્યો પ્રત્યે જોડવા તે આ ...નો આશય છે

(૪) વિવિક્ત શયનાસન પ્રતિસલીનતા -જે સ્થાનમા ...શુ-પખી તથા નપુસકો રહેતા હોય ત્યા આસન રાખવુ ...હીં, બેસવુ નહીં ઉભા રહેવુ નહીં, કેમકે પશુ-પખીઓ ...વિવેકી છે અને નપુસકો અજ્ઞાન અને મોહકર્મથી ભારી ...ેલા જીવો છે તેમની ગમે ને સમયે અશુભ પ્રવૃત્તિ હોઈ ...કે છે માટે તપોધર્મની આરાધના કરનારાઓએ પોતાનુ મન ...લિન થાય તેવા સ્થાને ન બેસવુ તે આ તપનો આશય છે ...પર પ્રમાણે ચાર ભેદે પ્રતિસલીનતા તપ કહેવાયુ છે જે ...ાહ્ય તપ છે

આભ્યતર તપ -આના નીચે પ્રમાણે છ ભેદ છે

(૧) પ્રાયશ્ચિત -એટલે કે પાપોનુ પ્રાયશ્ચિત કરવુ, જેનુ ...ર્ણન પહેલા કરાઈ ગયુ છે

(૨) વિનય તપ -જૈન શાસનમા વિનય તપ સાત પ્રકારે ...હેવાયુ છે

(1) જ્ઞાન વિનય -એટલે મહાપુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થયેલા ...મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનને વધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો, તેનુ

બહુમાન કરવું. સમ્યગ્જ્ઞાની તથા જ્ઞાનીની પ્રશંસા, [illegible] વૈયાવચ્ચ કરવા જૈન તત્ત્વોના મર્મને જાણવા તથા બીજાને [illegible] સાહિત્યમાં આ માનો પુરુષાર્થ કામ કરે છે માટે જ્ઞાનની આશાતના ટાળી રાખવી જોઈએ

(2) દર્શન વિનય :- અરિહંત પરમાત્મા, તેમની મૂર્તિ પંચ મહાવ્રતધારી સાધુ સાધ્વી, તપસ્વી તથા જ્ઞાનીઓ [illegible] વાથી સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિ થાય છે નિષ્કાંક્ષ [illegible] વૈકારિક ભાવોની અનુત્પત્તિ તથા વૈર-ઝેર તથા ઈર્ષ્યાદિ [illegible] માનવોના સદ્ભાવનો ત્યાગ કરવાથી દર્શનની વૃદ્ધિ થ[illegible] અને નમુત્થુણં - નાગરસાદિ સૂત્રોને ભાવપૂર્વક વારંવાર [illegible] સમ્યગ્દર્શનની શુદ્ધિ થાય છે

આત્મિક શ્રદ્ધાપૂર્વક નવું ભણવાથી, ભણેલાને [illegible] વાથી, ગુરુઓના વ્યાખ્યાનો સાંભળવાથી તથા નવતત્ત્વ[illegible] કરે તેવા પુસ્તકોનો સ્વાધ્યાય કરવાથી સમ્યગ્જ્ઞાન વ[illegible] જેથી સમ્યગ્દર્શનની વિશેષ પ્રકારે શુદ્ધિ થાય છે તેના [illegible] વૃદ્ધિ પામતા કે પામેલા શ્રુતજ્ઞાનથી જીવ માત્રને પા[illegible] ત્યાગની ભાવના રૂપ સમ્યક્ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે [illegible] કર્મકલેશોથી પરિપૂર્ણ સંસારનો માર્ગ ટૂંકો થાય છે [illegible] મુક્તિનો માર્ગ હસ્તગત થાય છે માટે એકાગ્ર ચિત્ત[illegible] થઈને અરિહંતોનું દ્રવ્ય તથા ભાવપૂજન કરવું, દેવવાદ[illegible] શુદ્ધાનુષ્ઠાનમાં મન-વચન તથા કાયાને જોડી દેવા જેથી [illegible] આત્માઓના ગુણાનુવાદ કરતા તમે પોતે જ ગુણી બનશો, [illegible] અને પૂજ્ય બનશો અને 'નમો અરિહંતાણં' [illegible] કરવાની યોગ્યતાવાળા થશો.

(3) ચારિત્ર વિનય -નવા પાપોને, પાપ ભાવનાને [illegible]

[illegible]ત ધ્યાન-રૌદ્રધ્યાનને રોકાવી દેનાર સમ્યક્ચારિત્ર છે જે [illegible] વિરતિ અને દેશવિરતિ રૂપે બે પ્રકારનું છે મહાપુણ્યોદયે [illegible] જબરદસ્ત પુરુષાર્થબળે મેળવેલા ચારિત્રને શુદ્ધ કરવાના [illegible]વ રાખવા, કદાચ અતિચાર લાગી જાય તો પ્રતિક્રમણથી [illegible] ને શુદ્ધ કરવા તે ચારિત્રવિનય છે તથા શ્રાવકના ૨૭ [illegible]ણો, માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણો, બાર વ્રતો કે મહાવ્રતોને [illegible]કારવા માટે તૈયાર રહેવું અને યથાશક્ય તેને પાળવામાં [illegible]બરદી થવું તે મધ્યમમાર્ગ છે

(૪) મનોવિનય –આત્મા ચૈતન્ય સ્વરૂપી છે અને [illegible]ન પૌદ્ગલિક એટલે પુદ્ગલોનું બનેલું અને તેમાં પોષાયેલું [illegible] કર્મોના પુદ્ગલો ૧૮ પાપસ્થાનકોના પુદ્ગલો [illegible] ધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના પુદ્ગલો તરફ તેનું આકર્ષણ [illegible] છે. તેમાં રાચ્યું માચ્યું રહે તે સ્વાભાવિક છે જે કર્મો કે યોને [illegible]ધારે છ અને ઉપશમને દુ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિ થયા પછી પૌદ્ગલિક [illegible]નું જોર કમજોર પડે છે અને સાધક મનની ગુલામીગી[illegible] કરી પોતાના આત્મભાવમાં સ્થિર બને [illegible] ત્યારે જ [illegible] ઉત્તમ અરિહંતોનું શાસન [illegible] છે અને જેમ [illegible] શાસન પ્રત્યે રાગ વધે છે તેમ તેમ મનના તે [illegible] [illegible] [illegible], માટે મનને શુદ્ધ કરવા માટે અનિત્યાદિ બાર ભાવના [illegible] મૈત્રી પ્રમોદ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ચિંતન કરવું અને જ્યારે મન [illegible] [illegible] કરે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અથવા ગુરુદેવના [illegible]

(5) રસનવિજય —૮૪ લાખ જીવાયોનીમા પર દ
જીવાયોનિના જીવોને જીભ ઇન્દ્રિય હોતી જ નથી માટે
ભાષાના વ્યવહારનો પ્રસગ રહેતો નથી કેવળ ૩ર દ
જીવયોનિના જીવોને જીભ ઇન્દ્રિય મળેલી હોય છે તેમ
બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને તિર્યંચ પંચે
જીવો જે ૧૦ લાખ જીવાયોનિમા જન્મે છે, તેમને મ
જીભ પણ શા કામની? ગાય, ભેસ, હાથી, સિંહ
આદિ જીવો ગમે તેવા તાકાતવાળા હોવે પણ ભાષાનો વ્ય
તેમના ભાગ્યમા છે જ નહિ શેષ રર લાખ જીવાયોની
૪ લાખ દેવના અને ચાર લાખ નારકોને મળેલી જી
ઉપયોગ આપણા મૃત્યુલોકના સસાર માટે શા કામ
ત્યાર કેવળ ૧૪ લાખ મનુષ્યોને મળેલી જીભ ઇન્દ્રિ
દ્વારા સસારને નરકના કુડ જેવો પણ બનાવી શકાય
અને અમૃતકુડનુ પણ સર્જન કરી શકાય છે આ બધી નિ
માનવાવતારને મેળવેલા ભાગ્યશાળીએ કરવાનો છે
આખાય સસારમા વૈરઝેરની આગ લગાડવાને માટે સ્પર્શેન્દ્રિ
નાકઇન્દ્રિય, આખ ઇન્દ્રિય કે કાન ઇન્દ્રિય સર્વથા અકિંચિત્
છે માટે જ સસારનુ સર્જન અને નાશ કેવળ જીભ ઇન્દ્રિ
ઉપર જ નિર્ભર છે તેથી સ્પર્શ, કાન અને નાક ઇન્દ્રિય
વિનાની છે આખ ઇન્દ્રિય ઉપર કેવળ પાપણનો એક જ
છે, જ્યારે જીભ ઇન્દ્રિયને માટે દાતની બત્રીસી અને હ
બે જેલ (કારાવાસ) છે કુદરત પણ કેવી કાટાબાજ છે
જીભ ઇન્દ્રિયને જેલ વિનાની રહેવા દીધી નથી, માટે દેવદુ
મનુષ્યાવતાર મેળવ્યા પછી પોતાની જીભ દ્વારા કરાતો
વ્યવહાર જૈન શાસનના, અહિંસા ધર્મના, સયમના,
પ્રચારમા કરવો, તેમના માટે સારી ભાષા વાપરવી અને

ક્રમશઃ ધર્મ કરીને પણ જનતાને દેવ-ગુરુ અને ધર્મના રાગી બનાવવા.

(6) કાલવિનય —અહો રાત્રિના ૨૪ કલાકમાંથી બે કલાકનો સમય પણ ધર્મની આરાધનામાં, સદ્ધર્મની ગવેષણામાં, સદાચરણના પાલનમાં અને તેના પ્રચારમાં તથા સમાજ તથા ધર્મની સભામાં પસાર કરવો તેમજ ધર્માનુષ્ઠાનો પ્રમાદ વિનાના કરવા તે કાલવિનય છે. આનાથી પાપથી બચાય, [illegible] ધર્માદિ, સંયમિત થશે.

(7) લોકોપચાર વિનય —વ્યવહારની સાવધાનીમાં [illegible] કરુણા અને મૈત્રીની ભાવના જળવાઈ રહે તે માટે વડીલોનું બહુમાન, માતાપિતાનું સન્માન, આડોશી-પાડોશી સાથે ભદ્ર [illegible] અહિંસક વ્યવહાર તથા સગા સ્નેહીઓ સાથે સારા [illegible] પવિત્ર વ્યવહાર રાખવા તે લોકોપચાર વિનય છે.

[illegible] અને પ્રકારના વિનય માટે ભગવતી સૂત્રમાં [illegible] કહ્યું છે તે અત્રે દેવું [illegible] હિતાવહ છે.

સૂત્રાનુસારે સાત પ્રકારનો વિનય :-

(૧) જ્ઞાન વિનય :- મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાનનું બહુમાનપૂર્વક વિનય કરવો [illegible]

વિના લાભ નેહાં આપની શક્તિ કે પરિસ્થિતિ તેવા પ્રકારની હોય તો ભાગાના સ્તવનો સજ્ઝાયો અને સ્તુતિઓ યાદ કરી તથા સામાયિક દરમિયાન સ્વાધ્યાય કરવો તે જ્ઞાન વિનય છે

(૨) દર્શન વિનય -બે પ્રકારે છે (૧) શુશ્રૂષણા વિનય (૨) અનાશાતના વિનય પહેલો વિનય અનેક પ્રકારે છે જેમકે -

सक्कारेइ -જ્ઞાનીઓનો સત્કાર કરવો, બહુમાન કરવું તેમની સેવા કરવી

सम्माणइ -શુદ્ધ આહાર- પાણી-વસ્ત્ર અને ઔષધ આદિથી ગુરુઓનુ સન્માન કરવુ ઇત્યાદિક વિષય ત્રીજા ભાગમાં કહેવાઈ ગયો છે

બીજો ભેદ અનત્યાશાતના છે, જેના ૪૫ ભેદ છે જે કર્મમા આશાતના નથી તેને અનત્યાશાતના કહેવાય છે

અરિહંત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર મુનિ, આચાર્યના સમુદાયરૂપ કુળ પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક સાધુઓના સમૂહ, ચતુર્વિધ સંઘ, જેનાથી આત્માની તથા પરમાત્માની સાધના થાય તે સત્ક્રિયાની, એક સમાચારીવાળા સાધુઓ મતિજ્ઞાનાદિ પાચ જ્ઞાનની, અરિહંતે પ્રરૂપેલા ધર્મની આ પ્રમાણે ઉપરના ૧૫ પદોની મન-વચન તથા કાયાથી આશાતના થવા દેવી નહીં કદાચ એવુ બને કે કોઇ ભાગ્યશાળી પોતાના ઘરમા કે દુકાનમા બેઠાને કહે કે-ઉપરના ૧૫ ભેદને હું શ્રદ્ધાથી માનુ છુ એટલે કે તેઓ પ્રત્યે મને શ્રદ્ધા છે પણ ભગવતી સૂત્ર કહે છે કે એકલી શ્રદ્ધા રાખ્યે કામ ચાલતું નથી પરંતુ તેમની બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી, ઉપાસના કરવી

...ંત્ અરિહંતોના ચૈત્યોમા જવુ, દર્શન-વંદન પૂજાદિ કરવા, ...ાર્ય ઉપાધ્યાય, સ્થવિરાદિ મુનિઓના ચરણોમા જવુ ...ની દ્રવ્યથી અને ભાવથી ભક્તિ કરવી, ધર્મનો પ્રચાર જે ...ે થાય તે પ્રમાણે દ્રવ્યાદિનો વ્યય કરવો, મતિજ્ઞાનાદિ ...ોને વધારવા માટે પ્રયત્નો કરવારૂપ ભક્તિના બીજા ...૫ ભેદ થયા અને તેમની ભક્તિ કરી લીધા પછી તેમા ...તથી માનશો નહીં પરંતુ મંદિરથી કે ઉપાશ્રયથી બહાર ...વો ત્યારે અરિહંતની ગુરુઓની તથા પ્રવચન આદિની ...શંસા, ગુણગાન કરતા કરતા સમય પસાર કરવો, એટલે કે ...ાન પર બેઠા હોઇએ તે સમયે પણ અરિહંતોના ધર્મની ...શંસા કરવી, તેમના માટે સારા શબ્દો બોલવા અને દુકાન ...મેથી પરમાત્માનો વરઘોડો કે ગુરુ મહારાજનુ સામૈયુ થતુ ...ય તો ૧૦-૧૫ પગલા સુધી પણ તેમા સમ્મિલિત થવુ તે ...૫ ભેદ થયા આ પ્રમાણે ૧૫+૧૫+૧૫=૪૫ ભેદે અનત્યા ...ાનના નામનો વિનય જાણવો

(૩) ચારિત્ર વિનય -સામાયિકાદિ પાચે સમ્યક્ચારિત્ર ...ે સદ્ભાવ રાખવો આપણુ જીવન પવિત્ર, સરળ, સમતા ...ાન અને દયાદાનમય બનવા પામે તે માટે પ્રયત્ન કરવો. ...ાપનો ત્યાગ કરી સમતાભાવનો અભ્યાસ કરવો અને ...ારવા તે ચારિત્ર વિનય છે

(૪-૫-૬) મનોવિનય-વચન વિનય અને કાયવિનય - પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત રૂપે મનોવિનય બે પ્રકારનો કહ્યા ...તેમા પ્રશસ્તના સાત ભેદ નીચે લખ્યા પ્રમાણે જાણવા

(૧) अपावए :-મનને પાપ રહિત બનાવવુ, પાપ ભ... ...થી મનને બચાવવુ, યાદ કરવા માટે ઉપસ્થિત થયેલા કે ...ઉદય થયેલા પાપોની સ્મૃતિ ન કરવી

વિના લાભ હોય આપની શક્તિ કે પરિસ્થિતિ તેવા પ્રકારની ન હોય તો ભાષાના સ્તવનો સજ્ઝાયો અને સ્તુતિઓ યાદ કરી તથા સામાયિક દરમિયાન સ્વાધ્યાય કરવો તે જ્ઞાન વિનય છે

(૨) દર્શન વિનય -બે પ્રકારે છે (૧) શુશ્રૂષા વિનય (૨) અનત્યાશાતના વિનય પહેલો વિનય અનેક પ્રકારનો છે જેમકે -

સક્કારેઇ -જ્ઞાનીઓનો સત્કાર કરવો, બહુમાન કરવુ તેમની સેવા કરવી

સમ્માણેઇ -શુદ્ધ આહાર-પાણી-વસ્ત્ર અને ઔષધ આદિથી ગુરુઓનુ સન્માન કરવુ ઇત્યાદિક વિષય ત્રીજા ભાગમા વર્ણવાઈ ગયો છે

બીજો ભેદ અનત્યાશાતના છે, જેના ૪૫ ભેદ છે જે કર્મમા આશાતના નથી તેને અનત્યાશાતના કહેવાય છે

અરિહત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર મુનિ, આચાર્યના સમુદાયરૂપ કુળ પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક સાધુઓનો સમૂહ, ચતુર્વિધ સઘ, જેનાથી આત્માની તથા પરમાત્માની સાધના થાય તે સત્ક્રિયાની, એક સમાચારીવાળા સાધુની, મતિજ્ઞાનાદિ પાચ જ્ઞાનની, અરિહતે પ્રરૂપેલા ધર્મની આ પ્રમાણે ઉપરના ૧૫ પદોની મન-વચન તથા કાયાથી આશાતના થવા દેવી નહીં કદાચ એવુ બને કે કોઇ ભાગ્યશાળી પોતાના ઘરમા કે દુકાનમા બેસીને કહે કે-ઉપરના ૧૫ લોકોને હું શ્રદ્ધાથી માનુ છુ એટલે કે તેઓ પ્રત્યે મને શ્રદ્ધા છે પણ ભગવતી સૂત્ર કહે છે કે એકલી શ્રદ્ધા રાખ્યે કામ આવતુ નથી પરતુ તેમની બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી, ઉપાસના કરવી

ર્થાત્ અરિહંતોના ચૈત્યોમા જવુ, દર્શન-વદન પૂજાદિ કરવા, ાચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિરાદિ મુનિઓના ચરણોમા જવુ, મની દ્રવ્યથી અને ભાવથી ભક્તિ કરવી, ધર્મનો પ્રચાર જે તે થાય તે પ્રમાણે દ્રવ્યાદિનો વ્યય કરવો, મતિજ્ઞાનાદિ ાનોને વધારવા માટે પ્રયત્નો કરવારૂપ ભક્તિના બીજા ૫ ભેદ થયા અને તેમની ભક્તિ કરી લીધા પછી તેમા ાતિથી માનશો નહીં પરતુ મદિરથી કે ઉપાશ્રયથી બહાર માનો ત્યારે અરિહતની ગુરુઓની તથા પ્રવચન આદિની પ્રશસા, ગુણગાન કરતા કરતા સમય પસાર કરવો, એટલે કે દુકાન પર બેઠા હોઇએ તે સમયે પણ અરિહંતોના ધર્મની પ્રશસા કરવી, તેમના માટે સારા શબ્દો બોલવા અને દુકાન સામેથી પરમાત્માનો વરઘોડો કે ગુરુ મહારાજનુ સામૈયુ થતુ હોય તો ૧૦-૧૫ પગલા સુધી પણ તેમા સમ્મિલિત થવુ તે ૧૫ ભેદ થયા આ પ્રમાણે ૧૫+૧૫+૧૫=૪૫ ભેદે અનત્યા શાતના નામનો વિનય જાણવો

(૩) ચારિત્ર વિનય –સામાયિકાદિ પાચે સમ્યક્ચારિત્ર પ્રત્યે સ્દ્ભાવ રાખનો આપણુ જીવન પવિત્ર, સરળ સમતા પ્રધાન અને દયાદાનમય બનવા પામે તે માટે પ્રયત્ન કરવો કષાયનો ત્યાગ કરી સમતાભાવનો અભ્યાસ કરવો અને વધારવો તે ચારિત્ર વિનય છે

(૪-૫-૬) મનોવિનય-વચોવિનય અને કાયવિનય – પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત રૂપે મનોવિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે તેમા પ્રશસ્તના સાત ભેદ નીચે લખ્યા પ્રમાણે જાણવા

(૧) અપાવએ –મનને પાપરહિત બનાવવુ, પાપ ભાવ નાથી મનને બચાવવુ, ભોગવવા માટે ઉપસ્થિત થયેના કે ભોગવાઈ ગયેલા પાપોની સ્મૃતિ ન કરવી

વિના લાભ લેવો આપણી શક્તિ કે પરિસ્થિતિ તેવા પ્રકારની હોય તો ભાષાના સ્તવનો, સજ્ઝાયો અને સ્તુતિઓ યાદ કરવી તથા સામાયિક દરમિયાન સ્વાધ્યાય કરવો તે જ્ઞાન વિનય છે

(૨) દર્શન વિનય –બે પ્રકારે છે (૧) શુશ્રૂષણા વિનય, (૨) અનત્યાશાતના વિનય પહેલો વિનય અનેક પ્રકારનો છે જેમકે –

सक्कारेइ –જ્ઞાનીઓનો સત્કાર કરવો, બહુમાન કરવુ, તેમની સેવા કરવી

सम्माणेइ –શુદ્ધ આહાર– પાણી–વસ્ત્ર અને ઔષધ આદિથી ગુરુઓનુ સન્માન કરવુ ઇત્યાદિક વિષય ત્રીજા ભાગમા ચર્ચાઈ ગયો છે

બીજો ભેદ અનત્યાશાતના છે, જેના ૪૫ ભેદ છે જે કર્મમ આશાતના નથી તેને અનત્યાશાતના કહેવાય છે

અરિહંત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર મુનિ, એક આચાર્યના સમુદાયરૂપ કુળ પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક સાધુઓના સમૂહ, ચતુર્વિધ સંઘ જેનાથી આત્માની તથા પરમાત્માની સાધના થાય તે ક્રિયાની, એક સમાચારીવાળા સાધુની મતિજ્ઞાનાદિ પાચ જ્ઞાની અરિહંતે પ્રરૂપેલા ધર્મની આ પ્રમાણે ઉપરના ૧૫ પદોની મન–વચન તથા કાયાથી આશાતના થવા દેવી નહીં કરાય એવુ બને કે કોઇ ભાગ્યશાળી પોતાના ઘરમા કે દુકાનમા બેસીને કહે કે–ઉપરના ૧૫ ભેદોને હુ શ્રદ્ધાથી માનુ છુ એટલે કે તેઓ પ્રત્યે મને શ્રદ્ધા છે પરંતુ ભગવતી સૂત્ર કહે છે કે એકલી શ્રદ્ધા રાખ્યે કામ આવતુ નથી પરંતુ તેમની બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી, ઉપાસના કરવી

અર્થાત્ અરિહંતોના ચૈત્યોમા જવુ, દર્શન-વંદન પૂજાદિ કરવા, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, સ્થવિરાદિ મુનિઓના ચરણોમા જવુ, તેમની દ્રવ્યથી અને ભાવથી ભક્તિ કરવી, ધર્મનો પ્રચાર જે રીતે થાય તે પ્રમાણે દ્રવ્યાદિનો વ્યય કરવો, મતિજ્ઞાનાદિ જ્ઞાનોને વધારવા માટે પ્રયત્નો કરવારૂપ ભક્તિના બીજા ૧૫ ભેદ થયા અને તેમની ભક્તિ કરી લીધા પછી તેમા ઇતિશ્રી માનશો નહીં પરતુ મંદિરથી કે ઉપાશ્રયથી બહાર આવો ત્યારે અરિહંતની ગુરુઓની તથા પ્રવચન આદિની પ્રશસા ગુણગાન કરતા કરતા સમય પસાર કરવો, એટલે કે દુકાન પર બેઠા હોઇએ તે સમયે પણ અરિહંતોના ધર્મની પ્રશસા કરવી, તેમના માટે સારા શબ્દો બોલવા અને દુકાન સામેથી પરમાત્માનો વરઘોડો કે ગુરુ મહારાજનુ સામૈયુ થતુ હોય તો ૧૦-૧૫ પગલા સુધી પણ તેમા સમ્મિલિત થવુ તે ૧૫ ભેદ થયા આ પ્રમાણે ૧૫+૧૫+૧૫=૪૫ ભેદે અનત્યા શાતના નામનો વિનય જાણવો

(૩) ચારિત્ર વિનય -સામાયિકાદિ પાચે સમ્યક્ચારિત્ર પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખવો આપણુ જીવન પવિત્ર, સરળ, સમતા પ્રધાન અને દયાદાનમય બનવા પામે તે માટે પ્રયત્ન કરવો કષાયનો ત્યાગ કરી સમતાભાવનો અભ્યાસ કરવો અને વધારવા તે ચારિત્ર વિનય છે

(૪-૫-૬) મનોવિનય-વચોવિનય અને કાયવિનય - પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત રૂપે મનોવિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે તેમા પ્રશસ્તના સાત ભેદ નીચે લખ્યા પ્રમાણે જાણવા

(૧) अपावए -મનને પાપરહિત બનાવવુ, પાપ ભાવ નાથી મનને બચાવવુ, ભોગવવા માટે ઉપસ્થિત થયેલા કે ભોગવાઈ ગયેલા પાપોની સ્મૃતિ ન કરવી

ચતુર્વિધ સંઘ, સમાન સમાચારી આ પ્રમાણે દશે પ્રકારના મુનિઓની સેવા કરવી વૈયાવચ્ચનો બીજો અર્થ છે તેમના ઉપર કોઈક સમયે રોગાદિની, શત્રુ તરફથી, મિથ્યાત્વી તરફની આપત્તિ આવી પડે ત્યારે સંપૂર્ણ શક્તિ લગાડીને તેમને આપત્તિ મુક્ત કરવા તે વૈયાવચ્ચ છે આચાર્યો સમાહિત હશે તો સંઘનુ સંચાલન સારી રીતે કરી શકશે ઉપાધ્યાયો ચિંતા મુક્ત હશે તો સંઘને તથા મુનિઓને ઉત્તમ સ્વાધ્યાયનો લાભ મળશે સ્થવિરો યદિ સારી રીતે ઉપચરિત હશે તો નૂતન મુનિઓ સ્થિર રહેવા પામશે તેમ જ આરાધકોને પોતાની આરાધનામા એકાગ્રતા વધશે તપસ્વીઓ યદિ ખુશમિજાજમા હશે તો તપશ્ચર્યા ધર્મવડે પોતાના આત્માની સાધના કરતા સંઘમા પણ તપશ્ચર્યાનો રંગ લગાડશે ગ્લાન મુનિઓની આરાધનાથી તેઓ આર્તધ્યાન વિનાના થઈને પોતાના સંયમ ધર્મમા સ્થિર રહેશે

નૂતન મુનિઓની ગોચરી-પાણી આદિ વૈયાવચ્ચથી તેઓ સુસમાહિત થશે અને દીક્ષામા આનંદી બનવા પામશે જેથી સંયમમા સ્થૈર્ય વધશે

પોતાના ટોળાના મુનિઓની વૈયાવચ્ચ કરવાથી પરસ્પર સંપ વધશે અને એકબીજાના સહાયક બનશે

અનેક સમુદાયોના મુનિઓની સેવા, ભક્તિ અને વંદન વ્યવહાર કરવાથી આ મારા સાધર્મિક છે, અમે બધાય એક જ મહાવીરના સંતાનો છીએ તેવો ખ્યાલ આવતા જ મૈત્રી ભાવનાનો વિકાસ થશે

ગુણીયલ મુનિઓની પ્રશંસા કરવાનો આનંદ આવશે શરીરના કમજોર મુનિઓ પ્રત્યેની કરૂણાથી તમારો સમ્યક્ત્વ

ભાવ શુદ્ધ બનશે તથા ભોજન વખતે કોઈ મુનિને જોઈ ઉપયોગ રાખવાથી તમે ઘણા કર્મ રૂપી રોગોથી બચી જશો

સમાન ધર્મી એટલે સાધર્મિક મુનિઓ સાથે મૈત્રીભાવ રાખવો સાધર્મિકો પણ આપણી જેમ પંચ મહાવ્રત પાળનારા છે તેમ સમજીને તેમનું બહુમાન કરવું પણ તે ઓછા છે તેમ સમજીને તેમનો તિરસ્કાર, અપમાન કે કોઈક સમયે પણ તેમને ઉતારી પાડવા ન જોઈએ શ્રાવકો પણ અરિહંત ધર્મના ઉપાસક ને અંગે પણ આરાધક છે, માટે તેમનું વૈયાવચ્ચ એટલે ગૃહસ્થ છે તેમ સમજીને તેમને ઉતારી પાડવાથી મહાવીરસ્વામીનું શાસન કમજોર પડશે 'સમ સાર ગુણવંત તણી અનુમોદના કરી" એટલે કે ગુણીજન શ્રાવકોનું અપમાન-તિરસ્કાર તેમના પ્રત્યે અપમાન ભાવ રાખનાર મુનિને અતિચાર લાગે છે અને શ્રાવિકાનું પણ બહુમાન કરવું એટલે કે આ શ્રાવિકા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વ્રત, નિયમ, પચ્ચક્ખાણ કરે છે સાધુ સાધ્વીઓની ભક્તિ કરે છે આ પ્રમાણે ચતુર્વિધ સંઘનું વૈયાવચ્ચ ઉત્તમ ધર્મ છે તથા સમાન સમાચારી મુનિરાજોને જોઈને ખુશ થવું અને યદિ શક્ય હોય તો તેમને ગોચરી-પાણી લાવી આપવા અને ગોચરીના સમયે તેમને પણ સાદર આમંત્રણ આપવું

ઉપર પ્રમાણે દસે પ્રકારના વૈયાવચ્ચની આરાધના મુક્તિને દેનાર છે

સ્વાધ્યાય આભ્યંતર તપ :-

(૧) ગુરુ મુખે શાસ્ત્રો ભણવા તે વાચના સ્વાધ્યાય

(૨) વિસ્મૃત વિષયને વારંવાર પૂછવો તે પ્રતિપૃચ્છના સ્વાધ્યાય.

આ પ્રમાણે હોય છે દેખ બેટા! 'તૂ મારો સુપાત્ર પુત્ર હોય તો મહાવીરસ્વામીના સમવસરણમા પગ મૂકીશ નહીં, તેમની વાણી સાભળીશ નહીં કેમકે મહાવીર એટલે આપણી ખાનદાનીનો પાકો દુશ્મન "

" અરે કાન્તિ! છેલ્લી મારી વાત સાભળી લે, મારા મર્યા પછી બીજો વકીલ કરજે અને તારા કાકાને કારાવાસ ભેગો કરીને જ પજે તેના ઘરનુ પાણી પણ પીવાનુ રાખીશ નહી "

' મરીને નરકમા જાઉં તો ભલે જાઉં નરક અને કબુલ કબુલ, કબુલ નાતવાર કબુલ પણ તારા તો ટાટીયા કાપ્યા વિના નહીં રહુ " ઈત્યાદિ આપણા જીવનના અસખ્ય પ્રસગોથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે રૌદ્રધ્યાન કેટલુ ભયકર છે

(૨) મૃષાનુબધી –મૃષા–હિંસક, ઘાતક ઈર્ષ્યામય, દ્વેષપૂર્ણ, કઠોર, અસુયાત્મક, દ્રોહમયી–ભાષાવ્યવહારવડે પોતાના આત્માને નરકગતિ સાથે અનુબધ કરાવે તે મૃષાનુબધી રૌદ્રધ્યાન છે મૃષા એટલે જૂઠાણુ નરકમા જવાની લાયકાત વાળાઓના જીવન, ખાનપાન વ્યાપાર, વ્યવહાર તથા લેવડ દેવડ આદિ મૃષાવાદપૂર્ણ જ હોય છે, માટે કહેવાયુ છે કે –

" જૂઠ હી લેના, જૂઠ હી દેના, જૂઠ હી ભોજન જૂઠ ચબેના,
બોલ હી મધુર વચન જિમ મોરા, ખાઈ મહાદિ હૃદય કઠોરા "

(તુલસી દાસ)

મૃષાવાદીઓના જીવન મયૂર જેવા હોય છે જે બહારથી મીઠા સુદર લાગે તેવા અને પ્રસગ આવે કાતીલ ઝેર જેવા હોય છે શકુન શાસ્ત્રી કહે છે કે નાચતો મોર સામે મળે તો લક્ષ્મી, સુખ, શાંતિને આપનારો બને છે પણ પણ ભૂલવુ

નથી કેમકે દેવયોનિનુ શરીર માનવ શરીરને સર્વથા પ્રતિકૂળ હોય છે તેમજ માનવ કરતા દેવનુ પુણ્યકર્મ ઘણુ હોવાથી બન્નેનુ પરિણય (લગ્ન) બની શકતુ નથી બેશક ! પૂર્વભવની સયમ આરાધનાના કારણે જબરદસ્ત પુણ્યકર્મને ઉપાર્જિત કરેલા મુનિઓ, મહામુનિઓ, તપસ્વીઓ, ચક્રવર્તિઓ, વાસુદેવો કે બીજા કોઈ ભાગ્યશાળીની સેવામા રાક્ષસ, કિન્નર ભૂત પ્રેત આદિ યોનિના દેવો રહેતા હોય છે, તે બનવા જોગ છે અથવા પૂર્વભવના અત્યધિક વૈરાનુબધથી પ્રેરાઈને કોઈ રાક્ષસ દેવ મનુષ્યને હેરાન પરેશાન કરે તે પણ શકય છે

રાવણ કોણ હતો ?

જૈન શાસનના અનુસારે રાવણ વિદ્યાધર હતો જ, રૂપરૂપનો અવતાર હતો, હજારો પ્રકારની વિદ્યાઓનો સાધક હોવાથી તે વિદ્યાધર કહેવાયો છે અને શ્રાવકધર્મ પરમાર્હત જૈન હોવાથી અહિંસા ધર્મનો મહાન પ્રચારક હતો પોતાની રાજ્યસત્તા દરમ્યાન સેકડો, હજારો યજ્ઞકુંડોને શાન્ત કરાવ્યા હતા કેમકે તે સમયે વેદવિહિતા હિંસા હિંસા ન ભવતિ એટલે કે વેદોના મંત્રોચ્ચારપૂર્વક દેવદેવીઓની સામે સેકડો, હજારોની સખ્યામા ઘોડા, બકરા, પાડા, ગાય, બળદ, કુકડા, આદિ મૂક પ્રાણીઓને તથા બત્રીસ લક્ષણવાળા બાળકોને અગ્નિની વેદી પર ચઢાવવામા અને ક્રૂર રીતે મારી નાખવામા આવતા હતા તેમના માસથી શરીરનો આહાર જેમને પીરસવામા આવતો હતો તેઓ આરામથી તેમનુ ભોજન કરી મસ્ત બનતા હતા ભવભૂતિના ઉત્તર રામચરિત્રમા રામચન્દ્રજીના પુત્ર લવ તથા કુશને જન્મ દેવાનો અવસર હતો ત્યારે વાલ્મીકિ ઋષિને ત્યા બે રત્નો હતા જેમા એક મ મ હારનો હતો અને બીજો ... રત્નો હજારોની સખ્યામા ઋષિઓ, મહર્ષિઓ, તેમના

પુત્રો ઉપરાત બીજા માણસો પણ હતા વસિષ્ઠ આદિ મહર્ષિઓ માસાહારના રસોડાના તથા જનક રાજર્ષિ જેવા શાકાહાર રસોડાના અતિથિ હતા આનાથી આપણે બરાબર જાણી શકીએ છીએ કે આ બધા મૂક પ્રાણીઓ યજ્ઞકુડમા મરાતા હતા તે હિંસક યજ્ઞકુડોને સમજુતિપૂર્વક, તથા બળપૂર્વક રાજા રાવણે બધ કરાવ્યા છે, માટે આવા અહિંસક રાવણ રાજાને રાક્ષસ શી રીતે કહેવાય ? તથાપિ રામાયણમા તથા પુરાણોમા રાવણનુ ચિત્રણ રાક્ષસરૂપે કરાયુ છે

ભારત દેશના ક્રમશ થયેલા નૈતિક અધ પતનમા આ સપ્રદાયવાદો, ધર્મવાદો કે ક્રિયાકાડવાદો પણ મૌલિક કારણ બન્યા છે, તે એક કટુ સત્ય હકીકત છે આ પ્રમાણે ધર્મના નામે, ક્રિયાકાડોના નામે લડતી-ઝઘડતી ભારત દેશની પ્રજા કોઈ કાળે દેશના હિતને માટે પણ ભેગી થઈ શકી નથી, થઈ હોય તો મહા પડિતોના વિરોધના અભિશાપે સગઠિત થઈ નથી આમ લડતી-લડાવતી, ઝઘડતી-ઝઘડાવતી દેશના ચારે આશ્રમો તથા ચારે વર્ણોની જનતા સર્વથા કમજોર થતી ગઈ ફળ સ્વરૂપે ભારતની પ્રજા સુરા (શરાબ) સુદરી (પરસ્ત્રી) અને શિકાર જેવા મહાભયકર વ્યસનોમા સપડાતી ગઈ અને પોતાના હાથે પોતાનુ હીર-નૂર-તેજ-વર્ચસ્વ, યશ અને ઓજના હ્રાસ કરતી ગઈ

ત્યારે રાક્ષસ કોણ ?

આ તથ્યનો યથાર્થ નિર્ણય જૈન ધર્માનુયાયીઓની જેમ અહિંસાધર્મના પ્રેમી, દયાપૂર્ણ, મહાસત તુલસીદાસજીએ પણ પોતાની રામાયણમા કર્યો છે તે આ પ્રમાણે -

જોઇએ છીએ ત્યારે ભગવાનોને પણ ભગેરાટી થયા વિના રહેતી નથી તો પછી દયાદેવીના પૂજારીઓને જીવહિંસા પ્રત્યે નફરત ન આવે તે બને શી રીતે?

માનવના જીવનમા જ્યારે દોષ આવે છે અને વધે છે ત્યારે તે એટલો બધો વ્યાપી બની જાય છે, જેના પરિણામે દેશનુ રમણ કરનારી, તથા જેના શરીરમા ૩૩ કોડ દેવોની સ્થાપના છે તેવી માન્યતાને માનનારી સસ્કૃતિએ ગાયના માસનુ વર્જન પણ કર્યું નથી બ્રાહ્મણ સૂત્રો અને ખાસ કરી ભવભૂતિના ઉત્તર રામચરિત્રમા ચોથો કે પાચમો અધ્યાય જોવાથી ખબર પડશે કે દશરથ રાજાના કુળગુરુ વસિષ્ઠ જેવા મહાસતે પણ ગાયના વાછરડાને 'મૃળા'ની જેમ આરોગ્યો છે

આજથી ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાના ઇન્દ્રભૂતિ અગ્નિભૂતિ જેવા અસખ્ય વિદ્વાનોને ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ વેદમત્રોનો આશ્રય લઇને જ તેમને શકા વિનાના કર્યા છે પરિણામે હિંસાના તાડવનૃત્યથી મુક્ત થયેલા હજારો, લાખો માનવોએ જીવહત્યા, માસાહાર, શરાબપાન, વેશ્યાગમન તથા પરસ્ત્રી ગમનનો સર્વથા ત્યાગ કરીને અહિંસાધર્મના પૂર્ણ આરાધક બન્યા છે અને બીજા ભાગ્યશાળીઓ ગૃહસ્થાશ્રમમા રહીને પણ માસાહાર આદિનો ત્યાગ કરી 'શ્રેયસ્' ધર્મના આરાધક બન્યા છે

રૌદ્રધ્યાન કેવી રીતે ઓળખાય?

આ ધ્યાનનો નિર્ણય કરવા માટે તેના પણ ચાર લક્ષણો બતાવવામાં આવ્યા છે

(૧) ઓસન્ન દોષ –રૌદ્રધ્યાન થવાના ચાર કારણો

લાગેલી પાપકર્મની ધૂળને ખખેરવા માટે દેવ ગુરુ અને ધર્મની આરાધના સિવાય બીજો એકેય માર્ગ નથી લૌકિક અને લોકોત્તર રૂપે દેવના બે ભેદ છે નાગકુમાર, બ્રહ્મદેવ, અસુર, રાક્ષસ, ગન્ધર્વ, કિન્નર, ભૂત, વ્યતર, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ નક્ષત્ર, તારા, ઘંટાકર્ણ, મણિભદ્ર અને ભેરુજી આદિ અસખ્યાત દેવો તથા પદ્માવતી, ચક્રેશ્વરી, અંબા, ચામુંડા કાળી મહાકાળી, કાલિકા, શીતલા બહુચરા, ભવાની આદિ દેવીઓ લૌકીક દેવદેવીઓ છે લોકે મવા લૌકિકા આ ન્યાયે તેમને પણ જન્મમરણના ચોરાશી ફેરા છે ભવભવાતરમા રખડ પટ્ટી છે આ દેવો કોઈ પણ માનવના પાપોને, નાશ કરવા માટે અસમર્થ છે માટે આત્મકલ્યાણને માટે આ દેવો આપણા ઉદ્ધારક બની શકતા નથી જ્યારે લોકોત્તર દેવો તજ્જયાવાપ્ત માહાત્મ્ય એટલે કે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, માયા આદિ જીવનના અતરગ શત્રુઓને સર્વથા નિર્મૂળ કરેલા હોઈને કેવળજ્ઞાનના માલિક બનીને સિદ્ધશિલાને પ્રાપ્ત થયેલા છે આ કારણે જ લોકોત્તર અરિહત પરમાત્માઓ જ માનવને પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે કર્મપિંજરામાથી મુક્ત કરાવી શકે છે

પચ મહાવ્રતોના પાલક, એકેન્દ્રિયાદિ જીવ માત્રના રક્ષક, મન-વચન તથા કાયાથી સસારની પ્રપચલીલાને સયમિત કરનાર, સમિતિ ગુપ્તિ ધર્મના ધારક, મુનિરાજો જીવોને ધર્મ સમજાવી શકે છે અને પળાવી શકે છે તેમજ દયાથી પરિપૂર્ણ-અહિંસા-સયમ અને તપોમય જૈન ધર્મ જ વિષય કષાયને મર્યાદિત કરાવવામા આરાધક માનવને કર્મોથી છુટકારો આપવામા સમર્થ છે આ કારણે ઉપર પ્રમાણેના દેવ, ગુરુ અને ધર્મની સેવના જ માનવને આર્તધ્યાન તથા રૌદ્રધ્યાનથી

બચાવીને ધર્મધ્યાનમા તલ્લીન કરવા માટે પૂર્ણ સમર્થ છે જેના નીચે પ્રમાણે ચાર ભેદ છે

(૧) આજ્ઞા વિચય –કર્માણુઓથી સર્વથા મુક્ત થઈ કેવળજ્ઞાનના માલીક સયોગી તીર્થંકર પરમાત્માઓની આજ્ઞાનુ વિચય એટલે પર્યાલોચન–આલોચન કરવુ તે આજ્ઞાવિચય નામે ધર્મધ્યાનનો પહેલો ભેદ છે માનવ માત્ર મન કરણ, વચ કરણ, કાયકરણ અને કર્મકરણનો માલીક હોવાથી તેના મન, વચન અને કાયા પ્રતિસમયે પ્રવૃત્તિવાળા જ હોય છે પરતુ ધાર્મિકતા (ધર્મમા ચરતીતિ ધાર્મિક) પ્રાપ્ત થયા પછી થોડો વિચાર કરવામા આવે તો તેની પ્રવૃત્તિમાથી ગદાપણ – વૈકારિક, તામસિક અને પૌદ્ગલિક ભાવનો ત્યાગ થઇ શકે છે, કેમકે જ્યા સુધી જીવ, શુદ્ધ–સ્વરૂપી નિરજન–નિરાકાર અવસ્થાને પ્રાપ્ત થતો નથી, ત્યા સુધી સદ્બુદ્ધિ તથા સદ્વિવેક પૂર્વક પોતાની પ્રવૃત્તિને તથા વૃત્તિને શુદ્ધ અને શુભ બનાવે તો સસારના સચાલનમા પણ વાધો આવતો નથી અને ઘણા નિરર્થક પાપોમાથી બચાવ પણ થઇ જાય છે, માટે પ્રતિક્ષણે વિચાર કરવાનો પ્રયાસ કરવો કે મારૂ ખાનપાન, રહેણીકરણી, વ્યાપાર–વ્યવહાર આદિ પ્રવૃત્તિ તીર્થંકરોની આજ્ઞા પ્રમાણે છે ? અથવા નથી ? યદિ નથી તો પ્રયત્નપૂર્વક દેવાધિદેવ તીર્થંકર ભગવતની આજ્ઞા સમજવી અને જીવનમા ઉતારવા માટે જ પ્રયત્નો કરવા આનુ નામ જ 'શ્રેય'ની સાધના છે કેમકે જૈનત્વ પ્રાપ્ત થાય તેનાથી બીજુ શ્રેય કયુ ?

સસારભરના ગમે તેટલા અને તેવા પવિત્ર સદનુષ્ઠાનો હોય તે યદિ તીર્થંકર પરમાત્માની આજ્ઞાથી મુદ્રિત થયેલા હશે તો તે અનુષ્ઠાનોમા પાપતત્ત્વનો પ્રવેશ અટકશે અને

"પાચે ઈન્દ્રિયોના વિષયોમા અત્યાસક્તિ જ મલ મેલ કહેવાય છે માટે મેલ વિનાના થવાનો પ્રયત્ન કરવો મનની શુદ્ધિ છે તેથી ધ્યાનથી પવિત્ર થયેલા જ્ઞાનરૂપી જળમા જે સ્નાન કરશે તે પરમ ગતિ મેળવે છે સ્મૃતિઓ પણ કહે છે કે "બ્રહ્મચારી સદા શુદ્ધિ "

આત્માની શુદ્ધિ માટે શરીરશુદ્ધિ મૌલિક કારણ ન હોવા છતા પણ ગૃહસ્થાશ્રમીને સ્નાન કર્યા વિના ચાલતુ નથી માટે સ્નાન કર્યા પછી અરિહતોનુ પૂજન તથા ધ્યાન કરવુ જોઈએ જેથી સ્નાન સમયે પાણીના જીવોની થયેલી વિરાધના નાશ પામશે અને માનવતાને અહિંસા ધર્મનો રગ લાગશે

(૨) વિપાક વિચય ધર્મધ્યાન—જ્યા સુધી જીવાત્મા શરીરથી સબધિત છે ત્યા સુધી પૂર્વભવમા કરેલા પાપાચરણ અભદ્ર વ્યવહાર માયાચાર તથા મિથ્યાચારના માધ્યમથી રાગ દ્વેષાત્મક ઋણાનુબધન જે જે જીવો સાથે બાધેલા છે તેમનો વિપાક-ફળાદેશ અર્થાત્ કરેલા કર્મોનો ભોગવટો કર્યા વિના છુટકો નથી વિયોગ-દુ ખ-દારિદ્રય-શોક-સતાપ આદિ કરેલા પાપકર્મોનો વિપાક છે, માટે ભોગવ્યા વિના બીજો માર્ગ નથી આવી પરિસ્થિતિમા જ્યારે કર્મોના ફળો ભોગવવાના છે તો પછી સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક સમજદારી અને સહનશીલતા કેળવીને ભોગવવામા જ આત્માનુ કલ્યાણ છે અને ભોગવેલું દુ ખો હળવા થશે, અન્યથા રોના રોતા, રીબાતા રીબાતા તથા ક્રોધ સામે ક્રોધ વૈર સામે વૈર, ભૂડાઈની સામે ભૂડાઈ આદિના અવગુણ રસ્તે ચડ્યા તો જે જીવો આપણા શત્રુ બની આવ્યા છે તેમનો ઋણાનુબધ તૂટશે નહી પણ વધશે અને આવતા ભવોમા પણ માર ખવડાવ્યા વિના રહેવાના નથી

ાડીવારને માટે સમજો કે આ ભવ યદિ ક્રોધ કષાયમા પૂર્ણ કર્યો અને ફળસ્વરૂપે નરકગતિ તિર્યંચ ગતિના હિંસક પશુ-પક્ષીના અવતારમા ગયા તો પાપ કર્મોની માયા એટલી બધી વધી જશે જેથી તે જીવના હજારો-લાખો અવતારો બગડવા પામશે અને મનુષ્યાવતાર દુર્લભતમ બનશે

સર્વે મહાપુરુષોએ, યોગીઓએ તથા શાસ્ત્રોએ મનુષ્ય જન્મને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે જેમા સદ્‌બુદ્ધિ અને સદ્વિવેકની પ્રાપ્તિ સુલભ બનવા પામે છે એકાતમા બેસી થોડો જ વિચાર કરી લેવામા આવે તો માનવ હજારો વિઘ્નો, દુ ખો અને વિયોગો માથી પોતાની સ્વસ્થતા કેળવીને ધર્મધ્યાનના રસ્તે પોતાના મનને, વાળી શકવા માટે સમર્થ બની શકે છે આ કારણે જ ધર્મધ્યાનનો બીજો ભેદ પ્રત્યેક જીવને સમ્યગ્‌જ્ઞાન આપતા કહે છે કે -

ઓ માનવ ! આવી પડેલા દુ ખોમા ધીરજ રાખજે

વિયોગાવસ્થાને પરમાત્માનો આશીર્વાદ માનજે

રોગ અને વ્યાધિમા આત્માનુ ઉત્થાન તથા વિકાસ માનજે

બીજાના કરાયેલા અપમાનમા તારી સહનશક્તિનો વધારો માનજે

કૌટુબિક અને પારસ્પરિક અસ્વસ્થતામા સહિષ્ણુ બનવામા સમ્યગ્‌જ્ઞાનની વૃદ્ધિ માનજે ઉપર પ્રમાણે નિર્ણય કરીને જીવનનુ ઘડતર કરવુ શ્રેયસ્કર છે, જે વિપાક વિચયની ભાવનાને આધીન છે

(૩) અપાય વિચય -જીવન જીવવામા જે અપાયો-

વિરોધો કે વિઘ્નો આવે છે, તેમા રાગદ્વેષ, મોહ, માયા ક્રોધ કે કામ આદિ મૂળ કારણ છે, તેમ સમજીને રાગદ્વેષથી જીવનને બચવવાની ભાવના રાખવી અને પ્રત્યેક પ્રસંગે રાગદ્વેષમા તણાઈ જવા કરતા સરળ અને પવિત્ર માર્ગે રહીએ જેથી મન અને બુદ્ધિનુ સમાધાન થશે, જીવન સ્વસ્થ બનશે. ખરાબ પ્રસંગોમા તમને વધારે હાનિ થશે નહિ અને તમારા જીવનમા સરળતા અને કોમળતા હશે તો સંસારની ગમે તેવી વિકટ સમસ્યાઓથી તમે આબાદ બચી જશો. અન્યથા ગમે તેવા ધમપછાડા પણ તમને મદદ કરી શકશે નહિ, માટે સ્વાર્થી બનવા કરતા પરમાર્થી બનવુ, ક્રોધી બનવા કરતા આનંદી બનવુ જેથી તમે આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનથી બચી શકશો. ધર્મધ્યાનનો આ ત્રીજો ભેદ આપણને સમજણ આપે છે કે માનવ ! ગમે તેવા અને ગમે તેટલા વિઘ્નો આવે તેને ધર્મબુદ્ધિથી સમાધિત કરજે જેથી તારા વિરોધીઓ અને સંસારની મુસીબતો પણ સરળ બનશે. જેની પાસે કંઈક શક્તિ વિદ્યા કે સુવર્ણ હશે તેનો જ વિરોધ કરનારા પગલે પગલે મળી આવશે. પણ રસ્તે ચવનારા ભીખમગા, અનાથ કે રોગિષ્ટનો વિરોધ કરનાર કોઈ હોતા નથી તેમ સમજીને તારૂ જીવન આનંદી, સરળ અને પવિત્ર હશે તો સંસારની વિકટ સમસ્યાઓ પણ સુગમ બનશે. સારાશ કે તારી પવિત્રતા અને સિદ્ધાતનિષ્ઠા બધાને સન્માર્ગે લાવનારી બનશે. આ પ્રમાણે વિરોધની સામે વિરોધ કરવાથી તમારૂ જીવન કડુ બનશે જેથી તમારી બુદ્ધિ, જ્ઞાન અને વિજ્ઞાન પણ મલિન બનશે.

(૪) સંસ્થાન વિચય –સંસારમા રહેલા અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્રો અને પર્વતો આદિનો વિચાર કરવો, જેથી સંસારની અનિત્યતા, અશરણતા, તથા અપાવનતાનો ખ્યાલ આવશે અને

જીવનની બેમર્યાદ, આગમભ્રષ્ટ વિચારણામા સમ્યક્ત્વનો પ્રવેશ થના ઘણા પ્રશ્નો સમાધિત થશે, જે તોફાને ચડેલા આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનને મર્યાદિત કર્યા વિના નહીં રહે

જ્ઞાનાવરણીય કર્મના કારણે જ્ઞાન માત્રામા વિપરીતતા, મિથ્યાત્વિતા કે સશયિતા રહેતી જ હોય છે, જેનાથી પ્રત્યક્ષ દેખાતી વસ્તુઓનો નિર્ણય પણ યથાર્થ થઈ શકતો નથી, તો પછી પરોક્ષ પદાર્થનો નિર્ણય શી રીતે થશે? તેથી પ્રત્યેક પ્રસગને નિર્ણીત કરવા માટે શ્રુતિ(શાસ્ત્ર) યુક્તિ(તર્ક) અને અનુભૂતિ(અનુભવજ્ઞાન) આ ત્રણ માર્ગો છે તે આ પ્રમાણે

(૧) શ્રુતિ એટલે આગમશાસ્ત્રોમા જે લખાયેલુ છે, તેને તેવી રીતે જ માનવુ તે શ્રુતિ છે અહિંસા, સત્ય અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને પરિગ્રહના ત્યાગની અવિશુદ્ધ પ્રરૂપણા કરે તથા ધર્મ, સપ્રદાય આદિના નામે પણ તે પાપોની સેવના કરવા માટે આજ્ઞા ન આપે તે જિનાગમ-જૈનશાસ્ત્ર કહેવાય છે, જેમા નરકભૂમિ, નારક જીવો, દેવભૂમિ, દેવો તથા મનુષ્ય અને તિર્યંચોની પૂર્ણ તથા દ્વીપ-સમુદ્ર પર્વત, નદી, પૃથ્વી, જળ અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિથી વ્યાપ્ત ત્રિલોકીનુ યથાર્થ વર્ણન છે, જેમા પ્રરૂપિત સ્યાદ્વાદ, નયવાદ અને નિક્ષેપવાદ માનવ માત્રને રાગદ્વેષ રહિત બનાવવા માટે પૂર્ણ સમર્થ છે, જેમા ધર્મ, સમાજ, દેવ-દેવી કે પોતાની જીભ લાલસાના કારણે માસાહાર, શરાબપાન જુગાર, પરસ્ત્રીગમન વેશ્યાગમન, શિકાર તથા ચૌર્યકર્મના આચરણ માટે કોઈને એટલે અતિ વિશેષને માટે પણ અપવાદ નથી. તે જૈનાગમ દેવની, તીર્થંકર પરમાત્માના પ્રરૂપક હોવાથી તેમા વર્ણવેલી દ્દષ્ટિઓને સત્યરૂપે માનવી અને જે ન સમજાય તેમા પોતાના અજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનની કમજોરી સમજવી.

[illegible]

તેનું મસ્ત દેવા [illegible] પણ [illegible] નથી [illegible] તેનું [illegible] ઇન્દ્રિયાસક્ત, [illegible] અને [illegible] માનતા જ તે મામને આરોપ છે તે માટે જીવ યા દેવ દેવીઓની ભક્તિ નથી પણ તેમની ક્રૂર મશ્કરી છે જેનાથી આત્માનું મનન થાય, અને આત્મા માટે શુદ્ધ આલંબન બને તે મંત્ર કહેવાય છે, પરંતુ આત્માને જીવહત્યાના પાપથી ભારે તથા મન અને ઇન્દ્રિયોને ભોગાસક્ત બનાવીને દુર્ગતિમાં ધકેલી મારે તે મંત્ર શા કામના?

પ્રત્યક્ષ પદાર્થો પણ એવ [illegible] તર્ક લગાવાથી કંઈ પણ અર્થ સરતો નથી [illegible] મ્ય પરોક્ષ તત્ત્વને તર્ક-અનુમાનથી [illegible] ? માટે જ

[illegible] છે, કેમકે જે [illegible] ... અનુભવ [illegible] ... અનિમિત્ત [illegible] ... અમાન્ય [illegible] ... [illegible] હોય [illegible] ... માટે [illegible] ... અને [illegible] ... [illegible] માટે [illegible]

[illegible]

ધર્મધ્યાનના [illegible] કેટલા છે?

[illegible]

કર્મોથી ભારે બને છે, તથા પુણ્ય કાર્યો વડે શુભ કાર્યોથી ભારે બને છે શુભ કર્મો સોનાની બેડી અને અશુભ કર્મો લોખંડની બેડી જેવા છે જેમા જકડાયેલા આત્માઓ ક્યારેક દેવગતિમા અને ક્યારેક નરકગતિમા, ક્યારેક રૂપના અબાર જેવા રાજા-મહારાજા-શ્રીમત શાહુકારના રૂપમા તો બીજા સમયે ગરીબ દીન, અનાથના અવતારે દુખી બને છે જીવાત્મા જ્યારે સદ્બુદ્ધિ કે દુર્બુદ્ધિના વશમા રહે છે ત્યારે ચારે તરફથી કર્મોની ભરતી થાય છે અને જીવ તેમા લપટાઈ જાય છે અશુભ કર્મોનો ભોગવટો કરતો આત્મા યદિ સદ્બુદ્ધિવાળો હશે તો અશુભ કર્મોના ભોગવવામા પણ શુભ કર્મોનુ ઉપાર્જન કરશે અને શુભ કર્મોના ભોગવટામા યદિ તે આત્મા દુર્બુદ્ધિ વશ હશે તો શુભ કર્મોનુ દેવાળુ કાઢીને ફરીથી પાપકર્મોની ઉપાર્જના કરનારો બનશે

સવરધર્મની પ્રાપ્તિ થયે તે જીવાત્માને શુભાશુભ કર્મો અટકી જાય છે દરવાજો બધ હોય તો કોઈનો પ્રવેશ સુગમ નથી બનતો, તેમ સવર એટલે ઢાકણુ, તેની હાજરીમા અદરનો પદાર્થ બહાર અને બહારનો પદાર્થ અદર આવતો નથી તેની રીતે મહાવ્રત, અણુવ્રત-અષ્ટ પ્રવચન માતા બાર ભાવના આદિથી અશુભ કર્મોનો અવરોધ થતા નવા પાપકર્મો બધાતા નથી

બધ આશ્રવ માત્ર શુભાશુભ કર્મોને ઉપાર્જન કરાવી આપશે, પણ તે કર્મોને આત્મા સાથે દૂધ અને સાકરની જેમ એકાકાર કરવાનુ કામ બધ તત્ત્વનુ છે ઉપાર્જન કરેલા કર્મો જ્યારે ઉદયમા આવશે ત્યારે કયા સ્વભાવે આવશે ? કેટની મર્યાદામા આવશે ? ઉદયકાળમા તીવ્રતા હશે કે મદતા ? કર્મોનો જથ્થો કેટલો હશે ? એક કીડો ઘાસ પૃથ્વીના વધારે

પ્રદેશો રોકશે જ્યારે તેટલા જ વજનનુ સોનુ થોડા પ્રદેશોમા સમાઈ જશે અને પારો તેના કરતા પણ ઓછા પ્રદેશોમા સમાઈ જશે. વજન બધાઓનુ એક સમાન હોવા છતા સૌના પ્રદેશો જુદા જુદા છે, તેવી રીતે કર્મોના પ્રદેશો પણ જાણવા

નિર્જરા એટલે આત્મપ્રદેશો સાથે મિશ્રિત થયેલા શુભાશુભ કર્મોને બાળી નાખે, ખસેડી નાખે તેને નિર્જરા કહેવાય છે સવર તત્વ કેવળ તે તે કર્મોના માગને જ અવરોધે છે જ્યારે નિર્જરા સત્તામા પડેલા કર્મોને સાફ કરવાનુ કામ કરે છે બાળવાનુ કામ અગ્નિનુ છે પાણીનુ નથી તેવી રીતે બાર પ્રકારની તપશ્ચર્યાને અગ્નિની ઉપમા અપાય છે જે કર્મોને બાળીને ખાખ કર છે

મોક્ષ -નિર્જરા તત્વથી જ્યારે પુણ્ય અને પાપના સપૂર્ણ કર્મો ધોવાઈ જાય અને તેમનો એક પણ પરમાણુ આત્મા સાથે ન રહે ત્યારે જીવાત્મા સસારથી મુક્ત થઈને મોક્ષને મેળવનારો બને છે ઉપર પ્રમાણેના નવે તત્વોને શ્રદ્ધાથી માને તથા પાપ, આશ્રવ, બધ અને અજીવનો ત્યાગ કરી પુણ્ય તથા સવર નિર્જરાનો સ્વીકાર નિસર્ગ રુચિને આભારી છે કરવાની રૂચિને નિસર્ગરૂચી કહેવાય છે

(૩) સૂત્રરુચિ -પર જીવોની દયા પાળવા તેમને અભયદાન દેવા પરોપકારાદિ તત્વોને આત્મસાત્ કરવા તેમજ પોતાના આત્માનો વિકાસ થાય તે માટે જૈન સૂત્રોમા કયો વિધિ છે ? જે સૂત્રોથી આત્માનો સત્ય સદાચાર અને સયમ ધર્મ સચવાય તેવા જૈનાગમના સૂત્રોને જાણવાની, ભણવાની, ભણેલા કે જાણેલાને જીવનમા ઉતારવાની રૂચિને સૂત્રરુચિ કહેવાય છે

(૪) અવગાઢરુચિ —દ્વાદશાંગીમાં અતિવિસ્તાર અવગાહન (પ્રવેશ) કરીને જે તત્ત્વોને પ્રાપ્ત કરવાની રુચિ થાય અથવા પંચ મહાવ્રતધારી મુનિઓનું સાંનિધ્ય મેળવીને કે તેમની નિશ્રા સ્વીકારીને તેમની પાસેથી સૂત્રો, અર્થો અને તેના વિધિ આદિની જાણકારી લેવી તે અવગાઢરુચિ કહેવાય છે

ધર્મધ્યાનનું આલંબન શું છે?

આલંબન એટલે ટેકો, જેનાથી પ્રાપ્ત થયેલું ધર્મધ્યાન આત્મામાં સ્થિર રહે તે આલંબન છે સંસારના પ્રત્યેક કાર્યમાં સધવારાની એટલે બીજાના આલંબનની આવશ્યકતા નકારી શકાતી નથી તો પછી ગુણસ્થાનકો એક પછી એક સર કરવા હોય અને પ્રાપ્ત થયેલા ધર્મધ્યાનને ટકાવી રાખવું હોય તે માટે આલંબનની આવશ્યકતા નથી તે શી રીતે કહેવાય ભગવંતે ચાર પ્રકારના આલંબન કહ્યા છે

(૧) વાચના —આત્માની પ્રબળ પુરુષાર્થશક્તિ ક્ષયોપશમની પ્રાપ્તિ થાય છે અને જેમ જેમ તેની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ તેમ ધર્મધ્યાન તરફ આત્માનું પ્રસ્થાન આગળ વધે છે પરન્તુ ભૂલવું ન જોઈએ કે તે ક્ષયોપશમ આત્માની માલિકીનું ન હોવાના કારણે ઉપશમિત થયેલી કર્મપ્રકૃતિઓ ફરીથી પોતાનો ચમત્કાર બતાવી દેવા માટે ગમે ત્યારે પણ સમર્થ છે તે માટે સાધક મહાપુરુષે વારંવાર આગમશાસ્ત્રોનું પરિશીલન એટલે સ્વાધ્યાય કરવો, તેના અર્થોનું મનન કરવું, નિદિધ્યાસન કરવું, કેમકે સાધકને પોતાની સાધના માટે સ્વાધ્યાય જ શ્રેયસ્કર માર્ગ છે

(૨) પરિવર્તના —કંઠસ્થ થયેલા આગમાદિશાસ્ત્રો પ્રકરણાદિ ગ્રંથો, મંગળકારક સ્તોત્રો અને પ્રાયશ્ચિત્ત માટે

ભગેલી ગાથાઓ ની પુન પુન આવૃત્તિ કરવી જેથી તેની વિસ્મૃતિ થવા ન પામે આત્માની શક્તિ વડે પ્રાપ્ત કરેલા ક્ષયોપશમ દ્વારા જે શ્રુતજ્ઞાન મેળવેલુ હોય તેની પ્રમાદવશ વિસ્મૃતિ કરવી તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મબંધનનુ જબરદસ્ત કારણ છે માટે પ્રમાદનો ત્યાગ કરી ગોખેલી ગાથાઓનુ પુનરાવર્તન કરવુ

(૩) પ્રતિપૃચ્છના —આવૃત્તિ કરતા આગમોના અર્થ ચિન્તવનમાં ભૂલ જેવુ દેખાય તો તેમના જ્ઞાતાઓને ફરીફરીથી પૂછવુ જેથી અર્થની સગતિ બની રહેવા પામે

(૪) ધર્મકથા —અજ્ઞાનમા અથડાયેલા, મિથ્યાત્વથી ઘેરાયેલા, કષાયોથી પીડાયેલા વિષય-વાસનામા ફસાયેલા, શરીરની માયામા ભાન ભૂલેલા, અર્થોપાર્જન તથા તેના રક્ષણમા ખરાબ રસ્તે ચડી ગયેલા માનવોને જૈનત્વનુ જીવાદિ તત્ત્વોનુ, વૈરાગ્યના માહાત્મ્યનુ તથા સસારની અસારતાનુ રહસ્ય સમજાવવુ તે ધર્મકથા છે

ધર્મની અનુપ્રેક્ષા કેટલી છે?

આત્માની અપૂર્વ શક્તિ વડે મેળવેલા ધર્મધ્યાનનુ પુન પુન પર્યાલોચન કરવુ એટલે કે જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયાઓમા ચાર પ્રકારની ભાવના ભાવવી તેને અનુપ્રેક્ષા કહેવાય છે સારી રીતે ધોવાયેલા વસ્ત્રને પણ ટીનોપાલ નીલરગ અને ઇસ્ત્રીની આવશ્યકતા રહેતી છે બજારમાથી ખરીદીને લાવેલા શાકમાથી ચપ્પુ વડે અભક્ષ્ય તત્ત્વને દૂર કરીને ઘી-મસાલા આદિનો સસ્કાર કરવો આવશ્યક છે, તેવી રીતે મહાપુણ્યોદયે મેળવેલા ધર્મધ્યાનને ટકાવી રાખવા અને વધારે દેદીપ્યમાન કરવા માટે ચાર ભાવનાઓને જીવનના અણુઅણુમા ઉતારવી અત્યુત્તમ છે તે આ પ્રમાણે છે —

શકતુ નથી અને નવા આવનારા પાપોનો અવરોધ પણ કરી શકતો નથી માટે પ્રસ્તુત આભ્યતર તપના પ્રકરણમા તે ધ્યાન માટેની ચિંતા ન કરતા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછીથી જે ધ્યાન થાય છે તેની આ વાત છે

મિથ્યાત્વીની સત્તામા પડેલા દર્શનમોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મો કરતા સમ્યક્ત્વ સમ્પન્ન આત્મામા રહેલા તે કર્મોની વર્ગણા થોડી હોય છે, કારણ કે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતા જ કર્મોની ઘણી મોટી સત્તા સમાપ્ત થાય છે અને કેવળ કોડાકોડી સાગરોપમ જેટલી જ શેષ રહે છે યદ્યપિ દર્શન મોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ થવાના કારણે તેની તાકાત મિથ્યાત્વીની પાસે રહેલા કર્મો કરતા ઓછી હશે તો પણ દબાયેલો કે દબાઈ ગયેલો કાળો નાગ અવસરે ડખ માર્યા વિના રહેતો નથી, તેવી રીતે ઉપશમિત તે કર્મો પણ સમ્યક્ચારિત્રની શુદ્ધ નદીના પાણીને ડોળાવી મારવા માટે સમર્થ હોવાથી સમ્યક્ચારિત્ર સમ્પન્ન મુનિને પણ કોઈક સમયે દુર્ધ્યાની અને બીજા સમયે સદ્ધ્યાની બનાવવા માટે પૂર્ણ સમર્થ હોય છે

જે સયમી પાસે સ્વાધ્યાયબળ, તપોબળ કે ભાવનાબળ મજબુત નહીં હશે, તેમને ભોગવેલા ભોગોની, ભોગ માટે ઉપસ્થિત ભોગ્યની, પરિગ્રહની, માયાની, સત્તા અને પ્રતિષ્ઠાના મિથ્યા ધ્યાનોની તથા વિષય-કષાય અને વિકથા આદિની માયા કોઈ કાળે ઓછી થવાની નથી માટે તેમનુ ધ્યાન સ્થિર રહેતુ નથી, એકાગ્રતા સધાતી નથી, માયા મરતી નથી, સમતા સધાતી નથી, વિષય કષાય પ્રત્યેનુ વૈરાગ્ય જામતુ નથી અને ઇંદ્રિયોની ગુલામી મટતી નથી આ કારણે જ ધ્યાનના માલીકો પણ જુદા જુદા હોય છે

આર્તધ્યાનના માલિક કોણ ?

જવાબમાં કહેવાયુ છે કે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી પણ જેઓ વ્રત વિનાના હોય તે, અવિરત, વ્રત સ્વીકારેલા દેશ વિરતિધર, મહાવ્રત સ્વીકારેલા પ્રમત સયની અર્થાત્ ચોથે, પાચમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે રહેલા સાધકો આર્તધ્યાનના માલીકો બની શકે છે તથા સમ્યકૃત્વ અને વ્રત વિનાના જીવાત્માઓ આર્તધ્યાની જ છે

સમ્યકૃત્વ પ્રાપ્ત થતા અનતાનુબ ધી કષાયો ભલે ઉપ શમિત ક્ષયોપશમિત કે ક્ષપિત થઈ ગયા હોય તો પણ તેનો નાનો ભાઈ અપ્રત્યાખ્યાન કષાય જેના જીવનમા જોરદાર પડ્યા હોય તે સાધક જાણવા છતા પણ નિરર્થક પાપોનો ત્યાગ કરવા માટે સમર્થ બનતો નથી તેવી સ્થિતિમા તે કષાયના ઉદયકાળે તે સાધકને મનોજ્ઞ પદાર્થોની પ્રાપ્તિની ઈચ્છા, અમનોજ્ઞ પદાર્થોના વિયોગની ઈચ્છા, અસાત વે ના નાશની ઈચ્છા કે નિદાનગ્રસ્ત થવાની ઈચ્છારૂ ૧ આર્તધ્યાન કાયમ રહે તે સ્વાભાવિક છે પર તુ સમ્યકૃત્વના કારણે કોઈક સમયે તે સાધકને શ્રદ્ધા, સ વેગ નિર્વેદ આદિની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે શેષ રહેલા કોડા કોડી સાગરોપમના કર્મોમાથી પ લ્યોપમ જેટલા કર્મોની હાનિ (નાશ) થતા અપ્રત્યાખ્યાન નામનો કષાય ઉપશમિત કે ક્ષયોપશમિત થાય છે, ત્યારે સાધકને નિરર્થક પાપોની નિવૃત્તિ રૂપ દેશ વિરતિ ધર્મનો ઉ ય થાય છે અને શ્રાવકધર્મના બાર વ્રત સ્વીકારે છે તો પણ ત્રીજા ન બરનો પ્રત્યાખ્યાન નામના કષા યનો ઉદય તો ભાગ્યમા રહેલો હોવાથી આર્તધ્યાન થતુ રહે છે આવી સ્થિતિમા પણ કોઈક સમયે ડગમગતો અને કોઈક સમયે સ્વાધ્યાયમા આગળ વધતો સાધક ગૃહસ્થાશ્રમની સ પૂર્ણ માયાને

છોડીને મહાવ્રત સ્વીકારી લે છે, પણ માયા જીવતી ડાકણ વધારે ભૂંડી હોવાથી, યદ્યપિ અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની કષાયોને ભલે તાકાત વિનાના કરી દીધા છે પ્રતિક્ષણ પણ જીવના જાગતા સંજ્વલન કષાય તે સાધકના જીવનમા કઠોરી પૂરેપૂરી કરી રહ્યા હોય છે તેથી તેમને પણ વચ્ચે આર્તધ્યાન ની માયા નકારી શકાતી નથી એટલે કે છઠે ગુણ સ્થાનકે બિરાજમાન હોવા છતા કોઈક સમયે પાતળી મલમલ જીણા ચોલપટ્ટા, કાશ્મીરી પશ્મીનો, સોનાની ફ્રેમના ચશ્મા અને ચાવી દેવામા હાથને પણ પરિશ્રમ દેવો ન પડે તેવા ઘડિયાળ આદિ દ્રવ્યો પ્રત્યે માયાની ઉદીરણા કરવા વડે તે મહાપુરુષ પણ આર્તધ્યાનના માલીક બને છે કે તેમા મૃત્યુ પામવું સ્વાભાવિક છે વિશેષમા એટલું જાણવાનું કે યદિ તે ભાવ સંયમી હશે તો તેમને નિદાન એટલે નિયાણા નામનું આર્તધ્યાન હોતુ નથી, કેમકે નિદાનગ્રસ્તના અને મહાવ્રતિના બારમો કે આઠમો ચંદ્ર છે, તેવી રીતે મહાવ્રત અને રૌદ્રધ્યાન પણ પરસ્પર વિરોધી હોવાથી મહાવ્રતીને રૌદ્રધ્યાન હોતુ નથી

રૌદ્રધ્યાનના માલિક કોણ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે પહેલા કહેલા ચાર પ્રકારના રૌદ્રધ્યાન વિરતિ વિનાના સમ્યક્ત્વીને તથા [illegible] શ્રાવક (ગૃહસ્થ સાધક)ને હોય છે, કેમકે રાધાવેધની સમાન કોઈક સમયે આત્મામા અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્ત કરણ (રૂચિ વિશેષ)નો સંચાર થાય છે અને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓનો ક્ષય થતા ક્ષાયિક-સમ્યક્ત્વ, ઉપશમ થતા ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષયોપશમ થતા ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવા પામે તે ક્રમે આત્મશક્તિના વિકાસ સાધવામા કાતો ગુણસ્થ

...સમર ન મળ્યો હોય અથવા પોતાની તેયારી આગળ વધવા ...ટેની ન હોય ત્યારે સાધક ત્યા ને ત્યા પડ્યો રહે છે તેમ ...ના દેવ, ગુરુ ધર્મને માને છે, પૂજે છે, તેમનો સત્કાર ...ણ કરે છે, તો પણ દેવ, ગુરુની સમાન થવા માટેના તેવા ...તિ સ્વીકારવામા તેને થોડો પણ ઉત્સાહ રહેતો નથી, માટે ...ત વિનાના જીવનમા પાપના માર્ગો બધ ન થવાથી ગમે ...યારે પણ હિંસા, જૂઠ ચોરી અને બદમાશીના પાપો, બેમર્યાદ વિષયવાસના, તથા ક્રોધાદિ કષાયની વાસનામા મસ્ત બનીને ...રૌદ્ર ધ્યાનનો માલીક બનવા માટે તેની પાસે અવકાશ રહેલો ...છે માટે મન વિનાનો માનવ પાપભીરૂતા રહિત હોવાથી પાપવાસનામા રચ્યો પચ્યો રહેતા ગમે ત્યારે પણ રૌદ્રધ્યાનનો ...સ્પર્શ થતા વાર લાગતી નથી

સમ્યક્ત્વપૂર્વક બાર વ્રત લીધા પછી પણ તેના પાલનમા જેવી જોઇએ તેવી જાગૃતિ ન હોવાથી આન્તરિક જીવનમા ...પ્રમાદ, બેદરકારી વધે છે ફળ સ્વરૂપે પોતાના લીધેલા વ્રતોની મર્યાદા, તેના અતિચારોના સેવનમા બેધ્યાન અને સેવાઈ ગયેલા અતિચારોનુ મિચ્છામિ દુક્કડ દેવા જેવી લાયકાત ન રહી હોય ત્યારે તે સાધક, અનતાનુબધી કષાયના ઉપશમ પછી સમ્યક્ત્વ અને અપ્રત્યાખ્યાની કષાયના ઉપશમથી વ્રત ધારી બ યો હતો તે પુન કષાયો તરફ આકર્ષાય છે અને તેવી લેશ્યાઓનુ નિમિત મળતા જ પાછો કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા તથા કાપોત લેશ્યાનો માલીક બને છે ત્યારે રૌદ્રધ્યાનનો માલીક બનતા કોણ રોકી શક્વાનો હતો? પરતુ એટલુ વિશેષ સમજ વાનુ કે મન વિનાના માનવનુ રૌદ્રધ્યાન નરકપ્રદ થશે જ્યારે મનોમા રહેલાનુ રૌદ્રધ્યાન નરક દેવાવાળુ બનતુ નથી

ધર્મધ્યાનના માલીક કોણ કોણ ?

માત્ર આઠ નવ, દશ, અગ્યાર અને બારમે ગુણસ્થાનકે રહેનાર મુનિ વિશેષ જ ધર્મધ્યાનના અધિકારી બનવા પામે છે, કેમકે આર્તધ્યાન તથા રૌદ્રધ્યાનની મર્યાદા છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકે સમાપ્ત થાય છે, માટે સાતમે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ સુલભ બને છે, તથા જ્યાં મોહ તથા કષાય સંપૂર્ણ ઉપશાંત થાય તે અગ્યારમે સંપૂર્ણ ક્ષય થાય તે બારમે ગુણસ્થાનકે પણ ધર્મધ્યાનની વિદ્યમાનતા છે કેમકે અગ્યારમે અને બારમે ગુણઠાણે રહેનાર પુણ્ય પવિત્ર સાધકો યદ્યપિ કેવળજ્ઞાનની મર્યાદામાં આવી ચૂક્યા છે તો પણ હજુ છદ્મસ્થ છે

વિશેષમાં જાણવાનું કે ચોથે પાંચમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે રહેનારા સાધકો યદિ કષાયવૃત્તિ–પ્રવૃત્તિ અને તેના પ્રકારોને સંયમિત કરે તો તેમને પણ ધર્મધ્યાન ની પ્રાપ્તિ થવામાં વાર આવતો નથી અર્થાત્ તે ભાગ્યશાળીઓ પણ ધર્મધ્યાની બની શકે છે મોહકર્મનો ઉપશમ પણ જૈનશાસનને માન્ય હોવાથી સાધક યદિ મોક્ષાભિલાષિણી પુરુષાર્થશક્તિનો વિકાસ સાધે અને સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વકના કષાયોના સહવાસથી દૂર રહે તો ધર્મધ્યાનના માલીક બનવામાં તેમને કષાયથી પણ અંતરાય નડતો નથી, માટે જ અરિહંત પરમાત્માઓનુ શાસન પુરુષાર્થને આધીન છે

શુક્લધ્યાનની દુર્લભતા શા માટે ?

સાધકની સાધના જ્યાં સુધી પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાની ભૂમિકામાં પહોંચતી નથી ત્યાં સુધી શુક્લધ્યાનની પ્રાપ્તિ

શક્ય નથી કષાયની તાકાત વિદ્યમાન હોય અથવા ગમે ત્યારે પણ સાધક કષાયાધીન બની શકતો હોય ત્યારે આ ધ્યાનની ભૂમિકા શી રીતે પ્રાપ્ત થશે ? દશમે ગુણસ્થાનકે કષાયનો અણુ પ્રમાણ જેટલો જ ભાગ વિદ્યમાન હોય તો પણ સાધકને ગમે ત્યારે અતરો ઉત્પન્ન કરી શકે છે, તો પછી જ્યા કષાયોની પ્રચુરતા હોય, ઉદીર્ણા હોય કષાયી આત્માનો સહવાસ ગમતો હોય ત્યા ધર્મધ્યાન પણ દુર્લભ બને છે, તો શુક્લધ્યાનની વાત કયા કરવાની ? આ બધા કારણોને લઈ જેઓ ચરમભવી હોય અને ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ આ અતિમ ગુણસ્થાનકે પહોચી ગયા હોય તે પુણ્યશાળીઓને જ આ ધ્યાન સુલભ બને છે અગ્યારમા અને બારમા ગુણસ્થાનકનો માલિક યદ્યપિ વીતરાગ કહેવાય છે, તો પણ તે છદ્મસ્થ છે, તેમ છતા કષાયો તેમના નિરસ અને અલ્પકાલીન સમયની મર્યાદાવાળા હોવાથી, સર્વથા તાકાત વિનાના હોય છે માટે તે સાધકો જ આ ધ્યાનને સ્વાધીન કરવા માટે પૂર્ણ સમર્થ છે

અત્યારે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને છો ? ભરત-ઐરાવતના એકેય સાધકને આ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ છે જ નહીં, તેથી મોક્ષના દ્વાર પણ તેમના માટે બધ છે કેમકે કેવળજ્ઞાન થયા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ સર્વથા અશક્ય છે અને શુક્લધ્યાનમા પ્રવેશ કર્યા વિના કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વ્યક્તિ વિશેષને માટે પણ હસ્તાલતમા અશક્ય છે આ ધ્યાનને પદ્માસન, ઉત્કટાસન, વીરાસન કે શીર્ષાસનાદિ તથા હીરા-મોતી તથા રૂદ્રાક્ષની માળા કે મત્ર-જાપ-સિદ્ધિથી ભય કરતમ બનેલા વનવગડાનો સીધો સબધ નથી, માટે આ ધ્યાન દુર્લભતમ બને છે

શુક્લધ્યાનના ભેદો કેટલા ?

ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ ! આ ધ્યાન ચાર પ્રકારનુ છે

(૧) પૃથક્ વિતર્ક વિચાર, (૩) સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ,
(૨) એકત્વ વિતર્ક, (૪) વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃત્તિ

શુદ્ધ અને સર્વથા અછેદ સ્ફટિક પાસે લાલ-ગુલાબી કે શ્યામ પદાર્થો અને પડ્યા હોય તો પણ તેમના સહવાસથી તે સ્ફટિક કોઈ કાળે લાલ-ગુલાબી કે શ્યામ બનતું નથી અને લાખો દેવોના પ્રયત્ન વડી પણ તેની સ્વચ્છતા કે શુદ્ધતામાં ફેર પડતો નથી તેવી રીતે શ્રેણીસમ્પન્ન આત્મા કે ચૌદ પૂર્વનો પૂર્ણ જ્ઞાતા પણ તેવા પ્રકારની સ્ટેજ(ભૂમિકા)મા પહોંચી ગયો હોય છે, જ્યા સસારના અનત દ્રવ્યોની તેમના પર્યાયોની એકેય માયા તેમને સ્પર્શતી નથી કષાય મોહના એક એક પરમાણુને સર્વથા નષ્ટ ભ્રષ્ટ કરવાની પૂર્ણ શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી, જેઓએ યથાખ્યાત નામના ચારિત્ર વડે શમ, સવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિકય અને અનુકમ્પાની ચરમ સીમા પ્રાપ્ત કરી લીધી હોય છે પવનના સ્પર્શ વિનાનો દીપક જેમ પૂર્ણ સ્થિર રહે છે, તેવી રીતે પોતાના આત્માની અનત શક્તિ વડે જેઓ આત્મામાં પૂર્ણ સ્થિર થઈ ચૂક્યા હોય છે, તથા કાયાની સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ માયા સર્વથા નાશ પામી ગયા પછી, મન અને વચનની માયા પણ નેસ્ત નાબૂદ થઈ ગઈ હોય, તેવા મહાપુણ્ય-પવિત્ર, પરમારાધ્ય ભાગ્યશાળી જીવો જ શુક્લધ્યાનમા પ્રવેશ કરી શકે છે અને જીવનનું છેલ્લુ અને પવિત્ર લક્ષ્ય જે કેવળજ્ઞાન છે તેને મેળવી મુક્તિના ભોક્તા બનવાના અધિકારી બને છે ઉપરના ચાર ભેદમાથી પહેલાના બે ભેદ કેવળજ્ઞાન માટે અને પછીના બે ભેદ મુક્તિને મેળવી આપનારા છે

ચારે ભેદોનો તાત્પર્યાર્થ

(૧) પૃથક્ત્વ વિતર્ક [illegible] અને
કથાના વડે [illegible] કે [illegible] દ્રવ્યોના [illegible]
માન હોય [illegible] હોય કે [illegible] કે મુક્તાત્માની
અવસ્થા [illegible]
પણ હોય છે [illegible]
ઉપયોગ [illegible]
આગમ [illegible] અને [illegible] ગુણસ્થાને [illegible]
દાખીને [illegible] તે આ રૂપે
આપી [illegible]
મ [illegible] અવશ્ય [illegible] છે અને
જ્યાં સુધી આ વડે [illegible] છે [illegible] તેમાં
શુક્લધ્યાનનો પ્રથમ ભેદ જ રહે છે. [illegible]
થવાને માટે [illegible]
થવા નથી. યદ્યપિ [illegible]
[illegible] હોય તો વડે [illegible] અને [illegible]
પાછો [illegible] હોય છે [illegible]
માલુમ [illegible] મહાત્મા [illegible] નથી
માટે જ તેઓ [illegible] અને વિચાર સહિત હોવાથી અર્થ[illegible]
જન અને યોગમાં પૃથક્રૂપે નિશ્ચલ રહી શકતા નથી

(૨) અર્થ—એટલે ધ્યાનના વિષયભૂત જે દ્રવ્ય હોય છે
તે અર્થ દ્રવ્ય છે અને તે ક્રમાત્મક તથા પર્યાયમાં જ
હોય છે કર્મોનો સમૂળ નાશ કરવા માટે તથા કેવળજ્ઞાનને
પ્રાપ્ત કરવા ઉ ચરમ સીમાએ પહોંચી જવા માટે પૂર્ણરૂપે
અસમર્થ બનેલા હોવા છતાં પણ નિષ્કંપતાના અભાવે તેઓ
દ્રવ્યના ધ્યાનમાંથી બીજા દ્રવ્યના ધ્યાનમાં અને એક
ચિન્તવનમાંથી બીજા પર્યાયના ચિન્તવનમાં
જાતી નથી. તેને અર્થ સંક્રાંતિ

(૨) વ્યંજન એટલે શબ્દ છે, જેનાથી અર્થ વિ[illegible] થાય અભિવ્યક્ત થાય તેવા એક શ્રુતવચનથી બીજાના અ[illegible] બીજાથી ત્રીજામાં એટલે પરાવર્તન થાય તેને વ્યંજન સંક્રાન્તિ કહેવાય છે

(૩) યોગ એટલે મન-વચન અને કાયાના ત્રણે યોગમ[illegible] જે પરાવર્તન છે તે યોગની સંક્રાન્તિ કારણ બને છે

ઉપર્યુક્ત ત્રણે કે જેથી સપૃથક્ત્વ, વિતર્કત્વ (શ્રુત[illegible]) અને વિચારત્વ (સંક્રાન્તિ-પરાવર્તના) આ ત્રણે વિષયનું ધ્યા[illegible] તે પહેલું ધ્યાન છે જે ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતાને જ હોય છે નહીં કે અન્ય [illegible] જ્ઞાતાને ચૌદ પૂર્વના અભાવમાં શુક્લ ધ્યાન નથી અને તેના અભાવમાં કેવળજ્ઞાન નથી આ શાસ્ત્ર પ્રમાણ સિદ્ધ વસ્તુ હોવા છતાં પણ મરુદેવી માતા કે માસ[illegible] માસતુસ (માસતુસ મુનિ) આદિ મહાભાગ્યવાનો કેવળજ્ઞાનને મેળ[illegible] શક્યા છે તેઓ શુક્લધ્યાનના આધારે નહીં પણ ધર્મધ્યાનની [illegible] [illegible]ના આધારે સમજવું [illegible]

ર
ચર
ગીપક
અનંત [illegible]

ક્ષય થયે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અતરાયરૂપ ઘાતી કર્મો સર્વથા નાબુદ થતા તેરમા ગુણસ્થાનકે પ્રવેશ કરતો તે સાધક કેવળજ્ઞાનનો માલીક બને છે, જે બધાય જ્ઞાનોમા સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન છે કર્મોના સમૂળ નાશ થયા પછી પ્રાપ્ત થયેલુ હોવાથી તે જ્ઞાનનો એક પણ પ્રદેશ કોઈ કાળે પણ પ્રતિપાતિ બનતુ નથી, કે કોઈની શક્તિ વિશેષથી પણ તે જ્ઞાન પર ફરીથી આવરણ આવતુ નથી આ કારણે જ ત્રણે લોકના દ્રવ્યો અને પ્રત્યેક દ્રવ્યના અનત પર્યાયોને પ્રત્યક્ષ કરે છે સર્વથા શુદ્ધ ક્ષાયિકભાવ, ક્ષાયિક દર્શન, અને ક્ષાયિક ચારિત્ર આદિ અનત ભાગે પ્રાપ્ત થાય છે આવુ જ્ઞાન સસારવર્તી ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, ઈન્દ્ર કે બ્રહ્મદેવને પણ હોતુ નથી. માટે દ્રવ્ય અને ભાવદયાનો સાગર જેમના અન્તર હૃદયમા ઉછાળા મારતો હોય તેવા ભાગ્યશાળીઓ પૂર્વભવના ત્રીજા ભવે તીર્થંકરગોત્ર બાધ્યુ હશે તો કેવળજ્ઞાન થયા પછી તીર્થંકર નામકર્મનો ઉદય થતા તે તીર્થંકર કેવળી કહેવાશે ત્યાર પછી તે સર્વે અતિશયોથી યુક્ત બને છે અને દેવ-દેવેન્દ્ર ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ આદિ નરરત્નોને પણ પૂજ્ય, ઉપાસ્ય, ધ્યેય, આદરણીય, વદનીય અને સદૈવ સ્મરણીય બને છે અને સમવસરણમા બિરાજમાન થઈને ચતુર્વિધ (તીર્થ) સઘની સ્થાપના કરે છે સસારવર્તી જીવોને સમ્યગ્જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરે છે જેનાથી તે જીવો પાપોથી, દુ ખોથી, અપરાધેથી મુક્ત બને છે

જે સામાન્ય કેવળી છે, તે પોતાના આયુષ્યમા આઠ વર્ષ ઓછા યાવત્ પૂર્વકોટી વર્ષ પર્યંત કેવળી પર્યાયમા વિહરમાન થઈ ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરે છે, અને તીર્થંકર પરમાત્માઓ મધ્યમ આયુષ્યવાળા હોવાથી કેવળજ્ઞાનમા કઈક

કામો કરી લીધા પછી જ્યારે આયુષ્યકર્મનો અંત નજીક આવે છે ત્યારે મદોન્મત્ત હાથીના દંતશૂળવડે આકુળ-વ્યાકુળ બની મારી નીને ઉશ્કેરાયેલો સિંહ કુદકો મારીને હાથીના ગંડસ્થળ જે રીતે ચીરી નાખે છે તેવી રીતે અનંતાનંત કર્મરૂપી હાથીથી સંસારના ચક્રાવે ચડેલો માનવ જ્યારે તેના સકંજામાંથી છુટવા માગે છે ત્યારે શરીરના સ્થૂળ યોગને તથા મન-વચનના સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ યોગને સર્વથા સમાપ્ત કરે છે.

(૪) વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ —તેરમા ગુણસ્થાનકના અંતે થનારા જીવ ।। ચૌદમા ગુણસ્થાનકની મર્યાદા કેવળ પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરો બોલાય તેટલી જ છે તેટલા સમયમાં જ રહેલા સૂક્ષ્મ કાયયોગનો પણ અન્ત કરવા માટે પૂર્ણ તૈયારીએ પહોંચેલા મહાપુરુષો પોતાના આત્માની સ્થિતિને 'શૈલેશ' એટલે મેરુપર્વત જેવી સ્થિર અને નિશ્ચલ બનાવે છે. ભોગ અને ઝાવાઝોડાથી કદાચ નાના મોટા પર્વતોને વાંધો આવતો હશે પણ 'ન મન્દરાદ્રિ શિખરં ચલિતં કદાચિત્' મેરુપર્વત ચલાયમાન થતા કોઈએ સાંભળ્યું છે? તેવી રીતે આત્માનું શૈલેશીકરણ એટલે મેરુપર્વતના જેવી સ્થિરતાનું અનુકરણ પાંચ હ્રસ્વાક્ષર બોલાય તેટલા સમયમાં જ સૂક્ષ્મ કાયયોગ નિરુદ્ધ કરી ચૌદમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધશિલામાં વાસ કરે છે, અર્થાત્ કે બધાએ કર્મોનો ક્ષય કરીને શરીરમુક્ત બને છે. આ પ્રમાણે આભ્યંતર તપનો વ્યાખ્યાન પૂર્ણ કરી

વ્યુત્સર્ગ નામે આભ્યંતર તપ એટલે શું?

[illegible]
[illegible]
[illegible]

અત્યાસક્તિને છોડવી, છોડવા માટે પ્રયત્ન કરવો, યથા સમય એક એક છોડતા જવુ તે વ્યુત્સર્ગ તપ છે જેના દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગ અને ભાવ વ્યુત્સર્ગ નામે બે ભેદ છે દ્રવ્યના નીચે લખ્યા પ્રમાણે ચાર ભેદ જાણવા

(૧) ગણવ્યુત્સર્ગ –આધ્યાત્મિકતાના પગથિયા એક પછી એક સ્વાધીન કરવા અર્થે પરિહાર વિશુદ્ધિ કે જિન કલ્પની આચરણા માટે ગણ સમુદાયનો ત્યાગ કરવો

(૨) શરીરવ્યુત્સર્ગ –શરીર પ્રત્યેની આસક્તિને ત્યાગવી

(૩) ઉપધિવ્યુત્સર્ગ –અહિંસા, સયમ અને તપો ર્મની આરાધના માટેના વસ્ત્ર, કામળી, પાત્ર, તરપણી, ોહરણ આદિ સાધન પ્રત્યેની મોહ માયા છોડવી

(૪) ભોજન પાણી વ્યુત્સર્ગ –સર્વથા અનિવાર્ય રૂપે ભોજન પાણી સ્વીકાર્ય હોવા છતા પણ જીભ ઇન્દ્રિયની વાસનાને ઓછી કરવી

ભાવવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારે છે ?

ભગવને નીચે લખ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારે કહ્યા છે

(૧) કષાય વ્યુત્સર્ગ –સ સારની વૃદ્ધિ કરાવનારા ઇન્દ્રિય રૂપી ઘોડાઓને તોફાને ચડાવનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કષાયને મર્યાદિત કરવો

(૨) સ સાર વ્યુત્સર્ગ –પાણી વલોવીને માખણની આશા રાખવા જેવી સ સારની માયાને ધીમે ધીમે સ કેલતા જવુ

(૩) કર્મ વ્યુત્સર્ગ –કર્મોને આવવાના માર્ગો બ ધ કરવા

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૭ મો સમાપ્ત

કામો કરી લીધા પછી જ્યારે આયુષ્યકર્મનો અંત નજીક આવે છે ત્યારે મદોન્મત હાથીના કતશૂળવડે આકુળ-વ્યાકુળ બની સારી રીતે ઉશ્કેરાયેલો સિંહ કુદકો મારીને હાથીનું ગંડસ્થળ જે રીતે ચીરી નાખે છે તેવી રીતે અનંતકાળથી કર્મરૂપી હાથીથી સંસારના ચકરાવે ચડેલો માનવ જ્યારે તેના સકંજામાથી છુટવા માગે છે ત્યારે શરીરના સ્થૂળ યોગને તથા મન-વચનના સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ યોગને સર્વથા સમાપ્ત કરે છે

(૪) વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ -તેરમા ગુણસ્થાનકના અંતે થનારા છેલ્લા ચૌદમા ગુણસ્થાનકની મર્યાદા કેવળ પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરો બોલાય તેટલી જ છે તેટલા સમયમા જ શેષ રહેલા સૂક્ષ્મ કાયયોગનો પણ અન્ત કરવા માટે પૂર્ણ તૈયારી કરી ચુકેલા મહાપુરુષો પોતાના આત્માની સ્થિતિને 'શૈલેશ' એટલે મેરૂપર્વત જેવી સ્થિર અને નિશ્ચલ બનાવે છે મોટા મોટા વાવાઝોડાથી કદાચ નાના ક્ષુલક પર્વતોને વાંધો આવતો હશે પણ "किं मंदरादि शिखर चलित कदाचित्" મેરૂપર્વતને ચલાયમાન થતા કોઈએ સાભળ્યુ છે? તેવી રીતે આત્મા શૈલેશીકરણ એટલે મેરૂપર્વતના જેવી સ્થિરતાનું અનુકરણ કરતો પાંચ હ્રસ્વાક્ષર બોલાય તેટલા સમયમાં જ સૂક્ષ્મ કાયનો વિચ્છેદ કરી અયોગી ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધશિલામાં વાસ કરે છે, એટલે કે અઘાતી કર્મોનો છેદ કરીને શરીરમુક્ત બને છે આ પ્રમાણે આભ્યન્તર તપનો ધ્યાનસે પૂર્ણ કર્યો

વ્યુત્સર્ગ નામે આભ્યંતર તપ એટલે શું ?

જવાબમા ભગવંતે કહ્યુ કે વ્યુત્સર્ગ એટલે ત્યાગ, અનાદિ કાળથી ભોગ્ય પદાર્થો પ્રત્યે જે મોહ-માયા બંધાયેલી છે તેનો ત્યાગ કરવો, એટલે કે તેના ભોગવટાની આસક્તિ

અત્યાસક્તિને છોડવી, છોડવા માટે પ્રયત્ન કરવો, યથા સમય એક એક છોડતા જવુ તે વ્યુત્સર્ગ તપ છે જેના દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગ અને ભાવ વ્યુત્સર્ગ નામે બે ભેદ છે દ્રવ્યના નીચે લખ્યા પ્રમાણે ચાર ભેદ જાણવા

(૧) ગણવ્યુત્સર્ગ –આધ્યાત્મિકતાના પગથિયા એક પછી એક સ્વાધીન કરવા અથ પરિહાર વિશુદ્ધિ કે જિન કલ્પની આચરણા માટે ગણ સમુદાયનો ત્યાગ કરવો

(૨) શરીરવ્યુત્સર્ગ –શરીર પ્રત્યેની આસક્તિને ત્યાગવી

(૩) ઉપધિવ્યુત્સર્ગ –અહિંસા, સંયમ અને તપો ધર્મની આરાધના માટેના વસ્ત્ર, કામળી, પાત્ર, તરપણી, રજોહરણ આદિ સાધન પ્રત્યેની મોહ માયા છોડવી

(૪) ભોજન પાણી વ્યુત્સર્ગ –સર્વથા અનિવાર્ય રૂપે ભોજન પાણી સ્વીકાર્ય હોવા છતા પણ જીભ ઇન્દ્રિયની વાસનાને ઓછી કરવી

ભાવવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારે છે ?

ભગવંતે નીચે લખ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારે કહ્યા છે

(૧) કષાયવ્યુત્સર્ગ :–સંસારની વૃદ્ધિ કરાવનારા ઇન્દ્રિય રૂપી પેટીઓને તેમાને જગાવનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કષાયને મર્યાદિત કરવો

(૨) સંસાર વ્યુત્સર્ગ –પાણી વલોવીને માખણની આશા રાખવા જેવી સંસારની માયાને ધીમે ધીમે સંકેલતા જવુ

(૩) કર્મ વ્યુત્સર્ગ –કર્મોને આવવાના માર્ગો બંધ કરવા.

શતક પચીસમાનો ઉદ્દેશો ૭ મો સમાપ્ત

જાગ્રત બને તો જે જે માર્ગોથી પાપકર્મો આવતા હોય છે તે તે માર્ગોને થોડા થોડા કાળ માટે પણ રોકવાની ઇચ્છા કરે તે જીવનમા કઈ પણ વાધો આવતો નથી જૈનધર્મમા સવ અને સામાયિક ધર્મની આચરણા એટના માટે જ છે, ઘડી-બેઘડી પણ માનવ પોતાના મન-ચક્ષુ-જીભ અને કાન સયમિત કરે તો પાપમાર્ગથી તેટલા સમય માટે બચી શકે છે

(૪) ચોથા ભાગામા ક્ષીણ મોહકર્મી આત્માઓ છે જેઓએ શક્તિસમ્પન્ન મોહકર્મને પણ પોતાની અનત શક્તિ વડે સમૂળ નાશ કર્યો હોવાથી ભૂતકાળમા પાપકર્મો બાધ્યા હોય પણ વર્તમાનકાળમા તથા ભવિષ્યકાળમા તેઓના પા માર્ગો સર્વથા બધ થાય છે

(૨) લેશ્યાદ્વાર -લેશ્યાવાળા જીવોને ચારે ભાગા જાણવા કૃષ્ણ, નીલ કાપોત, તેજ અને પદ્મ અને પાચ લેશ્યાઓ માલિકોને પહેલાના બે ભાગા કહ્યા છે, કેમકે તેઓ ઉપશમ કે ક્ષયભાવ મેળવી શકવા માટે સમર્થ હોતા નથી જ્યા શુક્લલેશ્યાગત જીવને ચારે ભાગા શક્ય બને છે, કેમકે ઉપશમ કે ક્ષયભાવની પ્રાપ્તિ સુલભ છે લેશ્યારહિત માનવ વર્તમાનકાળમા પાપકર્મ બાધતો નથી અને ભવિષ્યમા બાધશે નહીં

(૩) પાક્ષિકદ્વાર -૩૦ દિવસના મહિનામા કૃષ્ણ અને શુક્લ નામના બે પક્ષો (પખવાડીઆ) હોય છે ચદ્રમાની કળાઓ ઘટતી જાય અને રાત્રિ અધકારમય બને તે કૃષ્ણપક્ષ છે અને જેમા ચદ્રની કળાઓ ખીલતી જાય તે શુક્લપક્ષ છે જેમા રાત્રિ ઉજળી અને પ્રકાશવતી બનવા પામે છે તેવી રીતે જીવાત્માઓમા કેટલાક કૃષ્ણપાક્ષિક અને કેટલાક શુક્લપાક્ષિક હોય છે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ પહેલા એટલે કે અર્ધ

પરિમિત ન બનતા જેઓ હજી અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત (ચરમાવર્ત)મા પ્રવેશી શકયા નથી તે જીવો કૃષ્ણપાક્ષિક કહેવાય છે અને સમ્યક્ત્વના પ્રકાશમા આવનારા જીવોનો સસાર કેવળ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલો જ શેષ રહેવાથી તેમના ઘણા પાપો, પાપ પ્રકારો, તેની વૃત્તિઓ તથા પ્રવૃત્તિઓ મર્યાદામા આવી જવાથી ભાવલબ્ધિ અને કાળલબ્ધિનો સમય પરિપાક થયે તે ભાગ્યશાળીને ઉપશમ કે ક્ષપક શ્રેણીની સહાયતા મધ્યે મુક્તિનગરમા જવા માટેની લાયકાત પ્રાપ્ત થાય છે તે શુકલ પાક્ષિક કહેવાય છે કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવોને પ્રથમના બે ભાગા અને શુકલ પાક્ષિકને ચારે ભાગા જાણવા

(૪) દૃષ્ટિદ્વાર –મિથ્યા અને મિશ્રદૃષ્ટિને પ્રથમના બે ભાગા જાણવા અને સમ્યગ્દૃષ્ટિને ચારે ભાગા જાણવા કેમકે મિથ્યાત્વનો અધકાર એટલો બધો ઘોરાતિઘોર હોય છે જેમા અટવાયેલા જીવો મોહકર્મનો ઉદય, ઉપશમ કે ક્ષય કરવા જેટલા સમર્થ બની શકતા નથી, માટે તેમને પાછળના બે ભાગા નથી

(૫) જ્ઞાન–અજ્ઞાનદ્વાર –પહેલાના ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનીને ચારે ભાગા જાણવા અજ્ઞાનીને પહેલાના બે ભાગા અને કેવળજ્ઞાનીને છેલ્લો એક જ ભાગો કહ્યો છે અજ્ઞાનીનુ અજ્ઞાન જ મોહનો ઉપશમ કે ક્ષય થવા દેતો નથી, માટે તેમને પહેલાના બે ભાગા છે

(૬) સજ્ઞાદ્વાર –અહીં આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ સજ્ઞાનો સગ્રહ હોવાથી જે જીવાત્માઓ આ ચારે સજ્ઞામા અત્યત આસક્ત હોય તેમના ભાગ્યમા મોહનો ઉપશમ કે ક્ષય ન હોવાથી આદિના બે ભાગા જાણવા

(૭) વેદદ્વાર –વે૦નો ઉદયકાળ જેટલા કાળ સુધી રહે ત્યા સુધી તે જીવનો મોહકર્મ ભડકે બળતો હોવાથી મોહકર્મનો ઉપશમ કે ક્ષય સભવિત બનતો નથી, તેથી તેમને પ્રથમના બે ભાગા જાણવા દશમે ગુણસ્થાનકે વેદ શાત થવાથી ચારે ભાગા હોય છે કદાચ દશમાથી પડે તો પાપબધન કરનારો થાય છે વેદ ત્રણ છે પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુસકવેદ જે બીજા ભાગામા ચર્ચાઇ ગયો છે

(૮) કષાયદ્વાર –કષાયાત્માને તથા લોભ કષાયીને ચારે ભાગા જાણવા ક્રોધ, માન અને માયાના માલિકોને અબ ધકત અવસ્થા ન હોવાના કારણે પાપ કર્મોનુ બધન ચાલુ છે

(૯–૧૦) યોગ–ઉપયોગદ્વાર –મન, વચન અને કાયાના યોગીને તથા સાકાર કે નિરાકાર ઉપયોગીને ચારે ભાગા હોય છે, જ્યારે યોગ વિનાના અયોગીને છેલ્લો ભાગો જ જાણવો. સયોગી એટલે યોગવાળાઓ અભવ્ય-ભવ્ય વિશેષ, ઉપશમ કે ક્ષપક હોવાથી ચારે ભાગા અનિવાર્ય છે

નારકોને ઉપશમ કે ક્ષપક શ્રેણી ન હોવાથી તેમના બે ભાગા જાણવા, તથા કૃષ્ણ નીલ, કાપોત લેશ્યા, કૃષ્ણ કે શુક્લપાક્ષિક, ત્રણે દૃષ્ટિ, ત્રણે જ્ઞાન, અજ્ઞાની, ચારે સજ્ઞા નપુસક વેદ, કષાય, સયોગી આદિમા વર્તતા નારકો પહેલા અને બીજા ભાગામા સમાવિષ્ટ છે અસુરકુમારો, તેજોલેશ્ય પુરુષ સ્ત્રીવેદ વાળાઓને પણ બે ભાગા, પૃથ્વીકાયિકો યાવત્ પચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોને પણ બે ભાગા હોય છે જ્ઞાનાવરણીય માટે જાણવાનુ કે કષાયના ઉદયકાળમા જીવ અબ ધક ન હોવાથી તેમને બે ભાગા નિરધાર્યાં છે

વેદનીય કર્મ માટે જાણવાનું કે અભવ્યને માટે પહેલો ભાગો એટલે કે તેઓએ પહેલાં વેદનીય બાંધ્યું હતું, હવે બાંધે છે અને ભવિષ્યમાં પણ બાંધશે, ભવ્ય નિર્વાણ પામશે માટે બીજો ભાગો તેરમે ગુણસ્થાનકે પણ વેદનીયનો બંધ છે, માટે ત્રીજા ભાગાનો સંભવ નથી, જ્યારે અયોગી કેવળીને ચોથો ભાગો જાણવો. લેશ્યાની વિદ્યમાનતામાં ત્રીજો ભાગો નથી, લેશ્યારહિત અયોગીને ચોથો ભાગો, તેરમે શુક્લલેશ્યા હોવાથી શાતાવેદનીયનો બંધ છે –

" શાતા બાંધે કેવળી રે મિતા, તેરમે પણ ગુણઠાણે "

આદિની પાંચ લેશ્યાવાળાઓને અયોગી અવસ્થા પ્રાપ્ત થતી નથી, માટે વેદનીય કર્મના અબંધક ન હોવાથી તેમને આદિના બે ભાગા જાણવા લેશ્યા રહિત જીવ શૈલેશી અને કે સિદ્ધ હોય તો ચોથો ભાગો જાણવો આ પ્રમાણે આહારાદિ સંજ્ઞામાં આસક્તિ વિનાનો સંજ્ઞી, વેદ રહિત, અકષાયી તથા બન્ને ઉપયોગવાળાઓને ત્રીજો ભાગો છોડી શેષ બીજા ત્રણ જાણવા

અયોગીને છેલ્લો અને બીજા જીવોને પહેલો તથા બીજો ભાગો જાણવો

શતક છવીસમાનો ઉદ્દેશો ૧લો સમાપ્ત

શતક ૨૬ : ઉદ્દેશો–૨

અનંતરોપપન્નક જીવો માટે :

હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક નારક, નરકભૂમિમા તત્કાલ જ ઉત્પન્ન થયો હોય તે અનંતરોપપન્નક કહેવાય છે તેમને પહેલાના બે ભાગા જાણવા આ નારકો અપર્યાપ્ત હોવાથી મિશ્રદૃષ્ટિ, મનોયોગ અને વચનયોગવાળા હોતા નથી અસુરકુમારથી લઈ સ્તનિત દેવોની પણ અપર્યાપ્ત અવસ્થામા જે પ્રથમ સમયમા જ હોય છે તેમને પણ બે ભાગા કહ્યા છે વિકલેન્દ્રિયોને વચનયોગનો અભાવ છે પચેન્દ્રિય, તિર્યંચ, અપર્યાપ્ત અવસ્થામા મિશ્રદૃષ્ટિ, અવધિજ્ઞાન, વિભગજ્ઞાન, મનોયોગ અને વચનયોગ આ પાચ પદો હોતા નથી તેમજ અનંતરોપપન્નક મનુષ્યોને લેશ્યા મિશ્રદૃષ્ટિ મન પર્યવજ્ઞાન કેવળજ્ઞાન, વિભગજ્ઞાન, નોસંજ્ઞોપયોગ, અવેદક અકષાયી, મનોયોગ, વચનયોગ અને અયોગિત્વ પદો હોતા નથી નારકની જેમ વાણવ્યતર, જ્યોતિષ અને વૈમાનિક દેવોને મિશ્રદૃષ્ટિ, મનોયોગ તથા વચનયોગ હોતા નથી એકેન્દ્રિય જીવોને બધાય પદોમા બે ભાગા જાણવા

શતક છવીસમાનો ઉદ્દેશો ૨જો સમાપ્ત

શતક ૨૬ : ઉદ્દેશો—૩

પરંપરોપપન્નક જીવો માટે

હે ગૌતમ! નરકયોનિમા ઉત્પન્ન થયે બે સમય અથવા તેનાથી વધારે સમયવાળાને પરંપરોપપન્નક નારક જાણવા તથા તેઓ બે ભાગમા હોય છે કેમકે કેટલાક નારકોએ ભૂતકાળમા પાપકર્મ તથા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો બાધ્યા હતા, વર્તમાનમા બાધે છે અને ભવિષ્યકાળમા પણ બાધશે, જ્યારે કેટલાક ભવિષ્યકાળમા નથી બાધતા શેષ પહેલા ઉદ્દેશાની જેમ જાણવા

શતક ૨૬ ઉદ્દેશો ૩જો સમાપ્ત

શતક ૨૬ ઉદ્દેશા ૪—૫

અનતરાવગાઢ અને પરંપરાવગાઢ જીવો માટે

હે ગૌતમ! અનતરાવગાઢ નારક એટલે એકેય સમયનો અતર કર્યા વિના જ ઉત્પત્તિસ્થાને પહોચી નરકભૂમિમા અવસ્થિત અર્થાત્ સ્થિર રહે તેને અનતરાવગાઢ જાણવા અને એક સમય પછીના સમયોમા અવસ્થિત થનારા નારકો જેમને ઉત્પત્તિસ્થાને બે થી વધારે સમયો થઇ ગયા હોય તે પરંપરાવગાઢ કહેવાય છે

સૂત્રક્રમાનુસારે તે બને નારકો પહેલાના બે ભાગમા કહ્યા છે

શતક છવીસમાના ઉદ્દેશા ૪—૫ સમાપ્ત

શતક ૨૮ · ઉદ્દેશક ૧ થી ૧૧

જીવોએ કઈ ગતિમાં પાપકર્મોને ઉપાર્જન કર્યા હતા?

જ્ઞાતવ્ય દ્રવ્યો, તત્ત્વો, જીવોના કર્મો, તથા તે કર્મોના ભોગવવાના સ્થાનો પણ અનેકાનેક છે જીવનમાં યદિ જિજ્ઞાસા હોય તો જ પદાર્થોનું યથાર્થ જ્ઞાન થઈ શકાય છે કેમકે જ્ઞાન અનંત છે તો તેના વિષયભૂત દ્રવ્યો પણ અનંત છે, તેથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રાપ્ત થયેલાને વધારવા માટે વધેલાને ટકાવવા માટે અને ટકાવેલાને સ્થિર કરવા માટે એટલે કે ધારણામાં પ્રવેશ કરાવવા માટે મૌલિક કારણ જિજ્ઞાસા છે જે ભાગ્યશાળીઓને જિજ્ઞાસા જ ન હોય તેમનું જ્ઞાન શી રીતે વધશે? અને મતિજ્ઞાનનો વિકાસ પણ શી રીતે સધાશે? આ કારણે જ જિજ્ઞાસાને જ વધારે મહત્ત્વ આપવામા આવ્યુ છે

ગૌતમસ્વામી ચાર જ્ઞાનના માલીક છે, કૃતકૃત્ય છે, લોકના અંતે સ્થિત છે, તેમ છતા પણ તેમનો એક એક રોમ, લોહીનુ એક એક બિન્દુ ભાવદયાથી ભરેલુ હોવાથી સમવસરણમા આવેલા સૌ જીવોને સમજવામા આવે અને સમજેલી વાતોને જીવનમા ઉતારી શકે તેવા પવિત્રતમ આશયથી, વિનય અને વિવેકથી પરિપૂર્ણ બનીને પરમાત્માને પ્રદક્ષિણા કર્યા પછી પૂછે છે કે, હે દેવાધિદેવ! ચાર ગતિરૂપ સંસારની કઈ ગતિમા જીવોએ પાપકર્મો ઉપાર્જિત કર્યા હશે? અને તે કર્મોના હેતુભૂત [illegible]ક્રિયાઓનુ આચરણ કર્યું હશે?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! જીવોએ નીચે બનાવેલા આઠ સ્થાનોમા પાપકર્મો બાધ્યા છે તે આ પ્રમાણે

(૧) બધાય જીવો તિર્યંચ યોનીમા હતા ત્યારે પાપકર્મો બાધ્યા છે

(૨) તિર્યંચગતિમા કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૩) તિર્યંચ અને નરકગતિમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા

(૪) તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિમા પાપકર્મો બાંધ્યા હતા

(૫) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે મનુષ્યગતિમા બાધ્યા હતા

(૬) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૭) તિર્યંચ ગતિ, મનુષ્યગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૮) અથવા ચારે ગતિઓમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા

બધાય જીવોને પાપકર્મોને ઉપાર્જન કરવા માટે ઉપર્યુક્ત આઠ સ્થાનો કહ્યા છે તિર્યંચથી કેવળ બે કે ચાર પગવાળા પશુપખીઓ જ લેવાના નથી, પરતુ અનત સસારમા રહેલા બધાય પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, અગ્નિકાયિકો, વાયુકાયિકો વનસ્પતિકાયિકો સૂક્ષ્મ નિગોદ, બાદર નિગોદ, બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, જમીન પર ચાલનારા ગાય ભેસ આદિ, આકાશમા ઉડનારા કબૂતર, ચકલા વગેરે, છાતીથી ચાલનારા સર્પ વગેરે, હાથપર ચાલનારા નોળીયા આદિ જીવો તિર્યંચ ગતિવાળા હોવાથી તિર્યંચ કહેવાય છે આ ગતિ જીવમાત્રની માતા સમાન એટલા માટે છે કે સૌ કોઈનુ મૂળ સ્થાન જ તિર્યંચ યોની છે, કારણ કે અનત સુખોના ભોક્તા, સિધ્ધ સિવાના જીવો પણ સૌથી પહેલા તિર્યંચ હતા તેઓ સૂક્ષ્મ

જીવોએ કઈ ગતિમા પાપકર્મોને ઉપાર્જન કર્યા હતા ?

જ્ઞાતવ્ય દ્રવ્યો, તત્ત્વો, જીવોના કર્મો, તથા તે કર્મો ભોગવટાના સ્થાનો પણ અનેકાનેક છે જીવનમા જો જિજ્ઞા હોય તો જ પદાર્થોનુ યથાર્થત્વ જાણી શકાય છે કેમકે જ્ઞા અનત છે તો તેના વિષયભૂત દ્રવ્યો પણ અનત છે; તેથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે, પ્રાપ્ત થયેલાને વધારવા મા વધેલાને ટકાવવા માટે અને ટકાવેલાને સ્થિર કરવા મા એટલે કે ધારણામા પ્રવેશ કરાવવા માટે મૌલિક કારણ જિ છે જે ભાગ્યશાળીઓને જિજ્ઞાસા જ ન હોય તેમનુ શ્રુત શી રીતે વધશે ? અને મતિજ્ઞાનનો વિકાસ પણ શી રી સધાશે ? આ કારણે જ જિજ્ઞાસાને જ વધારે મહત્ત્વ આપવામ આવ્યુ છે

ગૌતમસ્વામી ચાર જ્ઞાનના માલીક છે, કૃતકૃત્ય છે, કેવ અન્તે સ્થિત છે, તેમ છતા પણ તેમનો એક એક રોમ કેવી એક એક બિન્દુ ભાવદયાથી ભરેલુ હોવાથી સમવસ આવેલા સૌ જીવોને સમજાવવામા આવે અને સમજેલી વા જીવનમ ઉતારી શકે તેવા પવિત્રતમ આશયથી, વિનય અ વિવેકથી પરિપૂર્ણ બનીને પરમાત્માને પ્રદક્ષિણા કર્યા પછી પૂ છે કે હે દેવાધિદેવ ! ચાર ગતિરૂપ સસારની કઈ ગ જીવે એ પાપકર્મો ઉપાર્જિત કર્યા હશે ? અને તે કર્મ [illegible] આચરણ કર્યું હશે ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! જીવોએ નીચે બતાવેલા આઠ સ્થાનોમા પાપકર્મો બાધ્યા છે તે આ પ્રમાણે

(૧) બધાય જીવો તિર્યંચ યોનીમા હતા ત્યારે પાપકર્મો બાધ્યા છે

(૨) તિર્યંચગતિમાં કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૩) તિર્યંચ અને નરકગતિમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા

(૪) તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિમા પાપકર્મો બાંધ્યા હતા

(૫) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે મનુષ્યગતિમા બાધ્યા હતા

(૬) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૭) તિર્યંચ ગતિ, મનુષ્યગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા

(૮) અથવા ચારે ગતિઓમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા

બધાય જીવોને પાપકર્મોને ઉપાર્જન કરવા માટે ઉપર્યુક્ત આઠ સ્થાનો કહ્યા છે તિર્યંચથી કેવળ બે કે ચાર પગવાળા પશુપખીઓ જ લેવાના નથી, પરતુ અનત સસારમા રહેલા બધાય પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, અગ્નિકાયિકો, વાયુકાયિકો વનસ્પતિકાયિકો, સૂક્ષ્મ નિગોદ, બાદર નિગોદ બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, જમીન પર ચાલનારા ગાય ભેસ આદિ, આકાશમા ઉડનારા કબૂતર, ચકલા વગેરે, છાતીથી ચાલનારા સર્પ વગેરે, હાથપર ચાલનારા નોળીયા આદિ જીવો તિર્યંચ ગતિવાળા હોવાથી તિર્યંચ કહેવાય છે આ ગતિ જીવમાત્રની માતા સમાન એટલા માટે છે કે સૌ કોઈનુ મૂળ સ્થાન જ તિર્યંચ યોની છે, કારણ કે અનત સુખોના ભોક્તા, સિધ્ધ શિલાના જીવો પણ સૌથી પહેલા તિર્યંચ હતા તેઓ સૂક્ષ્મ

શતક ૨૮ ઉદ્દેશક ૧ થી ૧૧

જીવોએ કઈ ગતિમા પાપકર્મોને ઉપાર્જન કર્યા હતા ?

જ્ઞાતવ્ય દ્રવ્યો, તત્ત્વો, જીવોના કર્મો, તથા તે કર્મોના ભોગવવાના સ્થાનો પણ અનેકાનેક છે જીવનમા યદિ જિજ્ઞાસા હોય તો જ પદાર્થોનુ યથાર્થત્વ જાણી શકાય છે કેમકે જ્ઞાન અનત છે તો તેના વિષયભૂત દ્રવ્યો પણ અનત છે, તેથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે, પ્રાપ્ત થયેલાને વધારવા માટે, વધેલાને ટકાવવા માટે અને ટકાવેલાને સ્થિર કરવા માટે એટલે કે ધારણામા પ્રવેશ કરાવવા માટે મૌલિક કારણ જિજ્ઞાસા છે જે ભાગ્યશાળીઓને જિજ્ઞાસા જ ન હોય તેમનુ શ્રુતજ્ઞાન શી રીતે વધશે ? અને મતિજ્ઞાનનો વિકાસ પણ શી રીતે સધાશે ? આ કારણે જ જિજ્ઞાસાને જ વધારે મહત્ત્વ આપવામા આવ્યુ છે

ગૌતમસ્વામી ચાર જ્ઞાનના માલીક છે, કૃતકૃત્ય છે, લોકના અન્તે સ્થિત છે, તેમ છતા પણ તેમનો એક એક રોમ, લોહીનુ એક એક બિન્દુ ભાવદયાથી ભરેલુ હોવાથી સમવસરણમા આવેલા સૌ જીવોને સમજવામા આવે અને સમજેલી વાતોને જીવનમા ઉતારી શકે તેવા પવિત્રતમ આશયથી, વિનય અને વિવેકથી પરિપૂર્ણ બનીને પરમાત્માને પ્રદક્ષિણા કર્યા પછી પૂછે છે કે, હે દેવાધિદેવ ! ચાર ગતિરૂપ સસારની કઈ ગતિમા જીવોએ પાપકર્મો ઉપાર્જિત કર્યા હશે ? અને તે કર્મોના હેતુભૂત પાપક્રિયાઓનુ આચરણ કર્યુ હશે ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ! જીવોએ નીચે બતાવેલા આઠ સ્થાનોમા પાપકર્મો બાધ્યા છે તે આ પ્રમાણે

(૧) બધાય જીવો તિર્યંચ યોનીમાં હતા ત્યારે પાપકર્મો બાધ્યા છે
(૨) તિર્યંચગતિમાં કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા
(૩) તિર્યંચ અને નરકગતિમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા
(૪) તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિમા પાપકર્મો બાંધ્યા હતા
(૫) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે મનુષ્યગતિમા બાધ્યા હતા
(૬) તિર્યંચ ગતિ, નરકગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા
(૭) તિર્યંચ ગતિ, મનુષ્યગતિ કે દેવગતિમા બાધ્યા હતા
(૮) અથવા ચારે ગતિઓમા પાપકર્મો બાધ્યા હતા

બધાય જીવોને પાપકર્મોને ઉપાર્જન કરવા માટે ઉપર્યુક્ત આઠ સ્થાનો કહ્યા છે તિર્યંચથી કેવળ બે કે ચાર પગવાળા પશુપખીઓ જ લેવાના નથી પરતુ અનત સસારમા રહેલા બધાય પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, અગ્નિકાયિકો, વાયુકાયિકો વનસ્પતિકાયિકો, સૂક્ષ્મ નિગો૦, બાદર નિગોદ, બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, જમીન પર ચાલનારા ગાય ભેસ આદિ, આકાશમા ઉડનારા કબૂતર, ચકલા વગેરે, છાતીથી ચાલનારા સર્પ વગેરે, હાથપર ચાલનારા નોળીયા આદિ જીવો તિર્યંચ ગતિવાળા હોવાથી 'તિર્યંચ કહેવાય છે આ ગતિ જીવમાત્રની માતા સમાન એટલા માટે છે કે સૌ કોઈનુ મૂળ સ્થાન જ તિર્યંચ યોની છે, કારણ કે અનંત સુખોના ભોક્તા, સિધ્ધ શિલાના જીવો પણ સૌથી પહેલા તિર્યંચ હતા તેઓ સૂક્ષ્મ

નિગોદમા અનતકાળચક્ર પૂર્ણ કરી બાદર નિગોદમા
પછી અનુક્રમે કોઈક સમય આગળ વધતા અને કોઈક
પાછા પડતા અને પુરૂષાર્થ વડે ફરીથી આગળ વધતા તે
સસારનો અત કર્યો છે

બીજી બધી ગતિઓના જીવાત્માઓ કરતા તિર્યંચ ગ
જીવો અનતાનત છે તેમને ઉંચે-નીચે જવામા બે માર્ગ
ઉત્ક્રાતિ અને અપક્રાતિ આઓ, રાયણ, બોર, જામફળ (
નારગી કે ભાજીપાલાના જીવો કુહાડા, દાતરડા, છરી કે
આદીનો માર ખાશે, કપાશે, છેદાશે, ભક્ષાશે તો પણ તેઓ પ્ર
કર્યા વિના બધુય સહન કરે છે તેમા યદિ ભવિતવ્યતા
યોગ સાપડ્યો તો ઉત્ક્રાતિ કરીને મરૂદેવી માતાની જેમ મનુષ્ય
ભવ મેળવીને મોક્ષ પણ મેળવી શકે છે અને મનુષ્ય અવતા
મેળવ્યા પછી પણ રાગ-દ્વેષ, મોહ-માયા, લોભ-પ્રપચ
પરિગ્રહાદિની માયા યદિ વળગશે તો અપક્રાતિ કરીને પ
નીચા સ્થાનોમા યાવત્ એકેન્દ્રિયાવતારને પણ મેળવી શક

લેશ્યાવાળા, લેશ્યારહિત યાવત્ અનાકાર ઉપયોગવાળ
જીવોએ ઉપરના આઠ સ્થાને પાપકર્મ બાધ્યુ હતુ, જ્ઞા
વરણીયાદિ કર્મોને ઉપાર્જવા માટે પણ આ જ સ્થાનો છે

૨૪ દડકોના જીવો માટે પણ જાણવુ અનતરોપપન્ન
પરપરોપપન્નક, અનતરાવગાઢ, પરપરાવગાઢ, અનતરાહાર
પરપરાહારક, તથા ચરમ કે અચરમ આદિ જીવો પણ ઉપર
પ્રમાણે જાણવા તથા જે જીવને જેટલી યોગ્યતા હોય તે
જાણવુ જેમકે અનતરોપપન્નક નારકને મિશ્રદષ્ટિ, મનોયોગ
અને વચનયોગ નથી આ પ્રમાણે અન્યત્ર પણ ઘટાવી લેવુ

ડે ભાગાની સમજણ

બધાય જીવો પહેલા તિર્યંચ યોનિમા હતા ત્યારે ત્યા કાળમા પાપકર્મની ઉપાર્જના કરી હતી કેમકે આ યોનિને ત્યા વિના નરકાદિની પ્રાપ્તિ થતી નથી

બધાય જીવો તિર્યંચપણા કે નરકમા હતા ત્યારે ત્યા પકર્મની ઉપાર્જના કરી મનુષ્ય અને દેવયોનિમા તેના પાકો ભોગવી રહ્યા છે

બધાય જીવો તિર્યંચમા કે મનુષ્યમા હતા અને પાપ પાર્જ્યા છે

બધાય જીવો તિર્યંચ કે દેવમા હતા અને પાપકર્મોની પાર્જના કરીને વિવક્ષિત યોનિમા કર્મો ભોગવી રહ્યા છે

બધાય જીવો તિર્યંચ નરક કે દેવમા હતા ત્યારે

અથવા બધાય જીવો ચારે ગતિમા હતા ત્યારે

શતક ૨૮માના ઉદ્દેશા ૧ થી ૧૧ સમાપ્ત

"સમાપ્તિ વચનમ્"

શાસ્ત્ર વિશાર, જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયધર્મ સૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન, શાસન દીપક, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજના શિષ્ય, ન્યાય-વ્યાકરણ-કાવ્ય તીર્થ, પન્યાસપ વિભૂષિત શ્રી પૂર્ણાનંદવિજય (કુમાર શ્રમણ) ગણીવર્યે પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે તથા ભવાંતરમા પણ શ્રુતજ્ઞાનની સુલભતા રહે તે માટે દ્વાદશાંગીમા સર્વશ્રેષ્ઠ ભગવતી સૂત્રસાર સંગ્રહનુ ૨૮મુ શતક વિવેચિત કર્યું છે

"શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્"

卐 શતક ૨૮મું સ 卐

...કાર કરી શકી ... આ અને આના જેવા પ્રશ્ન હોય ...
...નુભવના સિદ્ધાંતોથી સંસારનો યથાર્થ નિર્ણય કરવા...
...ર લાગતી નથી

(૪) સંસારમાં પરિભ્રમણ કરનારો જીવ જ્યારે અનાદિ કાળનો છે તો પછી તે પરિભ્રમણમાં મૂળ કારણરૂપ કર્મો પણ અનાદિકાળના કેમ ન હોઈ શકે? એટલે કે જીવના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલા કર્મો પણ અનાદિના છે અને ... છે તેમ છતા જીવાત્મા ચેતન હોવાથી અનાદિ છે અને ... બાંધેલા કર્મો જડ હોવાથી અને જીવ દ્વારા ઉપાર્જન કરેલ હોવાથી અંતવાળા છે, પણ પોતપોતાની સ્થિતિ (મર્યાદા) પૂર્ણ થયે તે કર્મો આત્માના પ્રદેશોથી છૂટા થાય છે અને ફરીથી નવા નવા કર્મો જીવને ચોંટતા જાય છે આ કારણે પ્રવાહને લઈને કર્મોને પણ અનાદિકાળના કહ્યા છે આઠ રૂચક પ્રદેશોને છોડી આત્માના શેષ પ્રદેશો અને તેમાં પણ એક એક પ્રદેશે અનંત અનંત કર્મોની વર્ગણા (રાશિ) લાગેલી હોવાથી આત્મા પણ સ્વભાવે હળવો (અગુરૂ લઘુ) હોવા છતા પણ કર્મોના ભારથી ખૂબ જ વજનદાર બનેલો છે

પૂર્વોપાર્જિત કર્મોના ઉદયકાળમાં જીવનો સ્વભાવ ઘણા પ્રકારે વિચિત્ર બનતો હોવાથી ફરીથી નવા બંધાતા કર્મો પણ વિચિત્ર હોય છે, જેના કારણે જીવનો સ્વભાવ (અધ્યવસાય પરિણામ-લેશ્યા) પણ સમયાંતરે બદલાયા વિના રહેતો નથી આ પ્રમાણે તે કર્મોનો ઉદયકાળ પણ સૌ જીવોનો એકસમાન રહેતો નથી

પ્રશ્નોના આશય

(૧) પોતપોતાના કરેલા કર્મોને ભોગવવાને માટે ઘણા જીવોનો પ્રારંભ અને અંતકાળ શું એક હોય છે?

(૨) કર્મોને ભોગવવાને માટે પ્રારંભ એક કાળે કરે અને તેમનો અંત શું ભિન્ન કાળે કરે છે ?

(૩) કર્મોને ભોગવવાને માટે સમય જુદો જુદો હોય પણ તેમનો અંત શું એક કાળે કરે ?

(૪) કર્મોને ભોગવવાને માટે પ્રારંભ પણ ભિન્નકાળે કરે અને અંત પણ ભિન્નકાળે કરે ?

ઉપર પ્રમાણે પૂછાયેલા પ્રશ્નોનો સારાંશ એ છે કે ૧૪ રાજલોકમા ગમે તે ક્ષેત્રમા કે જુદા જુદા ક્ષેત્રમા રહેલા જીવોને કરેલા કર્મોનો ભોગવટો કરવો સર્વથા અનિવાર્ય છે માટે કર્મોના વિપાક(રસાનુભવ)નો પ્રારંભ કર્યા પછીજ તે કર્મો ફળ દેવાવાળા બને છે અને તે વેદાયા પછી તેમનો અંત થાય છે અર્થાત્ આત્મપ્રદેશોથી નિર્જરિત થાય છે કદાચ અનિકાચિત કે સાધારણ નિકાચિત કરેલા કર્મો તપશ્ચર્યા રૂપી અગ્નિમા પોતાના રસાનુભવનો ચમત્કાર જીવાત્માને બતાવ્યા વિના પણ નિર્જરિત થઈ શકે છે તો પણ તે કર્મોનો પ્રદેશાનુભવ તો કર્યા વિના છુટકો નથી જ

પ્રશ્નોત્તરનો સાર આ છે કે ઘણા જીવો પોતપોતાના કર્મોને ભોગવવાને માટેનો પ્રારંભ એક સમયે જ કરતા હોય છે અને તે કર્મો ભોગવાયા પછી તેનો અંત (નિર્જરા) પણ એક સમયે જ કરે છે, જેમકે મહાવિદેહ ક્ષેત્રના એક ગામમા એક સ્ત્રીએ એક સમયે પુત્રને જન્મ આપ્યો અને તેનાથી બીજા સમયે તે સ્ત્રી પ્રસૂતિ વેદનાથી મુક્ત થઈ, જ્યારે જમ્બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા ખંભાતનગરના

શતક ૨૯ : ઉદ્દેશો—૨

અનંતરોપપન્નક નારક બે પ્રકારના છે :—

(૧) સમકાળે આયુષ્ય બાંધે અને સમકાળે ઉત્પન્ન થય છે, માટે ભોગ અને નિર્જરાનો સમય પણ એક જ જાણવે

(૨) બંધનો સમય એક અને નરકમાં ઉત્પત્તિ બીજા સમયે હોય ત્યારે પ્રારંભ અને અંતમાં પણ જૂદાઈ જાણવી.

શતક ૨૯માનો ઉદ્દેશો ૨જો સમાપ્ત

આ પ્રમાણે શેષ રહેલા પરંપરોપપન્નક, પરંપરાવગા અનંતરાવગાઢ, પરંપરાહારક, અનંતરાહારક, ચરમ અને અચર આદિ પદોના એક એક ઉદ્દેશાનો વિષય ઉપર પ્રમાણે જાણવે

શતક ૨૯માના ઉદ્દેશા ૩ થી ૧૧ સમાપ્ત

'સમાપ્તિ વચનમ્'

નવયુગ પ્રવર્તક, સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રચારક, શાસ્ત્રવિશાર જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મના શિ શાસન દીપક, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મના શિ પન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનન્દવિજયે (કુમારશ્રમણ) ભગવતી સૂત્ર ૨૯મુ શતક પૂર્ણ કર્યું છે

ભદ્રં ભૂયાત્ સર્વેષાં જીવાનામ્ '

ૐ શતક ૨૯મું સમાપ્ત ૐ

શતક ૩૦મું

શતકનો ઉપક્રમ

આ સંપૂર્ણ શતકમાં ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી માટેની સવિસ્તર ચર્ચા છે, જે ખાસ જાણવા જેવી હોવાથી અને ભારતદેશની ધર્માન્ધતાનો ભૂતકાલીન ઈતિહાસ બતાવનાર હોવાથી આપણે પણ વિસ્તારપૂર્વક તેની ચર્ચા કરીશું

"ક્રિયા છે તેમ બોલનારો ક્રિયાવાદી"

'ક્રિયા નથી તેમ બોલનારો અક્રિયાવાદી"

"જ્ઞાન વિનાના જીવનું અસ્તિત્વ માનનારો અને તે પ્રમાણે બોલનારો અજ્ઞાનવાદી"

"નિશ્ચયાત્મકરૂપે વિનયથી જ મોક્ષને માનનારો તે વિનયવાદી છે"

શુક્રના તારાની જેમ ચમકનારા અને સૂર્યની જેમ મહા તેજસ્વી એવા કેવળજ્ઞાનના માલીક, દેવાધિદેવ, પતિતપાવન, ભગવાન મહાવીરસ્વામી પોતાના ચતુર્વિધ સંઘ સાથે જ્યારે [જે કાળે અને જે સમયે] ભારતભૂમિને પવિત્ર કરી રહ્યા હતા તેવા સમયે જ કમનસીબ ભારતભૂમિ નાના મોટા પંડિતોની વાગ્જાળમાં તથા તેમની જોહુકમી ભરેલી પંડિતાઈમાં વહેચાઈ ગઈ હતી પરિણામે 'પંડિત પંડિત, બ્રાહ્મણો બ્રાહ્મણ, સાધુ સાધુ દૃષ્ટ્વા શ્વાનવત્ ઘુઘૂંરાયતે એટલે કે કલિકાળમાં એક પંડિત બીજા પંડિતને જોઈને, જનોઈ અને ટીલાટપકાને

ઇતિશ્રી માનનારો એક બ્રાહ્મણ બીજા બ્રાહ્મણને જોઈને તેમજ એક સંપ્રદાયના સાધુ બીજા સંપ્રદાયના કે પોતાના પક્ષના પોતાની ઈર્ષ્યા કરનાર બીજા સાધુને જોઈને પરસ્પર કૂતરાની જેમ ભસનારા હતા ઘુરકનારા હતા

વફાદાર કૂતરામાં પોતાની જાત પ્રત્યે જ અસહિષ્ણુતાના મોટામાં મોટો દોષ હોવાથી એક ગલીનું કૂતરું બીજી ગલીના કૂતરાનો વૈરી છે અને જ્યારે તેઓ પરસ્પર ભસાભસ કરે છે ત્યારે તે ગલીમાં રહેનારા માણસોની નિંદ પણ હરામ થઈ જાય છે શાંતિ ખોવાઈ જાય છે તેવી રીતે કમનસીબ દેશના જે પંડિતો, બ્રાહ્મણો અને સાધુઓ પરસ્પર એક બીજાના શત્રુ હોય, વૈરી હોય, અને આખ કચ્ચમ કે હડકાથી લાગતા હોય તથા અધ્યાત્મના નામે, શાસ્ત્રોના નામે અને તેની ઓ એક પંક્તિના નામે, ક્રિયાકાંડોના નામે કૂતરાની જેમ એ બીજાપર હિંસાત્મક, ઈર્ષ્યાત્મક દ્વેષાત્મક, દાવપેચ રમનાર હોય સાથોસાથ રાજા મહારાજાઓની રાજ્યસત્તા અને શ્રીમંતોની શ્રીમંતાઈ પણ તેમાં સાથ પૂરે ત્યારે તે દેશ અને સમાજને ભાવ-અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિ દ્વારા ઉન્નત કેવી બનાવશે! કેવી રીતે બનાવશે? ફળસ્વરૂપે હિંસાત્મક જીવનધારીની ભાષા પણ હિંસાત્મક બનવા પામે છે તેથી પંડિતોની ભાષામાં ચર્ચામાં ક્યાય પણ અપેક્ષાવાદ એટલે કે સામેવાળાની અપેક્ષા સમજીને પ્રત્યુત્તર આપવાની પદ્ધતિ લગભગ બુદ્ધદેવના શૂન્યવાદની સમાન બની ચૂકી હતી આવી પરિસ્થિતિમાં ધર્મના નામે, દેવ-દેવીના નામે, સંપ્રદાયના પ્રવર્તકોના નામે, ટીલાટપકા જેવા ક્રિયાકાંડોના નામે, ભારતદેશની ગલીગલીએ વાગ્યુદ્ધો, જાહેર સભાઓ, એક બીજાને પરાસ્ત કરવાના દાવ પેચો અને વ્યૂહરચનાઓ ઉપરાંત અવસર આવ્યે દંડા દંડી

પણ થઇ જતી હોય તેને રોકનારો કોઇ ન હતો કેમકે દેશના રાજાઓ અને શ્રીમતો પણ જુદા જુદા અખાડાના ભગતરામો બનીને પોતપોતાના ગળામા જુદી જુદી કંઠી પહેરી ચૂકયા હતા આવી વિષમ પરિસ્થિતિમા ચોમાસાના દેડકાઓની જેમ એક ટોળામાથી બીજુ ટોળુ, એક સઘાડામાથી બીજો સઘાડો એક સપ્રદાયમાથી બીજો સપ્રદાય ફૂટી નીકળે અથવા ધર્મના નામે કે ક્રિયાકાડોના અભિશાપે પથપલટાઓ થાય કે સપ્રદાયના પાટીઆના રગરોગાન બદલાય તેવી સ્વાભાવિક હકીકતો નકારી શકાય તેમ નથી

દ્વાદશાગીમા સર્વશ્રેષ્ઠ ભગવતીસૂત્ર, આચારાગસૂત્ર અને સૂત્રકૃતાગ સૂત્રની સાક્ષીએ તે સમયે એક બીજાથી સર્વથા જુદા પડેલા અને એક બીજાને એક બીજા માટે રતિમાત્ર સ્નાનસૂનક પણ ન હતુ તેવા કેવળ ક્રિયાવાદીઓના જ ૧૮૦ની સખ્યામા જુદા જુદા અખાડા હતા તે એક એક અખાડાના પડિતો, સાધુઓ, આચાર્યો બીજા અખાડાના પડિતો, સાધુઓ અને આચાર્યો સામે વ્યૂહાત્મકરૂપે ઠડાઠડી કે વાગ્યુદ્ધ માટે પૂર્ણરૂપે તૈયાર થઇને જ બેઠા હતા કેવળ પરમ તારક ગુરુ દેવના આદેશની રાહ જોવાઈ રહી હતી

ક્રિયાવાદીઓના મુખ્ય પ્રવર્તકો અને અખાડાઓ

સભવત નીચે પ્રમાણેના ચાર પ્રવર્તકો મુખ્ય હતા

(૧) ત્રિદડી અખાડો, (૨) કપિલ મુનિનો અખાડો, (૩) ઉલૂક મુનિનો અખાડો અને (૪) ગાર્ગ્ય ઋષિનો અખાડો આ ચારે ક્રિયાવાદી હતા પરતુ કાળક્રમે ચારમાથી ૧૮૦ અખાડા થયા

(૧) મહાવીરસ્વામીનો આત્મા પોતાના સત્તાવીશ ભવની અપેક્ષાએ ત્રીજા ભવમા સંયમધર્મની ઉત્કૃષ્ટતમ આરાધનામા અશક્ત હોવાના કારણે ત્રિદંડી ધર્મની પ્રરૂપણા અને સ્થાપના કરી હતી તે ત્રિ૦ડીનો અખાડો

(૨) કપિલ મુનિનો અખાડો, કપિલ મુનિ કયા ? કે જે સાખ્યકારિકાના કર્તા હોય અથવા મરીચિ મુનિના શિષ્ય કપિલ મુનિ હોય ?

(૩) ઉલૂક મુનિ જે જૈન મુનિના વેશમા મિથ્યાભિમાની બનીને કેવળ બીજાઓની સભાને કુતર્કો વડે જીતવાના આશયથી, જીવ-અજીવ અને નોજીવની સ્થાપના કરી હતી.

(૪) ગાર્ગ્યઋષિનો અખાડો -આ પ્રમાણે ભારત ભૂમિની ઘણી કરૂણતાઓમા દેશને બગાડનારી ખતરનાક કરૂણતા એ છે કે ધર્મના નામે, સિદ્ધાતોના નામે તથા પરોક્ષ તત્ત્વોના નામે લડાઈ ઝઘડા થતા વાર લાગતી નથી ઘણીવાર એવું પણ બને છે કે લડાવનારની જીભે મોક્ષની વાત હોય છે અને તેમના ટાટીયા નરક તરફ હોય છે આવા વિલાસી જીવનના માલીકોને ધર્મના નામે ઝેરના પ્યાલા પીવડાવવાની આવડત સારામા સારી મળી ગઈ હોવાથી તેમના માટે સમાજના ભાગલા પાડવાનુ કાર્ય It is very easy ઘણ જ સરળ બની જાય છે પરતુ ધર્મના નામે પડેલા ઝઘડાઓ મટાડવા અને સૌને એક જાજમ (યુનીયન) ની નીચે લાવવામા સાગરોપમના સાગરોપમ જેટલા સમય હોમાઈ જાય તો પણ ધર્મના ઝઘડા મટી શકતા નથી મતનો સ્થાપક ભલે આજે કાલે કે બીજા ભવે પણ બદલાઈ જાય કે સિદ્ધશિલાનો વાસી બને તો પણ સ્થાપિત

સત તો વજ્રલેપ જેવો થઈ જાય છે ત્રિદડી અને મહા
વીરસ્વામીનો આત્મા એક જ છે પરતુ વચ્ચે કેટલો લાબો
સમય પસાર થઇ ચૂકયો છે? પ્રિમાણ જોડયો છે? સાભળો
ત્યારે ત્રીજા આરાના ચરમ ચરણમા મરીચિ થયા પછી ચોથો
આરો જે ૪૨ હજાર ન્યૂન એક કોડાકોડી સાગરોપમનો હતો,
એટલે કે એક કરોડ સાગરોપમને એક કરોડ સાગરોપમથી
ગુણાકાર કરો તે કોડાકોડી સાગરોપમ કહેવાય છે વચ્ચે ૨૩
તીર્થંકરો, ૧૧ ચક્રવર્તીઓ, ૯ વાસુદેવ, ૯ પ્રતિવાસુદેવ અને
૯ બળદેવો થયા મરીચિમુનિ પોતે ચોવીશમા તીર્થંકર બની
ગયા અને મોક્ષમા ગયા તોયે ત્રિદડીનો મત આજે પણ
ચાલુ જ છે

અક્રિયાવાદી –જે સમયે ક્રિયાવાદીઓના ૧૮૦ અખાડા
હતા તે જ સમયે અક્રિયાવાદીઓના પણ ૮૪ની સખ્યામા
અખાડા વિદ્યમાન હતા જેમા કાડે વિદ્ધિ, કૌશિક અને કૌકલ
મુનિના અખાડા જોરદાર હતા પક્ષ અને પ્રતિપક્ષ, માનવના
કુત્સિત મસ્તિષ્કની ઉપજ છે તેથી પક્ષાતરો થયા વિના રહેતા
નથી ક્રિયાવાદીઓ હોય તો અક્રિયાવાદીઓ જન્મ્યા વિના
રહી શકવાના છે? એક માનવ કહે છે કે જીવ છે, તરત
બીજો કહેશે કે જીવ નથી જ યદ્યપિ આવા પક્ષાતરો પ નામા
ઇર્ષ્યા, હઠાગ્રહ કે વિરોધની ભાવના જ કામ કરે છે, પરતુ
ભૂલવુ ન જોઇએ કે આ બધામા મૌલિક કારણ અજ્ઞાન જ
કામ કરી રહ્યુ છે સમ્યગ્જ્ઞાનની પકડ વિનાના માનવને માટે
અજ્ઞાન એ ભયકરમા ભયકર દુશ્મનનુ કામ કરે છે વિપરીતતા,
સશયિતા, અનધ્યવસિતા, આ ત્રણે અજ્ઞાનના જ પુત્રો છે
આમાથી મોહરાજા ભડકે છે અને માનવ, બીજા માનવની
સાથે નહી, પણ સામે બેસવાનો આગ્રહ કરે છે ત્યારે સૌના

કોઇને કોઇ નિમિત્ત બનતા હોવા છતા પણ ક્રિયાનો કર્તા તો આત્મા પોતે જ હોય છે, માટે આત્માના અસ્તિત્વને માનનારા આ ક્રિયાવાદીઓ છે

[૨] ક્રિયા જ પ્રધાન છે, તેથી ક્રિયાના પ્રાધાન્યને માનનારા ક્રિયાવાદી કહેવાય છે

[૩] અથવા જીવાદિ નવે તત્ત્વોના અસ્તિત્વને સ્વીકાર કરનારા ક્રિયાવાદી છે ઉપર પ્રમાણેના ક્રિયાવાદીઓ જીવાદિ નવે તત્ત્વોને માને છે, પરન્તુ કદાગ્રહી હોવાથી મધ્યસ્વરૂપ તે તત્ત્વોમા પણ વિસવાદિતા થયા વિના રહેતી નથી, અથવા નવતત્ત્વનો પાઠક [માસ્ટર પડિત] પોતે જ તે તત્ત્વોનુ યાથાર્થ્ય સમજેલો ન હોય, અર્ધદગ્ધ હોય તો તેમની પાસેના વિદ્યાર્થીઓ પણ વિસવાદી અને કદાગ્રહી બન્યા વિના રહેતા નથી ફલસ્વરૂપે મૂળ ટોળામાથી વિસવાદિતાના કારણે એક પછી એક જુદા પડ્યા ગયા પછી તો જુદા થવાની પણ પરપરા ચાલે છે, ત્યારે જ એક મનમાથી ૧૮૦ મતો ગોળાઓ, પથો, મડળો બન્યા છે જે બધાય મહાવીરસ્વામીના સમયે પણ હાજર હતા અને

" जीवाजीवा पुण्ण पावासव सवरोय निज्जरणा ।
बधो मुक्खाय तहा नवतत्ता हु ति नायव्वा ॥ "

આ ગાથા સૌને કઠસ્થ કરવી સર્વથા અનિવાર્ય હતું ચાલતા ફરતા કે કામકાજ કરતા પણ ગાથાના તત્ત્વો તેમની જીભ પર સદૈવ રટાતા રહેતા હતા

ઉપર પ્રમાણેના નવે તત્ત્વો પ્રત્યે શ્રદ્ધાળુ હોવા છતા પણ તે તત્ત્વોના સત્ય સ્વરૂપને જાણવામા સર્વથા એકાંતવાદી બને છે એને જીવાદિ ...

નથી આ ન્યાયથી તેઓ કયા કયા અને કઈ રીતે જુદા પડતા ગયા તેને વિસ્તારથી જાણવાનો યથામતિએ પ્રયાસ કરીએ આ ક્રિયાવાદીઓ નવ તત્ત્વને માનનારા હોવાથી પ્રાય કરીને તેઓ સમ્યક્ત્વ સમ્પન્ન હોઈ શકે છે

તેમના ૧૮૦ ભેદ શી રીતે પડયા?

મુળ તત્ત્વ નવ છે તે આ પ્રમાણે – જીવતત્ત્વ, અજીવ તત્ત્વ, પુણ્યતત્ત્વ, પાપતત્ત્વ આશ્રવતત્ત્વ, બંધતત્ત્વ, સંવરતત્ત્વ, નિર્જરાતત્ત્વ અને મોક્ષતત્ત્વ

ઉપરના ૧૮૦ ક્રિયાવાદીઓને આ નવે તત્ત્વો માન્ય છે શ્રદ્ધેય છે માટે જ પ્રારંભકાળમા કોઇને કંઇ પણ કહેવાપણુ ન હોવાથી સૌનો ગુરુ એક જ હતો મંડ એક જ હતો પરંતુ હુંડા અવસર્પિણીના અભિશાપે શંકાઓ થતી ગઇ, સમાધાન થયા નહી અને રાગદ્વેષના ચક્રાવે અટવાઇ જઇને કોઇએ આ નવે તત્ત્વોને સ્વત સિદ્ધ માન્યા જ્યારે બીજાએ પરત સિદ્ધ માન્યા અને માન્યતામા કદાગ્રહ પ્રવેશતો ગયો પરિણામે ૯×૨=૧૮ ભેદ પડી ગયા બાવળનુ બીજ બાવળને જ ઉત્પન્ન કરે તેમ કોઇએ આ ૧૮ ભેદોને નિત્ય માન્યા છે, જ્યારે બીજાએ અનિત્ય માન્યા આ પ્રમાણે અમરવેલ જ્યારે વધવા માડે છે ત્યારે આખાયે વૃક્ષને વ્યાપ્ત કરતા વાર લાગતી નથી તેવી રીતે ઉપરના ૩૬ ભેદોને માટે પણ કલહ વધ્યા ઝઘડા થયા, મારા મારી થઈ અને તે ૩૬ ભેદ શુ? કાલકૃત છે? નિયતિકૃત છે? સ્વભાવકૃત છે? ઇશ્વરકૃત છે? અથવા આત્મકૃત છે? આ પ્રમાણે પાચ વિકલ્પોનો જન્મ થયો તેના પર હઠાગ્રહ વધતો ગયો પછી તો પોતપોતાના મતવ્યો પ્રમાણે પ્રવર્તકો જૂદા થયા, આચાર્યો જૂદા થયા મુનિઓ જૂદા થયા અને તેમના

તમે તમારો નાશ શા માટે કરી રહ્યા છો ? ત્યા [illegible] જીવાદિ પરોક્ષ તત્વોની ચર્ચા, મારામારી આદિ કરીને તમા[illegible] દિવસો અને રાતો પસાર થઈ રહી છે, માટે અમારો વિનય [illegible] જેમા કોઈ જાતનો વિખવાદ નથી, ચર્ચા નથી, મારામારી [illegible] રાખવાર સારો છે આ પ્રમાણે આ વાદીઓ કેવળ વિનયથી મોક્ષને માનનારા હોવાથી વૈનયિક કહેવાય છે

પોતાના અખાડાના ધર્મ પ્રમાણે તેઓ સામે આવતા [illegible] મળતા દેવ, રાજા, મુનિ, માતા, પિતા કે જાનવરોને [illegible] વચન તથા કાયાદિ વડે નમસ્કાર કરતા હતા આસનાદિ આ[illegible] હતા તેઓ માનતા હતા કે વિનયથી જ જ્ઞાન-દર્શન [illegible] અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ સુલભ બને છે તેમ છતા પણ તેમ[illegible] ૩૨ ભેદ પડ્યા હતા દેવ, રાજા, યતિ જ્ઞાતિ, સ્થ[illegible] અધમ, માતા અને પિતા ૮ પ્રકારના વ્યક્તિઓનો, મન[illegible] વચનથી કાયાથી અને દાનાદિ વડે વિનય કરતા આ પ્રક[illegible] ૮×૪=૩૨ ભેદોમા વૈનયિકો એક બીજાથી જુદા હતા

ઉપર પ્રમાણે ક્રિયાવાદીઓના ૧૮૦ ભેદ
અક્રિયાવાદીઓના ૮૪ ભેદ
અજ્ઞાનવાદીઓના ૬૭ ભેદ
અને વૈનયિકોના ૩૨ ભેદ

૩૬૩ ભેદ થયા

[illegible] સ્વામીને [illegible] કરતા અને [illegible] આ [illegible] કરતા [illegible] કેમકે [illegible]

નહીં માનનારા અક્રિયાવાદીઓ અને તેમના અભિશાપે સાર્વ નિક ફેલાયેલા અજ્ઞાનવાદીઓના કારણે માસાહાર, શરાબપાન, પરસ્ત્રીગમન વેશ્યાગમન, શિકાર આદિ મહાવ્યસનો દેશના પ્રત્યેક સ્થાને વ્યાપક બની ચૂક્યા હતા, ત્યારે જ તો કાલ સૌકરિક આદિ કસાઈઓના કસાઈખાનામા હજારોની સખ્યામા પાડાઓ, ગાયો, બકરાઓ, ઘેટાઓ અને મરઘાઓની ક્રૂર હત્યાએ દેશની આઝાદીને જોખમમા મૂકી દીધી હતી.

આવી પરિસ્થિતિમા ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સ્યાદ્વાદ, અનેકાતવાદનો આશ્રય કરીને પાડિત્ય ગર્વિષ્ઠ પડિતોને મિથ્યા ભિમાની મહાપડિતોને, રાજનીતિના ઘમડી રાજાઓને, સુરા પાનના ચક્રાવે ચડેલા શ્રીમતોને પવિત્ર રસ્તે લાવી મૂક્યા હતા

આટલી પૂર્વ ભૂમિકા પછી હવે આપણે મૂળસૂત્રના આધારે વિચાર કરીએ

તમે જીવ કિ જે સ ક

શતક ૩૦ : ઉદ્દેશો-૧

જીવો શું ક્રિયા આદિને માનનાર છે?

હે પ્રભો! સમવસરણ (જેમાં અનેક પ્રકારના જીવો બેસે તે) એટલે મત મતાંતરો કેટલા કહ્યા?

જવાબમાં ભગવતે કહ્યું કે –હે ગૌતમ! (મત મતાંતરો) નીચે પ્રમાણે ચાર પ્રકારે કહ્યા છે.

(૧) ક્રિયાવાદી (૨) અક્રિયાવાદી (૩) [illegible] અને વૈનયિકવાદી જીવોમાં બહુવચનનો આશ્રય કરી ફરમાવ્યું કે હે ગૌતમ! અનંતાનંત જીવોમાંથી ક્રિયાવાદી છે કેટલાક અક્રિયાવાદી છે અને કેટલાક [illegible] છે અને કેટલાક વૈનયિકવાદી પણ છે આ પ્રમાણે

કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યાના માલીકોના માટે પણ જાણવું. લેશ્યા વિનાના અયોગી (૧૪મા ગુણસ્થાનકે રહેલા) સિદ્ધ ભગવંતોને કેવળ ક્રિયાવાદી જ જાણવા.

કૃષ્ણપાક્ષિક જીવોનો સંસાર ઘણો લાંબો હોવાથી ક્રિયાવાદી હોતા નથી પણ અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનવાદી વિનયવાદી હોય છે.

શુક્લપાક્ષિક જીવો પરિમિત સંસારી હોવાથી ક્રિયાવાદી પણ છે યાવત્ ચારે પ્રકારે છે.

[illegible] જીવો કેવળ ક્રિયાવાદી જ છે [illegible] [illegible] જેમ જાણવું.

મિશ્રદૃષ્ટિ (સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ) અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી જાણવા

પાચે પ્રકારના સમ્યગ્જ્ઞાની કેવળ ક્રિયાવાદી જ જાણવા જ્યારે ત્રણે પ્રકારના અજ્ઞાની જીવો કૃષ્ણપાક્ષિકની જેવા છે

આહારાદિ ચારે સજ્ઞામા આસક્ત જીવો ચારે પ્રકારના છે અને અનાસક્ત (નોસજ્ઞોપયુક્ત) કેવળ ક્રિયાવાદી જ હોય છે કેમકે બધીય ક્રિયાઓમા અનાસક્તત્વ સમ્યગ્દર્શન વિના શક્ય હોતુ નથી

ત્રણે વેદના માલીકો ચારે પ્રકારના છે અને વેદ રહિત પહેલા ભેદમા જાણવા આ પ્રમાણે સકષાયી અને અકષાયી, યોગી અને અયોગી તથા સાકાર અને અનાકાર ઉપયોગ વાળાઓના ભે જાણવા કાપોત લેશ્યા સુધીના નારકો ચારે પ્રકારના જાણવા શેષ ઉપર પ્રમાણે યથાયોગ્ય જાણી લેવુ

પૃથ્વીકાયિકો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોવાથી અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી જ હોય છે વિનયવાદને યોગ્ય પરિણામ ન હોવાથી તેઓ વિનયવાદી હોતા નથી વચનનો અભાવ હોય છે તો પણ વાદના પરિણામોથી તેઓ મુક્ત નથી આ પ્રમાણે યાવત્ ચાર ઇન્દ્રિય વાળા જીવો સુધી જાણવુ

પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી લઈ વૈમાનિક દેવો સુધી ચારે પ્રકારના કલ્પી લેવા

ચારે પ્રકારના જીવો કઈ ગતિનુ અયુષ્ય બાધશે ?

હે પ્રભો ! જે ક્રિયાવાદી છે એટલે જીવાદિ નવ તત્ત્વોના જ્ઞાતા છે તે કઈ ગતિનુ આયુષ્ય બાધશે ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે હે ગૌતમ ! જે નવ તત્ત્વોનો જ્ઞાતા છે તે ક્રિયાવાદીઓના ૧૮૦ પાખંડીઓમાથી કોઈ પણ તે ટોળાનો હશે તો પણ દેવગતિ અને મનુષ્યગતિનુ આયુષ્ય બાધશે પરમાત્મા દેવાધિદેવની સ્પષ્ટ વાણીથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે કેવળ શ્રદ્ધાની જ કેટલી બધી જબરજસ્ત તાકાત છે, જે કારણે તે જીવ નરકગતિમા કે તિર્યંચ ગતિમા જઈ શકતો નથી ટોર્ચ (બેટરી)મા જે શેલ હોય છે તે ગમે તેટલો સુદર હોય યદિ તેમા પાવર ખતમ થઈ ગયો હશે તો તેને ફેંકવા સિવાય બીજો કયો માર્ગ ? અને પાવર હશે તે ઉપરનો કાગળ પણ ફાટી ગયો હશે તો તે સફલતા દાયી બનશે એ જ પ્રમાણે શ્રદ્ધાની તાકાતને (Power) કહેવામા આવ્યો છે, જેની વિદ્યમાનતામા માનવના દુર્ગતિના દ્વાર બંધ થાય છે આવી પરિસ્થિતિમા સમ્યગ્જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યનુ મિશ્રણ કરી લેવામા આવે તો મુક્તિના દ્વારે પહોંચતા કેટલી વાર ?

અજ્ઞાનવાદી, અક્રિયાવાદી અને વિનયવાદીને માટે ચારે ગતિઓના દ્વાર ખુલ્લા છે, એટલે કે તેઓ દુર્ગતિમા પણ જવાની સામગ્રી ઉપાર્જી શકે છે, કેમકે અક્રિયાવાદિ આત્માદિ તત્ત્વોને જાણી શકતો નથી અને જે પોતાના આત્માને જ જાણી શકતો નથી તે પાપોને તથા પાપના દ્વારોને શી રીતે જાણશે ? ખાડાને ન જાણનારો આધળો જેમ કૂવામા પડી શકે છે તેવી રીતે નવ તત્ત્વનો અજ્ઞાન આત્મા પોતાની અજ્ઞાન દશામા જે પાપાચરણો કરે છે તે એવા બધા ભયકર હોય છે જેનાથી એક પાપમાથી બીજુ અને બીજામાથી ત્રીજુ પાપ તને વળગ્યા વિના રહેતુ નથી

અજ્ઞાનવાદીનો આત્મા જ તેમનો શત્રુ હોવાના કારણે

તેમના માટે ધર્મ-કર્મનો કઈ પણ અર્થ છે જ નહીં કારણ કે જેઓ પોતાના આત્માના જ શત્રુ બનીને બેઠા હોય તે પરમાત્માના પણ શત્રુ ન બને તેમા શુ નવાઈ? પૂરો સસાર ઓને માટે પ્રત્યક્ષ જ છે

વિનયવાદમા પણ જ્યા સુધી સમ્યગ્જ્ઞાન અને ચારિત્રનુ મિશ્રણ ન થાય ત્યા સુધી કોરાધાકોર જેવો વિનય આત્માનુ ઉત્થાન શી રીતે કરાવશે, માટે જ આ ત્રણેને માટે ચારે ગતિ ઉઘાડી છે

કૃષ્ણલેશ્યાનો માલિક યદિ ક્રિયાવાદી છે તો કેવળ આસ્તિકયના બળે તે મનુષ્યગતિનુ આયુષ્ય બાધશે, કેમકે કૃષ્ણલેશ્યા દેવગતિને આપતી નથી અને તે યદિ ક્રિયાવાદી નથી તો ચારે ગતિનુ આયુષ્ય તે બાધશે

નીલ અને કાપોત લેશ્યા માટે પણ પૂર્વવત્ જાણવુ

તેજોલેશ્યાવાળો જીવ મનુષ્ય અને દેવ અને દેવમા પણ વૈમાનિક દેવ બનશે, જ્યારે લેશ્યારહિત જીવો અયોગી હોવાથી તમના માટે ચારે ગતિઓના દ્વાર બધ છે

તેજોલેશ્યાવાળા જીવો યદિ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી ; વિનયવાદી હશે તો નરકને છોડી બીજી ગતિઓનુ આયુષ્ય બાધ આ પ્રમાણે પદ્મ અને શુક્લલેશ્યાવાળાઓને માટે પણ જાણ કેમકે આ ત્રણે લેશ્યાઓમા મરનારો જીવ નરક ગતિ જતો નથી

કૃષ્ણપાક્ષિક, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી ચારે ગતિનુ આયુષ્ય બાધે છ

સમ્યગ્દૃષ્ટિ ક્રિયાવાદી, જ્ઞાની, મતિજ્ઞાની, શ્રુત અને અવધિજ્ઞાની જીવો દેવ અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે છે મન:પર્યવજ્ઞાની વૈમાનિક દેવનું આયુષ્ય બાંધનારો છે

અજ્ઞાની, વિભંગજ્ઞાનીને કૃષ્ણપાક્ષિકની જેમ જાણવા

નરકગતિના જીવો યદિ ક્રિયાવાદી હશે તો મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધશે અને તે યદિ અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી કે અજ્ઞાનવાદી હશે તો તિર્યંચ તથા મનુષ્યગતિની ઉપાર્જના કરશે

પૃથ્વીકાયિકો યદિ અક્રિયાવાદી કે અજ્ઞાનવાદી હશે તો તિર્યંચ અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધશે તે જીવો ઇન્દ્રિય પ્રાપ્તિ પૂર્ણ થયા પહેલા જ તેજોલેશ્યાવાળા હોય તે સમયે આયુષ્ય બાંધતા નથી પણ ઇન્દ્રિયપ્રાપ્તિ પૂર્ણ થયે આયુષ્ય બાંધે છે

ક્રિયાવાદી જીવો ભવસિદ્ધિક છે પણ અભવસિદ્ધિક નથી, જ્યારે અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી ભવસિદ્ધિક પણ હોય અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે

સલેશ્ય જીવો માટે પણ ઉપર પ્રમાણે જાણવું

શતક ૩૦માનો ઉદ્દેશો ૧લો સમાપ્ત

એક બીજાનો શત્રુ બનશે અને માનવજાતને કદરૂપી બનાવવાનુ પાપ આપણા મસ્તકે ચોટશે.

માનવ જ્યારે વિતંડાવાદ, વિવાદ કે રાગદ્વેષમય બને છે ત્યારે તેનુ મતિજ્ઞાન અવિકસિત જ રહેવા પામે છે, તથા 'જીવ છે' આ સત્ય હકીકત હોવા છતા પણ 'તે કેવો હશે ? તેનુ સ્વરૂપ શુ ? તે પરિણામી છે કે નિત્ય છે ? તેનુ ગત્યંતર થશે તો કેવી રીતે થશે ? આ બધીય બાબતોની યથાર્થતા સુધી વિચાર કરવાનો અવસર તેમને રહેતો જ નથી, અથવા તો કદરૂપા મલીન મતિજ્ઞાનના ફળો જ કદાગ્રહ છે, કદાગ્રહ છે, વિતંડાવાદ છે, અને રાગાંધતા કે દ્વેષાંધતા છે આ પ્રમાણે ૩૬૩ મતોના પ્રવર્તકો, તેમના આચાર્યો, મુનિઓ, અને તે તે મતના ભગતગણો પાસે બીજા મતને હરાવવા સિવાય કે તેમને નિર્મૂળ કરવા સિવાય બીજી એકેય વાત તેમના ધ્યાનમા નહી નથી

તેમ છતા પણ પરસ્પર લડીને-ઝઘડીને, મારી, મરીને અને માથા ફોડ્યા કે ફોડાવ્યા પછી તેઓ લગભગ શક્તિહીન બની ગયા હતા પારકી રૂપાળી કન્યાઓને કે સ્ત્રીઓને પોતાના ઘરમા ગુલામ બનાવના શ્રીમંતો કે રાજાઓ જરૂર ખુશ થયા હશે, પરન્તુ કડવી તૂબડીના બીમાથી કડવા તૂબડા જ જન્મે છે તેવી રીતે પુરુષોના ખાનગી દુરાચારના અભિશાપે પોતાની જ બેન બેટીઓમા ગુપ્ત વ્યભિચાર જોવાયો હશે ત્યારે પોતાના ગુપ્ત દુરાચાર માટે તેઓ પસ્તાવો કરવા લાગી ચૂકયા હતા દધિવાહન રાજાને શતાનીક રાજાએ હરાવ્યો તો તેને માલવાના રાજા ચડપ્રદ્યોતે હરાવ્યો જ્યારે કોણીકે પોતાની પ્રચંડ શક્તિ વડે તે વખતના બધાય રાજા મહારાજાઓના હાડકા ખોખરા કરી દીધા હતા, ફળસ્વરૂપે વ્રતધારી-તપસ્વી

પથનો જન્મ થાય છે, જે મૂળ મતથી સર્વથા જૂદો પડે કે જીવ અજીવના અસ્તિત્વ કે નાસ્તિત્વમાથી અજ્ઞાનવાદને જન્મ લેતા કેટલીવાર? કારણ કે સસારના શ્રીમતોને રાજાઓને રાણીઓને, શેઠાણીઓને કે તેમના પુત્ર પુત્રીઓને ધર્મની મર્યાદા તથા સદ્વિચાર અને સદાચારની મર્યાદાઓ ગમતી ન હોવાના કારણે સ્વૈચ્છિક ખાનપાન, રહેણીકરણી આદિની અનુકૂળતા કરી આપે તેવા ટોળા કે ધર્મ પ્રત્યે તેમનુ આકર્ષણ થાય તે સ્વાભાવિક છે

અનાદિકાળનો જીવાત્મા, મોહ મિથ્યાત્વના નશામાં બેભાન બેહાલ, બેમર્યાદ બેશરમ બેરહિમ, બેકરાર અને બેધ્યાન બનેલો હોવાથી ધર્મની એકેય મર્યાદાને તે ન સમજી શકે ન પાળી શકે તે માનવામા આવે તેવી બેધડક સત્ય હકીકત છે આવી પરિસ્થિતિમા રાજા-મહારાજા તથા શ્રીમત આદિને પોતાના ટોળામા દાખલ કરવા માટે "સ્વયં નષ્ટ પરાન્ નાશયતિ" આ ન્યાયે તે મઠાધીશો કહેતા હોય છે કે જીવ અજીવ નથી પુણ્ય પાપ નથી, સ્વર્ગ નરક નથી માટે ખાઓ પીઓ અને લહેર કરો. આખોય સસાર તમારા માટે ભોગ્ય છે અને તમે ભોક્તા છો આ પ્રમાણે ક્રિયાવાદી તથા અક્રિયાવાદીના અભિપ્રાયે અજ્ઞાનવાદનુ જોર વધીને તે ફેલાવો બનવાજોગ છે ફળસ્વરૂપે સસારને જુગાર, શિકાર, શરાબપાન પરસ્ત્રીગમન વેશ્યાગમન જેવા અનિષ્ટ તત્ત્વો જ બમણા વધી અને ઘેર ઘેર વ્યાપક બની

તે મઠાધિપતિઓને પોતાના પથને પપાળી પગભર સ્થિર કરવાની ધૂનમા એટલુ પણ ધ્યાનમા ન રહ્યુ કે માનવ

એક બીજાનો શત્રુ બનશે અને માનવજાતને કદરૂપી બનાવવાનુ પાપ આપણા મસ્તકે ચે ઢશે.

માનવ જ્યારે વિતંડાવાદ, વિવાદ કે રાગદ્વેષમય બને છે ત્યારે તેનુ મતિજ્ઞાન અવિકસિત જ રહેવા પામે છે, તથા 'જીવ છે' આ સત્ય હકીકત હોવા છતા પણ 'તે કેવો હશે ? તેનુ સ્વરૂપ શુ ? તે પરિણામી છે કે નિત્ય છે ? તેનુ ગત્યંતર થશે તો કેવી રીતે થશે ? આ બધીય બાબતોની યથાર્થતા સુધી વિચાર કરવાનો અવસર તેમને રહેતો જ નથી, અથવા તો કદરૂપા મલીન મતિજ્ઞાનના ફળો જ હઠાગ્રહ છે, કદાગ્રહ છે, વિતંડાવાદ છે, અને રાગાધતા કે દ્વેષાધતા છે આ પ્રમાણે ૩૬૩ મતોના પ્રવર્તકો, તેમના આચાર્યો, મુનિઓ, અને તે તે મતના ભગતગણો પાને બીજા મતને હરાવવા સિવાય કે તેમને નિર્મૂળ કરવા સિવાય બીજી એકેય વાત તેમના ધ્યાનમા હી નથી

તેમ છતા પણ પરસ્પર લડીને-ઝઘડીને, મારી, મરીને અને માથા ફોડયા કે ફોડાવ્યા પછી તેઓ લગભગ શક્તિહીન બની ગયા હતા પારકી રૂપાળી કથાઓને કે સ્ત્રીઓને પોતાના ઘરમા ગુલામ બનાવતા થીમતો કે ગલ્લાઓ જરૂર ખુશ થયા હશે, પરન્તુ કડવી તૂબડીના બીમાથી કડવા તૂબડા જ જન્મે છે તેવી રીતે પુરુષોના ખાનગી દુરાચારના અભિશાપે પોતાની જ બેન બેટીઓમા ગુપ્ત વ્યભિચાર જોવાયો હશે ત્યારે પોતાના ગુપ્ત દુરાચાર માટે તેઓ પસ્તાવો કરવા લાગી ચુકયા હતા દધિવાહન રાજાને શતાનીક રાજાએ હરાવ્યો તો તેને માલવાના રાજા ચડપ્રદ્યોતે હરાવ્યો જ્યારે કોણીકે પોતાની પ્રચડ શક્તિ વડે તે વખતના બધાય રાજા મહારાજાઓના હાડકા ખોખરા કરી દીધા હતા, ફળસ્વરૂપે મનધારી-તપસ્વી

ચેગ મહારાજા(ભગવાન મહાવીરસ્વામીના મામા ક
ગતના અધિનાયક)ને પણ કિંકર્તવ્યમૂઢ જેવી :
પહોંચાડી દીધા હતા ઇતિહાસ થી જાણીએ આ
શકીએ છીએ કે તે સમયે સૌ કોઈ એક બીજાના
હતા માટે ' મત્સ્ય ગળાગળ ' નો ન્યાય તાડવનૃ
રહ્યો હતો.

તેવા સમયે જ ક્ષત્રિયકુંડ નગરના સિદ્ધાર્થ
ત્રિશલા રાણીએ જોયેલા ૧૪ સ્વપ્નાઓની વાત જ્યારે
આવી ત્યાર સૌ પોતપોતાના મનમા આશ્વાસિત થયા
સ્વપ્નાથી સૂચિત તીર્થંકર કે ચક્રવર્તી જ હોય
ચક્રવર્તીઓની ૧૨ની સખ્યા પૂર્ણ થઈ ગયેલી હોવાથી
થયુ કે ત્રિશલારાણીનો પુત્ર ૨૪મો તીર્થંકર થશે,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૨૪મા તીર્થંકર મહાવીર
થશે તે વાત સૌના ખ્યાલમા હતી ચૈત્ર સુદિ ૧૩ના
રાણીજીએ પુત્રને જન્મ દીધો હતો અને ૬૪ ઇન્દ્રો
કરોડ કરોડ દેવદેવીઓ તત્કાળના જન્મેલા પ્રભુને મેરુ
પર લઈ જઈને અભિષિક્ત કર્યા ત્યારે સૌને પૂર્ણ વિશ્વાસ
ગયો હતો કે આ બાળક આપણા સૌને માટે ' તિન્
તારયાણ ' અને ' મુત્તાણ મોઅગાણ ' બનવા પામશે પુ
નામ વર્ધમાનકુમાર રાખવામા આવ્યુ જે આગળ જ
પોતાની દિવ્યશક્તિ તથા ચાર મળાતિશયોવડે કેવળજ્ઞા
મેળવશે અને દેવાધિદેવ તીર્થંકર, સર્વજ્ઞ, ભગવાન મહાવીરસ્વા
તરીકે પ્રસિદ્ધિને મેળવશે ૩૦ વર્ષની ભરજુવાનીમા સસાર
તથા સસારીઓની કફોડી અવસ્થા જોઈને વર્ધમાનકુમા
દીક્ષા લીધી અને ૧૨ા વર્ષ સુધી અખડ, ઘોરાતિઘોર
સર્વથા અદ્વિતીય, સમ્યક્ તપશ્ચર્યારૂપી અગ્નિમા કર્મકલેશોને

માગી નાખ્યા પછી કેવળજ્ઞાનના માલિક બન્યા અને સ્યાદ્વાદનો આશ્રય લઇને પદાર્થોની પ્રરૂપણા કરી છે

તીર્થંકર પરમાત્માઓના ધર્મના પ્રાણ સમા અહિંસા સયમ અને તપ આ ત્રણે ધર્મો આકાશમા રહેલા સૂર્ય અને ચન્દ્રની જેમ અનાદિકાળના અને અનતકાળ સુધી રહેવાના હોવાથી શાશ્વત છે અહિંસા ધર્મની સુરક્ષાને માટે પ્રાણાતિપાત મૃષાવાદ અદત્તાદાન મૈથુન અને પરિગ્રહનો સર્વાશે કે અલ્પાશે ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે સયમ ધર્મની આરાધના માટે ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત તથા તપોધર્મની સેવના માટે સમ્યક્ચારિત્રાન્તર્ગત બાર પ્રકારે સમ્યક્તપશ્ચર્યાનુ વિધાન છે આ ત્રણે ધર્મોમા દુનિયાભરના બધાય ધર્મોનો સમાવેશ થઈ જાય છે આનાથી વિપરીત અધર્મ છે

જ્યારે સ્યાદ્વાદ ધર્મ નથી પણ એક બીજાની અપેક્ષા રાખીને કરાતો વચન વ્યવહાર સ્યાદ્વાદ છે "અનત ધર્માત્મક વસ્તુની સાપેક્ષ રીત્યા યો વચન વ્યવહાર સ સ્યાદ્વાદ" એટલે કે દ્રવ્ય માત્રમા અનત ધર્મો પ્રત્યક્ષગોચર હોવાથી બીજા કોઈપણ ધર્મનો (પર્યાયોના) અપલાપ કર્યા વિના ભાષાવ્યવહાર કરવો તે સ્યાદ્વાદ છે આમા બે પદ છે 'સ્યાત્ અને વાદ" સ્યાત્ અવ્યય હોવાથી તેનો અર્થ અમુક અપેક્ષાએ થાય છે અને વાદ એટલે બોલવુ ભાષા વ્યવહાર કરતી વખતે બોલવાવાળાનો, લખનારનો કે બીજા કોઈનો આશય સમજ્યા પછી ઉત્તર જવાબ આપવો જોઈએ કેમકે દ્રવ્ય માત્રમા સ્વઅપેક્ષાએ (અસ્તિત્વરૂપે) અને પર અપેક્ષાએ (નાસ્તિત્વ સ્વરૂપે) અનત ધર્મો (પર્યાયો) વિદ્યમાન છે આપણુ મતિજ્ઞાન દૂકુ હોવાથી અથવા મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મોનુ

જોર હોવાથી કદાચ આપણી બુદ્ધિમા અનંત ધર્મોનુ પ્રથમી કરણ ન થાય તેથી તે દ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયોનો નિષેધ કરવો તથા ભાષા વ્યવહાર બગાડવો તે જાણી બુઝીને કર્મ કલેશોમા ફસાવા જેવુ છે મધના વાટકામા પડ્યા પછી અને લપટાયા પછી માખીને મર્યા વિના બહાર નીકળવુ તે શક્ય જ નથી તેવી જ રીતે કર્મ કલેશોમા ફસાઈ ગયા પછી તેના પ્રત્યેની મિથ્યા પ્રતિષ્ઠાની માયામા ફસાઈ જવા જેવુ થશે જ્યાથી બહાર નીકળવુ સર્વથા અશક્ય છે, કેમકે અનાદિકાળના કુસંસ્કારોના કારણે અપવાદ સિવાય માનવ માત્રને સત્યપ્રતિજ્ઞ કરતા પણ મિથ્યાપ્રતિષ્ઠાની માયા જબરદસ્ત હોય છે ત્યારે જ પોતાના મતાનુયાયીઓને આશીર્વાદ અને નિંદકોને શાપ દેવા માટે અવતારીઓને પણ જ્યારે મિથ્યાપ્રતિષ્ઠાની માયા નડતી હોય છે, ત્યારે આપણા જેવાઓની વાત કરવાનો કંઈપણ અર્થ નથી માટે જ અધ્યાત્મમૂર્ધન્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ કહ્યુ કે માનવવાદ, વિવાદ, સંવાદ, વિતંડાવાદ તથા છળ આદિનો ત્યાગ કરીને સંવાદને ગ્રહણ કરવાનુ રાખજે જેથી સંસારને પણ તારાથી અહિંસા અને સંયમની સારામા સારી બક્ષીસ મળવા પામશે

દર્શનશાસ્ત્ર કે તર્કશાસ્ત્રના ગ્રન્થો પ્રત્યક્ષ દેખાતા સંસારની સાથે યદિ સુસંગતિ સાધી શકતા નથી તો તે તર્કો અને દર્શનશાસ્ત્રો પણ અપ્રતિષ્ઠ હોવાના કારણે તેમા ઉપાદિષ્ટ તત્વો કેવળ બુદ્ધિની કસરત સિવાય બીજા શા કામે આવવાના છે! અને ધર્મશાસ્ત્રોને અભરાઈએ મૂકીને કેવળ તર્કવાદના જોર ઉપર હોહાડી અને પરસ્પર વાગ્બાણો ફેંકીને એક બીજાના હાડવૈરી બનવાથી શો ફાયદો?

યદ્યપિ સંસારમાં દૃશ્યમાન અને અદૃશ્યમાન બંને પદાર્થો વિદ્યમાન છે અદૃશ્યમાન પદાર્થ ભલે આપણી ચર્મચક્ષુએ જોવામાં ન આવે તો પણ તેના કાર્યો તો પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહ્યા છે, માટે પૂર્વગ્રહને વચ્ચે લાવ્યા વિના તે પદાર્થોનો યથાર્થ નિર્ણય કરવામાં જ મનુષ્યઅવતારની સફળતા છે તમામ ધર્મશાસ્ત્રોએ માનવાવતારને દેવદુર્લભ કહ્યો છે, કારણ કે દેવ અવતાર કેવળ ભોગી જ હોય છે, યોગી નથી હોતા, માટે જોતાસમ્ન દેવો કરતા પણ માનવઅવતાર દુર્લભતમ છે

મનુષ્ય બુદ્ધિશાળી છે અને બુદ્ધિ ઉભયશાલિની હોવાથી મિથ્યાત્વને તથા સમ્યક્ત્વને પણ ગ્રહણ કરવા સમર્થ બને છે આખ બંધ કરીને થોડું વિચારવામાં આવે તો મિથ્યાત્વના ગ્રહણ કરતા પણ સમ્યક્ત્વનું ગ્રહણ આત્માને વધારે લાભદાયી છે અને તે પણ પોતપોતાના શાસ્ત્રોના આધારે નિર્ણય કરવા કરતા પોતાની સમ્યગ્બુદ્ધિના આધારે કરવામાં આવે તો કંઈપણ નુકશાન નથી, કેમકે સંસારના દૃશ્યમાન અને અદૃશ્યમાન દ્રવ્યોના કાર્યો માનવ માત્રને પ્રત્યક્ષ અનુભૂયમાન છે આત્મા પોતે ભલે અદૃશ્યમાન રહ્યા અને આપણી છદ્મઅવસ્થા દરમ્યાન ભલે અદૃશ્ય જ રહેવા પામે તેની ચિંતા કર્યા કરવા કરતા તેના કાર્યો જે પ્રત્યક્ષ છે તેનો નિર્ણય યથાર્થ કરવો જોઈએ

જડ અને ચેતનનું મિશ્રણ આ સંસાર, જેવા રૂપે છે તે રૂપે સૌને માટે પ્રત્યક્ષ છે, મતલબ કે સંસારમાં એકલા જડ પદાર્થો જ નથી કે એકલા ચેતન પદાર્થો પણ નથી, પણ ચૈતન્યસ્વરૂપ જીવને જન્મ લેવાનું સ્થાન જ જડ છે, માટે સંસારભરના નાના-મોટા જે જડ પદાર્થો છે તે બધાય જીવાધિત છે અથવા જીવથી મૂકાયેલા છે અને સિદ્ધાત્માને

છોડીને જે જીવ છે તે નિયમા જડ વિનાનો નથી એ જડથી મિશ્રિત છે, માટે સંસારને, જીવોને, તેના કર્મોને કર્મોના જૂદા જૂદા ફળાદેશોને જોયા પછી જ યદિ ત નિર્ણય કરવામા આવે તો તે નિર્ણય સત્ય સ્વરૂપવાળો હો પરસ્પર વૈરઝેર-ક્લેશ કે વિરોધ જે મિથ્યાજ્ઞાનના ફ તેનો અવકાશ રહેતો નથી

તે જડ અને ચેતન ચાહે દશ્યમાન હોય કે ન હોય પણ તેમને ગુણો છે અને પર્યાયો પણ છે મતલબ કે કોઈ દ્રવ્ય, ગુણ કે પર્યાય વિનાનો નથી તેમ એકાંત નિત્ય અનિત્ય નથી પણ નિત્યાનિત્ય છે હવે જ્યારે આત્મામાં નિત્યત્વ કે અનિત્યત્વનો નિર્ણય કરવાનો હોય છે ત્યારે એ બુદ્ધિથી નિર્ણય કરવામાં કેટલુ જોખમ રહેલુ છે, તે વાતે યતા લડાઈ-ઝઘડાઓથી જ સ્પષ્ટ થાય છે માટે સ્યાદ્વા અનેકાંત અને અપેક્ષા બુદ્ધિથી યદિ નિર્ણયમાન તત્ત્વને જો તો પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં ગુણ અને પર્યાય સર્વથા સાફ સાફ દેખ રહ્યા છે, તેથી પર્યાયો તરફ આંખમિંચામણા કરવાથી કેવ દ્રવ્ય તત્ત્વનો નિર્ણય પણ અધુરો રહેવા પામશે, કેમકે જે દ્રવ્ય નિર્ણય કરવાનો છે તે પર્યાય વિનાનો છે જ નહીં તેથી આત્મ નિત્ય છે પણ તે એકાંતે નિત્ય નથી તેવી રીતે પર્યાયો ત દૃષ્ટિ કરીએ તો આત્મા અનિત્ય છે કારણ કે પર્યાયો અસ્થાર છે તેમ છતા પણ તે એકાંતે અનિત્ય નથી, માટે પર્યાયાસ્તિ નયના અનુસારે આત્માને અનિત્ય કહેવામાં તથા દ્રવ્યાસ્તિકનં નિત્ય કહેવામા વાંધો નથી એટલે કે આ બન્ને ધર્મો ત વિદ્યમાન જ છે

એકાત નિત્યમા રહેલા દુષણો

આત્મામા સર્વથા એટલે કોઇનાથી, ક્યારેય પણ રતિ માત્ર ફેરફાર ન થાય તેવી રીતે નિત્ય માનવામા આવે "अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैक स्वरूप नित्यम्" આ ન્યાયસૂત્રથી તમારા સિદ્ધાત પ્રમાણે આત્મામા કોઇ પણ જાતનો રૂપાતર બની શકે તેમ નથી પરતુ આવા પ્રકારનો એકાતે નિત્ય પદાર્થ સસારમા કોઇએ જોયો નથી, જોવાતો નથી અને હજાર પ્રયત્ન કર્યા પછી પણ જોવાશે નહીં તેવી રીતે એકેય પદાર્થ સર્વથા અનિત્ય પણ નથી કેમકે આખેથી દેખાયેલા પદાર્થનો નાશ કે અદૃશ્ય થયા પછી બીજારૂપે કે તે રૂપે પણ ન દેખાય તે અનિત્ય છે પરતુ આવુ કોઇ દિવસે બનુ નથી અને ૩૩ કરોડ દેવ દેવીઓના પરિશ્રમથી પણ બનવાનુ નથી.

આવી પરિસ્થિતિમા કોઇપણ દ્રવ્યનો યથાર્થ નિર્ણય કરવો હોય ત્યારે તેમા દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક નયની બે દૃષ્ટિઓનો ઉપયોગ કરવો તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન છે, જે સસાર ભરના બધાય કર્મકલેશોને ઉપશમિત કરવા માટે પૂર્ણ સમર્થ છે દ્રવ્યમાત્રમા આ બને દૃષ્ટિઓ વિદ્યમાન હોવા છતા કેવળ અધુરા કે ભ્રમિત જ્ઞાનના કારણે પદાર્થને એક જ દૃષ્ટિથી જોવામા પરસ્પરના વિરોધો કોઇકાળે મટવાના નથી જેના કડવા ફળો માનવ સમાજ ભોગવી રહ્યો છે એકાત નિત્યવાદીઓના કટ્ટર દુશ્મનો અનિત્યવાદી છે અને એકાતે અનિત્ય માનનારાઓ વાદીઓના હાડવૈરી નિત્યવાદી છે જ્યારે પદાર્થમાત્ર એકાતે નિત્ય પણ નથી અને અનિત્ય પણ નથી

કેવળજ્ઞાનના સ્વામી ભગવાન મહાવીરસ્વામી સમવસરણમા બિરાજમાન થઇને ચારે બાજુ બેઠેલી અન્ય મતાવલબીઓની

છોડીને જે જીવ છે તે નિયમા જડ વિનાનો નથી એટલે કે જડથી મિશ્રિત છે, માટે સંસારને, જીવોને, તેના કર્મોને તથા કર્મોના જૂદા જૂદા ફળાદેશોને જોયા પછી જ યદિ તત્ત્વ નિર્ણય કરવામા આવે તો તે નિર્ણય સત્ય સ્વરૂપવાળો હોવાથી પરસ્પર વૈરઝેર-ક્લેશ કે વિરોધ જે મિથ્યાજ્ઞાનના કારણે છે તેનો અવકાશ રહેતો નથી

તે જડ અને ચેતન ચાહે દૃશ્યમાન હોય કે ન હોય તો પણ તેમને ગુણો છે અને પર્યાયો પણ છે મતલબ કે કોઈ પણ દ્રવ્ય, ગુણ કે પર્યાય વિનાનો નથી તેમ એકાન્ત નિત્ય નથી અનિત્ય નથી પણ નિત્યાનિત્ય છે હવે જ્યારે આત્મામાં રહેલ નિત્યત્વ કે અનિત્યત્વનો નિર્ણય કરવાનો હોય છે ત્યારે એકાન્ત બુદ્ધિથી નિર્ણય કરવામા કેટલુ જોખમ રહેલુ છે, તે વાતે જ્ઞાન ધર્મના લડાઈ-ઝઘડાઓથી જ સ્પષ્ટ થાય છે માટે સ્યાદ્વાદ અનેકાન્ત અને અપેક્ષા બુદ્ધિથી યદિ નિર્ણીયમાન તત્ત્વને જોઈએ તો પ્રત્યેક દ્રવ્યમા ગુણ અને પર્યાય સર્વથા સાફ સાફ દેખાઈ રહ્યા છે, તેથી પર્યાયો તરફ આંખમિચામણા કરવાથી કેવળ દ્રવ્ય તત્ત્વનો નિર્ણય પણ અધુરો રહેવા પામશે, કેમકે જે દ્રવ્યનો નિર્ણય કરવાનો છે તે પર્યાય વિનાનો છે જ નહીં તેથી આત્મા નિત્ય છે પણ તે એકાન્તે નિત્ય નથી તેવી રીતે પર્યાયો તરફ દૃષ્ટિ કરીએ તો આત્મા અનિત્ય છે કારણ કે પર્યાયો અનિત્ય છે તેમ છતા પણ તે એકાન્તે અનિત્ય નથી માટે પર્યાયાર્થિક નયના અનુસારે આત્માને અનિત્ય કહેવામા તથા દ્રવ્યાર્થિક નયથી નિત્ય કહેવામા વાંધો નથી એટલે કે આ બન્ને ધર્મો ત્યાં વિદ્યમાન જ છે

…પર્યાયરૂપે ઉત્પાદ અને વ્યય નકારી શકાતો નથી તેવી રીતે એક દેવ પોતાના ચાલુ દેવલોકને છોડી મનુષ્યાવતારમા આવ્યો અને ફરી પાછો તે જ જીવ મનુષ્યાવતારને છોડી નારક બન્યો ઈત્યાદિ નૂતન ભવગ્રહણમા ઉત્પાદ અને પહેલાના ભવનો ત્યાગ કરવામા વ્યય (વિનાશ) આ પ્રમાણે આ ત્રણે અને પરપરાએ અનત ભવોના ઉત્પાદ અને વિનાશમા આત્માની ધ્રુવતા સર્વથા પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહી છે જીવને થતા અનુભવજ્ઞાન અને સ્મરણ જ્ઞાન જ તેની સાક્ષી આપે છે, કે આ જીવાત્મા આ ભવ પહેલાના તે તે ભવોમા રહી આવ્યો છે આ પ્રમાણે દેવત્વાદિ ભવોના પર્યાયોને છોડતો તથા મનુષ્યત્વાદિ ભવોના પર્યાયોને સ્વીકારતો આત્મા પહેલાના પર્યાયોના વ્યયમા અને પછીના પર્યાયોના ઉત્પાદમા બ ને અવસરે દ્રવ્યરૂપે સ્થિર (ધ્રૌવ્ય) છે જેમ સુવર્ણની કડીને ગળાવીને કદોરો બનાવ્યો એટલે કડીનો વ્યય અને કદોરાના ઉત્પાદમા સુવર્ણત્વ પોતાના મૂળ દ્રવ્યમા રગથી અને વજનથી પણ કાયમ છે આ પ્રમાણે બધાય દ્રવ્યોમા ધ્રૌવ્ય, ઉત્પાદ અને વ્યયનુ પ્રત્યક્ષીકરણ આબાલ ગોપાલને એક સમાન જ છે, માટે આત્મા આદિ પદાર્થોમા ધ્રૌવ્ય અવસ્થાની જેમ ઉત્પાદ અને વ્યય અવસ્થા સ્વીકારવી જ જોઈએ, કેમકે આત્મામા ધ્રૌવ્ય સ્વીકારવામા આવે તો જ ઉત્પાદ તથા વ્યય સુસગત રહેશે અને પ્રતિક્ષણે થતા ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપી કાર્યોથી જ આત્મા આદિ પદાર્થોની ધ્રુવતા સ્વીકાર્ય બનશે …ધ્રૌવ્ય વિનાના ઉત્પાદ અને વ્યય અધેડાના સિંગની …ન થશે

…ય વિનાનુ દ્રવ્ય કોઈ કાળે હોતુ નથી તેમજ … માટે તે સર્વથા અકિંચિતકર હોવાથી …ભા માટે ઉપયુક્ત બની શકે તેમ નથી, સસા…

પરિષદાને સંબોધીને કહ્યુ કે હે પંડિતો ! તમે તમ
કલ્પિત અને મન ઘડત સિદ્ધાંતોના જોરે કષાયકલેશિત થઈ
જેટલા પ્રમાણમા કદરૂપા થયા છે તેના કરતા માનવ સમાજને
વધારે કદરૂપી અને મલીન બનાવવામા તથા આખાય
દેશને મન કલ્પિત સિદ્ધાંતોના તાડવ નૃત્યમા ફસાવ
દેશનો દ્રોહ જ કર્યો છે, માટે તમે તમારા હૈયાનો ઉપ
કરો અને પદાર્થમા રહેલા અમલી તત્ત્વને સમજો

જૈન શાસનની દૃષ્ટિએ દ્રવ્યોની વક્તવ્યતા :

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલા
સ્તિકાય, કાળ અને જીવાસ્તિકાય આ છ દ્રવ્યોથી વ્યાપ્ત
સંસાર છે તેમાથી જીવ ચેતન છે અને શેષ પાચે દ્રવ્યો જડ છે
તેમજ પુદ્ગલને છોડી બાકી બધા અરૂપી છે આ છએ
પોતપોતાના સ્વભાવમા સર્વથા નિયત છે અર્થાત નિત
અવસ્થિત છે આની ચર્ચા પહેલા ભાગમા કરાઈ ગ
અહીં તો કેવળ જીવાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાયની જ
કરવાની છે, કેમકે જીવ અને પુદ્ગલનો સબંધ અનાદિકા
છે જે કેવળજ્ઞાન થયા પછી સિદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થતા છૂટી
આ દ્રવ્યોને 'સત્' કહેવાય છે માટે જાણવાનુ જરૂરી
તે 'સત્' એટલે દ્રવ્યનુ લક્ષણ શુ છે ? કારણ કે જેનુ
લક્ષ્ય સાથે સગત ન હોય તે તેનુ લક્ષણ કોઈ કાળે બન
નથી અને યથાર્થ લક્ષણ વિના સત્‌ની સિદ્ધિ થતી નથી

જૈન શાસનમા ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૌવ્ય (સ્થિરતા)
ત્રણે દ્રવ્ય માત્રનુ લક્ષણ છે અર્થાત્ તૃણથી લઈ આત્મ
આકાશ કે સિદ્ધશિલામા બિરાજમાન પરમાત્માઓમા પણ
ત્રણે લક્ષણો વિદ્યમાન છે અ સ્યમાન આકાશને પણ ઘગાર

પર્યાયરૂપે ઉત્પાદ અને વ્યય નકારી શકાતો નથી તેવી રીતે એક દેવ પોતાના ચાલુ દેવલોકને છોડી મનુષ્યાવતારમા આવ્યો અને ફરી પાછો તે જ જીવ મનુષ્યાવતારને છોડી નારક બન્યો ઈત્યાદિ નૂતન ભવગ્રહણમા ઉત્પાદ અને પહેલાના ભવનો ત્યાગ કરવામા વ્યય (વિનાશ) આ પ્રમાણે આ ત્રણે અને પરપરાએ અનત ભવોના ઉત્પાદ અને વિનાશમા આત્માની ધ્રુવતા સર્વથા પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહી છે જીવને થતા અનુભવજ્ઞાન અને સ્મરણ જ્ઞાન જ તેની સાક્ષી આપે છે, કે આ જીવાત્મા આ ભવ પહેલાના તે તે ભવોમા રહી આવ્યો છે આ પ્રમાણે દેવત્વાદિ ભવોના પર્યાયોને છોડતો તથા મનુષ્યત્વાદિ ભવોના પર્યાયોને સ્વીકારતો આત્મા પહેલાના પર્યાયોના વ્યયમા અને પછીના પર્યાયોના ઉત્પાદમા બ ને અવસરે દ્રવ્યરૂપે સ્થિર (ધ્રૌવ્ય) છે જેમ સુવર્ણની કડીને ગળાવીને કદોરો બનાવ્યો એટલે કડીનો વ્યય અને કદોરાના ઉત્પાદમા સુવર્ણત્વ પોતાના મૂળ દ્રવ્યમા રગથી અને વજનથી પણ કાયમ છે આ પ્રમાણે બધાય દ્રવ્યોમા ધ્રૌવ્ય, ઉત્પા અને વ્યયનુ પ્રત્યક્ષીકરણ આબાલ ગોપાલને એક સમાન જ છે, માટે આત્મા આદિ પદાર્થોમા ધ્રૌવ્ય અવસ્થાની જેમ ઉત્પાદ અને વ્યય અવસ્થા સ્વીકારવી જ જોઈએ, કેમકે આત્મામા ધ્રૌવ્ય સ્વીકારવામા આવે તો જ ઉત્પાદ તથા વ્યય સુસગત રહેશે અને પ્રતિક્ષણે થતા ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપી કાર્યોથી જ આત્મા આદિ પદાર્થોની ધ્રુવતા સ્વીકાર્ય બનશે અન્યથા ધ્રૌવ્ય વિનાના ઉત્પાદ અને વ્યય ગધેડાના સિંગની જેમ સાબીત થશે

ગુણપર્યાય વિનાનુ દ્રવ્ય કોઈ કાળે હોતુ નથી તેમજ સસારના વ્યવહારને માટે તે સર્વથા અકિંચિતકર હોવાથી વ્યવહારનીભાષા માટે ઉપયુક્ત બની શકે તેમ નથી, સસારી

કે નિ[illegible] ના પરમા મા [illegible] ના ગુણ પર્યાય ન
જૈન આગમમા [illegible] નથી આકાશ પણ [illegible] પુદ્ગલને
અવકાશ દેવાનો ગુણ છે અને પ્રકાશ પ્રકાશ કરે છે
[illegible] અનિત્ય અને વર્તમાનના વિશેષ
[illegible] નથી [illegible] જેમ કોઈ
[illegible] ખમીસ છે, મકાન છે અને મનુષ્યના
[illegible] પ્રયોગમા આવે [illegible] વિનાનું દ્ર
[illegible] આપે છે કે માટી [illegible], તાંબુ પિત્ત
આદિ દ્રવ્યનું [illegible] અને પાણી આદિ ભરવા માટે કામે આવે
તેવા આકાર વિશેષને પામે [illegible] છે માટીના ઘડામાં મં
દ્રવ્ય આમાન્ત છે કેમકે કોઈ પણ ભાતના આકારને પામ્યા
વિનાની માટીમાં પાણી ભરાતું નથી અને પીવાતું નથી અને
તે માટી કુંભારના હાથમાં આવે છે ત્યારે માટીને પ્રયોગ વિશેષથી
ઘડાના આકારમાં લાવે છે, જે પાણી ભરવા અને પીવા મં
સૌને એટલે વાદીઓને, પ્રતિવાદીઓને, ક્ષણિકવાદી તથા
નિત્યવાદીઓ ઉપરાત 'જગન્મિથ્યા' માનનારાઓને પણ કામે
આવે છે આ પ્રમાણે માટી દ્રવ્ય, ઘડાના આકારને પામીને
'ઘડો' શબ્દે વ્યવહૃત થાય છે અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થમાં
દ્રવ્ય અને પર્યાય આ બન્ને રહેતા હોવાથી તે તે ભાષામાં
ઉતારતી વખતે પણ ઘડો નિત્ય છે અને અનિત્ય પણ છે
નિત્ય એટલા માટે કે પર્યાયો બદલવા છતા માટી આદિ દ્રવ્યો
નાશ પામતા નથી અને અનિત્ય એટલા માટે કે ઘડો (માટી
દ્રવ્યનો આકાર વિશેષ) કાયમ રહેવાનો નથી સ્યાદ્વાદની
ભાષામાં દ્રવ્યાસ્તિક નયે ઘડો નિત્ય છે અને પર્યાયાસ્તિક નયે
ઘડો અનિત્ય છે આ પ્રમાણે બીજા પણ આકારો જેમકે
[illegible]ર્ણનો કંઠી આકાર, [illegible] ખમીસ [illegible]
[illegible] આકાર, [illegible]

આત્માનો અવસ્થાભેદ અર્થાત્ સ્વર્ગ-મોક્ષરૂપ-ગત્યન્તર કે
કાળે બનવા પામશે નહીં મતલબ કે દેવનો જીવ દેવ
અવતારમા, મનુષ્યોનો જીવ મનુષ્યાવતારમા અને ન
કીડો નરકાવતારમા અનંતકાળ સુધી રહેવા પામશે, જે તમ
કથાનકોથી જ સર્વથા વિરૂદ્ધ પ્રતીત છે જેમકે તમારા ગ્ર
જ બ્રહ્મા જેવા બ્રહ્મા પણ યુગે યુગે બદલાય છે ઈન્દ્ર
રહેલા ઈન્દ્રો પણ લાખો અને કરોડોની સખ્યામા જ આ
ચલિત થયા, નારકીય કીડો પણ નારદ જેવા બાળબ્રહ્મ
દર્શનથી નરકમાથી નીકળીને પોપટનુ બચ્ચુ થયુ ત્યા
મત દર્શનથી ગાયના વાછરડા રૂપે થયો અને ત્યાથી રાજ
કુવરત્વને પામ્યો છે, ઈત્યાદિ દૃષ્ટાંતોથી બ્રહ્મા જેવો બ્રહ્મ
કૂટસ્થ નિત્ય રહ્યો નથી ઈન્દ્રો પણ રહ્યા નથી અને કૃ
કેટલાય અવતારો થયા, ત્યારે શુ તમે જ તમારા સિદ્ધાતે
ખોટા કરશો ? ઉપરની વાતને કલ્પિત અર્થાત્ સ્વર્ગ નરકના કે
કલ્પિત છે તેવુ માનવા જતા આત્માનો સ્વભાવ જ અસ્વીકા
રહેતા આત્મા જેવો આત્મા જેના પર્યાય શબ્દો સસારભર
બધીય ડિક્શનરીઓ(કોષો)મા આપેલા છે તે બધાય હ
જ સિદ્ધ થશે, જેમકે સ્વભાવ વિનાનો પદાર્થ કોઈ કાળે દે
નથી અને બધાય દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વભાવ સહિત દેખ
છે, અનુભવાય છે અને શાસ્ત્રોમા ચર્ચાય છે તેની હા
કરોડોના શ્લોકોમા વ્યાખ્યાઓ થાય છે તે બધી વાતો સવ
બેકાર થશે આવી સ્થિતિમા તમે કદાચ આટલી બધી ઉતાવ
ન કરશો અને આત્માના સ્વભાવને જ સ્વીકારશો તો તે
ઉત્પાદ અને વ્યયને માન્યા વિના છુટકો જ નથી અને
થતા તમારો એકાત ધ્રૌવ્યત્વનો સિદ્ધાત જ હવામા ઉડી જશે
કેમકે આત્મા પોતે જ પોતપોતાના કરેલા કર્મોના આ
ગત્યન્તર કરનારો છે માટે ગતિઓમા ફરતા આત્માના, આત્મા

રૂપવિધિ સ્વત સિદ્ધ છે, એટલે કે અરૂપી આત્મા પણ તે તે
સ્વભાવના કારણે જૂદા જૂદા કાર્યો દ્વારા પ્રત્યક્ષ છે

કદાચ હઠાગ્રહ–પૂર્વગ્રહ તથા મિથ્યાત્વવાસિત બુદ્ધિના
ારણે ઉપરની બધી વાતોને તમે ભ્રાંત માનશો તો તેમા
માણ શુ આપશો ? કેમકે કાર્યથી પ્રત્યક્ષ દેખાતા સસારના
ાનત જીવો જૂદા જૂદા શરીરોમા, જૂદા જૂદા આકારમા,
દા જૂદા એકબીજાથી સર્વથા નિરાલા સુખ દુ ખોને ભોગવતા
ઈ રીબાતા, કોઇ હસતા કોઈ પડિત, કોઇ મૂર્ખ, કોઇ
ોઈધારી, કોઇ જનોઈ વિનાના, કોઈ બ્રાહ્મણ, કોઈ સડાસને
ઃ કરનારા કોઈ ગાયને બચાવનારા, કોઈ મારનારા, કોઇ
ાહારી, કોઈ શાકાહારી, કોઈ વેદવેદાતને માનનારા, કોઇ
હબક કહેનારા કોઈક જનક કોઈ જનેતા આદિ બધા
રોમા પ્રત્યગ દેખાતા આત્માને ભ્રાંત કહેવામા તમારી
પ્રમાણ છે જ નહીં આનાથી હતાશ થઈને એટલે કે
ાને ભ્રાન માનવામા પ્રમાણ વિનાના તમે હતાશ થઈને
યોગીઓના જ્ઞાનને અભ્રાત કહેશો તો હે પડિતરાજઓ !
ાન દઈને સાભળી લેજો કે તપશ્ચર્યા અને શુદ્ધ બ્રહ્મ
શુદ્ધ જ્ઞાની બનેલા યોગીઓ શુ કહે છે ? તેઓએ
ચોટ સાથે કહ્યુ કે જીવ છે પુણ્ય છે, પાપ છે કર્મ
ા મોક્ષ છે પુણ્યાત્મા સ્વર્ગે જાય છે પાપકર્મી નરકે
જે એક કાળે સ્વર્ગમા હતો તે જ ત્યાથી ચ્યવીને
ને છે અને ત્યા ખોટા કાર્યો કરીને નરકમા જાય છે
ા દેવલોકમા કપુરની ગોટી જેવી દેવીઓ સાથે રમણ
ા અત્તરની વાવડીઓમા સ્નાન કરતો હતો અને
ભોજન કરતો હતો, તે જ દેવ ત્યાથી નીકળીને નરક
ફતોના ડડા ખાય છે, ગટરના પાણી જેવુ પાણી

'સમાપ્તિ વચનમ્'

ચરમ તીર્થંકર દેવાધિદેવ શ્રી મહાવીરસ્વામીની ૭૪મી પાટને દ્રવ્ય તથા ભાવથી શોભાવનારા, સ્યાદ્વાદદષ્ટિ સમ્પન્ન શાસ્ત્રવિશારદ, જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મ ના શિષ્યરત્ન, શાસન દીપક, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ ના શિષ્ય ન્યાય વ્યાકરણ કાવ્યતીર્થ, પન્યાસપદ વિભૂષિત ગણિવર્ય શ્રી પૂર્ણાનંદવિજયે (કુમાર શ્રમણ) ભગવતી સૂત્રના ૩૦મા શતકને યથામતિએ વિવેચિત કર્યું છે તે સૌ કોના મતિજ્ઞાનના વિકાસ માટે થાઓ તેવી શુભેચ્છાપૂર્વક વિરામ પામુ છુ

卐 શતક ૩૦મું સમાપ્ત 卐

બાગમા કરાયેલી છે આ કારણે જ પુરૂષનો પુરૂવે,
સ્ત્રીવેદ કે નપુસકનો નપુસકવેદ જ મોક્ષનો બાધક
ૂ પુરૂષલિંગ, સ્ત્રીલિંગ, કે નપુસકલિંગ કરહાલતમા પણ
નથી જ

પુરૂષ કે સ્ત્રીને જ્યારે આધ્યાત્મિકતા પૂર્વકની તપશ્ચર્યા
સયમ તથા સવરધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે અને
તર તેની સાધના આગળ વધે છે ત્યારે વેદોદયનો નશો
ાને ધીમો પડે છે અને નવમે ગુણઠાણે ચઢયા પછી તા
ઠડો પડે છે અને તેનુ ઝેર લગભગ ખતમ થવાની
પર આવે છે અને કેવળજ્ઞાનના દ્વાર ઉઘડવાની તૈયારી થા
ટે સ્ત્રી ભવે તે ભવથી આતમી નરકે ન જઈ શકતી હોય
ત્રુ કર્મોનો ક્ષય કરીને મોક્ષ મેળવી શકે છે

ઉપર પ્રમાણેના વક્તવ્યથી જાણી શકીએ છીએ કે અરિ
પરમાત્માઓની વાણીનુ એક પણ સૂત્ર સ્ત્રીને કેવળજ્ઞાન
અટકાવી શકે તે જોવામા આવતુ નથી કેમકે કર્મોનુ
મિથ્યાત્વના કારણે છે તેનો અવરોધ સવરને અધીન
યારે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નિર્જરા તત્ત્વને આધારી છે
કે સ્ત્રીને માટે ... એક જ છે, સૂત્રો એક જ છે
તે બનેને જે ... બધન નિશ્ચિત છે તેમ કર્મોનો
પણ નિશ્ચિત

કે સ્ત્રીનુ શરીર ગદુ હોય છે
અદેખાઈ, કલેશ તથા કકાસ પણ
મોક્ષ મળવો સભ શી રીતે
જવાનુ નથી કે જે દોષો સ્ત્રીને
ને માટે પણ તેમજ છે પુરુષોના

પરન્તુ તે ભારે પુરુષ પુણ્યકર્મી હોવાથી બંનેના વેદ
શાન્ત કરવાની શક્તિ ધરાવે છે માટે પુરુષ મોક્ષ
પ્રસ્તુત પ્રકરણ ન કહ્યું હોવાથી પાપાનુબંધી પુણ્યનો ઉ
પણ મૈથુનકર્મના મામલે નિરંકુશ, નિરંતરી અને પાપપુ
પૂર્ણ હોવાથી તેની મૈથુનકર્મનામાં પાશવિકતા રહેલા પામ
જેથી પોતાની મૈથુનેચ્છાઓને પૂર્ણ કરવાની ભાવના રહે
પુરુષ પોતાની સ્ત્રીની ગર્ભની ગર્ભગત જીવની અને તે
પોતાના પુણ્યકર્મોની પણ પરવા કરી શકતો જેટલો મર્દ
હોતો નથી, માટે પુરુષને સાતમી નરક પણ ભાગ્યમાં રહે છે
સ્ત્રીના પરિણામો પુરુષ જેટલા ક્લિષ્ટ ન હોવાથી તથા મૈથુન
સાધન તથા અધિકરણનો અભાવ હોવાથી સ્ત્રીને છઠ્ઠી નરક
મર્યાદા કરી છે

તો પછી સ્ત્રીને મોક્ષ કેવી રીતે મળશે ?

મોક્ષ મેળવવા માટે સ્ત્રીને સ્ત્રી શરીર કે પુરુષને પુરુષ
શરીર બાધક બનતું નથી, પરંતુ કૃત્સ્નકર્મક્ષયો હી મોક્ષ આ
સૂત્રાનુસારે માનવ શરીરને ધારણ કરી પોતાના પ્રબળ પુરુષાર્થ
વડે સંપૂર્ણ કર્મોનો ક્ષય કરનાર ચાહે સ્ત્રી હોય, પુરુષ હોય
નપુંસક હોય મોક્ષ મેળવવાને લાયક બનશે મોક્ષનો સમર
બાધક કોઈ હોય તો પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદ જ
મુખ્ય કારણભૂત છે

આગને ભડકાવવા માટે કેરોસીન કે પેટ્રોલની જેમ
કષાયરૂપી કાળા નાગોને તોફાને ચડાવવા માટે નોકષાયને
જૈન શાસને સહેતુક સ્વીકાર કર્યો જ છે, તેમાં પણ વેદોદયની
તાકાત અજબગજબની હોવાથી સાધકની સાધનાને મોટામાં
મોટો ખતરો હોય તો તે વેદોદયનો જ છે જેની વિદ્યમાનતામાં

ગમા કરાયેલી છે આ કારણે જ પુરૂષનો પુરૂષવેદ,
ીવેo, કે નપુસકનો નપુસકવેદ જ મોક્ષનો બાધક
પુરૂષલિંગ, સ્ત્રીલિંગ, કે નપુસકલિંગ હરહાલતમા પણ
થી જ

ષ કે સ્ત્રીને જ્યારે આધ્યાત્મિકતા પૂર્વકની તપશ્ચર્યા
સયમ તથા સવરધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે અને
તેની સાધના આગળ વધે છે ત્યારે વેદોદયનો નશો
ધીમો પડે છે અને નવમે ગુણઠાણે ચઢ્યા પછી તો
ઠડો પડે છે અને તેનુ જોર લગભગ ખતમ થવાની
આવે છે અને કેવળજ્ઞાનના દ્વાર ઉઘડવાની તૈયારી થાય
સ્ત્રી ભવે તે ભવથી સાતમી નરકે ન જઈ શકતી હોય
કર્મોનો ક્ષય કરીને મોક્ષ મેળવી શકે છે

પર પ્રમાણેના વક્તવ્યથી જાણી શકીએ છીએ કે અરિ
આત્માઓની વાણીનુ એક પણ સૂત્ર સ્ત્રીને કેવળજ્ઞાન
કાવી શકે તે જોવામા આવતુ નથી કેમકે કર્મોનુ
મિથ્યાત્વના કારણે છે તેનો અવરોધ સવરને આધીન
રે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નિર્જરા તત્ત્વને આભારી છે
કે સ્ત્રીને માટે જૈનાગમ એક જ છે, સૂત્રો એક જ છે
બનેને જેમ કર્મોનુ બધન નિશ્ચિત છે તેમ કર્મોનો
નુ નિશ્ચિત જ છે

દાચ તમે કહી શકશો કે સ્ત્રીનુ શરીર ગદુ હોય છે
ભાવિક રીતે ઇર્ષ્યા, અદેખાઇ, કલેશ તથા કકાસ પણ
વધારે હોવાથી સ્ત્રીને મોક્ષ મળવો સભ શી રીતે
પામશે? પરતુ ભૂલી જવાનુ નથી કે જે દોષો સ્ત્રીને
હજ છે તે પુરુષોને માટે પણ તેમજ છે પુરુષોના

"સમાપ્તિ વચનમ્"

નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યની સાધનાથી, સર્વગ્રાહી સમ્યગ્‌ પ્રભાવથી, સ્યાદ્વાદ નયપ્રમાણ અને નિક્ષેપાઓ દ્વારા દી સમ્પન્ન થયેલા હોવાથી અહિંસા ધર્મને આત્મસાત્ કરવા સમન્વયદૃષ્ટિને પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી પાશ્ચિમાત્ય, પૌ પંડિતો મહાપંડિતોને પોતાના ચરણમા બેસાડીને સ દર્શન-જ્ઞાન તથા ચારિત્રનુ પાન કરાવનારા, શાસ્ત્રવિ જૈનાચાર્ય સ્વ ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારા ગિરત્ન, શાસનદીપક, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ શિષ્ય ન્યાય-વ્યાકરણ-કાવ્યતીર્થ, પન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનન્દ (કુમાર શ્રમણ) મહારાજે પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકા ભવાનરમા પણ જૈન શાસનની પ્રાપ્ત્યર્થે ભગવતીસૂત્ર આગમસૂત્રનુ ૩૧મુ શતક પૂર્ણ કર્યું છે

શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્
શુભ ભૂયાત્, શિવ ભૂયાત્, કલ્યાણ સ્યાત્ પુન પુન ।
શ્રમણાના ગૃહસ્થાના તુષ્ટિ પુષ્ટિ હિત તથા ॥

ૐ શતક ૩૧મુ સમાપ્ત ૐ

શતક ૩૨ ઉદ્દેશા ૧ થી ૨૮

આ શતકનો વિષય આનાથી પહેલાના શતક સમાન જ જાણવો

હે ગૌતમ! ક્ષુદ્રકૃતયુગ્મ રાશિવાળા નારકો નરકગતિમાથી બહાર નીકળીને સખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા પર્યાપ્ત મનુષ્ય અને તિર્યંચયોનિમા ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ એક સમયમા ચાર, આઠ, બાર સોળ ઉપરાત સખ્યાતા અસખ્યાતા રાશિના જીવો ત્યાથી સ્વપ્રયોગથી ઉદ્વર્તે છે

શેષ ઉદ્વર્તના સાતે નારકોની જે પ્રમાણે કહી છે તે પ્રમાણે જાણવી તથા ત્ર્યોજયુગ્મ, દ્વાપરયુગ્મ અને ક્ષુદ્ર કલ્પોજયુગ્મ જીવોનુ પણ જાણવુ

કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્રકૃતયુગ્મરાશિવાળા નારકો પણ પૂર્વવત્

શતક ૩૨ના ઉદ્દેશા ૧ થી ૨૮ સમાપ્ત

"સમાપ્તિ વચનમ્"

શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય ઉપરિયાલાદિ તીર્થોદ્ધારક સ્વ શ્રી વિજય ધર્મસૂરીશ્વરજી મ ના શિષ્ય શાસનદીપક મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ ના શિષ્ય પન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનન્દવિજયે (કુમાર શ્રમણ) પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધચર્થે, તથા ભવપરપરામા પણ તે સમ્યગ્જ્ઞાનના સસ્કારો પ્રાપ્ત થાય તે માટે પોતાની યથામતિએ શતક ૩૨મુ વિવેચિત કર્યુ છે

"શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્ ।
સર્વે જીવા સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્નુયુ" ॥

॥ શતક ૩૨મું સમાપ્ત ॥

શતક ૩૩ ઉદ્દેશો-૧

પહેલું એકેન્દ્રિય શતક

ઉપક્રમ

પ્રત્યેક ધર્મસંપ્રદાયો જુદા જુદા નામે પણ જીવતત્ત્વ તથા દયાધર્મને માનનારા છે, પરંતુ જ્યાં સુધી જીવોના ભેદાનુભેદો, તેના પ્રકારો, તથા ઉત્પત્તિઓને જાણવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી ન જાણેલા જીવોને શી રીતે બચાવશે? દયાધર્મ શી રીતે પળાશે? એક જીવને બચાવવાનો ભાવ થશે અને બીજા જીવોને ન બચાવી શક્યા તો જીવદયાની પૂર્ણતા ક્યાં રહી? દયાધર્મ યદિ સાચો જ હોય તો જે જીવો ઉપર દયા કરવાની છે તે જીવોને જાણ્યા વિના બીજો માર્ગ ક્યો? બેશક! પૂર્ણ દયા પાળવી કદાચ શક્ય ન હોય તો પણ જીવોની જાણકારી હશે તો કોઈક અવસ્થા વિશેષમાં પણ જીવહત્યાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા જેટલી ભાવના થશે અને એક દિવસે તેની હત્યામાંથી બચવાને માટે પણ પ્રયત્ન કરશે માટે જ જીવના ભેદો જાણવા અત્યંત આવશ્યક છે કેમકે —

બધાય જીવોના આકારો એકસરખા નથી કર્મ વિશેષને લઈને કોઈક મનુષ્યાકારે છે, બીજો પશુના આકારે, ત્રીજો વળી કીડાના આકારે તો ચોથો જુદી જુદી જાતની વનસ્પતિ કે પૃથ્વી-પાણીના આકારે છે આ પ્રમાણે સૌના શરીરો જુદા છે આકારો જુદા છે, પુણ્ય-પાપ જુદા અને કર્મોના ભોગવવા પણ જુદા જુદા છે સાથોસાથ વિષ્ટાના કીડાથી લઈને દેવેન્દ્ર ઇન્દ્રને પણ પોતપોતાનું જીવન સીમાતીત પ્યારું છે માટે કોઈ પણ જીવને કમોતે મરવાની ઇચ્છા નથી

ઉપયુક્ત પ્રમાણે જ્યારે નાના કે મોટા, પૃથ્વીના કે પાણીના બકરાના કે ઘેટાના, વનસ્પતિના કે ફળ-ફુલોના જીવો જીવવાની ઇચ્છા રાખનારા છે ત્યારે તેને મારનાર, કાપનાર, [illegible] નાર પીસનાર બાફનાર અને છેવટે મરેલા કે મારેલા [illegible]નવ[illegible]ન ખાનારને પણ જીવહત્યાનુ પાપ લાગ્યા વિના રહે વાનુ નથી અને એક પાપ બીજા પાપને આમ ત્રણ આપનારૂ હોવાથી ઇન્દ્રિયગુલામને બીજા જીવની હત્યાનો કોઈક સમયે ખ્યાલ રહે છ અને કોઈક સમયે ખ્યાલ રહેતો પણ નથી, પરિણામે પાપકર્મોનો ભારો વધે છે અને આજનો માનવ પ[illegible]િત, મહા[illegible]િત પણ આવતી કાલનો પૃથ્વીકાયિક જીવના અવતારને પામનારો બને છે, જળકાયિક બને છે આ પ્રમાણે ચોરાશીના ફેરામા કે નવાણુના ચક્રમા ફસાઈ જવુ પડે છે, જ્યા[illegible]ી લાખો કરોડો અવતાર પછી પણ ફરીથી મનુષ્યાવતાર મેળવી શકાતો નથી

વૈદિક ધર્મે બકરા, ઘેટા, પાડા, યાવત્ બત્રીશ લક્ષણા બાળકને પણ મન્ત્રોચ્ચારપૂર્વક મારવાનુ વિધાન કર્યું ત્યારે દયાત્મા બુદ્ધદેવે મોટા-મોટા પ્રાણીઓને બચાવવાને માટે રાજપાટનો ત્યાગ કર્યો ઉગ્રતપનુ સેવન કર્યું અને શક્તિ વિશેષ પ્રાપ્ત કર્યા પછી તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ કર્યો અને ઘણા યનકુડો બધ કરાવીને હજારો, લાખો અને કરોડોની સખ્યામા મૂગા પ્રાણીઓને બચાવ્યા છે તટલા પ્રમાણમા બુદ્ધદેવનુ કાર્ય પ્રશસનીય હોવા છતા પણ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ જીવરાશિ સુધી બૌદ્ધધર્મ પહોચી શકવા માટે સમર્થ બન્યો નથી, ત્યારે જ તો ગૃહસ્થને ત્યા રાધેલા માસને બુદ્ધદેવે પોતે પોતાના પાત્રમા સ્વીકારી શક્યા છે, પરિણામે આજે પણ બૌદ્ધધર્મમા માસા હારને ભિક્ષામા લેવાનો નિષેધ મનાયો નથી

માન્યુ કે બકરા, ભેંસ, કુકડા કે ભૂંડ આદિને આપણે પોતે માર્યા નથી તો પણ બીજા પાસે મરાવ્યા તો હશે ને? અથવા માંસના ઉત્પાદનમા સ્પષ્ટ રૂપે અનુમતિ ન હોય તે ગુપ્ત રૂપે પણ અનુમતિ વિના માંસનું ઉત્પાદન શી રીતે શક્ય બનશે? માટે જીવહત્યા કરવી બીજા પાસે કરાવવી અથવા સ્પષ્ટ રૂપે કરતા, કરાવતા ન હોઇએ પણ જીવ હત્યાથી ઉત્પાદિત થયેલા માંસમા કે ચામડા આદિથી બનાવેલા બીજા પદાર્થોના ભોગવટામા હત્યાની અનુમોદના શી રીતે નકારી શકાશે? આ બધા કારણોને લઈ જીવ હત્યા પાપ જ છે

આ બધા કારણોને લઇ માનવ સમાજ ત્રણ ભાગોમાં વહેંચાઈ ગયો છે જે આ પ્રમાણે —

(૧) સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક સમ્પૂર્ણ જીવહત્યાને મન, વચન અને કાયાથી જેમણે છોડી દીધી છે તે મહામુનિઓ

(૨) જીવહત્યાદિ પાપોને સર્વથા ન છોડનારો પણ અમુક નિરર્થક પાપોને છોડે છે અને અમુક નથી છોડી શકતો માટે અહિંસા, ધર્મ અને દયા પ્રત્યે કાર્યાન્વિત પ્રેમ રાખનારો ગૃહસ્થ બીજા નબરમા આવે છે

(૩) અભવ્ય, દુર્ભવ્ય તથા મિથ્યાત્વયુક્ત મોહવાસના આદિના માલિકો, સાર્થક કે નિરર્થક એકેય પાપને છોડવાની ભાવનાવાળા હોતા નથી ઉલ્ટુ રાતદિવસ પાપોની સેવનામા, માંસાહારાદિ અભક્ષ્ય પદાર્થોના ભોજનમા, શરાબપાનમા, વેશ્યા કે પરસ્ત્રીના વિલાસોમા, એકાન્તે આસક્ત બનીને તે તે પાપોને ઉત્સાહપૂર્વક કરે છે, બીજાઓ પાસે કરાવે છે અને તેવા માણસોનો જ સહવાસ કરે છે

ઉપર પ્રમાણેના ત્રણે પ્રકારોમા આપણે આજે પણ જોઈ
એ છીએ કે મહાવીરસ્વામીના શાસનને માનનારા સાધુ–
ીઓની કરણી અહિંસક છે તેમનો ખોરાક અહિંસક છે,
ા અને વ્યવહાર અહિંસક છે યદિ સપૂર્ણરૂપે અહિંસા
ાળી શકાતી હોય તો હડહડતા કલિયુગમા તથા ભૌતિક
ના સુવાળા જમાનામા પણ જૈન સાધુઓ તેવી સૂક્ષ્મ
ંસાને શી રીતે પાળતા હશે? તેમના અનુયાયિઓ લક્ષાધિ
અને કરોડાધિપતિ હોવા છતા પણ –

) જૈન સાધુ કોઈ દિવસે પણ મોટર, સાઈકલ, રેલગાડી, વિમાન બળદગાડી આદિ વાહનમા બેસતા નથી ચામડાના બુટ–ચપલ પહેરતા નથી અને પાદવિહાર કરી દેશના ખૂણેખૂણે વિચરી રહ્યા છે

) લાખો કરોડોના દાનપુણ્યને કરાવનાર જૈન મુનિઓ મસ્તક દાઢી મૂછ પર ઉગેલા વાળોનુ પોતાના હાથે લુચન કરે છે

) બાગબગીચાઓમા હરવા ફરવા છતા પણ ત્યા રહેલી એકેય નાની મોટી વનસ્પતિ, ફળ ફૂલ આદિનો સ્પર્શ પણ જૈન મુનિઓ કરતા નથી ગેહુ–ચણા આદિ ધાન્યના દાણાપર કે ઝાડના પાદડા, ડાળી આદિ પર પોતાનો પગ હરહાલતમા પણ મૂકતા નથી

) ગરમ કર્યા વિનાના વાવડી, કુવા, નળ આદિના પાણીથી પગ ધોતા નથી, સ્નાન કરતા નથી, વસ્ત્રપ્રક્ષાલન કરતા નથી, કેમકે કાચાપાણીનો સ્પર્શ સર્વથા ત્યાજ્ય છે

) કોઈ પણ જાતના ફૂલોની માળા, કે અપવાદ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ સીવેલા વસ્ત્રોનુ પરિધાન કરતા નથી

(૬) પોતાના હાથે ચુવાચોકા કરી રસોઈ પાણી કરતા નથી

(૭) નાની કે મોટી કોઈપણ બાલિકા, વિધવા આદિ ને પોતાના પાદનો સ્પર્શ કરવા દેતા નથી

(૮) ભાગ, ગાંજો, ચરસ આદિનુ સેવન સર્વથા ત્યાજ્ય છે

આ કારણે જ અહિંસાધર્મની આરાધના કષ્ટ સાધ્ય છે પણ સુગમ છે

આ બધી બાબતો જાણ્યા કે સમજ્યા પછી જીવ ભેદો જાણવા કેટલા જરૂરી છે ? તે સહજ સમજી શકાય તેવી વાત છે હવે આપણે ભગવતી સૂત્રાનુસારે તે તે જીવ જાણીએ અને યથાશક્ય તે જીવોની હત્યામાથી આપણે બચી પામીએ તે જ ઈષ્ટ છે

એકેન્દ્રિય જીવોના ભેદાનુભેદો

ગૌતમસ્વામીના પૂછવાથી ભગવાન મહાવીરસ્વ ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય બેઇન્દ્રિય તે ચઉરીન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિયરૂપે જીવોના પાચ ભેદ છે ... રૂપે જીવો છ પ્રકારના છે ચારગતિરૂપે તે જીવો ચાર છે, ત્રણ વેદની કલ્પનાએ જીવો ત્રણ પ્રકારના છે અને જીવ અપેક્ષાએ જીવો એક જ ભેદવાળા છે અને સ્થાવરત્ર તે બે ભેદે પણ છે પરતુ અહીં એકેન્દ્રિયની વાત ... તેના ભેદાનુભેદો જાણીએ જેના ૨૦ ભેદ છે, તે આ પ્રમ

(૧) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય

(૨) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય

(૩) બાદર અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય
(૪) બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય.

પૃથ્વીરૂપે ઉત્પન્ન થનારા પૃથ્વીકાયના જીવોના આ ચાર ભેદ છે

આજ પ્રમાણે પાણીકાય, અગ્નિકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયના જીવો પણ ચાર ચાર ભેદે જાણવા બધાય મળીને ૨૦ ભેદ થયા

સૂક્ષ્મનામકર્મને લઈને તેઓ સૂક્ષ્મ છે

બાદરનામકર્મને લઈને તેઓ બાદર છે

અપર્યાપ્તનામકર્મને કારણે તેઓ અપર્યાપ્ત છે

અને પર્યાપ્તનામકર્મને કારણે તેઓ પર્યાપ્ત છે

આ એકેન્દ્રિય જીવો ચાહે ઉત્ક્રાન્તિ એટલે કે અવ્યવહાર રાશિમાથી બહાર નીકળીને એકેન્દ્રિયાવતારે જન્મ્યા હોય કે અપક્રાન્તિ એટલે યાવત્ મનુષ્ય, રાજા, મહારાજા, રાણી, શેઠાણી તથા ભવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષ કે પહેલા અને બીજા દેવલોકના દેવો વિષયવાસનાના પાપે, ક્રોધાદિ કષાયના અભિશાપે અથવા પરિગ્રહ અને આરભના કારણે પોતાના પુણ્યનો તથા સત્કર્મોનુ દેવાળુ કાઢીને અપક્રાંતિ દ્વારા એકેન્દ્રિયાવતારે જન્મ્યા હોય તે બધાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠે કર્મોની બેડીમા બધાયેલા છે એટલે કે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક જીવોથી લઈને ચોવીસે દડકના જીવો જેમા વૈમાનિકદેવો, અહમિન્દ્રદેવો બ્રહ્મલોકના બ્રહ્મદેવો પણ આઠે કર્મોની હાથ કડીમા જકડાયેલા છે

ગેહ-ગણા આદિમા જ્યા સુધી 'બીજતત્વ' હેય
ત્યા સુધી પૃથ્વી પાણી વાયુ અને તેજ આદિની મદદ
મળતા જ તેમાથી ફરીથી અંકુરોત્પત્તિ થાય છે તેવી
રીતે એકના જીવોમા કર્મબીજ વિદ્યમાન હોવાના
ક્રોધ-માયા, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને મનદંડ
દંડ તથા કાયદંડના નિમિત્તો મળતા જ ફરી ફરી આ ચારેય
જીવો પ્રતિસમયે આઠે કર્મોને કે સાતે કર્મોને બાધનારા હોય
છે, મતલબ કે તેમને જેમ જૂના કર્મો છે તેમ નવા કર્મો
બધાતા હોય છે

તેમને જ્યારે કર્મો છે અને નવા કર્મો પણ બાધે છે,
તેઓ પૃથ્વીકાયના વિદ્યમાનભવમા કેટલા કર્મો ભોગવતા હશે
જવાબમા ભગવત ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ! તેઓ પ્રતિસમયે
નીચે લખ્યા પ્રમાણે ૧૪ કર્મોને ભોગવે છે -

(૧) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, (૨) દર્શનાવરણીય કર્મ, (૩
વેદનીય કર્મ, (૪) મોહનીય કર્મ, (૫) નામ કર્મ, (૬) ગો
કર્મ, (૭) આયુષ્ય કર્મ, (૮) અતરાય કર્મ, (૯) શ્રોત્રે
વરણીય કર્મ, (૧૦) ચક્ષુરિન્દ્રિયાવરણીય કર્મ, (૧
ઘ્રાણેન્દ્રિયાવરણીય કર્મ, (૧૨) રસનેન્દ્રિયાવરણીય કર્મ, (૧
સ્રીવેદ-આવરણીયકર્મ, (૧૪) પુરુષવેદ-આવરણીય કર્મ

શ્રોત્રેન્દ્રિયાવરણાદિ કર્મોના કારણે પૃથ્વીકાયિક જી
દ્રવ્યેન્દ્રિયરૂપે કાન, નાક, આખ અને જીભ આ ચારે ઇન્દ્રિ
સદતર અભાવ હોવાથી તેમનો જીવનવ્યવહાર કેવળ સ્
ન્દ્રિય દ્વારા જ પૂર્ણ થાય છે

તેમને કાન ન હોવાથી, કોઇનુ સગીત, ગાયન કે
ઝાઝરનો ઝણકાર સાભળવાનો આનદ તેમના ભાગ્યમા

આખનો અભાવ હોવાથી કઈ પણ જોવાની મજા તેમને હોતી નથી

નાકના અભાવમા કઈ પણ સૂઘવાનો ટેસ્ટ તે શી રીતે માણવાના હતા ? અને જીભ ન હોવાથી તે એકેન્દ્રિય જીવો અસખ્યાત અથવા અનત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી સુધી, ભાવનગરની બદામ પુરી સુરતની ઘારી ખભાતની સુતરફેણી, આગ્રાની રાબડી ખભાતનો હલવો, ગાઠીયા, પાપડી આઈસ્ક્રીમ, ગુવારફળી, ચેવડો ઓસામણ આદિ ફરસાણ કે મિષ્ટાન્ન તેમના ભાગ્યમા છે જ નહી તેવી રીતે પુરુષવેદનો સર્વથા અભાવ હોવાથી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેના લાબા કાળ સુધી કોઈપણ સ્ત્રીનો સહવાસ મિઠી મશ્કરીઓ, આખના ઇસારા કે ગદી ચેષ્ટાઓ પણ તેમને નથી, કેવળ તેમના ભાગ્યમા નપુસકવેદ જ હોવાથી સસારની રતિ માત્ર મજા તેમને નથી

❖ શતક ૩૩માનો ઉદ્દેશો પહેલો સમાપ્ત ❖

આ શતકમાં કરાયેલા પૃથ્વીકાયિક જીવોના વર્ણનથી [illegible]
થાય છે કે પૃથ્વી જ જેમનું શરીર છે તે પૃથ્વીકાયિક [illegible]
છે, તેમની સત્તા છે, સૂક્ષ્મ અને બાદરરૂપે તથા પર્યા[illegible]
અપર્યાપ્તારૂપે પણ છે તેમને આઠે કર્મો છે, પ્રતિસમયે [illegible]
કર્મો બાંધે પણ છે અને ભોગવે પણ છે આ પ્રમાણે [illegible]
પ્રકારે કર્મોનું વેદન કહ્યું છે તે બીજા પ્રકારે જાણવું

અરિહંત પ્રરૂપિત આગમશાસ્ત્રથી જીવોની સિદ્ધિ [illegible]
ગમ્ય હોવાથી માનવાલાયક છે તો પણ આચારાંગ સૂ[illegible]
નિર્યુક્તિ પ્રમાણે થોડીક ચર્ચા વધારે કરી લઈએ.

જીવોને જાણવા માટેના પ્રકારો

કોઈ પણ પદાર્થને સર્વાંગીણ જાણવા માટે અનેક
વિચાર કરવા પડે છે તથા જે ચર્મચક્ષુથી જોયા નથી [illegible]
[illegible] રાખવો પણ ઠીક નથી કેમકે આપણા જ [illegible]
હેડી, માથ, દાઢા [illegible] ચરબી, મજ્જા [illegible] અને [illegible]
ધાતુના રહેશા જ છે, છતાં કોઈને પણ પ્રત્યક્ષ નથી [illegible]
અનેક [illegible] થતા કાર્યો દ્વારા તે પરોક્ષ ધાતુઓને [illegible]
માનવા જ પડે છે પ્રત્યક્ષ દેખાતા સંસારમાં [illegible]
એવા પણ છે જે સર્વથા પ્રત્યક્ષ ન હોવા છતાં [illegible]
માનવામાં કોઈને પણ શંકા રહેતી નથી [illegible]
[illegible] ન હોય તો પણ તેના કાર્યને જોઈને કારણ [illegible]
[illegible] કર્યા વિના ચાલતું નથી [illegible]
[illegible]
[illegible] નથી કેમકે [illegible]
[illegible]
[illegible] નથી [illegible]

: જે રીતે સમજે તે રીતે જૈનશાસન તેમને સમજાવવા
છે ઇ. ન વ્યાકરણીય, ન વ્યાકરણીય ' એમ કહીને
શાસને કયાય પણ હાથ ઝાટકી નીધા નથી પરતુ પ્રત્યેક
ા ઉંચુ માથુ રાખીને જૈન શાસને નિર્ણય લીધા છે
સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ તત્વજ્ઞાનની ભેટ સસારને આપી છે; માટે
શાસન અજોડ છે

પૃથ્વીકાયિક જીવોનો નિર્ણય કરવા માટે નવ પ્રકાર
રવામા આવ્યા છે

ચાર નિક્ષેપા દ્વારા પદાર્થનો નિર્ણય કરવો

પૃથ્વીકાયની પ્રરૂપણા કરવી.

લક્ષ્યને સિદ્ધ કરી આપે તે લક્ષણ કહેવુ

પરિમાણ-પૃથ્વીકાયિકો છે તો તેનુ પરિમાણ કેટલુ ?

ઉપયોગ-તે જીવો બીજાઓને માટે કઈ રીતે ઉપયોગમા
છે ?

શસ્ત્ર-તેમના નાશને માટે શસ્ત્ર કયુ ?

વેદના-કર્મોની વેદના

વધ-તેમનો વધ શી રીતે થાય ?

વધનિવૃત્તિ-તેમના વધની નિવૃત્તિ પણ થઈ શકતી હશે ?

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નવે પ્રકારોને સંક્ષેપ કે [illegible]
[illegible]

(૧) નિક્ષેપદ્વાર -નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવરૂપે
પાના ચાર ભેદ છે. કોઈ [illegible] પદાર્થના
[illegible]ય માટે ભિન્ન ભિન્ન [illegible] તેના ઉત્તર

તેમા શ્લક્ષ્ણપૃથ્વી પાચ પ્રકારે છે અથવા સાત પ્રકારે કાળી માટી, ભૂરી માટી, રાતી માટી પીળી માટી, ધોળી ધૂળ જેવી માટી અને નદીમા પૂર આવ્યા પછી [illegible] જે કાદવ હોય તે પનક માટી કહેવાય છે

ખરપૃથ્વીના નીચે પ્રમાણે ૩૬ કે ૪૦ ભેદ [illegible]

શુદ્ધ પૃથ્વી, શર્કરા પૃથ્વી, વાલુકા (રેતી) [illegible] શિલા (દેવકુલપીઠાદિ બનાવવામા ઉપયોગી પથ્થર) [illegible] (જેમાથી મીઠું નમક આદિ નીકળે), ઉષ (ખારી [illegible]) લોખંડ, તાબુ કલાઈ, સીસુ રૂપુ, સોનુ, હીર [illegible] હિંગળોક, મનશીલા, પારો, અંજન (સુરમાનો [illegible]) પરવાલ અભ્રક તન્મિશ્રિત માટી ગોમેધક રુચક [illegible] સ્ફટિક, લોહિતાક્ષ મરકત, મસારગલ્લ ભુજમોચક [illegible] ચદન, ગેરૂ હંસગર્ભ પુલક, સૌગન્ધિક, ચન્દ્રકાન્ત [illegible] જલકાન્ત અને સૂર્યકાન્ત

આ બધા ખરપૃથ્વીના ભેદો છે જેમા અમુક [illegible] રત્નો છે સારા અને સામાન્ય પથ્થરો છે તે બધા [illegible] [illegible] ખાણમાથી નીકળતા થાય છે

પૃથ્વીકાયના જીવોને ઉત્પન્ન થવાના સાત લાખ (સાત લાખ યોનિ) છે આનો અર્થ એ નથી કે [illegible] [illegible] સાત લાખની જ છે તેમ માનવાની [illegible] [illegible] કે [illegible] કે પૃથ્વીકાયના જીવોની સખ્યા [illegible] [illegible] તેમને ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનો (યોનિઓ) [illegible] [illegible] અનન્ત [illegible] તે શી રીતે? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] છ [illegible] [illegible] [illegible]

...દ, ગ ધના બે ભેદ અને સ્પર્શના ભે૦ આઠ જાણવા ...આ ચારેનુ મિશ્રણ જ યોનિ કહેવાય છે, દાખલા તરીકે કૃષ્ણ ...ની વાત કરીએ તો તરતમ ભ્રેગે તે કેટલાય ભેદવાળુ છે ...ભ્રમર, અ ગાર (કાલસો) કોયલ, જ ગલી પાડો અને કાજલ આદિ કાળા વર્ણના છે, પર તુ પરસ્પર એક બીજાથી કેટલાક ...ગુણવર્ણે હીન છે અને બીજા અધિક છે હીન છે તો કોઈક સામેવાળાથી એક પૈસે હીન, બે પૈસે હીન અને કોઈ વળી ૯ પૈસે હીન છે આનાથી વિરુદ્ધ અધિક જાણવા પાચે વર્ણો માટે પણ આ પ્રમાણે જાણવુ પાચે વર્ણોના મિશ્રણમા ગુલાબી ...સર (કઈક સફેદ પડતુ) ઈત્યાદિ વર્ણો થાય છે વર્ણની જેમ ...સ-ગ ધ અને સ્પર્શ માટે પણ કલ્પી લેવુ હવે આપણે ...જાણીએ કે ઉત્પત્તિનુ સ્થાન વર્ણાદિ ભેદને લઈ સ ખ્યાત થશે ...ને બધી સ વૃત યોનિ કહેવાશે સચિત, અચિત કે મિશ્ર શીત-...ઉષ્ણ કે મિશ્ર બનશે આમ એક બીજાનુ એક બીજામા તરતમ ...ભ્રેગે મિશ્રણ થતા બધાયની સ ખ્યા સાત લાખની થવા પામશે.

પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે પણ પૃથ્વીકાયિકો બે પ્રકારના છે, તેમા જે બાદર પૃથ્વીકાયિકોના ભેદો કહ્યા છે તેમા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તક બ ને પ્રકારના જાણવા સાત લાખ યોનિ પણ બરાબર જાણવી પૃથ્વીકાયિકના એક પર્યાપ્તક જીવના આશ્રયે અપર્યાપ્તક જીવો અસ ખ્યાત જાણવા. સૂક્ષ્મ જીવો પણ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક બ ને છે વિશેષમા અપર્યાપ્તકની નિશ્રામા પર્યાપ્તકો અસ ખ્યાત જાણવા

વનસ્પતિનુ જ્ઞાન જેમ વૃક્ષાદિથી થા કાયિકોની વિદ્યમાનતામા પણ શ્રદ્ધા રાખવી જીવાત્મા છે માટે તેઓ ચાલે છે ફરે છે અને મરે છે તેવી રીતે પૃથ્વીકાયિકો માટે

દ, ગધના બે ભેદ અને સ્પર્શના ભેદ આઠ જાણુવા
ા ચારેનુ મિશ્રણ જ યોનિ કહેવાય છે, દાખલા તરીકે કૃષ્ણ
ર્ણની વાત કરીએ તો તરતમ ભેગે તે કેટલાય ભેદવાળુ છે
મર, અગાર (કોલસો) કોયલ, જગલી પાડો અને કાજલ
દિ કાળા વર્ણના છે, પરતુ પરસ્પર એક બીજાથી કેટલાક
ણુ હીન છે અને બીજા અધિક છે હીન છે તો કોઈક
મેવાળાથી એક પૈસે હીન, બે પૈસે હીન અને કોઈ વળી
૯ પૈસે હીન છે આનાથી વિરુદ્ધ અધિક જાણુવા પાચે વર્ણો
ાટે પણ આ પ્રમાણે જાણુવુ પાચે વર્ણોના મિશ્રણમા ગુલાબી
સર (કઈક સફેદ પડતુ) ઈત્યાદિ વર્ણો થાય છે વર્ણની જેમ
સ-ગધ અને સ્પર્શ માટે પણ કલ્પી લેવુ હવે આપણે
ણીએ કે ઉત્પત્તિનુ સ્થાન વર્ણાદિ ભેને લઇ સખ્યાત થશે
બધી સવૃત યોનિ કહેવાશે સચિત, અચિત કે મિશ્ર શીત-
ષ્ણ કે મિશ્ર બનશે આમ એક બીજાનુ એક બીજામા તરતમ
ભેગે મિશ્રણ થતા બધાયની સખ્યા સાત લાખની થવા પામશે

પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે પણ પૃથ્વીકાયિકો બે પ્રકારના
છે, તેમા જે બાદર પૃથ્વીકાયિકોના ભેદો કહ્યા છે તેમા પર્યાપ્ત
અને અપર્યાપ્તક બને પ્રકારના જાણુવા સાત લાખ યોનિ
ાણ બરાબર જાણુવી પૃથ્વીકાયિકના એક પર્યાપ્તક જીવના
આશ્રયે અપર્યાપ્તક જીવો અસખ્યાત જાણુવા સૂક્ષ્મ જીવો પણ
પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક બને છે વિશેષમા અપર્યાપ્તકની
નિશ્રામા પર્યાપ્તકો અસખ્યાત જાણુવા

વનસ્પતિનુ જ્ઞાન જેમ વૃક્ષાદિથી થાય છે તેમ પૃથ્વી
કાયિકોની વિદ્યમાનતામા પણ શ્રદ્ધા રાખવી જાય અને ઘોડામા
જીવાત્મા છે માટે તેઓ ચાલે છે, ફરે છે ખાય છે, જીવે છે
અને મરે છે તેવી રીતે પૃથ્વીકાયિકો માટે પણ જાણુવુ

ચૈતન્ય સ્વરૂપ પૃથ્વીકાયિકોને ઓળખવા માટે તેમનામા ચૈતન્યાદિ ગુણો હોવા જોઇએ, ઓછાવત્તા હોય તે વાત જૂગી છે આ જીવોમા રહેતા લક્ષણો નીચે મુજબ છે -

ઉપયોગ, યોગ અધ્યવસાય, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન, આઠે કર્મોનો ઉદય, લેશ્યા શ્વાસોશ્વાસ કષાય, અવ્યક્ત જ્ઞાન દર્શન ઉપયોગ ઔદારિક-તન્મિશ્ર અને કાર્મણરૂપ કેવળ શરીરયોગ, વૃદ્ધ માણસને લાકડી જેમ આલબન માટે છે તેવી રીતે તે જીવોને કાયયોગ સહાયક છે, અધ્યવસાય એટલે આત્માના સૂક્ષ્મ પરિણામો જાણવા, જે અલક્ષ્ય હોય છે સાકાર અને નિરાકાર ઉપયોગના અન્તર્ગત રહેલા મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન પણ તેમને હોય છે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો તેમને છે, કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત લેશ્યાવાળા છે દસ પ્રકારની સજ્ઞાથી સજ્ઞિત છે શ્વાસોશ્વાસ અને કષાય સૂક્ષ્મ હોય છે આ બધા લક્ષણો મનુષ્યની જેમ તે પૃથ્વીકાયિકોમા પણ જાણવા

પૃથ્વી સચિત્ત છે યદ્યપિ વનસ્પતિનુ ચૈતન્ય સ્પષ્ટ છે જ્યારે પૃથ્વીકાયને અસ્પષ્ટ હોય છે મનુષ્યના શરીરમા આ કા કડણ હોવા છતા સચિત્ત છે, તેમ હીરા પ્રવાલ આદિ પૃથ્વીકાયિક જીવોના હાડકા છે કેમકે શસ્ત્રાદિથી તેમા રહેલા જીવો મૃત્યુ પામેલા હોવાથી શેષ હાડકા જ રહે છે

(૪) પરિમાણદ્વાર - પરિમાણ એટલે કોણ કોનાથી ઓછાવત્તા ચારે પ્રકારના પૃથ્વીકાયિકોમા, બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકો થોડા છે

તેનાથી બાદર અપર્યાપ્ત જીવો અસખ્ય , વધારે છે

સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક જીવો " " ગુણા અને સૂક્ષ્મપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકો "

(૫) અવગાહનાદ્વાર –બાદરપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક જીવો જે આકાશખંડમા અવગાહિત છે, ત્યા બીજા બાદર પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકો પણ અવગાહિત હોય છે શેષ અપર્યાપ્તકો, પર્યાપ્તક નિશ્રામા ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી પર્યાપ્તો સાથે તેઓ પણ અવગાહિત છે જ્યારે સૂક્ષ્મ જીવો પૂરા લોકમા અવગાહિત છે

(૬) ઉપભોગ દ્વાર –એક જીવ ઉપભોગ દ્વારા બીજા જીવનો ઉપગ્રહ કરનારો હોય છે તેથી પૃથ્વીકાયના જીવો મનુષ્યો માટે કઈ રીતે ઉપભોગમા આવશે ? જવાબમા કહેવાયુ કે મનુષ્યાદિને ચાલવા માટે, ઉભા રહેવા માટે, બેસવા માટે પૃથ્વી જ કામે આવે છે માટીના પુતળા, માટલા, મકાન, ઈંટ બનાવવા માટે પૃથ્વીનો ઉપયોગ થાય છે પત્થર, ચૂનાના બંગલા, હવેલીઓ આદિના નિર્માણમા પૃથ્વીકાયિકો જ છે લઘુનીતિ, બડીનીતિ, કફ, થુંકને ફેકવા માટે, ખેતી તથા તમારા ભોગ ઉપભોગના બધાય સાધનોને રાખવા માટે પૃથ્વી કાયનો ઉપભોગ થાય છે

(૭) શસ્ત્રદ્વાર –જીવાત્માને જન્મ છે તો મૃત્યુ પણ અવશ્ય છે, પછી ચાહે તો પોતાની મેળે હોય, સ્વજાતિથી હોય કે પરજાતિથી હોય મર્યા વિના બીજો માર્ગ કોઈને માટે [illegible]ણ નથી જ પ્રસ્તુત પ્રશ્નના જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, [illegible] ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકોના હનન માટે દ્રવ્ય તથા ભાવરૂપે [illegible] પ્રકારના શસ્ત્ર છે તેમા પણ દ્રવ્ય શસ્ત્ર, સ્વ અને પરભેદે [illegible] પ્રકારનુ છે સ્વ એટલે પોતાની જાત જ પોતાના હનન [illegible] ઘાતક બને તે સ્વકાયશસ્ત્ર કહેવાય છે જેમકે — [illegible]ી માટીમા જન્મેલા પૃથ્વીકાયિકો પીળી, ધોળી કે ભૂરી [illegible]મા જન્મેલા જીવોના ઘાતક બને છે આ પ્રમાણે પીળી [illegible]ના પૃથ્વીકાયિકો પણ કાળી માટીના જીવોના ઘાતક છે

આ ગરણને લઈ ગ્રામાન્તર કે દેશાન્તર કરતા જૈન મુનિઓને માટે ડંડાસનથી પગ સાફ કરવાનુ વિધાન છે અને મુનિએ કે સાધ્વીજીઓ આજે પણ પોતાના પગને ડંડાસનથી સાફ કર્યા પછી બીજા ગામમા પ્રવેશ કરે છે પરકાયશસ્ત્ર એટલે પોતાની જાતથી અતિરિક્ત બીજા દ્વારા હનન થાય જેમકે પાણી કાદવ, કોદાળી પાવડા, વિષ, જાનવર આદિનુ ચાલવુ, ગડ્ડુ ફેંકવુ આદિ પરશસ્ત્ર છે અને વિરતિ વિનાનો અસયમી ગમે ત્યારે પણ પૃથ્વીકાયિકોનો ઘાતક બની શકે છે તે ભાવશસ્ત્ર છે

(૮) વેદનાદ્વાર-હાથ-પગ આદિ કાપવાથી મનુષ્યને જેમ વેદના થાય છે તેમ પૃથ્વીકાયના જીવોનુ સ્વપરશસ્ત્ર વડે હનન કરવાથી તેમને પણ વેદના ચોક્કસ થાય છે અને પરજીવોને વે ના કરવી તે હિંસા છે

(૯) વધદ્વાર-'પૃથ્વી જીવવાળી છે' આવુ જ્ઞાન જેમને નથી તેવા અજ્ઞાનીઓ મોહવશ બનીને હાથ-પગ-શરીર આદિ ધોવા વડે પૃથ્વીકાયના તથા પૃથ્વીને આશ્રય કરી રહેલા બીજા ત્રસ જીવોને પણ મારનારા બને છે

(૧૦) વિરતિદ્વાર-સમિતિગુપ્તિના ધારક, પચ મહાવ્રત ધારી મુનિરાજો જ પૃથ્વીકાયના જીવોના વધનો ત્યાગ કરવા માટે સમર્થ બનવા પામે છે

અપ્કાય માટેની વક્તવ્યતા

સૂક્ષ્મ-બાદર-પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે અપ્કાયિકો ચાર પ્રકારે છે તેમાથી બાદરના ભેદો આ પ્રમાણે છે

શુદ્ધોદક-તળાવ, વાવડી, નદી અને સમુદ્ર આદિનુ પાણી

સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક રૂપે ચાર ભેદ છે

બાદર અગ્નિકાયના ભેદો જીવ વિચાર પ્રકરણથી જાણી લેવા

યદિ કાળનો વ્યાઘાત ન હોય તો અઢીદ્વીપમા રહે છે અને વ્યાઘાત હોય તો કેવળ પાચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા રહે છે જેમ અયોધ્યાનગરી પર ત્રીજા આરાના ચરમ ચરણે ઋષભદેવ રાજા હતા ત્યારે અગ્નિની ઉત્પત્તિ થાય છે અને પાચમા આરાના અત સુધી રહેશે ત્યારપછી ભરત અને ઐરાવત ક્ષેત્રમાથી અગ્નિનો અભાવ થશે અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા ચોથો આરો જ હોવાથી ત્યા બાદર અગ્નિકાયનો અભાવ કયારેય પણ નથી સૂક્ષ્મ અગ્નિકાય સર્વ લોકવ્યાપી છે

અગ્નિમા રહેલા પ્રકાશ અને ગરમીના માધ્યમથી તેમા જીવોની સિદ્ધિ થાય છે, જેમકે –શરીરમા જીવાત્માની વિદ્યમાનતા હોય ત્યારે જ તાવની ગરમીનો અનુભવ થાય છે મૃતદેહમા ગરમી હોતી નથી તે પ્રમાણે અગ્નિમા રહેલો પ્રકાશ અને ગરમી જ જીવની સિદ્ધિ બતલાવી આપે છે અને જીવની વિદ્યમાનતામા જ અગારા ગરમ અને પ્રકાશ આપનારા રહેશે, અન્યથા રાખમા પ્રકાશ કોઈએ જોયો નથી

વાયુકાય માટેની વક્તવ્યતા :

સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા રૂપે ચાર ભેદ છે બાદર વાયુકાય નીચે પ્રમાણે છે

(1) ઉત્કલિકાવાયુ–તરગોની જેમ જે રહી રહીને વાય તે આ વાયુ છે

માટે વનસ્પતિનો આભાર ... મજબૂતપૂર્વક તે
માગે છે? ... ટલા પદાર્થોનો
તમારા લોહીને ... તિકૂળ પદાર્થો
આમળા જામફળ, ... વા કે છોડવા
આમળી લીંબુ પપૈયે ...
આદિના ઉપયોગમાં ... ર્યાદાતીતતાને
અને પેટ ... જે વનસ્પતિ
એલચી, તજ, ... વધારે પડતી
કયાથી મેળવી ... મર્યાદાતીત
ડીસુ આ ... આહાર પણ
પેટને તથા ...
માટે તૈયાર છે ... વધારે હોય
માટે વનસ્પતિ ... વધારે પડતો
ત્યારે વન ... ા, લસણ તથા
શી રીતે ... ામ ઉભા થાય તેવો
...), તડકામાં કે અગ્નિ
પર ... તિક વીર્યનો કે રજનો
વતો અને ... માથા પર ગરમ પાણી
ઉ ત્યા ... ક્તો તથા વાલ, અડદ,
મન-વચન ... સરસું તેલ, નમક અને હિંગ
... જેથી પિત્તની
અને ...
તેમને ... ઓએ અડદ,
વિના ... ગન, માસ,
... રસના પદાર્થો,
... , મેસુબ આદિ,

ચઢાવો કોઈ કાળે મટશે નહી માટે જ્ઞાનની સમજણપૂર્વક તે
ત્રણે ધાતુઓ સરખા ભાવે રહે તેવા અને તેટલા પદાર્થોનો
પણ ઉપયોગ મર્યાદામા કરવો અને પ્રકૃતિને પ્રતિકૂળ પદાર્થો
ગમે તેવા સારા હોય તો પણ અવશ્ય છોડી દેવા કે છોડવા
માટે પ્રયત્ન કરવો જેમકે –

શરીરમા વાયુપ્રકૃતિ હોય કે ખાનપાનની મર્યાદાતીતતાને
લઈ વાયુને ભડકાવી દીધો હોય તેવા સમયે જે વનસ્પતિ
તીખી, કડવી તુરી હોય તે છોડી દેવી જોઈએ વધારે પડતી
ચિંતા, ઉજાગરા, ક્રોધ બકવાસ વધારે પરિશ્રમ, મર્યાદાતીત
સીમગ ઉપરાત ચણા મઠ વટાણા અને ઠડો આહાર પણ
છોડી દેવો જોઈએ

જેમની પિત્તપ્રકૃતિ હોય અથવા પિત્તપ્રકોપ વધારે હોય
તેઓએ વધારે પડતા ગરમ પદાર્થો લાલ મરચા, વધારે પડતો
ગોળ કે તેની વાનગીઓ અડદ કળથી, રીંગણા, લસણ તથા
બાજરો છોડી દેવો જોઈએ તે ઉપરાત રોમેરોમ ઉભા થાય તેવો
ક્રોધ તમાકુ (છીંકણી, બીડી સીગારેટ) તડકામા કે અગ્નિ
પાસે બેસવુ અનહદ પ્રાકૃતિક કે અપ્રાકૃતિક વીર્યનો કે રજનો
ક્ષય કરવો, ગરમ પાણીથી સ્નાન કે માથા પર ગરમ પાણી
નાખવુ ઇત્યાદિ પ્રસગોનો ત્યાગ કરવો તથા વાલ અડદ,
ખીચડી મૂળા, કાકડી ચીભડા, સરસુ તેલ, નમક અને હિંગ
આદિ પદાર્થોનો ઉપયોગ અલ્પ માત્રામા કરનો, જેથી પિત્તની
...પત્તિ વધારે થશે નહીં.

કફનો ભરાવો જેમને વારવાર થતો હોય તેઓએ અડદ,
..., શેરડી, શેરડીનો રસ, ભોજ અતમી મિષ્ટાન, માસ
...ડી, લાબા સમયના રાખેલા ભાત, ખાટા રસના પદાર્થો,
...ા પદાર્થો, ઘી-તેલના ભરેલા શીરો-લાપસી, મેસુબ આદિ,

[illegible]

... અજીર્ણ ...

... ત્યારે આ રોગમાં [illegible]
અને ફરની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે ... શરીરમાં વાયુ-પિ...
... ઓછી ... કરવાના રહેશે. જે રોગી
... ને પણ અજીર્ણ ની શક્યતા ... શકાય તેમ નથી
અથવા જમવા ... એક જ રોગી ખાનારા પણ શ્રીમંતોને
બીજી માર્ગમાં ૨૫-૩૦ બદામ, ૩-૪ કેળા સુધી ભરીને
શીંગદાણા કે ચણા એક રીતે, ઉપરાંત પાઉભાજી અને ચેરબજાર
સોના-ચાંદી કે હીરા બજારના નાકે ઉભા ઉભા દહીંવડા,
કચોરી, પાણીપુરીથી પેટ ભરીને ગાદી ઉપર
બિરાજમાન થનારાઓને અજીર્ણ શી રીતે મટશે? અને ન
મટે તો જુલાબ, વમન, છીંક અને બગાસામાં તેમને કે...
...થી ઉત્પન્ન થાય છે 'અજીર્ણ પ્રભવારોગા' રોગમાત્ર અજીર્ણ

ઉપરના બધાય પ્રસંગોની જાણકારી મેળવ્યા પછી આહાર
સંજ્ઞાને ધીમે ધીમે ઓછી કરવી, તેની લાલસા છોડી દેવી
... જેનાથી સ્વાસ્થ્ય બગડે તેવા ખોરાકોને મર્યાદામાં કરી
..., જેથી શરીર સ્વસ્થતા વધશે, મનજીભાઈ તાકાતવાળા
... આત્મા નિર્મળ બનશે માટે

(૧) મનમા પવિત્રભાવ રાખીને ભૂખ કરતા ઓછુ ખાવુ જેથી પાચનશક્તિ સ્વસ્થ રહેશે

(૨) ધર્મ પણ સચવાશે કેમકે જાણીબુઝીને ઇચ્છાઓનો અવરોધ કરવાથી સમ્યક્ત્વની આરાધના સુલભ થશે

(૩) પરિગ્રહસંજ્ઞા મર્યાદિત થતા તે તે ખાવાપીવાના પદાર્થો બીજાઓને સુલભ બનતા તમારામા ભાવદયાની ઉત્પત્તિ થશે કેમકે નાના મોટા સૌને પેટ ભરવાનો હક છે

॥ શતક ૩૩મુ સમાપ્ત ॥

શતક ૩૪ : ઉદ્દેશો—૧

ઉપક્રમ

આ શતકમા એકેન્દ્રિય જીવો એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જાય ત્યારે તેમને કેટલો સમય લાગે ? તે વિષયક પ્રશ્નો અને ઉત્તરો છે, જે સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ જ્ઞેય તત્ત્વ હોવાથી કેવળી ભગવતો સિવાય બીજા કોઈપણ જાણવાને કે જોવાને માટે સમર્થ બનતા નથી

ચક્ષુદર્શનના કારણે પ્રાપ્ત થયેલી આખો ચાહે ગમે તેવા દૂરસ્થ પદાર્થોને પણ જોઇ શકતી હશે, પરંતુ ચક્ષુજ્ઞાનાવરણીય કર્મને લઈ મર્યાદાથી બહાર રહેલા પદાર્થોને જોવા માટે કોઈની પણ આખ કામ આવી નથી, તો પછી ક્ષેત્રાંતરમા રહેલા જીવો તેમની ગતિઓ, આગતિઓ, તેમના કર્મો, કર્મોના ભુગતાનો તથા તે જીવો સ્થળાતર કેવી રીતે, કેટલા સમયમા કરે છે? આ જ્ઞેય તત્ત્વ ચક્ષુના વિષયથી બહારનુ હોવાથી ગમે તેવો જ્ઞાની હોય તો પણ તે છદ્મસ્થ હોવાના કારણે કોઇકાળે જાણી શકવા માટે સમર્થ બનતો નથી અથવા કોઇ પણ પદાર્થને જાણવાની ક્ષમતા હોવા છતા પણ ચક્ષુરિન્દ્રિયની ક્ષેત્ર મર્યાદામા યદિ તે પદાર્થ ન હોય તો તેને કોઇપણ કઇ રીતે જાણી શકશે ? ભીંતની પાછળના પદાર્થો પણ જ્યા સુધી ભીંતનુ વ્યવધા ન હોય ત્યા સુધી તે પદાર્થો અદૃશ્ય જ હોય છે ચક્ષુરિન્દ્રિયમા જે તેજ છે તેની પણ મર્યાદા છે, અન્યથા રેલ ગાડીના એન્જીનના જોરદાર પ્રકાશમા તે આખ અકિંચિતકર શી રીતે બનતી હશે ? જ્યારે ઓછા તેજમા પ્રત્યેક માનવ

અ પ્રકારમા એકેય પદાર્થ ચક્ષુ
બરાબર જોઈ શકે છે, પરંતુ અ પ્રકારમા એકેય પદાર્થ પ્રાણીઓ રાતમા આબાદ જોઈ
ગોચર હોતો નથી અને હિંસક પ્રાણીઓ રાતમા આબાદ જોઈ
શકે છે પણ તે હિંસક જાનવરો કરતા વધારે પુણ્ય ધરાવનારો
માનવ જોઈ શકતો નથી જે પદાર્થને જોવાની ક્ષમતા આખમા
છે તે પદાર્થો જ આખથી જોવાશે આ બધી વાતોથી જાણવાનુ
સરળ બને છે કે આખને પણ પોતાના વિષયને ગ્રહણ કર
વામા મર્યાદા રહેલી છે અને તે મર્યાદા ચક્ષુદર્શનાવરણીય
અને ચક્ષુજ્ઞાનાવરણીય કર્મથી અતિરિક્ત બીજી શી હોઈ શકે?

છદ્મસ્થ પાસે ચક્ષુદર્શનાવરણીય અને ચક્ષુજ્ઞાનાવરણીય
કર્મની સત્તા વિદ્યમાન હોય છે છદ્મસ્થ કોણ? તે શાસ્ત્રીય
પદ્ધતિએ જોઈએ

છદ્મસ્થ એટલે શુ?

અત્યાર સુધીના ભગવતીસૂત્રમા કેટલીયવાર 'છદ્મસ્થ'
શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે પણ તેનો અર્થ શો છે? તે જાણ
વાનુ બાકી છે આમા છદ્મ અને સ્થ એ શબ્દનો સમાસ છે

(1) छद्म-कर्म (આવ૦ ૧૩૪)

આવશ્યક સૂત્રમા છદ્મનો અર્થ જ કર્મ છે જેની સખ્યા
આઠની છે અને વિસ્તૃત વર્ણન પહેલા ભાગમા અપાઈ ગયુ છે

(2) छद्म-आवरणम् (ભગ૦ ૭)

ભગવતી સૂત્રના સાતમા સૂત્રમા છદ્મનો અર્થ આવર
કરાયો છે આવરણ એટલે બીજાને ઢાકી દેવુ પ્રસ્તુત
આત્માની અનત જ્ઞાનશક્તિ, દર્શનશક્તિ, વીર્યશક્તિ અ
અવ્યાબાધ સુખશક્તિનુ જેનાથી આવરણ થાય તે શક્તિ
જેનાથી દબાઈ જાય, હણાઈ જાય, કમજોર થાય તે આવર

"आत्मनोऽन तचतुष्टयम् वारयति-आवारयति छादयतीति आवरणम्" જ્યારે આચારાગ સૂત્રમા ઘાતી કર્મોને જ છદ્મ કહેવામા આવ્યુ છે

આવો છદ્મભાવ જેની પાસે હોય તે છદ્મસ્થ છે

(1) छद्मस्थोऽवधिज्ञानरहित (ભગ૦ ૬૬)

(2) विशिष्टाऽवधिज्ञानविकल (પ્રજ્ઞા૦ ૩૦૩)

જ્યા સુધી જીવાત્માને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યા સુધી તેનુ જ્ઞાન અજ્ઞાન જ રહેવા પામે છે અને જે સમયે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે તે જ સમયે તેનુ બધુ ય અજ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાનમા પરિવર્તિત થાય છે તેના ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક રૂપે બે ભેદ છે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવજ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક છે ઇન્દ્રિય અને મનની અપેક્ષા રાખતુ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ છે તથા પાચે ઇંદ્રિયો અને છઠ્ઠા મનની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ આત્માને જે જ્ઞાન થાય તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહેવાય છે જેના અવધિ અને મન પર્યવ બે ભેદ છે

અવધિનો અર્થ જ મર્યાદા થાય છે તથા ક્ષયોપશમને આધીન હોવાથી

કોઇને અવધિજ્ઞાન, પોતે જે ક્ષેત્રમા રહેલો હોય તેટલી જ મર્યાદામા રહેલા જીવો અને અજીવોને જાણી શકે છે

કોઇને વધારે મર્યાદાવાળુ થયુ હોય તો સમુદ્રના પેગાળને કે દેવલોકના વિમાનોને કે નરકના નારક જીવોને પણ જાણી શકે છે

કોઇને તત્કાળ જવાવાળુ થયુ હોય તો આખના પલકારે ...શ પામે છે

કોઇને લાબા કાળ સુધી રહેવાવાળુ હોય તો વધારે રહે છે

કોઇને દેવ-નારક, દ્વીપ-સમુદ્ર આદિને પ્રત્યક્ષ કરનારૂ અવધિજ્ઞાન થયુ પણ પરિણામોની વિચિત્રતાને લઇને તે જ્ઞાન ઘટતુ પણ જાય છે

જ્યારે કોઇને અવધિજ્ઞાન દૂકા ક્ષેત્રની મર્યાદાવાળુ થયુ હોય અને વધતા વધતા ખૂબ જ વિસ્તૃત થઈ જાય છે

સારાશ કે આ જ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક હોવાથી કોઇને પણ કેવળજ્ઞાન અપાવી શકે તેમ નથી

મન પર્યવજ્ઞાન દ્વારા અઢીદ્વીપના માનવોના મનપરિણામને જાણી શકાય છે તો પણ તે જ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક હોવાથી આવતા પણ જાડુતી છે, માટે વિજળીના ચમકારાની જેમ આવતા પણ વાર લાગતી નથી અને જતા પણ વાર નથી આ કારણે જ આ બને જ્ઞાનોના માલિકોને છદ્મસ્થ કહેવાયા છે

આ પ્રસ્તુત સૂત્રમા અવધિજ્ઞાન વિનાનો છદ્મસ્થ છે જ્યારે છદ્મસ્થ હોવા છતા તીર્થંકરને અવધિજ્ઞાન હોય છે અને દીક્ષા લીધા પછી મન પર્યવજ્ઞાનની વિદ્યમાનતા પણ હોય છે દેવોને તથા નારકોને પણ અવધિજ્ઞાન છે, તથા છદ્મસ્થ પણ છે, ત્યારે અહીં અવધિજ્ઞાનથી પરમાવધિજ્ઞાન લેવાનુ છે, કેમકે પરમાવધિ વિનાના અવધિજ્ઞાનનો વિશ્વાસ રાખી શકાય તેમ નથી, જ્યારે પરમાવધિજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરાવ્યા વિના જતુ નથી

દેવાધિદેવ, ભગવાન મહાવીરસ્વામી જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાનવાળા હતા અને દીક્ષા લીધા પછી મન પર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, પણ ચારે જ્ઞાન ગમે તેટલા શુદ્ધ હોય તો પણ કેવળજ્ઞાનની મર્યાદામાં આવવાનું શક્ય બનતું નથી, કારણ કે તે ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે સંયમ માર્ગ સ્વીકાર્યા પછી ઘોરાતિઘોર તપશ્ચર્યા કરતા ઘણા વર્ષો વ્યતીત થયા ત્યારે એક સમયે કડકડતી માહ મહિનાની ઠંડીમાં કાયોત્સર્ગ મુદ્રામાં ધ્યાનસ્થ પરમાત્માને, તેમના પૂર્વભવની કોઈ વૈરણ વ્યંતરી વિકરાલરૂપ ધારણ કરીને પોતાની જટાજુટમાં બરફ જેવું ઠંડુ પાણી ભરીને મહાવીર પ્રભુના શરીર ઉપર છાંટયું છે કલ્પસૂત્ર કહે છે કે શીતોપસર્ગ એટલો બધો ભયંકર હતો કે તીર્થંકર જેવા તીર્થંકરને પણ કંઈક કઠિન લાગ્યો પણ ધીર, વીર, ગંભીર તે પરમાત્માએ પોતાની અદમ્ય શક્તિ વડે સહન કર્યો અને પરમાવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું, જે કેવળજ્ઞાનની પૂર્ણ ભૂમિકા રૂપ છે, માટે જ છદ્મસ્થનો અર્થ કરતા આચાર્ય ભગવંતોએ કહ્યું કે જ્યાં સુધી આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તે સાધક છદ્મસ્થ છે

(3) छद्मस्थ छद्मनि स्थित छद्मस्थोऽनतिशायी (नि चू ४ १४१)

(4) छद्मस्थ इह निरतिशय एव द्रष्टव्य (ठाणा ४०१)

સમ્યગ્જ્ઞાન બે પ્રકારે છે

(૧) સાતિશયજ્ઞાન, (૨) નિરતિશયજ્ઞાન આમાથી પહેલું જ્ઞાન કેવળીને અને બીજુ જ્ઞાન છદ્મસ્થને હોય છે

અતિશય એટલે?

'अधिनेतं जयायनेनेति अतिशय (અભિધાન કોશ) એટલે કે ઘાતીકર્મો સમૂળ નાશ થયા પછી આત્માની જે અનંત

શક્તિઓનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે, તેનાથી તે મહાપુરૂષોને, અન્યત્ર એવા સાંભળવા કે વાચવા પણ ન મળે તેવા અતિશયોની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના કારણે કરોડ કરોડ દેવો, દેવીઓ ઈન્દ્રો, ઈન્દ્રાણિઓ તેમની સેવામા પ્રતિસમય હાજર જ હોય છે તો પછી મર્ત્યલોકના રાજાઓ, મહારાજાઓ, તેમની રાણીઓ પુત્રીઓ શેઠો શેઠાણીઓ પણ તીર્થંકરોના અતિશયોમા પોતાનુ સર્વસ્વ અર્પણ કરી પોતાના આત્માનુ કલ્યાણ સાધે, મહાવ્રત સ્વીકારે, શ્રાવક બને તેમા શુ આશ્ચર્ય ? સારાશ કે તીર્થંકરો જન્મે ત્યારથી જ ચાર અતિશયોના માલિક હોય છે તે આ પ્રમાણે ।—

ચાર અતિશય મૂળના –

(૧) રાજા-મહારાજા-બલદેવ, ચક્રવર્તી, નાગકુમાર, વૈમાનિક દેવ, ઈન્દ્ર તથા ગણધર કરતા અધિયાણુ શરીર તીર્થંકર પરમાત્માઓનુ હોય છે, જે સર્વથા સ્વાભાવિક તથા પુણ્યકર્મની ચરમ સીમાનુ ફળ છે, દ્રવ્ય તથા ભાવરોગ રહિત પરસેવા વિનાનુ તથા ચામડી આદિના મળ વિનાનુ હોય છે

(૨) શ્વાસ આદિમા કમળ જેવી સુગધ હોય છે

(૩) લોહી ગાયના દૂધ જેવુ અને માસ દુર્ગંધ વિનાનુ જાણવુ

(૪) આહાર એટલે ખાવાનુ તથા નીહાર (લઘુશકા તથા બડીશકા) ચર્મચક્ષુવાળાઓને માટે અદશ્ય હોય છે કેવળ અવધિજ્ઞાનીઓને દશ્ય છે આ ચારે અતિશયો જન્મના જ સાથે હોય છે

(૫) અને મુનિરાજનું સ્મરણ કરાવે તેવી કાળા રંગની ધ્વજાઓ છે આપણા જૈનશાસને રુચિને સમ્યગ્દર્શન તરીકે ઓળખાવી છે અને અધિકારીઓએ તે રુચિને પીળા વર્ણની કહી છે હરો રંગ સમ્યક્ ચારિત્રને સૂચિત કરે છે કારણ કે–ચારિત્રની આરાધનાથી જ માનવનું જીવન હર્યુંભર્યું છે, એટલે કે આનન્દ મંગળને દેનાર ચારિત્ર છે અને સફેદ રંગથી સમ્યગ્જ્ઞાન સૂચિત થાય છે, કેમકે જ્ઞાન એ ઉજ્જ્વળ છે આ રીતે ઈન્દ્રધ્વજામાં રહેલી રંગબેરંગી ધજાઓ પંચપરમેષ્ઠી તથા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને સૂચવનારી છે

(૬) સુવર્ણ કમળ –તીર્થંકર પરમાત્માઓ જ્યાં વિહરતા હોય છે, ત્યાં દેવો સુવર્ણના નવ કમળોને મૂકે છે, તેમાંથી બે કમળો પર પરમાત્માના ચરણો પડે છે અને જે પાછળ રહેતા કમળો છે તેને દેવો આગળ આગળ લાવીને મૂકતા જાય છે

(૭) સમવસરણમાં ત્રણ ગઢ –ત્રણે લોકમાં વ્યાપ્ત થયેલા પરમાત્માના કાંતિ, પ્રતાપ અને યશને જાણે એકત્ર કરતા હોય તેમ સમવસરણમાં દેવો ત્રણ ગઢની રચના કરે છે તેમાં પહેલો ગઢ રત્નોનો, બીજો સુવર્ણનો, અને ત્રીજો રૂપાનો હોય છે કાંતિનો રંગ લાલ રંગ જેવો, પ્રતાપનો રંગ અગ્નિ જેવો અને યશનો રંગ સફેદ હોય છે, માટે ગઢ પણ માણિક્ય, સુવર્ણ અને ચાંદીના હોય છે

(૮) ચતુર્મુખ –સમવસરણમાં બેઠેલી પર્ષદાને પોત પોતાની સન્મુખ ભગવાન દેખાય તે માટે પૂર્વ દિશામાં પરમાત્મા સ્વયં બિરાજમાન હોય છે અને ત્રણે દિશાઓમાં, દેવો પરમાત્માના શરીર સદૃશ બીજા પ્રતિબિંબો મૂકે છે ત્રણ

છત્ર પ્રત્યેક દિશાઓમા હોય છે અને પ્રભુ જાણે ચારે મુખે દેશના આપે છે તેવી રીતનો અનુભવ શ્રોતાઓને થાય છે

(૯) અશોક વૃક્ષ - ચૈત્ય નામે અશોકવૃક્ષ જે પ્રભુના શરીરથી બારગણુ મોટુ હોય છે, જેમા છત્ર, ઘટા, અને પતાકાઓ પણ હોય છે સમવસરણની રચના સમયે દેવતાઓ આ વૃક્ષની રચના કરે છે જેના નીચે પરમાત્મા અરિહંત દેવો બેસે છે અને ધર્મોપદેશ આપે છે તે સમયે દેવો તેમા રહેલી ઘટડીઓના જોરદાર નાદ વડે, જાણે કહી રહ્યા હોય છે કે-હે માનવો! તમે જે સસારમા સ્થાપવ્યા છો તે કોઈકને આદિમા, કોઈકને મધ્યમા, અને કોઈકને છેવટે પણ આધિ વ્યાધિ, ઉપાધિ રોગ શોક, સતાપથી પરિપૂર્ણ છે, આ સત્ય હકિકતને તમે સમજો અને પરમાત્માના ચરણોનુ શરણ સ્વીકારો જેથી સસારના દુખો નાશ પામશે જેવી રીતે આ એકેન્દ્રિયવૃક્ષ પ્રભુ શરણ સ્વીકાર કરીને અશોક અર્થાત્ શોક વિનાનો બનવા પામ્યો છે આકાશમા સૂર્યનો ઉદય થાય ત્યારે વૃક્ષો પણ વિકાસને પામતા હોય છે તો પછી કેવળજ્ઞાનીઓની જ્ઞાન જ્યોતિ પ્રાપ્ત થતા માનવોનો વિકાસ થાય તેમા શુ આશ્ચર્ય?

(૧૦) અધોમુખી કાટા -જે સ્થળે કેવળી પરમાત્માઓ વિચરતા હોય છે ત્યા રસ્તામા રહેલા કાટાઓ પણ નીચા મુખવાળા થઈને કોઈને પણ ઈજા કરતા નથી

(૧૧) વૃક્ષો પણ નમ્ર બને છે -જે જે સ્થળે પરમાત્મા વિચરતા હોય ત્યાના વૃક્ષો પણ નમ્રતા ધારણ કરી જાણે પરમાત્માને નમસ્કાર કરતા હોય છે કે-હે પ્રભો! જન્મોમા તમારા શાસનની વિરાધના કરવાના કારણે જ અમે પચેન્દ્રિયથી ભ્રષ્ટ થઈને એકેન્દ્રિયત્વને પામ્યા છી[illegible] એ આ અવતારમા

પણ અમે આપશ્રીને મન, વચન અને કાયાથી એકાગ્ર થઈને ભાવપૂર્વક વન્દન-નમન કરીએ છીએ

(૧૨) દુદુભિનાદ –સમવસરણમા બિરાજમાન થઈ પરમાત્મા જ્યારે નવતત્ત્વમયી દેશના આપે છે ત્યારે દેવો પોતાના દુદુભિ નાદથી જગતના જીવોને જાણે નમ્રભાવે કહી રહ્યા છે કે–' હે ભાગ્યશાળીઓ ! તમે પ્રમાદને વશ બનીને અનત ભવોને બગાડી ચૂકયા છો, માટે આ ભવમા પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને સમવસરણ તરફ પધારો અને પરમાત્માની દેશના એકાગ્રચિત્તે સાભળો યાદ રાખજો કે–આ ભવને પણ યદિ પ્રમાદવશ બગાડી દીધો તો ફરીથી આ સમવસરણ-દેવાધિદેવ, તેમની સસાર તારિણી દેશના, તેમનુ પાપનાશક મુખકમળ કયા ભવમા જોવા મળશે તે કહેવુ અત્યત મુશ્કેલ છે, માટે મળેલી બાજીને હારશો નહી અન્યથા ' દીવો લઈને કુવામા પડવા જેવુ થશે '

(૧૩) અનુકૂળ પવન –યોજન સુધી વાયુ પણ અનુકૂળ શાત, સુગધી અને શીતળ થઈને પ્રભુની સેવા કરે છે

(૧૪) પક્ષીઓ પણ પ્રભુને પ્રદક્ષિણા આપે છે

(૧૫) પચવર્ણી પુષ્પોની વૃષ્ટિ થાય છે

(૧૬) સુગધી જળની વૃષ્ટિ થતા રસ્તાની ધૂળ વગેરે કોઈને પણ પ્રતિકૂળ રહેતી નથી

(૧૭) સયમ સ્વીકાર્યા પછી દાઢી આદિના વાળ પુન ઉગતા નથી

(૧૮) જઘન્યથી ક્રોડ દેવો સેવામા હાજર હોય છે

(૧૯) છએ ઋતુઓ પ્રભુને અનુકૂળ હોય છે

ઉપર પ્રમાણે —

૪ અતિશયો જન્મથી ઉદ્ભવેલા

૧૧ કર્મ ક્ષય પછી ઉદ્ભવે છે અને

૧૯ દેવો કરે છે

આ પ્રમાણે કેવળી તીર્થંકર સાતિશય હોવાથી દેવાધિદેવ પરમાત્મા છે જ્યારે છદ્મસ્થને જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના કારણે અતિશયો આવૃત હોવાથી સંસારના બધાય પદાર્થો અને એકેક દ્રવ્યના અનંત પર્યાયોને જાણી શકવાને સમર્થ બનતા નથી અને સાતિશયી કેવળી, સર્વજ્ઞ, તીર્થંકર પરમાત્મા જ સંસારના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણી શકે છે અને તે જ પ્રમાણે ઉપદેશી શકે છે

જૈન શાસનમા અને ખાસ કરી આ પ્રસ્તુત શતકમા એકેન્દ્રિય જીવોની ચર્ચા છે, તેના ભેદો આ પ્રમાણે છે

પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અગ્નિકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય રૂપે એકેન્દ્રિય જીવના મૂળ પાચ ભેદ છે તેમા એકેકના સૂક્ષ્મ અને બાદર આ બંનેના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત મતલબ કે સૂક્ષ્મ જીવો પર્યાપ્ત પણ હોય છે અને બાદર પણ હોય છે તેવી રીતે બાદર પણ જાણવા આ પ્રમાણે ૫ × ૪ = ૨૦ ભેદ જાણવા

(૧) અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય

(૨) પર્યાપ્તસૂક્ષ્મ પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિકાય

(૩) અપર્યાપ્તબાદર પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ વાયુ અને વનસ્પતિકાય

(૪) પર્યાપ્તબાદર પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિકાય

આમાથી સૂક્ષ્મ જીવોને કેવળી પરમાત્મા જ જ્ઞાન વડે જોઈ શકે છે જ્યારે બાદર નામ કર્મને લઈને બાદરત્વને પ્રાપ્ત થયેના હોવા છતા તેમાથી પણ કેટલાક બાદર જીવો એવા બધા સૂક્ષ્મ હોય છે જે ચર્મચક્ષુગમ્ય હોતા નથી પણ તેઓ જ્યારે સખ્યાતા ભેગા મળે છે ત્યારે કદાચ તેમની વિદ્યમાનતાનો ખ્યાલ આવે છે અને જે ચક્ષુગમ્ય બાદર જીવો છે તે સૌને માટે પ્રત્યક્ષ જ છે

સૂક્ષ્મ નામકર્મના કારણે પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિના જીવો ચૌદ રાજલોકમા પૂર્ણરૂપે વ્યાપ્ત હોવાથી સાતમી નરકના એક ખુણામા પણ તેમની સત્તા હોઈ શકે છે અને દેવલોકના દેવવિમાનોમા પણ રહેલા હોય છે

કાજલની ડબ્બીમા રહેલુ કાજલ જેમ ઠાસી ઠાસીને ભરેલુ હોય છે, તેવી રીતે આ સૂક્ષ્મ જીવો પૂરા બ્રહ્માડમા ઠાસી ઠાસીને ભરેલા છે જીવ અરૂપી અને તેમનુ શરીર સૂક્ષ્મ હોવાથી તેઓ અછેદ્ય અભેદ્ય અદાહ્ય અર્થાત્ કોઈનાથી છેદાતા નથી, ભેદાતા નથી અને બાળ્યા બળતા નથી, પરતુ તેમની હત્યા કેવળ માનવના માનસિક વિચારોને જ અધીન છે, કેમકે અસયમિત એટલે વિરતિ વિનાનો પ્રત્યાખ્યાન વિનાનો જીવાત્મા હિંસક જ હોય છે તથા આ સૂક્ષ્મ જીવો પણ વિરતિ વિનાના હોવાથી પ્રતિસમયે સાત કે આઠ કર્મોને બાધનારા છે

જીવો ચાહે સૂક્ષ્મ હોય કે બાદર હોય તો પણ તેમને જન્મ અને મરણ પણ છે માનુ કે તેમનુ આયુષ્યકર્મ બહુ જ ટૂકુ હોવાથી આખના પલકારે જન્મે છે અને મરે છે જેને છદ્મસ્થ માણસ જાણી શકતો નથી

આ શતકમા રહેલા પ્રશ્નો અને ઉત્તરોનો ભાવ એવો છે કે જન્મ લીધા પછી મરનારો જીવ મારણાંતિક સમુદ્ઘાત વડે મરે છે અને એકથી ચાર સમય સુધીની મર્યાદામા બીજા સ્થળે જન્મ ધારે છે, તે –

(૧) ત્યા કઈ રીતે જતો હશે ?

(૨) તેમની ગતિ કેવી ?

(૩) અને કઈ ગતિથી કેટલા સમયમા બીજા સ્થળે જન્મે છે

ઉપરની બધી વાતો જ્ઞાનાવરણીયાદિ ચારે ઘાતીકર્મોમા રહેનાર છદ્મસ્થ શી રીતે જાણી શકવાનો હતો ? માટે ઉત્પન્ન થયેલા કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનના સ્વામી મહાવીરસ્વામી પોતે જ કહી રહ્યા છે કે–હે ગૌતમ ! મે શ્રેણિઓને સાતની સખ્યામા કહી છે, એટલે કે મારા વડે આકાશમા રહેલી સાત શ્રેણિઓનુ પ્રતિપાદન કરાયુ છે આ સૂત્રમા ' મે કહ્યુ છે, મારાથી કહેવાયુ છે ' આનો સરળાર્થ એ છે કે ચર્મચક્ષુને સર્વથા અદૃશ્ય આ શ્રેણિઓ હોવાથી તેને કેવળી સિવાય બીજો કોઈ જાણી શકે નહી તો પછી તેનુ પ્રતિપાદન કરવાની વાત જ કયા રહી ?

જીવોનુ સ્થળાતર કેવી રીતે થશે ?

એક ભવનો ત્યાગ કરી મરણ પામતા જીવાત્માને આખના પલકારે જ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાને, એક ભવથી બીજા ભવે જવાનુ સર્વથા અનિવાર્ય હોવાથી ' अतति सततं गच्छतीति आत्मा ' આ વ્યાખ્યાનુસાર એક સ્થળે જ જીવાત્માને કદી પણ રહેવાનુ હોતુ નથી

કે કોઈનુ પણ જન્મવુ તેના પોતાના જ જે સમયે જે જીવ સાથેનો સબંધ ભોગવવાનો હોય છે અને તે સામેવાળો જીવ અત્યારે જે સ્થળે જન્મેલો હોય છે ત્યા (તે સ્થાને જ) જન્મ લેવા સિવાય બીજો માર્ગ નથી. ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમનો પ્રવાહબદ્ધ મોહકર્મ છે જેના કારણે જીવાત્માના આંતર જીવનમા બીજા જીવો સાથે બધાયેલા વૈર-વિરોધ-ઈર્ષ્યા-હાસ્ય -મશ્કરી-મારપીટ-હેજુદારી-દેવાદારી આદિના સસ્કારો સ્થાયી થઈને રહેલા છે અને જ્યારે તેનો ઉદયકાળ આવે છે ત્યારે ત્યારે ત્યા ત્યા જન્મ લેવો સર્વથા અનિવાર્ય છે જેમકે માણસ તરસ્યો છે, નદી પૂરા જોરથી વહી રહી છે તે ભાઈને પાણી પીવુ છે અને પીવા માટે નદીના કિનારે બે-ત્રણ કે ચાર પાચ સ્થળે ઉઠબેઠ કરે છે પણ તરસ હોવા છતા પણ પાણી પીધુ નથી પરતુ જે સમયે પાણીકાયના જે જીવો પોતાના ભોગમા આવવાના છે, તે પાણીને જોતા જ લોટો ભરશે અને પાણી સાથે પાણીકાયના જીવોથી તૃપ્તિ માણશે આવુ પણ બની શકે છે કે-જે જળકાયના જીવોથી અત્યારે તે ભાઈ તૃપ્તિ માણે છે, તે જ જીવો થોડા સમય પહેલા પૃથ્વીકાયાદિરૂપ રહેલા હશે અને ત્યાથી મરણ પામીને અપ્કાયિકરૂપે અવતરીને પોતાનુ વૈર ચૂકવવાને માટે જ્યારે સમય પાકી ગયો હોય છે ત્યારે નદી, નાળા, નળ, કુવા, વાવડી કે વરસાદ આદિમા અપ્કાયિકરૂપે જન્મશે અને પોતાનુ ઋણ પૂર્ણ કરશે માટે જ એકેન્દ્રિય જીવોનુ રૂપાતર થતુ રહે છે આમા કર્મસત્તા જ બળવાન છે

હજારોની સખ્યામા આબાના ફળો પડ્યા છે, પણ ખરીદી કરનારને અમુક જ આબા પસદ કેમ પડ્યા? બીજા ફળો ખરાબ છે એમ તો કહી શકાય નહીં ત્યારે જ માનવુ જ રહ્યુ

સમયક્ષેત્ર એટલે મનુષ્યલોકમા રહેલા પર્યાપ્ત કે અપર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક જીવો મરણ સમુદ્ઘાત કરીને મર્યા પછી સાતે નરક ભૂમિમા, ચારે પ્રકારના પૃથ્વીકાયમા, બે પ્રકારના અગ્નિકાયમા, ચારે પ્રકારના વાયુકાયમા, અને વનસ્પતિકાયમા જન્મે તો મર્યાદા ત્રણ સમયની છે

જ્યારે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો અધોલોકની ત્રસનાડીથી બહાર રહીને મરણ સમુદ્ઘાતથી મરે અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અને તેજસ્કાયિક રૂપે ઉર્ધ્વલોકની ત્રસનાડીથી બહાર જન્મે તો યાવત્ ચાર સમયો પણ કહ્યા છે

અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો અધોલોકની ત્રસ નાડીથી બહારના ક્ષેત્રમા મારણાંતિક સમુદ્ઘાતથી મરી મનુષ્યલોકમા અપર્યાપ્ત બાદર કે પર્યાપ્ત બાદર અગ્નિકાય રૂપે જન્મે તો યાવત્ ત્રણ સમય

અપર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિકો મનુષ્યક્ષેત્રમા મરણ સમુદ્ઘાત કરી ઉર્ધ્વલોક ક્ષેત્રની ત્રસ નાડીથી બહાર અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક રૂપે જન્મવામા પણ યાવત્ ત્રણ સમય જાણવા

પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિકો માટે પણ પૂર્વવત્

અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો લોકના પૂર્વ ચરમાતમા મરીને લોકના પૂર્વ ચરમાતમા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક તરીકે જન્મવામા યાવત્ ત્રણ સમય

વિશેષમા ઉત્તરના ચરમાતે મરણ પામીને પશ્ચિમ ચરમાતમા જન્મ લેવાવાળાઓને માટે એક સમયની ગતિ નથી

નોંધ —એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદમા કેટલા સમય લાગે ? તે માટેની જ વક્તવ્યતા હોવાથી આપણે જોઈ શક્યા છીએ

કે કોઈનુ પણ જન્મવુ તેના પોતાના જ જે સમયે જે જીવ સાથેનો મ બ ધ ભોગવવાનો હોય છે અને તે સામેવાળો જીવ અત્યારે જે સ્થળે જન્મેલો હોય છે ત્યા (તે સ્થાને જ) જન્મ લેવા સિવાય બીજો માર્ગ નથી. ૭૦ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમનો પ્રવાહબદ્ધ મોહકર્મ છે જેના કારણે જીવાત્માના આતર જીવનમા બીજા જીવો સાથે બ ધાયેલા વૈર-વિરોધ-ઈર્ષ્યા-હાસ્ય -મશ્કરી-મારપીટ-લેણદારી-દેવાદારી આદિના સ સ્કારો સ્થાયી થઈને રહેલા છે અને જ્યારે તેનો ઉ મકાળ આવે છે ત્યારે ત્યારે ત્યા ત્યા જન્મ લેવો સર્વથા અનિવાય છે જેમકે માણસ તરસ્યો છે, નદી પૂમ જોરથી વહી રહી છે તે ભાઈને પાણી પીવુ છ અને પીવા માટે નદીના કિનારે બે-ત્રણ કે ચાર પાચ સ્થળે ઉઠબેઠ કરે છે પણ તરસ હોવા છતા પણ પાણી પીધુ નથી પર તુ જે સમયે પાણીકાયના જે જીવો પોતાના ભો ામા આવવાના છે, તે પાણીને જોના જ લોટો ભરશે અને પાણી સાથે પાણીકાયના જીવોથી તૃપ્તિ માણશે આવુ પણ બની શકે છે કે-જે જળકાયના જીવોથી અત્યારે તે ભાઈ તૃપ્તિ માણે છે, તે જ જીવો થોડા સમય પહેલા પૃથ્વીકાયાદિરૂપે રહેલા હશે અને ત્યાથી મરણ પામીને અપ્કાયિકરૂપે અવતરીને પોતાનુ વૈર ચૂકવવાને માટે જ્યારે સમય પાકી ગયો હોય છે ત્યારે નદી, નાળા, નળ, કુવા, વાવડી કે વરસાદ આદિમા અપ્કાયિકરૂપે જન્મશે અને પોતાનુ ઋણ પૂર્ણ કરશે માટે જ એકેન્દ્રિય જીવોનુ રૂપાતર થતુ રહે છે આમા કર્મસત્તા જ બળવાન છે

હજારોની સ ખ્યામા આબાના ફળો પડ્યા છે, પણ ખરીદી કરનારને અમુક જ આબા પસ દ કેમ પડ્યા? બીજા ફળો ખરાબ છે એમ તો કહી શકાય નહીં ત્યારે જ માનવુ જ રહ્યુ

[illegible]

[illegible] મનુષ્ય [illegible] અતિશયરૂપ બનશે અને [illegible] કાર્ય પૂર્ણ કરી ગયા [illegible] અને [illegible]

સારાંશ કે આ સૃષ્ટિના સંચાલનમાં પોતપોતાના [illegible] કામ કરી ગયા છે [illegible] એક [illegible] બોલ્યા છે

અને બીજો ભોગ્ય બને છે એક ઘાતક અને બીજા ઘાત્ય છે એક માર માર છે, ગાળો ભાડે છે, અને બીજો સહનશીલ બને છે આ પ્રમાણે સ સારના અન ત જીવો તમારી આખને પ્રત્યક્ષ છે જેમા સૌના કર્મો જુ । ફળો જુદા, રૂપ અને સ્વભાવ જુ । સ સ્કારો અને સ્વભાવો જુ । આખોના ર ગો, જીભની કડવાશ, અને હૈયાના ભાવો જુ ।, કોઈના જેવા પૂરતા સારા બીજાના ખરાબ કોઈ જીવ આપણી આખને ગમે છે બીજો નથી ગમતો કોઈની સાથે રહેવામા, બેસવામા ગમે છે જ્યારે બીજાની સાથે ક્લેશ થતા વાર લાગતી નથી એકના હૈયામાથી અમૃત ની ઝરશે જ્યારે બીજાના હૈયામાથી ઝેરનુ વમન થશે, એક આપીને, બીજો લઇને ત્રીજો ઠગીને, ચોથો ઠગાવીને રાજી થશે કેટલાક જીવો બીજાના પગે ચગદાઇને મરે છે કોઇક મોટરગાડી નીચે આવીને મરે છે કોઈક માખી, મચ્છર, માકણ ઉંદરા આદિ વિષયુક્ત દવાથી મારે છે જ્યારે બીજો ભાવદયાથી સૌને બચાવે છે એક દૂધનો વાટકો પીવડાવે છે, બીજો પીવે છે, જ્યારે ત્રીજો ઝેરનો વાટકો પીવડાવે છે

સાકરટેટી કારેલા ક કોડા, પપૈયા અને આબાના જીવો ।। છાલને એક માણસ ઉતારે છે ટૂકડા કરે છે અને બીજો સ્વાદ પૂર્વક ખાય છે એકના હાથ એકનો એક્સીડ ટ થાય છે, બીજો તેને હોસ્પીટલમા લઈ જાય છે અને ડોકટર જીવિતદાન આપે છે આ પ્રમાણે અને આના જેવા બીજા પ્રકારે આખોય સ સાર આપણી સામે છે આમ થવાનુ કારણ શુ ? તેને શોધવુ જ સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે, બાકી બધુય મિથ્યાજ્ઞાન છે આપણે સમ્યગ્જ્ઞાન મેળવીને પરમાત્મપદના આરાધક બનીએ, ત્યારે જ આપણને એક બીજા નાના મોટા જીવોને બચાવવાના ભાવ ઉત્પન્ન થશે અને જીવમાત્રના મિત્ર બનતા વાર લાગશે નહીં

કાળ, મહાકાળ, વેલબ અને પ્રભજન નામે અનુક્રમે દેવો છે એક એક કળશના ત્રણ ભાગ કરતા પહેલા ૩૩૩૩૩ યોજન તૃતીયાશમા કેવળ વાયુકાયિકો અર્થાત્ વાયુ જ છે, વચલા તૃતીયાશમા વાયુકાયિકો અને અપ્કાયિકો છે એટલે પાણી અને હવા સાથે છે, જ્યારે ઉપરના તૃતીયાશમા કેવળ પાણી જ છે અહોરાતના ૨૪ કલાક દરમ્યાન બે વાર પ્રાકૃતિક રીતે વાયુકાય ઉઠાળા મારે છે અને પાતાલ કળશાઓનુ પાણી લવણસમુદ્રમા ઠલવાય છે તેને ભરતી કહેવાય છે દિવસમા બેવાર ભરતી આવે છે હવાના પાણીની પાછળ વાયુને જબરજસ્ત ધક્કો લાગવાથી સમુદ્રની ભરતી ભારે તોફાનવાળી છે તેવા સમયે ૧૭૪૦૦૦ નાગકુમાર દેવો બને હાથ પહોળા કરીને ધમમસતા ભરતીના પાણીને રોકી રાખવાનો પ્રયત્ન કરે માટે ભરતી મર્યાદા બહાર જતી નથી દિવસમા બબ્બેવાર લાખોની સખ્યામા દેવો શા માટે આટલો પ્રયત્ન કરે છે? જવાબમા કહેવાયુ છે કે-ભારતદેશ અને ઐરાવતદેશમા અહિંસા, સયમ અને તપોધર્મની આરાધના કરનારા, મહાવ્રતધારી, દેશવિરતિધરો, સાધ્વીજી મહારાજો, શિયળસપ્ય પુણ્યાત્માઓ, તપસ્વીઓ, તીર્થંસ્થાનો આદિના પુણ્યપ્રભાવે જ દેવો સમુદ્રને મર્યાદામા રાખે છે આ પાતાળકળશાઓ પોતે પૃથ્વીકાયિકો છે

(2) ભવન-પહેલી નરકભૂમિની જાડાઈમાથી ઉપર નીચે એક એક હજાર યોજન છોડી શેષભૂમિમા ભવનપતિ દેવોના ભવનો છે, જે પૃથ્વીકાયિકો છે

(3) ભવનપ્રસ્તર-ભવનપતિ દેવોના ભવનો વચ્ચેની જમીનને ભવન પ્રસ્તર કહેવાય છે, જેમા પૃથ્વીકાયિકો જન્મે છે

(4) નરક-એટલે જુદા જુદા નરકાવાસો

[illegible]

[illegible] જ્યારે અનંત જીવો છે તો [illegible] [illegible] પછીના જીવોને [illegible] [illegible] આવે? આ વસ્તુસ્થિતિ જોયા પછી જ [illegible] છે કે જીવો અગણિત સંખ્યામાં [illegible] જાય તો પણ જીવ વિનાનો સંસાર શી રીતે થઈ શકે? સારાંશ કે અનંત વિત્યા પછી પણ સંસારના જીવો સમાપ્ત થાય તેમ નથી આ કારણે જ સંસારને અગાધ કહ્યા છે

અગ્નિકાયિકોના સ્વસ્થાનો

હે ગૌતમ! સ્વસ્થાન વડે મનુષ્યક્ષેત્રના અઢી દ્વીપમા, સમુદ્રોમા તથા પ્રતિબંધ ન હોય તો પદર કર્મભૂમિમા અન્યથા પાચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા પર્યાપ્તબાદર અગ્નિકાયના જીવોના સ્વસ્થાનો છે જબૂદ્વીપ ધાતકીખડ અને અર્ધપુષ્કર દ્વીપ તથા લવણસમુદ્ર અને કાલોદધિ સમુદ્ર અઢીદ્વીપ જાણવા પ્રતિબધ ન હોય એટલે કે અતિ રૂક્ષ કે અતિ સ્નિગ્ધકાળ ન હોય ત્યારે પદર કર્મભૂમિમા અ યથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અગ્નિકાયિકો જાણવા પાચ ભરત અને પાચ ઐરાવત ક્ષેત્રમા સુષમાસુષમા સુષમા અને સુષમદુષ્મા આ ત્રણ આરા અતિ સ્નિગ્ધકાળવાળા જાણવા તથા દુષમદુષમ નામનો છઠ્ઠો આરો અતિ રૂક્ષ કહેવાય છે, તે કાળોમા અગ્નિનો વિચ્છેદ હોય છે માટે જ આ અવસર્પિણીના ત્રીજા આરાનો ચરમ ચરણ પણ સમાપ્ત થવાની તૈયારીમા હતો ત્યારે અગ્નિની ઉત્પતિ થઈ હતી જે પાચમા આરાના અતિમ દિવસે લોપ થશે લવણ અને કાલોદધિ સમુદ્રમા વડવાગ્નિ હોય છે

વાયુકાયિકોના સ્વસ્થાન

સાત ઘનવાત સાત ઘનવાત વલય સાત તનુવાત, સાત તનુવાત વલય પાતાલ કળશાઓ ભવનો, ભવન પ્રસ્તરો ગવાક્ષો, નરકો નરકાવલિકા, પ્રસ્તરો, કલ્પો, વિમાનોમા તથા ચારે દિશાના લોકાકાશમા પર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિકોના સ્વસ્થાન છે શેષ પૂર્વવત્

વનસ્પતિકાયિકોના સ્વસ્થાન

સાત ઘનો દધિ ઘનોદધિવલય, પાતાળકળશા ભવનપતિના ભવનો, પ્રસ્તરો, કલ્પો, વિમાનો, વિમાનાવલી ઇત્યાદિ

(૧) જ્ઞાનાવરણીયકર્મ–જ્ઞાનના અનતમે ભાગે હીન હોય છે અને તે કર્મનો ઉદય ઘણો જ વધારે છે

(૨) દર્શનાવરણીયકર્મ–સર્વથા નિકૃષ્ટતમ દર્શનાવરણીય કર્મવાળા છે

(૩) વેદનીયકર્મ–તીર્થંકર પરમાત્માના જન્મકાળ દરમ્યાન એક સમયને છોડી શેષકાળ અસાતાવેદનીય કર્મને ભોગવનારા છે

(૪) મોહનીય કર્મ–દશ બોટલ શરાબ પીધા પછી સર્વથા બેભાન બનેલા માનવની જેમ આ પૃથ્વીકાયિક જીવો મોહકર્મથી સર્વથા દબાઈ ગયેલા હોવાથી શક્તિહીન છે

(૫) આયુષ્યકર્મ–તિર્યંચ આયુષ્યકર્મની બેડીમા સપડાયેલા છે

(૬) નામકર્મ–અશુભ નામકર્મના ઉદયથી એકેન્દ્રિય જાતિનામકર્મ, સૂક્ષ્મ નામકર્મ અને અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદયવાળા છે

(૭) ગોત્રકર્મ–નીચગોત્રકર્મ સત્તામા પડેલુ છે

(૮) અતરાયકર્મ–પાચે પ્રકારના અતરાયોનો તીવ્રતમ ઉદય વર્તતો હોય છે

નોધ –કદાચ કોઈ એમ કહે કે પૃથ્વી સૌને માટી આપે છે જેમાથી વાસણ માટલા આદિ બને છે અપ્કાયના જીવો સૌને પીવા માટે પાણી આપે છે અને ચરાચર સસાર પોતાના જીવિતનુ રક્ષણ કરે છે અગ્નિકાય સૌને ગરમી આપે છે, વાયુકાય સૌના જીવનનો સહાયક બને છે વનસ્પતિકાયિક જીવો બારીબારણા, પાટપાટલા, ઔષધ ધાન્ય અને ફળ વગેરે આપે છે તો શુ તેઓ દાનાતરાયકર્મના ક્ષયોપશમના માલીક નથી ?

જ્વાગમા જાણવાનુ કે તેઓ નિકૃષ્ટતમ પાપકર્મી હોવાથી મિથ્યાત્વમય છે, માટે તેમનામા ત્યાગની ભાવના કયાથી હોય? અને ત્યાગની ભાવના વિનાનુ દાન તે દાન શી રીતે કહેવાય? કારણ ,, "स्वकीय प्रशस्तभावन स्वस्य यत् उत्सज्यते तद् दानम्" પોતાના પવિત્ર ભાવ વડે મારી આ વસ્તુઓ બીજાને કામે આવે તેમ સમજીને જે દેવાય તે દાન છે આ વ્યાખ્યાથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે દાનભાવથી અપાતુ દ્રવ્ય દાન છે

પૃથ્વીકાયાદિક જીવોને તેવો ભાવ હોતો નથી આબાના ઝાડમા રહેલા જીવોને પણ પોતાની ડાળ, ફળ આદિ કોઈ કાપે અને મારા મીઠા મધુરા ફળો બીજા ખાય તેવી કલ્પના પણ તેમને હોતી નથી માટે તેઓ આખાને આખા કપાઈ જાય, છેદાઈ જાય બફાઈ જાય તો પણ અકામ નિર્જરાથી અતિરિક્ત બીજુ કઈ પણ ફળ તેમના નસીબમા નથી

ઘોરાતિઘોર મિથ્યાત્વના કારણે પૃથ્વીકાયના જીવોને આવો ભાવ નથી થતો કે માટી માટીના બનેલા ઘડાઓથી અરિહત પરમાત્માઓનો અભિષેક કે મુનિરાજોને તથા તપસ્વીઓને પીવા માટે પાણી ભરવામા કામે આવતા મારો જન્મારો લેખે લાગશે

અપકાયના જીવો પણ મારા પાણી વડે કે મારૂ શરીર અરિહતોના ચરણનો સ્પર્શ કરીને પવિત્ર બનશે, કે અચિત થઈને પણ મુનિરાજોના મહાવ્રતાદિના પાલનમા મારો ઉપયોગ મારા જીવનનુ કલ્યાણ કરાવશે, તેવો ભાવ તેમને મુદ્દલ હોતો નથી

અગ્નિકાયિકોને પણ તેવો ભાવ નથી કે મારા વડે ચરાચર સસાર જીવિત રહે છે, અથવા અરિહતોના મદિરમા ધૂપદાણા તરીકે મારો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે

વાયુકાયિકોને પણ જીવમાત્રનુ જીવન મારાથી થઇ રહ્યુ છે તેવી સદ્બુદ્ધિ તેમને છે જ નહી

વનસ્પતિકાયિકમા સ્થિત આત્મા, મનુ઼ષ્ય આદિ જાતિને નવો વિવેક ક્યાથી હોય કે 'મારૂ છેદન થઇને પણ મારા શરીરથી પાનાઓ, તરફળીઓના નિર્માણ દ્વારા મુનિરાજો અહિંસક જીવન જીવી રહ્યા છે મારાથી બનેલા ઔષધો સૌને નિરાગી રાખી રહ્યા છે

ઉપર પ્રમાણેના ભાવો તે જીવોને ન હોવાના કારણે તેમને દાનાન્તરાયકર્મનો ક્ષયોપશમ માનવો ઠીક નથી

(૯) શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય-મનુષ્યાવતારમા મોહમાયા વશ બનીને પારકાઓની ભૂડાઈ કે પારકાઓના પાપને સાભળીને જીવન પસાર કરેલુ હોવાથી મહાભયકર રૂપે બાધેલા પાપ કર્મોના ઉદયે ઉપાર્જન કરેલા એકેન્દ્રિયાવતારના જીવોને કાન ઇન્દ્રિયનો સર્વથા અભાવ હોય છે

(૧૦) ચક્ષુરિન્દ્રિય વધ્ય-પારકાના ભૂડા પાપાને જોઈને બાધેલા પાપકર્મોથી વજનદાર બનેલા જીવાત્માઓ એકેન્દ્રિયાવતારને પામે છે, જ્યા તેમને આખ ઇન્દ્રિયનો સર્વથા અભાવ હોય છે

(૧૧) ઘ્રાણેન્દ્રિયવધ્ય-પૂર્વોપાર્જિત કર્મના કારણે નાકનો પણ અભાવ વર્તતો હોય છે

(૧૨) રસનેન્દ્રિયવધ્ય-પારકા જીવોની ભૂડાઈ બોલીને બીજાઓને શાપ આપીને તથા અભક્ષ્યાદિ ખાન-પાનમા જીવન યાપન કરીને મહાન ચીકણા કર્મોને બાધનારા જીવો એકેન્દ્રિય બને છે, જ્યા તેમને જીભ ઇન્દ્રિય હોતી નથી

(૧૩) પુરુષવેદવધ્ય-દેવદુર્લભ મનુષ્યાવતારને પામ્યા પછી મોહમાયામા મસ્તાન બનીને પરસ્ત્રીગમન વેશ્યાગમન નાની ઉંમરના બાલક-બાલિકાઓ તથા પોતાની સ્ત્રી સાથે અનગક્રીડા તથા તીવ્ર મૈથુનકર્મોના ભોગવવામા ભય કરમા ભયકર પાપકર્મો ઉપાર્જન કરવામા પૂરી જીદગી સમાપ્ત કરીને એકેન્દ્રિય અવતારને પામેલા જીવો, પુરુષલિંગ વિનાના હોવાથી તેમને પુરુષવેદ નથી પણ નપુસકવેદનો જ તીવ્રોદય વર્તતો હોય છે

(૧૪) સ્ત્રીવેદવધ્ય-અકથનીય પાપકર્મોને ભોગવતા તે એકેન્દ્રિયોને સ્ત્રીવેદ કે સ્ત્રીલિંગ પણ હોતુ નથી સારાશ કે આ જીવોને કેવળ નપુસકવેદ જ હોય છે

ઉપર પ્રમાણે ૧૪ પ્રકારના કર્મોનો ઉદય તેમને વર્તતો હોય છે

કઈ કઈ ગતિના જીવો એકેન્દ્રિયત્વ પ્રાપ્ત કરે છે?

હે પ્રભો! અનત જીવો એકેન્દ્રિયત્વને પ્રાપ્ત કરે છે તે શુ નરકગતિમાથી? દેવગતિમાથી? મનુષ્યગતિમાથી? કે તિર્યંચગતિમાથી આવીને અવતરે છે?

જવાબમા પરમાત્માએ ફરમાવ્યુ કે-હે ગૌતમ! નરકગતિના નારકજીવો સીધે સીધા એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત કરતા નથી, પરતુ મનુષ્યગતિ, દેવગતિ અને તિર્યંચગતિના જીવો ત્યાનો ભવ પૂર્ણ કરીને ઉપાર્જન કરેલા પાપકર્મોને ભોગવવાને માટે એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત કરે છે

દેવગતિના જીવો ભોગાસક્ત બનીને, મનુષ્યગતિના જીવો

પરિગ્રહાસક્ત બનીને તથા તૈર્યંચો (તિર્યંચગતિના જીવો) વિરેક વિનાના હોવાથી એક બીજાને ભક્ષ્ય તથા ભક્ષક બનીને હિંસકર્મી હોવાથી એકેન્દ્રિયાવતાર જ તેમના ભાગ્યમા રહે છે

શેષ વાતો પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના વ્યુત્ક્રાંતિપદથી જાણવી

એકેન્દ્રિય જીવોને સમુદ્ઘાતો કેટલા ?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે વેદના-કષાય-મારણાંતિક અને વૈક્રિય સમુદ્ઘાતો ચાર હોય છે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત વાયુકાયને આશ્રયી સમજવુ શેષને ત્રણ

એકેન્દ્રિયોને કર્મબંધની વિશેષ વક્તવ્યતા

આ વિષયને અનુસંધાન કરીને ગૌતમસ્વામીએ ચાર પ્રશ્નો કર્યા છે તે આ પ્રમાણે -

(1) એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત કરેલા અને પરસ્પર જેમની આયુષ્ય સ્થિતિ તુલ્ય છે તેઓ શુ કર્મોનું બંધન તુલ્ય કરે છે ? કે વિશેષાધિક ? પરસ્પરની અપેક્ષાએ સમાન હોવાથી ફરીથી બંધાતા કર્મો શુ તુલ્ય હોય છે ? કે પૂર્વકાળમા બાંધેલા કર્મોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતમા ભાગ આદિને લઈ વિશેષાધિક છે ?

(2) તુલ્ય સ્થિતિક જીવો જૂદા જૂદા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? એટલે કે આયુષ્ય મર્યાદા સમાન હોવા છતા પણ કેટલાક એકેન્દ્રિયો અસંખ્યાતમા ભાગરૂપ વિશેષ, કે-કેટલાક સંખ્યાત ભાગરૂપ વિશેષ કર્મોને બાંધે છે ?

(3) આયુષ્ય મર્યાદા ભિન્ન ભિન્ન હોવા છતા તેઓ પરસ્પર શુ કર્મોનુ બંધન તુલ્ય કરે છે ? કે-વિશેષાધિક કરે છે ?

(4) ભિન્ન સ્થિતિક જીવો આ યોગ્ય શું વિશેષાધિક કર્મને બાંધે છે?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે—હે ગૌતમ!

(1) કેટલાક તુલ્ય સ્થિતિક એકેન્દ્રિય જીવો તુલ્ય અને વિશેષાધિક કર્મોને બાંધે છે

(2) સમાન સ્થિતિક જીવો જૂદી જૂદી રીતે વિશેષાધિક કર્મોને બાંધે છે

(3) ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિક જીવો, જેઓનુ આયુષ્ય પરસ્પર જૂદુ જૂદુ હોય છે, પરન્તુ કર્મોનુ બંધન તુલ્ય અને વિશેષાધિક કરે છે

(4) જ્યારે કેટલાક જીવો ભિન્ન ભિન્ન વિશેષાધિક કર્મોને બાંધનારા છે

આ કારણે જ એકેન્દ્રિય જીવો ચાર પ્રકારે કહ્યા છે

(1) કેટલાક એકેન્દ્રિય જીવો એક સમાન આયુષ્યવાળા છે અને એક સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે

(2) કેટલાક સમાન આયુષ્ક હોય છે પણ જૂદા જૂદા જન્મે છે

(3) કેટલાક જૂદા જૂદા આયુષ્યવાળા હોય છે, પણ સાથે જન્મે છે

(4) કેટલાક જીવોનો જન્મ અને આયુષ્ય પણ જૂદા જૂદા હોય છે

આ ચારે પ્રકારમાથી પહેલા પ્રકારના જીવો તુલ્ય, વિશેષાધિક કર્મોનુ બંધન કરે છે, કેમકે—તુલ્યાયુષ્ક જીવો એક કાળમા જન્મતા હોવાથી પરસ્પર તુલ્ય યોગવાળા હોય છે

તેથી કર્મોનું બંધન તુલ્ય કહ્યું છે અને પહેલાના કરેલા કર્મને હીન કરે છે, અથવા અધિક કરે છે યની અધિક કર્મોને કે તો પરસ્પર તુલ્ય થઇને પણ પૂર્વકર્મની અપેક્ષાએ વિશેષધિ હોય છે માટે તુલ્ય અને વિશેષાધિક બે વિશેષણો તેમને કહ્યા છે

બીજા પ્રકારના જીવો સમાનાયુષ્ક હતા પણ જુદા જુદા સમયે ઉત્પન્ન થવાથી તેમના યોગો વિષમ હોય છે, માટે કર્મોનું બંધન પણ વિશેષાધિક છે જ્યારે ત્રીજા પ્રકારના જીવો વિષમાયુષ્ક અને એક સાથે જન્મેલા હોવાથી તુલ્ય વિશેષાધિક કર્મોને બાંધે છે સાથે જન્મેલા હોવાથી યોગસમાન હોય છે માટે કર્મોને તુલ્ય તથા વિશેષાધિક કરે છે અને ચોથા પ્રકારના જીવો વિષમ વિશેષાધિક કર્મોને ઉપાર્જે છે

ઉપર્યુક્ત એકેન્દ્રિય જીવોની વક્તવ્યતા સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીજી ઘણા જ પ્રસન્ન થયા અને પરમાત્માને ભાવપૂર્વક વંદના તથા પંચાગ નમાવીને દ્રવ્યવંદના કરે છે અને સ્તુતિ કરતા કહ્યું કે –હે પ્રભો! આપશ્રી જ સાચા યથાર્થવાદી છે માટે સર્વજ્ઞ છો, તીર્થંકર છો સર્વદર્શી છો, દેવાધિદેવ છો ઇશ્વર છો

શતક ૩૪ ઉદ્દેશો ૧લો સમાપ્ત

શતક ૩૪ ઉદ્દેશો—૨

અનન્તરોપપન્નક એકેન્દ્રિયોની વક્તવ્યતા

જે જીવો એક જ સમયમા એટલે કે જન્મ ધારણ કર્યે જેમને પહેલો જ સમય હોય તેવા એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત થયેલા અનન્તરોપપન્નક કહેવાય છે તેમને માટે વિશેષ જાણવા માટે પ્રશ્ન કરતા ગૌતમસ્વામીજીએ પૂછેલા પ્રશ્નાના જવાબ આપતા ભગવતે ફરમા યુ કે, હે ગૌતમ! અનન્તરોપપન્નક યાવત્ વનસ્પતિકાયિકો સુધીના પાચ પ્રકારે છે આ પ્રકરણ કેવળ પ્રથમ સમયમા જ ઉત્પન્ન થયેલા એકેન્દ્રિયો માટે હોવાથી, પૃથ્વીકાયથી યાવત્ બાદર વનસ્પતિકાય સુધીના જીવો અપર્યાપ્ત જ હોવાથી તેમના સૂક્ષ્મ અને બાદરરૂપે બે જ ભેદ છે, કેમકે જન્મ લેવાના પ્રથમ સમયમા આ જીવો અપર્યાપ્તક જ હોય છે બાદર પૃથ્વીકાયના જીવો રત્નપ્રભાથી લઇ સાતે પૃથ્વીઓ અને સિદ્ધશિલા સુધી આઠે પૃથ્વીઓમા બધાય દ્વીપો તથા સમુદ્રોમા સ્વસ્થાનની અપેક્ષાએ રહે છે ઉપપાત અને સમુદ્ઘાતની અપેક્ષાએ બધાય જીવો કરતા આ જીવો ઘણા વધારે હોવાથી પૂરા લોકને વ્યાપ્ત કરીને રહે છે જે સ્થાનને આ જીવો ખાલી કરે છે તે જ સમયે બીજા અનત જીવો ત્યા ઉપપાત અર્થાત્ જન્મ લે છે અને બીજા સ્થાનને ખાલી કરે છે ત્યારે ત્યા જ બીજા અનત જીવો ઉત્પન્ન થાય છે

તો પણ તેઓ લોકના અસખ્યાતમા ભાગે જ કહેવાય છે જ્યારે અનન્તરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો બધાય એક સમાન હોવાથી સર્વ લોકમા વ્યાપક થઇને રહે છે શેષ હકિકતો પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના સ્થાન પદથી જાણવી અથવા આજ શતકના પ્રથમ શતકના પ્રથમ ઉદ્દેશાવત્

શતક ૩૪માનો ઉદ્દેશો બીજો સમાપ્ત

શતક ૩૪ : ઉદ્દેશો—૩

પર પરોપપન્નક એકેન્દ્રિયો માટેની વક્તવ્યતા

એકેન્દ્રિયાવતારને ધારણ કર્યે જેને બે સમયાદિ થઈ ગયા હોય તે પરંપરોપ ક કહેવાય છે ગૌતમસ્વામીજીના પૂછવાથી ભગવતે ફરમાવ્યુ કે-હે ગૌતમ! પૃથ્વીકાયથી વનસ્પતિકાય સુધીના જીવો સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે ચાર પ્રકારના જાણવા

હે પ્રભો! તેમાનો સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક યદી રત્નપ્રભા નરકની પૂર્વ દિશાના ચરમાતથી સમુદ્‌ઘાત કરી પશ્ચિમ ચરમાતે ઉત્પ ર થાય તો કેટલો સમય લાગે? જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે-વિગ્રહગતિથી તે જીવો ૧-૨ ૩-૪ સમયમા ઉત્પાદ કરી લે છે વિશેષ એટલુ કે ઉત્તર લોકના ચરમાતથી સમુદ્‌ઘાત કરે અને પશ્ચિમ ચરમાતમા ઉત્પન્ન થવાવાળાને એક સમયનો વિગ્રહ હોતો નથી આ જીવો આઠે પૃથ્વીઓમા સ્થિત છે શેષ પૂર્વવત્

શતક ૩૪માનો ઉદ્દેશો ત્રીજો સમાપ્ત

શતક ૩૪ : ઉદ્દેશા—૪ થી ૧૧

શેષ રહેલા-(૧) અનંતરાવગાઢ, (૨) પરંપરાવગાઢ,
(૩) અનંતરાહારક, (૪) પરંપરાહારક,
(૫) અનંતરપર્યાપ્તક, (૬) પરંપરપર્યાપ્તક,
(૭) ચરમ, (૮) અચરમ

આ પ્રમાણે આઠે ઉદ્દેશા પહેલાની જેમ જાણવા, તેમા અનંતરાવગાઢ, અનંતરાહારક અને અનંતરપર્યાપ્તના ત્રણ ઉદ્દેશા અનંતરોપપન્નકની જેમ જાણવા શેષ પરંપરોપપન્નકની જેમ જાણી લેવા

શતક ૩૪માના ઉદ્દેશા ૪ થી ૧૧ સમાપ્ત

શતક ૩૪ દ્વિતીય એકેન્દ્રિય શતક

કૃષ્ણ લેશ્યાના માલિક એકેન્દ્રિય જીવો પણ ચાર ચાર પ્રકારે જાણવા એમના માટેની બીજી હકિકતો પહેલાની જેમ જાણવી બીજુ શતક પૂર્ણ

નીલ લેશ્યાના એકેન્દ્રિય જીવોનુ ત્રીજુ શતક
કાપોત લેશ્યાના એકેન્દ્રિય જીવોનુ ચોથુ શતક
તથા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોનુ પાચમુ શતક
તદ્વિષયક હકિકતો પૂર્વવત્ જાણવી

શતક ૩૪માના ઉદ્દેશા ૨-૩-૪-૫ સમાપ્ત

શતક ૩૪ : એકેન્દ્રિય શતક—૬

ભવસિદ્ધિક કૃષ્ણ લેશ્યાના ચાર પ્રકારના એકેન્દ્રિયોની પણ પૂર્વવત્ જાણી લેવા ૯

કાપોત લેશ્યા અને નીલ લેશ્યા માટે શતક ૭-૮

આ જ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિકોના પણ ૯-૧૦-૧૧-૧૨ શતકો જાણવા

વિશેષ: પહેલાના આઠ શતકોમાં અનન્તરોપપન્નથી અચરમ સુધીના ૧૧-૧૧ ઉદ્દેશા પહેલા શતકની જેમ કહી લેવા જેથી ૧૧×૮=૮૮ ઉદ્દેશા અને શેષ અભવસિદ્ધિક માટે ચરમ અને અચરમ બે ઉદ્દેશા નથી હોતા, આ ૪×૯=૩૬+૮૮=૧૨૪ એટલે કે ૩૪મા શતકના અવાન્તર શતક ૧૨ જાણવા અને બધાય-બધાય ઉદ્દેશા ૧૨૪ જાણવા

" एकेन्द्रियादिसंसारो मया प्राप्तोऽप्यनेकशः ।
अधुना प्रार्थये नाथ ! न देव तत्र जन्म मे ॥ " (विवेक)

"સમાપ્તિ વચનમ્"

શાસ્ત્રવિશારદ, જૈનાચાર્ય, કાશી આદિના ઘણા રાજાઓને તથા પંડિત અને મહાપંડિતોને જૈની અહિંસા, સંયમ આદિના રહસ્યને સમજાવનારા અને તેમના જીવનમાંથી માસાહાર, શરાબ આદિનો ત્યાગ કરાવનાર ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મ ના શિષ્યરત્ન, શાસનદીપક મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ ના શિષ્ય, પન્યાસપદ વિભૂષિત, ગણિવર્ય પૂર્ણાનન્દવિજયે (કુમારશ્રમણે) પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસ માટે, શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ભગવતીસૂત્ર સારસંગ્રહનુ ૩૪ મુ શતક યથામતિએ વિવેચિત ર્યું છે સર્વત્ર શુભ ભૂયાત્

卐

卐 શતક ૩૪મું સમાપ્ત 卐

યુગ્માદિ રાશિરૂપે એકેન્દ્રિયોના વર્ણના

હે પ્રભો! આપશ્રીના શાસનમાં મહાયુગ્મો કેટલા કહેવામાં આવ્યા છે? (અહીં યુગ્મનો અર્થ સંખ્યા જાણવી અને મહાન એટલે મોટા યુગ્મો લેવાના છે કેમકે ક્ષુદ્ર યુગ્મોની વાતો આના પહેલાના શતકોમાં થઈ ગઈ છે)

જવાબમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી કહે છે કે હે ગૌતમ! નીચે લખ્યા પ્રમાણે તેમની સંખ્યા ૧ ની છે

(૧) કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૧૬ (૯) દ્વાપરકૃતયુગ્મ ૮
(૨) કૃતયુગ્મત્ર્યોજ યુગ્મ ૧૯ (૧૦) દ્વાપરત્ર્યોજ યુગ્મ ૧૧
(૩) કૃતયુગ્મદ્વાપર યુગ્મ ૧૮ (૧૧) દ્વાપરદ્વાપર યુગ્મ ૧૦
(૪) કૃતયુગ્મકલ્યોજ યુગ્મ ૧૭ (૧૨) દ્વાપરકલ્યોજ યુગ્મ ૯
(૫) ત્ર્યોજકૃતયુગ્મ ૧૨ (૧૩) કલ્યોજકૃતયુગ્મ ૪
(૬) ત્ર્યોજ-ત્ર્યોજયુગ્મ ૧૫ (૧૪) કલ્યોજત્ર્યોજયુગ્મ ૭
(૭) ત્ર્યોજદ્વાપરયુગ્મ ૧૪ (૧૫) કલ્યોજદ્વાપરયુગ્મ ૬
(૮) ત્ર્યોજકલ્યોજયુગ્મ ૧૩ (૧૬) કલ્યોજકલ્યોજયુગ્મ ૫

આનાથી પહેલાના શતકમાં એકેન્દ્રિય જીવોને શ્રેણીના ક્રમે વર્ણવ્યા હતા જ્યારે આ શતકમાં રાશિક્રમથી વર્ણવવામાં આવ્યા છે

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે હે પ્રભો! આપશ્રી કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઈ કલ્યોજ કલ્યોજ સુધીની ૧૬ સંખ્યામાં યુગ્મો કહ્યા છે તે કયા કારણે કહો છો. જવાબમાં ભગવંતે ફરમાવ્યું

કે હે ગૌતમ ! જે રાશિને પ્રત્યેક સમયે ચાર ચારના અપહાર કરવાથી એટલે કે ચાર ચારને બાદ કરવાથી છેવટે ચારની સખ્યા શેષ રહે, તથા ચાર ચારને બાદ કરવાના સમયોને પણ ચાર ચારથી બાદ કરતા છેવટે ચાર શેષ રહે તે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ કહેવાય છે કારણમા કહેવાયુ છે કે-ચાર ચારથી બાદ કરાતા દ્રવ્યો અને સમયોની અપેક્ષાએ બને રીતે ચાર શેષ રહે તે કૃતયુગ્મ છે ત્રણ શેષ રહે તે ત્ર્યોજ, બે શેષ રહે તે દ્વાપર અને એક શેષ રહે તે કલ્યોજ કહેવાય છે જેમકે, ૧૬, ૧૯, ૧૮ ૧૭ની સખ્યાને ચારે ભાગીએ જેમકે —

૪)૧૬(૩	૪)૧૯(૪	૪)૧૮(૪	૪)૧૭(૪
૧૨	૧૬	૧૬	૧૬
૪	૩	૨	૧

આમા ક્રમશ ચારે રાશિ સમજવી

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મમા અપહાર સમયની અપેક્ષાએ કૃતયુગ્મ પહેલુ પદ છે અને બાદ રહેલા દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કૃતયુગ્મ બીજુ પદ છે

કૃતયુગ્મ ત્ર્યોજમા જઘન્ય ૧૯ની સખ્યા છે તેમા કૃતયુગ્મ એટલે ચાર સમયો અને શેષ રહેલા ત્રણ દ્રવ્યો છે

કૃતયુગ્મ દ્વાપરમા ૧૮ની સખ્યા છે આમા પણ અપહારક ચાર સમયો જાણવા અને શેષ બેની સખ્યાને દ્રવ્ય જાણવુ

કૃતયુગ્મ કલ્યોજમાં ૧૭ની જઘન્ય સખ્યામા પણ સમયો ચાર જાણવા અને શેષ રહેલુ એક દ્રવ્ય છે

આ પ્રમાણે ત્ર્યોજ કૃતયુગ્મમા અપહારક સમયોની ત્ર્યોજ સખ્યા પ્રમાણે ત્રણ સમય જાણવા અને શેષ ચાર રહે તે દ્રવ્ય જાણવા યાવત્ કલ્યોજ કલ્યોજ સુધીના પદોમા પહેલુ પદ સમયોનુ અને બીજુ પદ દ્રવ્ય જાણવુ

કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયો કઈ ગતિમા આવે છે?

હે પ્રભો ! કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણવાળા જે એકેન્દ્રિય જીવો છે, તે કઈ કઈ ગતિમાથી આવીને એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત થાય છે? જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ ! દેવગતિ, મનુષ્યગતિ અને તિર્યંચગતિમા નીકળેલા જીવો ઓછામા ઓછા ૧૬ જીવો અને વધારે સખ્યાત, અસખ્યાત કે અનત જીવો એકેન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત કરે છે અનત જીવોનો ઉત્પાદ વનસ્પતિકાયિકો માટે જાણવો. કેમકે તેમા જ મ લેનારા જીવો અનત હોય છે

ભવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષ અને વૈમાનિકોમા પહેલા અને બીજા દેવલોકના જીવો પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયમા જન્મે છે, જ્યારે વાયુકાય તથા તેજસ્કાયમા દેવો અવતરતા નથી સાથોસાથ વનસ્પતિકાયના જીવોને અનત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી સુધી ત્યા રહેવાનુ ભાગ્યમા લખાયેલુ છે કેમકે અકામ નિર્જરાના યોગે સ્થાવર યોનિનો ત્યાગ કરી ત્રસયોનિમા આવેલા જીવાત્માઓને માટે બે હજાર સાગરોપમની જ મર્યાદા છે તે દરમ્યાન પણ તે જીવ સિદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી ન શક્યા તો ફરીને એટલે કે વધારેમા વધારે બે હજાર સાગરોપમ ત્રસમા રહીને પાછો સ્થાવર યોનિમા પટકાવાનુ ભાગ્યમા રહે છે

એક ઉત્સર્પિણી દશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે તીર્થંકર પરમાત્માઓની એક ચોવીસી થાય છે, આ પ્રમાણે અવસર્પિણી પણ દશ કોડાકોડી સાગરોપમની જાણવી અને એક

ચોવીસી આ કાળમા પણ જાણવી વનસ્પતિકાયમા ગયેલા જીવને અનત ચોવીસીઓ થાય ત્યા સુધી તેમાથી બહાર આવવાનુ હોતુ નથી

આ જીવોને પ્રતિસમયે અનતઅનતની સખ્યામા બહાર મ્હવામા આવે તો પણ અનત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી પૂર્ણ થયે છતે બહાર કાઢી શકાતા નથી

તેમની અવગાહના જઘન્યથી અગુલના અસખ્યાતમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટથી એક હજાર યોજનની ઉચાઇ કમળની અપેક્ષાએ જાણવી

અવિરતિની અપેક્ષાને લઇ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠે કર્મોને બાધનારા છે પણ કર્મોને બાધ્યા વિનાના હોતા નથી આયુષ્ય કર્મને ભજનાએ બાધે છે

જ્યારે કર્મોને બાધનારા છે ત્યારે બાધેલા કર્મોને વેદ્યા વિના કયો માર્ગ? અસાતાવેદનીય વધારે હોય છે કર્મોના ઉદયવાળા જ છે

વેદનીય અને આયુષ્યકર્મને છોડી શેષ કર્મોના ઉદીરક જાણવા તથા તે બન્નેને માટે ભજના જાણવી

કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજો લેશ્યાવાળા હોય છે, તેમા પણ પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિમા દેવો જન્મે છે, તથા અપર્યાપ્તક અવસ્થા હોય છે ત્યા સુધી જ તેજો લેશ્યાવાળા જાણવા

સમ્યગ્ અને મિશ્રદૃષ્ટિવાળા હોતા નથી પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ સપન્ન જ હોય છે મતિઅજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાનના માલિક

(2) આયુષ્યકર્મના બધક નથી

(3) આયુષ્યકર્મના ઉદીરક નથી

(4) ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસવાળા હોતા નથી.

(5) શેષ સાતે કર્મોના બધક છે

(6) કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા આ જીવો એક સમયની સ્થિતિવાળા છે

(7) વેદના અને કષાય સમુદ્ઘાતવાળા છે

(8) મારણાતિક સમુદ્ઘાત નથી

(9) ઉદ્વર્તના પણ નથી

શેષ બધુય ઉત્પાદાદિ પહેલાની જેમ જાણવુ

આવા અવતારો એટલે કેવળ એકજ સમયની સ્થિતિવાળ છે તેમા પણ આ જીવાત્માએ અનતા જન્મ લીધા છે

ઉપર પ્રમાણેની યથાર્થ હકિકતોને પરમાત્મા પાસેથી સાભળીને ગૌતમસ્વામીજી પ્રસન્ન થઈને કહે છે કે, હે પ્રભો! આપશ્રીની વાણી જ સર્વથા નિશક છે નિસદેહ છે, શ્રદ્ધેય, ઉપાદેય અને ગ્રાહ્ય છે કર્મકેસ્થૂળ–અતિ સ્થૂળ વાતોમા પણ છદ્મસ્થો એક બીજાથી ટકરાયા વિના રહેતા નથી, તો પછી સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ તત્વજ્ઞાન તેમના માટે કોઈ કાળે પણ દૃશ્ય બનવા ન પામે તેમા શુ આશ્ચર્ય ?

શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો બીજો સમાપ્ત

卐

શતક ૩૫ . ઉદ્દેશા–૩ થી ૧૧

ઉત્પાદ થયે એ સમયાદિ થયેલા પરંપરોપપન્નકોની વક્તવ્યતા કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણ ૧૬ યુગ્મોમાં પૂર્વવત્

← શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો ત્રીજો સમાપ્ત →

ચરમ સમયના આ રાશિવાળા જીવોને તેજોલેશ્યા નથી કેમકે આ ભાગામાં દેવોની ઉત્પત્તિ નથી. ચરમથી આ જીવોનો મરણ સમય વિવક્ષિત સમજવો એટલે કે એકેન્દ્રિયના આયુ [illegible] છેલ્લી પરભવમાં જવાના પહેલાનો ભવ જાણવો

← શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો ચોથો સમાપ્ત →

અચરમ સમયમાં જ મેલા આ જીવોને પહેલાની જેમ જાણવા

← શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો પાંચમો સમાપ્ત →

પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્માદિ એકે-એકે [illegible] ૧૫ ના પ્રથમ સમયના જે જીવો છે પ્રથમ છે અને કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મના અનુભવ અનુભવના પ્રથમ સમયે [illegible] છે તેમને પ્રથમવત્

પ્રથમ-અપ્રથમ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મના જીવો પ્રાય ઉદ્દેશા પ્રમાણે

શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો સાતમો સમાપ્ત

પ્રથમ ચરમ સમય અને પ્રથમ અચરમ સમ જીવોને પૂર્વવત્

શતક ૩૫માનો ઉદ્દેશો આઠમો સમાપ્ત

આ પ્રમાણે ૧૧ ઉદ્દેશા સાથે પ્રથમ મહાયુગ્મ શત સમાપ્ત

શતક ૩૫માના ઉદ્દેશા ૩-૧૧ સમાપ્ત

શ. ૩૫ દ્વિતીય એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શત

કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા આ રાશિના જીવોને માટે પણ પહેલાની જેમ જાણવું વિશેષમા જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્તની આયુષ્યમર્યાદાવાળા છે બાકીના ૧૧ ઉદ્દેશા પહેલાની જેમ જાણવા

ૐ શતક ૩૫નું બીજુ શતક સમાપ્ત ૐ

ત્રીજા શતકમા નીલ લેશ્યા, ચોથા શતકમાં કાપોત લેશ્યા, ભવસિદ્ધિકના ચાર તથા અભવસિદ્ધિકોના પણ ચાર ઉદ્દેશા જાણવા

"સમાપ્તિ વચનમ્"

શાસ્રવિશારદ, જૈનાચાર્ય, સ્વ ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મ સૂરીશ્વરજી મ (કાશીવાળા)ના અદ્વિતીય પ્રભાવશાળી, વ્યાખ્યાતૃ ચૂડામણિ ગુજરાતી, હિન્દી, સિન્ધી આદિ ભાષાઓમા અનેકવિધ સાહિત્યના સર્જક, સ્વ મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી મ ના શિષ્ય, ન્યાયવ્યાકરણ-કાવ્યતીર્થ, પન્યાસ પૂર્ણાનન્દ વિજયે (કુમારશ્રમણ) પોતાના મતિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે અને આવનારા ભવોમા પણ ચારિત્રનો સ્વીકાર કરીને એકેન્દ્રિયાદિ જીવો પ્રત્યે પણ ઉપયોગસમ્પન્ન રહેવાના સસ્કારો પ્રાપ્ત થાય તે માટે ભગવતી સૂત્ર જેવા અતિ ગહન આગમનુ ૩૫ મુ શતક વિવેચિત કર્યું છે

'શુભ ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્'

'જીવા સર્વે એકેન્દ્રિયાદિ જીવેષુ ઉપયોગવતો ભવેયુ'

卐 શતક ૩૫મુ સમાપ્ત 卐

શતક ૩૬ ઉદ્દેશો-૧

બેઇન્દ્રિય જીવોની ગતિક્રમે વક્તવ્યતા

હે પ્રભો! કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્માદિ સંખ્યા પ્રમાણવાળા બેઇન્દ્રિય જીવો પોતાના અવતારમાં કઈ ગતિથી આવે છે?

જવાબમાં ભગવંતે ફરમાવ્યું કે, હે ગૌતમ! તેઓ મનુષ્ય અથવા તિર્યંચગતિમાંથી પોતાનો તે તે ભવ પૂર્ણ કરી બેઇન્દ્રિય શરીરમાં જન્મ ધારણ કરે છે તેમને કેવળ સ્પર્શેન્દ્રિય તથા જીભ ઇન્દ્રિય જ હોય છે આ સિવાય બીજી એટલે નાક, આંખ અને કાન આદિ ઇન્દ્રિયો તેમને હોતી નથી કેમકે-પૂર્વોપાર્જિત અશુભ કર્મોના કારણે ઘ્રાણેન્દ્રિયાવરણીય ચક્ષુરિન્દ્રિયાવરણીય અને કર્ણેન્દ્રિયાવરણીય કર્મોનો સખત ઉદય હોવાથી તે નાક, આંખ તથા કાન ઇન્દ્રિયના ભોગો તેમના ભાગ્યમાં હોતા નથી આ જીવો એક સમયમાં જઘન્યથી ૧૬ની સંખ્યામાં અને વધારે સંખ્યાત તથા અસંખ્યાત સમયમાં જન્મે છે

અસંખ્યાત સમુદ્રો, હ્રદો, તળાવો, મોટી મોટી નદીઓ, નાના મોટા શંખો, કોડીઓ, કોડાઓ, તેમજ બીજા પ્રકારના શંખોમાં બેઇન્દ્રિય જીવો જન્મે છે તે ઉપરાંત વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ બદલાઈ ગયા પછી વાસી રોટલી, રોટલા, ખીચડીમાં પાણી રહી ગયું હોય અથવા સર્વથા કડક ન થઈ હોય તે પુરી આદિમાં, તથા ખટાસ થયા પછીના દહીંમાં અને વરસાદ પડ્યા પછી થયેલા અળસીયા આદિ અગણિત જીવો પણ બેઇન્દ્રિય જીવો છે જેમની સંખ્યા કોઈ કાળે ગણાતી નથી આ કારણે જ પ્રતિ સમયે યાવત્ અસંખ્યાત જીવો જન્મે છે અને બીજાઓના પગે ચગદાઈને મરણ પામે છે

સમ્યગ્જ્ઞાની કે સમ્યક્ચારિત્રી સિવાય આ જીવોનુ રક્ષણ કરનાર કોઈ નથી કારણ કે આ ચારિત્રની પરિણતિ જ્યા સુધી આત્મામા થતી નથી ત્યા સુધી તે સાધકને પુદ્ગલોનો પ્રેમ ઘટનો ન હોવાથી જૂદી જૂદી જાતના શખો, કોડાઓ આદિનો સગ્રહ કરવામા તેની લાવસા રહે તે સ્વાભાવિક છે, તેમજ જૈની વાણી પ્રત્યે શ્રદ્ધા, આદર ન આવ્યા હોવાના કારણે જીભ ઇન્દ્રિયના વશવર્તી જીવાત્માઓ વાગી ભોજન કરશે, સર્વથા પાકી ગયેલા ચલિતરસવાળા ફળો, શાકો તેમ જ તેવા પ્રકારના ભોજનના રસિયા બનશે, તથા ઉપયોગ વિનાના હોવાથી પગ નીચે આવનારા કેટલાય અળસીયા આદિ જીવોને ચગદના ચગદતા ચાલશે આ રીતે ત્રસ ખ્યાત જીવોને મારનારા બનવા પામશે

આ જીવોની શરીર અવગાહના જઘન્યથી અગુલના અસખ્યાતમા ભાગની છે તથા ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ યોજન જાણવી દેવોનો ઉપપાત આમા ન થતો હોવાથી આદિની ત્રણ લેશ્યા જ જાણવી અપર્યાપ્ત અવસ્થામા કદાચ સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ હોય ત્યારે સમ્યગ્ તથા મિથ્યાદષ્ટિવાળા જાણવા મિશ્રદષ્ટિ તેમને નથી સમ્યક્ત્વની વિદ્યમાનતામા જ સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવા જ્ઞાની તથા અજ્ઞાની હોય છે વિભગજ્ઞાન કે અવધિજ્ઞાન તેમને નથી વચન અને કાયયોગવાળા જાણવા મનોયોગ નથી જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી સખ્યાતકાળ સુધી તેઓ રહે છે આયુષ્ય મર્યાદા બાર વર્ષની છે લોકના મધ્યમા હોવાથી નિયમા છ દિશાનો આહાર જાણવો વેદના-કષાય અને માર ણાતિક સમુદ્ઘાતો છે ૧૧ યુગ્મોમા પણ ઉપર પ્રમાણે જાણવુ

શતક છત્રીસમાનો ઉદ્દેશો પહેલો સમાપ્ત

આ પ્રમાણે જ શ્રી અગ્યાર ઉદ્દેશા પણ જાણવા કેવળ પ્રથમ સમયના એકેન્દ્રિય જીવો અપર્યાપ્ત હોવાના કારણે તેમને કાયયોગ જ જાણવો. કેમકે-અપર્યાપ્તકોને વચન તથા મનોયોગનો અભાવ જાણવો.

શતક ૩૬નું પહેલું શતક સમાપ્ત

કૃષ્ણ નીલ અને કાપોત લેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયના ક્રમ ૨-૩-૪ શતકો, ભવસિદ્ધિકો માટે ૫-૬-૭-૮ તથા અભવસિદ્ધિકોના ૯-૧૦-૧૧-૧૨ શતકો પૂર્વવત્ જાણી લેવા.

"સમાપ્તિ વચનમ્"

[illegible]

[illegible]

ૐ શતક ૩૬મું સમાપ્ત ૐ

શતક ૩૭ . ઉદ્દેશો—૧

તેઇન્દ્રિય જીવોની રાશિક્રમે વક્તવ્યતા

હે પ્રભો! રાશિક્રમથી તેઇન્દ્રિય જીવો કઈ ગતિમાથી આવીને તેઈન્દ્રિયાવતારને પ્રાપ્ત કરે છે?

જવાબમા ભગવતે કહ્યુ કે હે ગૌતમ! જેમ બેઇન્દ્રિયો માટે કહેવાયુ છે, તેમ તેઇન્દ્રિયો માટે પણ જાણવુ કેવળ શરીરની અવગાહના જઘ યથી અગુલના અસખ્યાતમા ભાગે અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ગાઉની સમજવી આયુષ્યની મર્યાદા જઘન્યથી એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી "एगूणवन्न राइंदियाण' એટલે ૪૯ રાત્રિ અને દિવસની સમજવી

પહેલુ શતક—ઔધિક અર્થાત્ પ્રસ્તુત શતક,
બીજુ શતક—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા તેઇન્દ્રિય જીવો માટે
ત્રીજુ શતક—નીલ લેશ્યાવાળાઓને માટે
ચોથુ શતક—કાપોત લેશ્યાવાળાને માટે
૫–૬–૭–૮ શતક—ભવસિદ્ધિકો માટે
૯–૧૦–૧૧–૧૨ શતક અભવસિદ્ધિકો માટે જાણવા

સ્પર્શ, જીભ તથા નાક ઇન્દ્રિયોના માલિક આ જીવોને ચક્ષુરિન્દ્રિયાવરણ અને શ્રવણેન્દ્રિયાવરણ કર્મોનો જબરજસ્ત ઉ ય હોવાથી આખ અને કાન ઇન્દ્રિયો તેમને હોતી નથી તથા સમૂર્ચ્છિમ હોવાના કારણે નપુસકવેદનો જ ઉદય જાણવો

(3) પ્રત્યેક પ્રાન્તના મન્ત્રીઓ અને કેન્દ્રના મત્રીઓ પણ પોતાને અહમિન્દ્ર માનીને એક બીજાની સત્તાને લલકારી રહ્યા છે એટલું જ નહીં પણ એક બીજાના ચૂડીદાર પાયજામા કે પેન્ટ ખેંચી રહ્યા છે

(4) ભારત માતાની ગાંધી બાબાની, દેશના ગરીબોની કે મધ્યમ વર્ગોની ચિન્તાએ ચિતામા જઈને-બળીને સર્વથા અન્તર્વિદા લીધી છે

(5) પાપી, રિશ્વત તથા કાળાબઝારનુ કાચુ નાણુ સૌના પેટમા ફૂટકા મારી રહેતુ હોવાથી દેશના સત્તાધારીઓ અને શ્રીમન્તો કુદરતના વૈરી બન્યા છે, માટે જ તેમના જીવનમાંથી-

માનવતા ગઈ અને દાનવતા આવી,

દયા ગઈ અને ક્રૂરતા આવી,

પ્રેમ ગયો અને સ્વાર્થ આવ્યો.

પરિણામે ભારતદેશના ભાગ્યમા મેઘરાજા પણ રીસાયો નદીઓ, મહાનદીઓ પણ રીસાઈ તથા અતિ વૃષ્ટિ અને અનાવૃષ્ટિની મર્યાદા પણ સમાપ્ત થઈ છે

(6) પાપના પૈસાથી ખરીદેલા તેલ, ઘી, સિંદુર, સોના-ચાંદીના વરખ, ફળ-ફૂલ (પુષ્પ), મેવા, મિષ્ટાન્નના છપ્પન ભોગ લઈને તથા હજારો મણ ઘી તથા અગણિત [illegible]રેશના ભોગથી તૃપ્ત કે અતૃપ્ત થયેલા કલિયુગના જાણે [illegible] આ પર આરામ ન કરતા હોય! બધી રીતે પરેશાન છે એમાતે છે, જ્યારે ભારત દેશના

મત્રીઓ, પ્રધાન મત્રીઓ, નાણા મત્રીઓ વગેરે ઘી કેળા ખાઈ રહ્યા છે અને તેમના કુતરા ૫૦–૭૫ હજારની મોટરમા બેસીને આરામ કરી રહ્યા છે અને બિસ્કુટ ખાઈ રહ્યા છે

(7) ભારત દેશના સતો–મહાસતો તથા વૈરાગીઓની આખ પર સોનાની ફ્રેમના ચશ્મા લાગ્યા અને પાચ પાચ હજારના કાશ્મીરી દુસાલા અને કામળીઓથી તેમના શરીરો લપેટાયા પણ હાય રે તે મહાસતોના ભગતરામોને પેટ ભરવા માટે અનાજ નથી પહેરવાના કપડા નથી દવાદારૂ નથી, સૈના પર સેવાની ચોમબી નથી દૂધ નથી આનાથી અતિરિક્ત અહિંસાદેવીની ક્રૂર મશ્કરી બીજી કઈ ?

(8) ભારત દેશની જગદબા સ્વરૂપ સ્ત્રીની નગ્ન અર્ધનગ્ન તસ્વીરો ખેચાઇ, તેના પોસ્ટરો બન્યા, રાજરસ્તા પર તેમની નગ્નતાનો ખ્યાલ દેનારી તસ્વીરો લટકાવવામા આવી, લાખોની સખ્યામા રગીન કેલેડરો સિનેમાની તસ્વીરો તથા ભારત દેશની ભાતિ ભાતિ અર્ધનગ્ન સ્ત્રીની તસ્વીરો મૂકાઈ, પણ હાય રે ભારત દેશના શ્રીમતોની પત્નીઓ, પુત્રીઓ, રાજસત્તાધારીઓની પદ્મિનીઓ મહોત્ત્રીગણોની સ્ત્રીઓ, સારા લેખકોની ધર્મપત્નીઓ તથા લેખનકળામા હુશીઆર બનેલી માનિનીઓને પણ પોતાની જાત પ્રત્યે રતિમાત્ર ગર્વ પણ શેષ ન રહ્યો ! જાણે પાપી અન્યાયી, હિંસક પ્રવૃત્તિના માધ્યમથી કમાયેલા પૈસાથી આપણા સૌનો આત્મા જ ખતમ થઇ ગયો છે, મડદાલ થઇ ગયો છે

(9) કેન્દ્રીય મત્રીમડળથી પ્રાતિયમત્રીમ ડળ સુધી લગભગ ૨૦ જેટલા રેલ મત્રીઓ, ખાદ્યમત્રીઓ ગૃહ મત્રીઓ, પ્રધાન મત્રીઓ, સરક્ષક મત્રીઓ આદિ પ્રધાન કક્ષાના, રાજકક્ષાના મત્રીઓ, તેમની દેવવિમાનો જેવી

[illegible]

(10) [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... નગરના મિનિસ્ટરો પણ તેમની હથેળીમાં રમતા હોય છે. પરિણામે તેમની તાકાત મજબૂત થાય છે. આના જ અનિવાર્ય રીતે [illegible] નિષ્ઠાને [illegible] ન આવે તેવા જ [illegible] થાય છે. ન્યાયતંત્રને [illegible] પડે છે, [illegible] પ્રવેશ થાય છે. પરિણામે મોટા ઉદ્યોગપતિઓના [illegible] રાજ્યમાં સરકારી [illegible] અને બીજા રાજ્યમાં [illegible] મિનિસ્ટરો [illegible] બની ગયા છે.

ઉત્પન્ન

(11) કોઇ પણ દેશના અધઃપતન કે ઉન્નતિમાં બમર્યાદ ગ્રેજ્યુએટ થયેલા મિનિસ્ટરો કરતાં પણ વધારેમાં વધારે અમર ઘટક ન્યાયાલયો, સૈનિકો અને શિક્ષણ સંસ્થાનો હોય છે. ભારત દેશની કમનશીબી હતી કે સ્વરાજ્યના શ્રી ગણેશ મંડાયા બાદ તરત જ આ ત્રણેમાં શિથિલતા આવતી ગઈ છે. ન્યાયાધીશો, સરસેનાપતિઓ કે પ્રિન્સીપાલો ગમે તેવા ઉચ્ચ ખાનદાનના અને પ્રામાણિક હોય તો પણ સરકારી તંત્રની અકર્મણ્યતાના કારણે તે ત્રણેમાં પણ કેવળ 'કાગળ કાર્યવાહી'થી અતિરિક્ત બીજું કંઇ પણ કરવાનું રહ્યું નથી. પૈદલ વિહાર કરીને ગામડે ગામડે કે શહેરોમાં વિચરનારા જૈન મુનિઓને જ અનુભવ છે કે–સામે દેખાતો માનવ ચોક્કસ ખુની છે, બદમાશ છે, બળાત્કાર કરનારો છે. સિપાહીઓ તેને પકડે છે. થાણા ચીફ સામે કે સેનાપતિ સામે ઉભો રાખે છે. તેઓ સત્ય નિર્ણય કરે તે પહેલા જ રિશ્વતથી ગજવા ભરાયેલા, લેભાગુ ધોળી ટોપી પહેરીને ન્યાયાધીશના કાનમાં ફૂંક મારે છે અને અસલી ચોર કે બદમાશ નિર્દોષ તરીકે સાબીત થાય છે અને છુટી જાય છે. હેડ માસ્ટરો તથા પ્રિન્સીપાલો વિદ્યાર્થીઓના હાથે માર ખાય છે, સિપાહીને પબ્લીક મારે છે, ઇત્યાદિ પ્રસંગોમાં અસલી તત્ત્વનો નિર્ણય કરતાં આપણને ખબર પડે છે કે મિનિસ્ટરો જ જ્યાં પોતાની સ્વાર્થાંધતામાંથી બહાર આવતા નથી તો પછી તેઓ જનતામાં યથાર્થ તંત્રની સ્થાપના કઇ રીતે કરશે? કોણ કરશે? પ્રાન્તીય કે કેન્દ્રીય મંત્રી કરશે? આનો જવાબ ભગવાનના સુદર્શન ચક્ર સિવાય બીજા કોઇની પાસે નથી.

ઇત્યાદિ અગણિત કારણોથી સર્જાયેલા કાર્યોને જોયા પછી ભારત દેશ સ્વતંત્ર છે તેમ કહેવું વ્યાજબી નથી.

ત્યારે જ માનવ માત્રને ભૂતકાળની સ્મૃતિ થઇ જતા વાર લાગતી નથી કારણ કે માનવ સ્વભાવ જ એવો રહ્યો છે કે ભૂતકાળ ખરાબ રીતે પસાર થયો હોય તો પણ વર્તમાનકાળ તેના કરતા પણ વધારે ખરાબ દેખાય ત્યારે ભૂતકાળ પાછો ભવ્ય લાગે છે માટે જ ભારત દેશનો અંદરનો અવાજ કાંઇક આ પ્રમાણે છે

(1) બ્રિટીશરોના રાજ્યમા દેશની બેન બેટીઓને, વ્યાપારીઓને તથા સાધુ સંતોને કોઇ પણ જાતનો ભય હતો નહીં જ્યારે આજે પ્રજા ત્રસ્ત છે, બેન બેટીઓ ત્રસ્ત છે

(2) તે સમયે ન્યાયતંત્રની પવિત્રતા, શિક્ષણાલયોની સ્વચ્છતા, અને સંરક્ષક સ્થાનોની કર્તવ્યનિષ્ઠતાના કારણે દેશનો નાગરિક બિનધાસ્ત સુઈ શકતો હતો વિદ્યાર્થીઓના જીવનમા આજના જેવી સ્વચ્છંદતા ન હતી અને નૈતિક પ્રજાના રક્ષણમા બેધ્યાન ન હતા

(3) તેમ છતા પણ બ્રિટીશરોને દેશમાથી ભગાવી શકાય પરંતુ આજે ગડમથીના કારણે વિચિત્ર પ્રકારે પરાધીન બનેલા ભારત દેશને કર્તવ્યદિશામા લાવવા માટે પ્રત્યેક પ્રાંતોમા જુદા જુદા મહાત્મા ગાંધીઓના અવતારો થાય તો પણ તેમને સફળતા મળી શકે તેમ નથી

ઇત્યાદિ અગણિત પ્રકારોમા દેશની જનતાના અવાજો સાફ સાફ સંભળાઈ રહ્યા છે પણ એકેયનો યાવત્ વિનોબા ભાવે જેવાનો પણ અવાજ સાંભળનાર અત્યારે માઇનો લાલ કોઇ નથી.

ઉપરની બધીય વાતોમા તેના મૌલિક કારણોને તપાસીએ તો, ભારતદેશના અગણિત મૂક પ્રાણીઓની હત્યાઓ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા હુડિયામણના અભિશાપો સ્પષ્ટ દેખાઈ રહ્યા છે (ઇત્યલ વિસ્તરેણ)

અસંજ્ઞી એટલે શુ ?

શાસ્ત્રોમા ઘણા સ્થળે સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી રૂપે જીવોના બે પ્રકાર કહેવામા આવ્યા છે નિગોદવર્તી જીવ પણ ચૈતન્ય સ્વરૂપી હોવાથી આઠે કર્મોના બંધનથી બંધાયેલા છે, માટે તેમને પણ આહાર-ભય-મૈથુન-પરિગ્રહ-ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-મોહ-ધર્મ (ધર્મત્વ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા), સુખ-દુઃખ જુગુપ્સા-શોક-ઓઘ (સામાન્યજ્ઞાન) અને લોક (વિશેષ જ્ઞાન) આદિ સોળ પ્રકારની સંજ્ઞા અવશ્ય હોવાથી જીવમાત્ર સંજ્ઞી જ કહેવાય છે તેમ છતા પણ આ પ્રસ્તુત વિષયમા તે સંજ્ઞાઓથી મંડિત બનેલાને સંજ્ઞી માનવામા આવ્યો નથી પણ નીચેની ત્રણ સંજ્ઞાઓમાથી પહેલી " હેતુવાદોપદેશિકી " સંજ્ઞા જેમને હોય તેમને અસંજ્ઞી તરીકે જણાવ્યા છે, કેમકે આ સંજ્ઞામા જીવને વિશિષ્ટ બોધ હોતો નથી, આ કારણે તે અસંજ્ઞી છે

જેમા બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય જીવોનો સમાવેશ થાય છે આ જીવોમા કેવળ વર્તમાનકાળ પૂરતુ જ જ્ઞાન હોય છે, જેમકે કીડીઓને, મકોડાઓને, ઈયળોને, અળસીયાઓને, તથા ભ્રમર વિંછી, માખી, મચ્છર, માકણ, જુ આદિ જીવો જે રસ્તે જઇ રહ્યા હોય, ત્યા ઉત્પન્ન થતા ભયના નિવારણ માટે પોતાની ગતિ ભલે બદલી લેતા હોય તો પણ તેવુ જ્ઞાન તેમને

તુ નથી કે રસ્તો બ લવામા વર્તમાન સમયના ભયથી
જરૂર મુક્ત થઈશુ, પરતુ ગતિ બદલતા જ બીજાના પગે
ચગદાઈ જઈશુ, કે સામેથી આવતી મોટર નીચે એમોને
મરીશુ કે ગતિ બ લતા જ સામેવાળા પુરૂષો અમને ગળી જશે,
જશે કે અમારો જ ભક્ષક બીજો પ્રાણી અમને ગળી જશે, માટે જ
યાદિ વાતોને તે અસની જીવો જાણી શકતા નથી,
તેઓ અસની છે

અમુક સ્થાને ગયા પછી તે તે વસ્તુઓનો સ્પર્શ થવાથી
આપણા શરીરને પીડા થઈ હતી બળી જવા જેવી સ્થિતિ કે
ચગદાઈ જવા જેવી સ્થિતિ ઉભી થઈ હતી આ બધી ભૂત
કાળની વાતો તેમના ખ્યાલમા હોતી જ નથી, તેથી ભવિષ્ય
કાળમા ત્યા જવુ કે ન જવુ, જવાથી આપણુ મૃત્યુ છે તેની
પણ તેમને ખબર હોતી નથી માટે વિશિષ્ટ બોધાત્મક સંજ્ઞા
ન હોવાથી તેઓ અસંજ્ઞી છે

પૂર્વના મનુષ્યભવોમા બુદ્ધિ મળ્યા છતા પણ તેના
દુરૂપયોગમા મસ્તાન બનીને કેટલાય જીવોની જીભને બીજા
ઓના નાક,ન અોઓની આખને તથા ચોથાના કાનોને
આઘાત લગાવ્યા હોય, ઇન્દ્રિયોથી તે જીવોને પીડિત કર્યા
હોય અથવા કે તેમની ઇન્દ્રિયોના ઘાત કર્યા હોય, રસોઈ-
પાણી કે ન્હાવા આદિ કરવામા જીવોની હત્યાનુ ધ્યાન ન રાખ્યુ
હોય કે વ્યાપારના આરંભ સમારંભમા સખ્યાત કે અસંખ્યાત
વિકલેન્દ્રિય જીવોને મરવાની અણી પર પહોંચાડી દીધા હોય
કે મારી દીધા હોય ઇત્યાદિ કારણે આવનારા ભવોમા, ચતુ
રિન્દ્રિય પર્યન્ત ના મહાબુદ્ધિશાળી મનુષ્યોને પણ વિકલેન્દ્રિય
જીવોની યોનિયોમા અસંજ્ઞી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી ભવભવમા
ભયંકર અસહ્ય દુઃખોને ભોગવવાના જ ભાગ્યમાં રહેશે

એક વૃક્ષનો આશ્રય કરી હજારો-લાખો ત્રસ જીવો પોતાનુ જીવન જીવી રહ્યા હોય ત્યારે કોલસા આદિના વ્યાપાર કરનારા શ્રીમંત થવાના લોભમા સેંકડો-હજારો વૃક્ષોને કપાવે છે અંગારકર્મવડે કોલસાનુ ઉત્પાદન વધારે છે અને લાખો કરોડોની માલમત્તા ભેગી કરી પાપાનુબંધી પુણ્યના માલિક બને છે અને મરીને વિકલેન્દ્રિયપણુ પ્રાપ્ત કરે છે ઘાણીમા પીલાતા તલ, મગફળી, કપાસીઆ, સરસુ આદિ તથા ચક્કી (ઘંટી)મા પીસાતા ગેહુ, ચણા, ચોખા, જુવાર, બાજરી આદિમા અસંખ્યાતા ધનેડા, ઈયળો આદિ નાના મોટા જીવો પણ પીલાઈ તથા પીસાઈ જઈને વિના મોતે મરે છે

વસ્ત્ર ઉત્પાદન કરવાવાળી મીલોમા હજારો-લાખો અને કરોડો મીટર વસ્ત્ર બને છે તેને મજબૂતાઈમા લાવવા માટે મેંદો, મકાઈ ચણાનો લોટ, ચોખાનો લોટ જે સેંકડો-હજારો બોરાઓમા ભરેલો હોય છે, તેમા ખદબદ કરતા અસંખ્યાતા કીડાઓ કાંજી બનાવતા વિના મોતે મરે છે

પૃથ્વીમાતા નાના મોટા સૌ જીવોની માતા છે તેના પેટમા પથ્થર હીરા, આરસ સીસુ, લોઢુ આદિ ધાતુઓને બહાર કાઢતા હજારો અળસીયા, કીડા, મંકોડા આદિ મર્યા વિના રહેતા નથી.

તેમજ લોન, સાબુ, એસીડ ઇત્યાદિના ઉત્પાદનમા તથા તેના વપરાશમા અને તે પદાર્થનો ઉપયોગ કર્યા પછી તે પાણીને ગટરમા નાખવાથી લાખો-કરોડોની સંખ્યામા મરતા કીડાઓને અભયદાન કોણ આપશે ?

આ કારણે જ કરુણાસાગર તીર્થંકર પરમાત્માએ ગૃહસ્થીને પણ ૧૫ કર્માદાનના વ્યાપારોનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું છે પરંતુ પરિગ્રહ સંજ્ઞાના ગુલામો ભગવાનની વાણીનો તિરસ્કાર કરીને હિંસક માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે અને ભારતવર્ષ જેવામાં ત્યાં ત્યાં ભટકનાર હો છે આ જીવોને દ્રવ્યમન હોતું નથી કેમકે પૂર્વભવમાં માયાચાર બનીને કે જેનાથી જીવન માનસિક પરિણામો અને પ્રવૃત્તિઓને તોડાવેલી કે બગાડેલી હોવાથી મન પર્યાપ્તિ નામકર્મની નિકાચના કરવા જેટલી તાકાત તેમનામાં હોતી નથી, માટે મન પર્યાપ્તિના અભાવમાં દ્રવ્યમનની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમ છતાં આ જીવો જે તે કર્મોનું બંધન કરે છે તે ભાવમનને આભારી છે જીવમાત્ર કાર્મણ શરીરના કારણે ભાવઇન્દ્રિયો અને ભાવમનની સિદ્ધિ માનતા જૈન શાસનને માન્ય છે

શતક ૩૯ મું સમાપ્ત

'સમાપ્તિ વચનમ્'

જૈનાગમોના રહસ્યવેત્તા, કર્મસિદ્ધાંતોના પારગામી તથા સ્યાદ્વાદનય અને પ્રમાણવાદને આત્મસાત્ કરનારા, શાસ્ત્ર વિશારદ, જૈનાચાર્ય, સ્વ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી (કાશીવાળા) વિશમી શતાબ્દીમા શુક્રના તારા જેવા તેજસ્વી હતા, ચદ્રમા જેવા શીતળ હતા, સૂર્યની જેમ પ્રચડ પ્રતાપી હતા, મેરૂ પર્વતની જેમ ધીર–વીર અને ગભીર હતા, ઉપરિયાળાદિ તીર્થોના ઉદ્ધારક અને પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળના સ્થાપક તથા મહુવા આદિ અનેક સ્થળે ગુરુકુળો, વિદ્યાલયો, ધાર્મિક પાઠશાળાઓના સ્થાપક હતા તેમના શિષ્ય, શાસન દીપક, બગાલ, બિહાર અને સિંધ જેવા માસાહારી દેશોમા અહિંસાના સફળ પ્રચાર કરનારા મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મ હતા તેમના શિષ્ય, ન્યાય વ્યાકરણ કાવ્ય તીર્થ, પન્યાસ પૂર્ણાનદવિજયે (કુમાર શ્રમણે) ભગવતી સૂત્ર સાર સગ્રહમા પચમભાગનુ ૩૯મુ શતક સ્વપર કલ્યાણાર્થે પૂર્ણ કર્યું છે

ભદ્ર ભૂયાત્ સર્વેષા જીવાનામ્,
જીવા સર્વેઽસજ્ઞિત્વ ત્યજેયુ

卐 શતક ૩૯મું સમાપ્ત 卐

પાચમા છઠ્ઠા દેવલોકમા, અર્ધનારાચવાળો સાતમા આઠમા દેવલોક સુધી, નારાચ સઘયણવાળો નવમા-દશમા દેવલોક સુધી ઋષભનારાચવાળાને અગ્યારમા-બારમા દેવલોક જ્યારે વજ્ર ઋષભનારાચવાળો સાધક નવગ્રૈવેયક અનુત્તર વિમાન છેવટે મોક્ષ મેળવવાને માટે પણ સમર્થ બને છે

જીવાત્મા ચરમ શરીરી હોય છતા પણ પ્રારભમા ક્ષપક શ્રેણી માડવા જેટલી પુરૂષાર્થશક્તિ મેળવેલી ન હોવાથી, ઉપશમની ખડ શ્રેણી માડે છે, પણ આયુષ્ય કેવળ તેમનુ સાત લવ જેટલુ જ શેષ રહ્યુ હોય ત્યારે ત્યાથી એટલે અગ્યારમા ગુણસ્થાનકથી પડીને સાતમે ગુણસ્થાનકે આવે છે અને આત્માની અભૂતપૂર્વ શક્તિનુ ઉદ્‌ઘાટન કરી ક્ષપકશ્રેણી પર આરૂઢ થાય છે ત્યાર પછી સાતલવ દરમ્યાન જ અગ્યારમુ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ બારમે ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકે આવીને ઘાતી કર્મોનો સમૂળ નાશ કરી બારમા અને તેરમાની વચ્ચે કેવળજ્ઞાન મેળવીને અન્તકૃત્ કેવળી એટલે તરત જ શેષ આયુષ્ય પૂર્ણ કરે છે અને જન્મ-જરા તથા મૃત્યુનો નાશ કરી, મોક્ષમા બિરાજમાન થાય છે એક મુહૂર્ત (બે ઘડીમા) ૭૭ની સખ્યામા લવ હોય છે માટે સાત લવ એટલે મુહૂર્તનો અગ્યારમો ભાગ સમજવો

મોહકર્મની તિવ્રતા કેટલી ?

આઠે પ્રકારના કર્મોમા મોહકર્મ જબરજસ્ત તાકાતવાળુ છે અને તેનો એક એક સૈનિક પણ તાકાતપૂર્ણ હોવાથી સાધકને આગળ નહીં વધવા દેવામા કે આગળ વધેલાને પીછેહઠ કરાવીને અધ પતનની ઉંડી ખાઈમા પટકી દેવામા પ્રતિસમય રાહ જોઈને તૈયાર જ બેઠેલા હોય છે, તે મોહરાજાના

ળમા બે સરસેનાપતિઓ છે (૧) દર્શનમોહનીય ૨) ચારિત્રમોહનીય

પ્રથમ સેનાપતિના કારણે આત્માને પોતાના મૂળસ્વરૂપનુ જ્ઞાન થતુ નથી અને બીજાના કારણે આત્મા પોતાના જ દ્ધિકરણમા સર્વથા બેધ્યાન, બેખ્યાલ, બેકરાર હોવાથી શુદ્ધિનો શ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી

દર્શન મોહનીયના પણ ત્રણ મોટા નૈનિકો –

(૧) મિથ્યાત્વમોહનીય, (૨) સમ્યક્ત્વમોહનીય (૩) મિશ્રમોહનીય (આ બધાઓની વ્યાખ્યાઓ ઘણીવાર થઈ ગઈ છે)

ચારિત્ર મોહનીયના ૨૫ની સખ્યામા મોટા સુભટો છે

(૪) અનતાનુબધી ક્રોધ–માન–માયા અને લોભ
(૪) અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ–માન–માયા અને લોભ
(૪) પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ–માન–માયા અને લોભ
(૪) સજ્વલન ક્રોધ–માન–માયા અને લોભ
(૧૭) હાસ્ય મોહનીય
(૧૮) રતિ મોહનીય
(૧૯) અરતિ મોહનીય
(૨૦) ભય મોહનીય
(૨૧) શોક મોહનીય
(૨૨) જુગુપ્સા મોહનીય
(૨૩) પુરુષવેદ મોહનીય

(૨૪) સ્ત્રીવેદમોહનીય

(૨૫) નપુ સકવેદમોહનીય

ઉપર પ્રમાણેના ૨૮ ભેગેની ચર્ચા વિચારણા આનાથી પહેલા ભાગોમા કરાઇ ગઇ છે

આમા સૌથી વધારે જોરદાર, ખતરનાક અને નરકગતિના દ્વાર દેખાડનાર અન તાનુબ ધી ચાર કષાયે છે

શરાબપાનના જોરદાર નશામા વિનય, વિવેક, સદ્બુદ્ધિ અને સત્કાર્યો જેમ નાશ પામી જાય છે તેમ અન તાનુ બધી કષાયેના કારણે 'अनतान् भवान्-अनुबध्नाति इति अनतानुबंधिन' એટલે કે જીવાત્માને -

(1) અન તભવો સુધી રખડપટ્ટી કરાવે

(2) યમદૂતોનો બેમર્યાદ, બેરહુમ માર ખવડાવે

(3) પરમાધામીઓના ડ ડા ખવડાવે

(4) સ ખ ધિત સ ખ્યાત, અસ ખ્યાત જીવો સ થે વૈર બ ધાવે

(5) અઢારે પાપસ્થાનકોને ક્રૂરતાપૂર્વક, નિર્દયતાપૂર્વક નેવરાવે તેને અન તાનુબ ધી કષાય કહેવાય છે જેની હાજરી દરમ્યાન આત્માની એકેય શક્તિનુ ઉદ્ઘાટન થતુ નથી

આ પ્રમાણે આ કષાયના કારણે જીવાત્માએ અન તભવોમા હાર ખાધા પછી કોઈક ભવે આ આત્મા જ્યારે પોતાના પુરૂષાર્થનો વિકાસ સાધે છે ત્યારે અન તાનુબ ધી કષાયોનુ બળ કમજોર પડે છે, તે સમયે આત્માને સમ્યગ્જ્ઞાનના માધ્યમથી

ખ્યાલ આવે છે કે, પારકા જીવોની અને પુદ્ગલોની નિરર્થક અને નિષ્ફળ માયામા હુ મારા આત્માને શા માટે બગાડ કરૂ ? આ પ્રમાણેના વિચારો આવતા જ અનતાનુબધી કષાયોની સાથે જ મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને સમ્યક્ત્વમોહનીય કર્મોનુ જોર દબાઈ જાય છે કે સર્વથા ક્ષય પામે છે તે સમયે આત્માને સર્વથા અભૂતપૂર્વ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે

(1) ભયકર અધકારમાથી પ્રકાશમા આવનારાને,

(2) મૃત્યુના મુખમાથી નીકળીને અમૃત મેળવનારાને

(3) ખૂબ જ ભૂખ લાગે ત્યારે ઘેવર મેળવનારાને,

(4) ગળામા ખૂબ જ શોષ પડ્યા પછી ઠડુ પાણી મેળવનારાને

(5) ઠડીથી ધ્રુજતાને ગરમ કપડુ મેળવનારાને જે આનદ થાય છે તેના કરતા પણ સમ્યક્ત્વને મેળવનારા ભાગ્યશાળીને વધારે આનદની પ્રાપ્તિ થાય છે

આવી શક્તિ મેળવી લીધા પછી પણ આત્મા ફરીથી મોહમાયામા બેભાન બનીને અધ પતનના માર્ગે ન જાય તો નિયમા તેનુ ઉર્ધ્વગમન થયા વિના રહેતુ નથી અને તેમ થતા ધીમે ધીમે તેની વિકાસ શક્તિ પણ દ્વિગુણિત થઈને આત્માને કલ્યાણના રસ્તે મૂકી દે છે

સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થયા પછી જ આત્માના ખજાનામા રહેલુ બધુય મિથ્યાજ્ઞાન પણ સમ્યગ્જ્ઞાનમા પરિણત થતા આત્માની વિચારશક્તિ પણ વધવા લાગે છે અને કષાયોની ઉત્પત્તિમા સહાયક બનાર તેને ભડકાવનાર, અધોગમનને ટેકો દેનાર નપુસકવેદને ઉપશમિત કરવા માટે જ આત્માનો પુરૂષાર્થ

કામ રાગ ... જેમ પુરુષનો પુરુષવેદ કે પુરુષ શરીર અ-
ને સ્ત્રીવેદ કે સ્ત્રી શરીર ... [illegible] ... તે પ
ણ ... ના ... નપુંસકવેદના સંસ્કારે
પુરુષ અને સ્ત્રીના ... વિદ્યમાન હોય છે ...
પુરુષ ... સ્ત્રી ... પુરુષ ...
... નથી માટે જ પુરુષનો પુરુષવેદ
સ્ત્રીનો સ્ત્રીવેદ ખતરનાક નથી હોતો પરંતુ તે બંનેમાં ગુ-
પ્ત રહેલા નપુંસકવેદના સંસ્કારો જ માનવના મનને અસ્થિ-
રતાને ચંચળતાને આત્માની સ્થિરતાને ... કરે છે, આથી તે
જ બંનેને ભેદ કરતા નપુંસક વેદની શક્તિ ... ગણવામાં
કહેવાઈ છે

મની પંચેન્દ્રિય માનવ માનને બે પ્રકારના મન હો
છે જે દ્રવ્ય કે ભાવ, બાહ્ય કે અભ્યંતર સૂક્ષ્મ કે બાદ
(સ્થૂળ)ના નામે ઓળખાય છે અને બંનેની પાછળ દ્રવ્ય
મનોવર્ગણા તથા ભાવ મનોવર્ગણા નામના પુદ્ગલો અને
તે જ્ઞાનાવરણીય તથા મોહકર્મ કામ કરી રહ્યું હોય છે માટે
દ્રવ્ય બાહ્ય કે સ્થૂળ મનને વશ કરવા માટે ઘણા કારણો હો
શકે છે જ્યારે ભાવ અભ્યંતર કે સૂક્ષ્મ મનને વશ કરવા મા
મુનિધર્મ તથા સમિતિગુપ્તિધર્મ વડે ગુપ્ત પ્રકારે સંચિ
થયેલા નપુંસક વેદના સંસ્કારોને કાબૂમાં લેવા સર્વથા અનિ
વાર્ય છે અન્યથા માનવનુ મન ઇન્દ્રિયો, શરીર અને બુદ્ધિ
ચંચલતા(સ્થિરતાનો અભાવ)નો પ્રવેશ થતા અને ધી
ધીમે ચંચળતામાં વૃદ્ધિ થતા તે સાધક ક્યાયનો પણ રહે
નહિ અર્થાત્ 'इतो भ्रष्टस्ततो भ्रष्ट' થવા સિવાય બી
માર્ગ નથી આવી સ્થિતિમાં આ વેદના કુસંસ્કારોને વશ કર
માટે સમ્યગ્જ્ઞાનની યોગસાધના સિવાય બીજો એકેય માર્ગ નથ

ભવભવાંતરોના કુસંસ્કારોને મર્યાદિત કે ક્ષય કર્યા પછી તે સાધક હવે આગળ વધે છે અને જોરદાર પુરુષાર્થ વડે 'સ્રીવેદ'ને ઉપશમિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે કેમકે અનંત ભવોમાં આ જીવાત્માએ પુરુષ વેદ કરતાં પણ સ્રીવેદનો ભોગવટો વધારે કરેલો હોવાથી તેના સંસ્કારો પણ જીવાત્માને સ્થિર થવા દેતા નથી, માટે જ નપુંસક વેદ પછી સ્રીવેદને ઉપશમિત કરવાની ફરજ પડે છે, અને જ્યારે તે સાધક બાજી જીતી લે છે ત્યારે રણમેદાનમાં જીત મેળવેલા રાજાની જેમ સાધકની શક્તિ પણ ચારગુણી વધી જાય છે પરિણામે ક્રમશઃ હાસ્યમોહનીય, રતિમોહનીય, અરતિમોહનીય, ભયમોહનીય, શોકમોહનીય અને જુગુપ્સામોહનીયને વશ કરવા માટે વધારે પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી અનંતાનુબંધી કષાય અને મોહનીયની ત્રણ, આમ સાત કર્મપ્રકૃતિના ક્ષયોપશમે સમ્યગ્દર્શન થયા પછી અંતકોડા કોડી સાગરોપમના કર્મો શેષ રહે છે તેમાંથી જ્યારે પલ્યોપમના પૃથક્ત્વ જેવા કર્મોને ઉપશમિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યા પછી સાધક આગળ વધે છે અને પાંચમું ગુણસ્થાનક મેળવે છે આ ગુણસ્થાનકે પહોંચતા પહેલા નપુંસકવેદ સ્રીવેદ અને હાસ્યષટ્ક કર્મોને દબાવવા પડે છે તેમનો ઉદયકાળ રોકવો પડે છે ત્યારપછી જ જીવાત્માને આગળ વધવામાં સુગમતા રહે છે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા ગૃહસ્થ સાધકને પણ પોતાના ધર્મધ્યાનને ટકાવવા માટે નપુંસકાદિ કર્મો છોડવા પડતા હોય છે તો પછી પાંચમા ગુણસ્થાનથી આગળ વધેલાઓને કે વધવાની ભાવનાવાળાઓને નપુંસકનો કે સ્રીનો સહવાસ, મજાક, તેની સાથે બેસવાનું, કરવાનું પણ ક્યાંથી હોય?

કાળા નાગ જેવા ભયંકર કર્મોને
હવે પુરુષવેદના સંસ્કારોને પણ છોડે છે

[illegible]

ક્રોધ માન-માયા અને લોભને [illegible] રહે છે

છ [illegible] દબાવી દીધા પછી તે સાધક લોભી [illegible]
અનત્યાખ્યાન ક્રોધ પ્રત્યાખ્યાન ક્રોધ અને સંજ્વલન ક્રોધ
મર્યાદિત કરે છે ત્યાર પછી અપ્રત્યાખ્યાન [illegible]
લન માનને મારી કુટીને અપ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાન તથા સંજ્વ
ત્યારપછી તે જ ક્રમે માયા નાગણને પણ કુટી મારે છે અને
આદિ ક્રિયાઓમાંથી પસાર થયા પછી જ તે સાધ
અગ્યારમા ગુણસ્થાનકે આવવા માટેની લાયકાત પ્રાપ્ત કરે
છ આ પ્રક્રિયામા અનંતાનુબંધી કષાયોના શમન પછી
જીવને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને જ્યારે
અપ્રત્યાખ્યાન કષાય ઉપશમિત થશે ત્યારે તે સાધકને નિરર્થક
કરાતા પાપોના ત્યાગની અને સાર્થક પાપોને મર્યાદિત કરવાની
તીવ્ર ભાવના થતા શ્રાવકના ૨૧ ગુણો, માર્ગાનુસારીના ૩૫
ગુણો અને છેવટે શ્રાવકધર્મના બાર વ્રતો, સચિત્તનો ત્યાગ
અને મર્યાદિત બ્રહ્મચર્ય ધર્મની સાધનામાં મન પરોવાઈ જાય
છે, તથા પ્રત્યાખ્યાન કષાયોને ઉપશમિત કરતા જીવને ગૃહસ્થા
શ્રમની માયા પ્રત્યે જ નફરત થતા તે સર્વવિરતિધર્મ, મુનિધર્મ

તને સમિતિગુપ્તિ ધર્મનો સ્વીકાર કરે છે જેમા નિરર્થક
અને સાર્થક પાપોના દ્વાર બધ થાય છે તેમ છતા પણ
જ્વલન કષાયોનુ જોર શેષ રહેતુ હોય છે તેને પણ આઠમા
ગુણસ્થાનકે ઉપશમિત કરતો દશમા ગુણસ્થાનકે સૂક્ષ્મ માત્રામા
કરવાની પ્રક્રિયાનો પ્રારભ કરી અગ્યારમુ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત
કરે છે

પ્રારભથી જ ક્ષપકશ્રેણી માડનારા મહાપુરુષો ચરમ શરીરી
તથા લઘુકર્મી હોવાથી ચાલુ અને છેલ્લુ મનુષ્યાયુ જ પૂર્ણ
કરવાનુ હોવાથી તેમને બીજી એકેય ગતિનુ આયુષ્ય બાધવાનુ
હોતુ નથી સાતમે ગુણસ્થાનકે દર્શનમોહનીયની ત્રણ અને
અનતાનુબધી ચારે કષાયોનો સમૂળ નાશ થઇ જવાના કારણે
શુક્લધ્યાન સુધી પહોચવામા તેમને એકેય બાધા નડતી નથી,
તેથી કોઇનાથી પણ ચલાયમાન કરાય નહીં તેવા પર્યંકાસનમા
નાકના અગ્રભાગે સ્થાપન કરેલી દૃષ્ટિવાળા તથા અનત સસારની
બધીય કલ્પનાઓના જાળામાથી છુટવાની ભાવનાવાળા તથા
સપૂર્ણ સસારનો ક્ષય કરવામા ઉત્સાહવાળા હોય છે, માટે
શુક્લધ્યાનના બન્ને પાયાઓના ધ્યાનથી ઘાતીકર્મોનો સમૂળ ઘાત
કરી કેવળજ્ઞાનના માલિક બને છે આ કારણે જ કેવળી ભગ
વતોને સાતાવેદનીય સિવાય એકેય કર્મ બાધવાનુ હોતુ નથી

જેમના પુરુષાર્થમા કાઇક કમજોરી હોવાના કારણે જેઓ
ઉપશમક, ક્ષપક કે કેવળી ન બન્યા હોય તેમને આરાધનામા
જેવી યોગ્યતા હશે તે પ્રમાણે કર્મોનુ બધન નિશ્ચિત છે
એટલે કે આરાધનામા કચાશ વધારે હશે તો સાત કર્મ, કોઇને
છ કર્મ અને કોઇને પાચ કર્મોનુ બધન રહેશે

દશમા સૂક્ષ્મ સપરાય ગુણસ્થાનક સુધીના સજ્ઞી પચેન્દ્રિય

જીવો મોહકર્મના વેદક જાણવા કેમકે સત્તામા પડેલા મોહકર્મ પરમાણુઓને વેદવા સિવાય બીજો માર્ગ નથી જ્યારે ઉપશાન્ત મોહકર્મ શાન્ત થઇ ગયેલો હોવાથી, તેમજ બારમે ગુણસ્થાને રહેલા ક્ષપકને મોહકર્મનો ક્ષય થયેલો હોવાથી તેમને મો કર્મનુ વેદન નથી, જ્યારે ઉપશામકને મોહકર્મ સિવાય શેષ કર્મોનુ વેદન જાણવુ કેવળજ્ઞાની ચાર અઘાતી કર્મોના વે જાણવા ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગ રહિત હોવાથી કેવળજ્ઞાની પંચે ન્દ્રિય નથી અર્થાત્ અનિન્દ્રિય છે

પહેલાથી લઇને સૂક્ષ્મ સ પરાય ગુણસ્થાનક સુધીના જીવ મોહકર્મ ઉદય હોય છે, કેમકે આ કર્મના જબરજસ્ત દ નોને રોકવા માટે ઔપશમિક કે ક્ષાયિકભાવ સિવાય બીજ એકેય મત્ર, જન્ત્ર, તન્ત્રની આવશ્યકતા સ્વીકાર્ય નથી

મોહકર્મની સ્થિતિ કે રસનો ઉદય ચાહે ગમે તેવો હોય તો પણ જીવાત્મા યદિ આ કર્મનો ઉપશમ કરવા ધા તો કરી શકે છે 'सम्यक्त्व चारित्र' એટલે કે સમ્ય અને ચારિત્ર ઔપશમિકભાવ છે દર્શનમોહનીયના ઉપશ સમ્યક્ત્વની અને ચારિત્રમોહનીયના ઉપશમથી ચારિત્રની પ્રા થાય છે 'सर्वोपशम मोहनीयस्यैव' શાસ્ત્ર વચન છે મોહનીયકર્મનો જ ઉપશમ થાય છે, શેષ કર્મોનો ઉપશ થતો નથી

સાધકને સાધનાના મધ્યાહ્ને ગઇ હોય માનસિક જીવન પાપની કૃત્ય પ્રવિષ્ટ થઇ હોય હૃદયમા સમ્યગ્બુદ્ધિ હોય હાલ્ય રાગદ્વેષાદિના હોય અને રોમેરોમમા મોક્ષાભિલા પુરુષાર્થશક્તિ હોય તો ગમે તે રીતે તોફાને ચડેલા દેવ અને પરાજય આપવા સાધકને કેટલીવાર?

સત્તામા પડેલુ મોહકર્મ ઉદયમા આવે તો ભલે આવે
પરતુ તેના ઉ યને નિષ્ફળ બનાવવાની ભાવના તીવ્ર હોય તો
પરસ્ત્રીને તાકવાની ઇચ્છાવાળી બિચારી આખ શુ કરવાની
હતી? જીવનમા મૈત્રીભાવનો પ્રસાર થઈ ગયો હોય તો ઈર્ષ્યા,
દ્વેષ, પરપરિવાદ તથા રોષ આદિનો અવકાશ કેવી રીતે થશે?
પરિગ્રહપરિમાણવ્રત કે બાહ્ય તથા અભ્યતર પરિગ્રહ રૂપી
મોટા ગ્રહને ક ટ્રોલમા કરી લેવામા આવ્યો હોય તો આહાર
સ જ્ઞા અને પરિગ્રહસ જ્ઞાને અકિંચિત્કર બનતા કેટલીવાર?
મન, વચન અને કાયાથી આઠે પ્રકારના મૈથુન કર્મને ત્યજી
દીધુ હોય, અથવા દુરાચારી, વ્યભિચારી, કામદેવની ચેષ્ટાને
કરવાવાળાનો સહવાસ પણ છોડી દેવામા આવ્યો હોય
તો બ્રહ્મચર્યધર્મની પાલના દુષ્કર શી રીતે રહેશે? ઈત્યાદિ
પ્રસ ગોમા મોહકર્મનો ઉપશમ સુલભ બની શકે છે, જ્યારે
ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનકમા મોહકર્મનો ઉ ય રહેતો જ નથી

કર્મોનો ઉ ય અને વેદન લગભગ સરખા હોવા છતા
અનુક્રમથી અને ઉદીરણાથી ઉ યમા આવેલા કર્મોનો અનુભવ
કરવો તેને કર્મોનુ વેદન કહેવાય છે, અને પોતાની મેળે ક્રમશ
ઉ યમા આવતા કર્મોનો અનુભવ કરવો તે ઉદય કહેવાય છે

ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનક સુધીના જીવો નામકર્મ અને
ગોત્રકર્મના ઉદીરક છે જેમકે સિદ્ધશિલામા પ્રસ્થાન કરતા
જીવાત્માને આયુષ્યકર્મ થોડુ હોય અને નામગોત્રની સ્થિતિ
(મર્યાદા) વધારે હોય ત્યારે કેવળીને પણ નામગોત્રની ઉદીરણા
કરીને તે બને કર્મોને ખપાવવા પડે છે

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણના સ જ્ઞીપચેન્દ્રિય જીવો
છ લેશ્યાવાળા જાણવા દુર્ગતિ તરફ જવાવાળા જીવોને કૃષ્ણ-

નીલ અને કાપોત લેશ્યા જાણવી અને સદ્ગતિને પ્રાપ્ત કરનાર જીવોને તેજ-પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યા જાણવી આ છ લેશ્યાના માલિકોના સ્વભાવો કેવા હોય તેનો નિર્ણય આ પ્રમાણે સંગ્રહાયેલો છે

(1) કૃષ્ણલેશ્યા –

ખાતા-પીતા, ઊઠતા-બેસતા અત્યંત રૌદ્રસ્વભાવી હોય

નિમિત્ત કે વિના નિમિત્ત પણ પ્રતિક્ષણ ક્રોધના આવનારી હોય

મત્સર, ઇર્ષ્યા, અદેખાઈ આદિ સ્વ-પર ઘાતક વૃત્તિમય હોય

નિર્ઘૃણ, નિર્ધ્વંસી, દયારહિત અને ક્રૂર હોય

સીમાતીત વૈર-વિરોધ-મારફાટ આદિ તત્ત્વોથી ભર્યા હોય

આવા માણસો કૃષ્ણલેશ્યાના માલિકો જાણવા

(2) નીલલેશ્યા –

પારકાના કાર્યો કરવામા આળસુ અને બેદરકાર હોય

કામ, ક્રોધાદિના કારણે બુદ્ધિમા મદતા હોય

પરસ્ત્રીમા નિર્લજ્જ પ્રકારે આસક્ત હોય.

સ્વકીય અને પરકીયને ઠગનારો હોય.

ગદા કાર્યોના કારણે હમેશા ભયગ્રસ્ત બનેલો હોય

સર્વ અને સર્વત્ર અભિમાનના ફૂંફાડા મારનારો હોય.

આવા જીવો નીલલેશ્યાના સ્વામી જાણવા.

… ૪૦મુ

(3) કાપોત લેશ્યા –

શોક-સંતાપ અને આધિ-ઉપાધિથી ગ્રસ્ત હોય.

પ્રતિપક્ષે રોષની માત્રા જેના ચહેરા પર સવારી કરીને બેઠી હોય

પારકાની નિંદામા રચ્યો પચ્યો હોય

પોતાની આપ બડાઈ સિવાય બીજાની એકેય વાત સાભળવા જેટલો સમય પણ ન હોય

આવા ભાગ્યશાળીઓ કાપોતલેશ્યાવાળા જાણવા.

(4) તેજો લેશ્યા –

નવી નવી વિદ્યાનો વ્યાસંગી હોય.

કરુણા, દયા, પ્રેમ અને સદ્‌બુદ્ધિનો વારસદાર હોય

કાર્યાકાર્ય, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેયમા વિચારવાળો હોય

લાભાલાભમા સંતોષી હોય.

આવા સ્વભાવવાળા જીવો તેજોલેશ્યાવાળા જાણવા

(5) પદ્મ લેશ્યા –

જેના સ્વભાવમા ક્ષમાપ્રધાનતા રહેલી હોય

મળેલી કે મેળવેલી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાની રૂચિ હોય

દેવ-ગુરુ અને ધર્મનો પરમોપાસક હોય

બાહ્ય અને આન્તર જીવનમા પવિત્રતા હોય

પ્રસન્નચિત્ત રહેનારો હોય –

આવા જીવો પદ્મલેશ્યાવાળા જાણવા

જ જાન મા ની મારો ધર્મ મારો મ પ્રદાય, મારો મતો જ સાચો, બીજા બધાય ખોટા, આવી માન્યતા આ મિથ્યાત્વને આભારી છે

(4) સાશયિક મિથ્યાત્વ—એટલે કે અત્યારે હુ જે માનુ છુ તે સાચુ હશે? કે બીજાની માન્યતા સાચી હશે? ઈત્યાદિ પ્રસગોમા એકેય તત્ત્વનો નિર્ણય ન થવામા આ મિથ્યાત્વ કારણ છે ઉપરોક્ત પ્રમાદોના ચારે ભેદો યદ્યપિ મિથ્યાત્વરૂપ જ છે તો પણ તેને વ્યક્ત કહેવાનો આશય એટલો જ છે કે સમયના પરિપાકે અથવા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળના પ્રભાવે પણ મહાવ્રતધારીના સહવાસમા જ્યારે સત્યતત્ત્વ સમજાય છે ત્યારે મિથ્યાત્વને ખમી જતા વાર લાગતી નથી

આ મિથ્યાત્વના બીજા પ્રકારના દસ ભેદોને નવતત્ત્વથી જાણી લેવા

સમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વી

મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉપશમમા થનારૂ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

„ „ ક્ષયોપશમમા થનારૂ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ

„ „ ક્ષયમા થનારૂ સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિક કહેવાય છે

સમ્યક્ત્વ એટલે સત્ય જીવન

„ „ નિરાસક્ત વ્યવહાર

„ „ જીવન વ્યવહાર અને કર્મોમા નિર્લેપતા

„ „ માનવમાત્રમા કાઈને કાઈ સારૂ જોવાની આદત

„ „ બીજા જીવોને જોવાની દોષદૃષ્ટિનો નાશ

સ્પર્દૂત એટલે અનાદિકાળથી પોષાયેલી તુચ્છતાની અનવિ ।
,, અસત્‌કર્મોની મર્યાદા
,, ,, વક્રભાષામા સરળતા અને સત્યતાનો પ્રવેશ
,, ,, સૌ જીવોને ખાડામા કે શીશામા ઉતારવાની બદ ભાવના બદલે સૌનુ કલ્યાણ કરાવવાની ઉદાત્ત વૃત્તિ
,, ,, શમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુકપા અને આસ્તિકયની વૃદ્ધિ
,, , અરિહત પરમાત્માના શાસન પ્રત્યે શ્રદ્ધા
,, , અરિહતો પૂજવા, વાદવા, સમ્ભારવા અને બહુમાનિત કરવા તેમ જ અઢીદ્વીપના ત્રણે ક્ષેત્રોમા બિરાજમાન પચમહાવ્રતધારી મુનિ રાજોને એક જ શ્રદ્ધાથી માનવા
,, ,, જૈનત્વપૂર્ણ, દયાપૂર્ણ જૈનધર્મની શ્રદ્ધા વધે છે અને શાસનના પ્રત્યેક કાર્યોમા ભાવોલ્લાસ જાગે છે

મિશ્ર —

ઘડીકમા સમ્યક્‌ત્વી બીજા ક્ષણે મિથ્યાત્વી અને ત્રીજા ક્ષણે પદ્માવતીનો ભક્ત, ચોથા સમયે શીતળાદેવી આમ ધર્મજીવનમા કે અધર્મજીવનમા ક્યાય સ્થિર નહીં રહેવામા અનિર્ણીત બુદ્ધિનો ચમત્કાર છે

સજ્ઞી પચેન્દ્રિય જીવો જ્ઞાની છે? અજ્ઞાની છે?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે અનતાનુબધી કષાયોનો જ્યા સદ્‌ભાવ હોય છે ત્યા મિથ્યાત્વને નકારી શકાતુ નથી,

અને જ્યા મિથ્યાત્વ છે ત્યા પોથાપંડિતનુ [illegible]
પણ અજ્ઞાન જ રહે છે પરંતુ દીપક કે સૂર્યનું એ જ [illegible]
મળતા ગાઢ અંધકારના પુદ્ગલો પણ તૈજસ અર્થાત્ પ્ર[illegible]
વાળા બનવા પામે છે, તેવી રીતે આત્મામા સમ્યગ્દર્શન
જ્યોતિ પ્રગટતા જ અજ્ઞાન પણ સદ્જ્ઞાન બનતા વાર [illegible]
નથી અજ્ઞાનાવસ્થામા આંખના ડોળા પૌદ્ગલિક પદાર્થ[illegible]
સ્થિર રહે છે જ્યારે સમ્યગ્જ્ઞાનાવસ્થામા તે આંખ પૌદ્ગલિક
ભાવોનો ત્યાગ કરીને આત્મા પર સ્થિર થાય છે અને જ્ઞાન[illegible]
આધ્યાત્મિકતાનો પ્રવેશ સુગમ બને છે અજ્ઞાન દશ[illegible]
માનવનુ બૌદ્ધિકતંત્ર શરીર તેમ જ સંસારની માયા[illegible]
હોય છે, જ્યારે સમ્યગ્જ્ઞાનમા સંસાર, શરીર અને કુટુંબ[illegible]
વિદ્યમાનતા બને રહી પણ તેનુ આત્મિક કુટુંબ સર્વથા જુદું
હોય છે જેના સમર્ગથી આત્માનો વિકાસ પ્રતિસમયે વધ[illegible]
રહે છે અને છેવટે કેવળજ્ઞાનની સીમાને પ્રાપ્ત કરાવ[illegible]
બને છે

આવા પ્રકારના સમ્યગ્જ્ઞાનને મેળવવા માટે કે પ્રગટે[illegible]
ટકાવવા માટે :-

(1) સંસારની માયા ધીમે ધીમે ઘટાડી દે[illegible]

(2) શરીરના [illegible] નખરા [illegible] જેથી [illegible] [illegible] તમારા આત્મકલ્યાણને [illegible] સહાયક બને

(3) [illegible] કે [illegible] સામગ્રી છોડવાની નથી પણ [illegible] અને [illegible] કરવાની છે જેથી [illegible] [illegible] પણ [illegible] નિર્દય [illegible]

4) શરીર, ઇન્દ્રિયો તથા મન જડ છે અને આત્મા ચૈતન્ય છે, તેવુ ભેદજ્ઞાન થતા વ્યવહારની માયા તમને કડવી ઝેર જેવી લાગશે

5) ઇન્દ્રિયોના તોફાનો, મનની અવળચંડાઇ ધીમે ધીમે ઓછી કરવી, જેથી આત્માની જાગૃતાવસ્થા તમારા સમ્યક્ ચારિત્રને વધારેમા વધારે મજબુત કરશે

ઇત્યાદિક કારણોથી સમ્યગ્જ્ઞાન મળશે વધશે ત્યારે આત્માનુ કુટુબ નીચે પ્રમાણે રહેશે

આત્માનો કુટુબ પરિવાર કયો ?

જીવને દ્રવ્ય કુટુબ અને ભાવ કુટુબરૂપે બે પ્રકારે કુટુબ હોય છે તેમાથી દ્રવ્ય કુટુબ પશુને તથા માનવને પણ હોય છે પશુઓને જ્યા સુધી સ્તનપાનનો સમય હોય છે ત્યા સુધી જ માતા પ્રત્યે પ્રેમ હોય છે અને તે કાળ પતી ગયા પછી કુટુબ વ્યવસ્થા પશુઓમા તથા પક્ષીઓમા સમાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તો આજનો વાછરડો કાલે સાઢરૂપમા આવ્યા પછી પોતાની માતા (Mother) સાથે વ્યભિચારનુ સેવન કરી શકે છે પરતુ માનવને માટે સર્વશ્રેષ્ઠ માનવતા માનવ ધર્મની લક્ષ્મણરેખા વચ્ચે આવે છે, તેથી પશુ અને માનવમા આકાશ અને પાતાળ જેટલુ અતર રહેલુ છે તેથી જ માનવ સમાજને માતા પ્રત્યે માતૃત્વ ધર્મ પિતા પ્રત્યે પિતૃત્વ ધર્મ, ધર્મપત્ની પ્રત્યે પતિત્વ ધર્મ, સ્વપુરુષ પ્રત્યે પત્નીત્વધર્મ આદિ ધર્મવ્યવહારો નિર્ણીત થયા છે યદ્યપિ આ વ્યવહારો અનિત્ય અશાશ્વત અને વિદ્યમાનભવ પૂરતા જ છે માટે જ આ ભવનો પિતા-માતા-પત્ની પુત્ર કે પતિ આવતા ભવનો પિતા નથી, માતા નથી, પત્ની નથી,

[illegible] માનવનું ઔદારિક શરીર તેમ જ [illegible] શરીર અને કુટુંબની [illegible] જ્યારે સમ્યગ્જ્ઞાન [illegible] શરીર અને કુટુંબની વિદ્યમાનતા [illegible] પણ તેનું આત્મિક કુટુંબ સર્વથા શુદ્ધ [illegible] હોય છે જેના સમગ્રથી આ માનો વિકાસ પ્રતિસમયે વધતો રહે છે અને છેવટે કેવળજ્ઞાનની સીમાને પ્રાપ્ત કરાવનાર બને છે

આવા પ્રકારના સમ્યગ્જ્ઞાનને મેળવવા માટે કે મેળવેલાં[illegible] ટકાવવા માટે –

(1) સંસારની માયા ધીમે ધીમે ઘટાડવી પડશે

(2) શરીરના સુંવાળાપણા પ્રત્યે ઓધ્યાન રહેલું જેથી ભાડા[illegible] મકાન જેવું શરીર તમારા આત્મકલ્યાણને [illegible] સહાયક બનશે

(3) ભોગ કે ઉપભોગની સામગ્રી છોડવાની નથી પણ [illegible] મર્યાદિત અને સંયમિત કરવાની છે જેથી ભોગ [illegible] [illegible] નિર્લેપ રહેવા પામ[illegible]

(4) શરીર, ઇન્દ્રિયો તથા મન જડ છે અને આત્મા ચૈતન્ય છે, તેવુ ભેદજ્ઞાન થતા વ્યવહારની માયા તમને [illegible] ઝેર જેવી લાગશે

(5) ઇન્દ્રિયોના તોફાનો મનની અવળચંડાઇ ધીમે ધીમે ઓછી કરવી, જેથી આત્માની જાગૃતાવસ્થા તમારા સમ્યક્ ચારિત્રને વધારેમા વધારે મજબુત કરશે.

ઇત્યાદિક કારણોથી સમ્યગ્જ્ઞાન મળશે વધશે [illegible] આત્માનુ કુટુંબ નીચે પ્રમાણે રહેશે

આત્માનો કુટુંબ પરિવાર કયો ?

જીવને દ્રવ્ય કુટુંબ અને ભાવ કુટુંબરૂપ [illegible] કુટુંબ હોય છે તેમાથી દ્રવ્ય કુટુંબ પશુને [illegible] હોય છે પશુઓને જ્યા સુધી સ્તનપાનનો [illegible] ત્યા સુધી જ માતા પ્રત્યે પ્રેમ હોય છે અને [illegible] ગયા પછી કુટુંબ વ્યવસ્થા પશુઓમા [illegible] થાય છે ત્યારે જ તો આજનો વાછ[illegible] આવ્યા પછી પોતાની માતા (Moth[illegible]) [illegible] સેવન કરી શકે છે પરન્તુ માનવને મ[illegible] ધર્મ)ની લક્ષ્મણરેખા વચ્ચે [illegible] માનવમા આકાશ અને પાતા[illegible] જ માનવ સમાજને માતા પ્રત્યે [illegible] પિતૃત્વ ધર્મ ધર્મપત્ની [illegible] પ્રત્યે પત્નીત્વધર્મ આદિ [illegible] યદ્યપિ આ વ્યવહારો [illegible] પૂ તા જ છે માટે [illegible] પતિ આવના ભવનો [illegible]

(10) પવિત્ર ભાવના–આધ્યાત્મિક જીવન માટે બખતર (કવચ)રૂપે સહાયક બને છે જેને લઈને માનવીની ગંદી ભાવનાઓ વિદાય લે છે

(11) મનોર–જ્યારે સેનાપતિના પદે બિરાજમાન થય છે ત્યારે આત્મારૂપી મહારાજા નિશ્ચિંત અવસ્થા ભોગવવાને માટે લાયકાતવાળા બનવા પામે છે

(12) સમ્યગ્જ્ઞાન–આત્માને અમૃતના ભોજન જેવું છે જે ભોજનીયા એક જ વાર કરવામાં આવે તો અનાદિકાળના વૈકારિક, તામસિક, રાજસિક આદિ ભાવો નાશ પામ્યા વિના રહેતા નથી

(13) સુમતિ—આત્માની પટરાણીના સ્થાનને જ્યારે શોભાવે છે ત્યારે જ આત્માને અનુક્રમે અદ્વિતીય અનુભવ જ્ઞાન સુલભ બનવા પામે છે તે આ પ્રમાણે –

કાયા કાચની બંગડી જેવી છે

ભોગવિલાસો નાગદેવના ફણા જેવા ભયંકર છે

શ્રીમંતાઈ વિજળીના ચમકારા જેવી ક્ષણિક છે

સત્તા હસ્તીના કાન જેવી ચંચલ છે

અને આયુષ્ય કે [illegible] જીવન પણ પાણીના પરપોટાની જેમ ક્ષણભંગુર છે

આદિ જ્ઞાનના અનુભવ [illegible] પ્રતાપે જ માનવનું [illegible]

ઉપર પ્રમાણે સમ્યક્‌ત્વવાસી આત્માનુ કુટુબ હોય છે જેનાથી નવા પાપોના દરવાજા બધ થાય છે અને જુના પાપો એક પછી એક ગચ્છન્તી થતા જાય છે

મિથ્યાત્વી આત્માનુ કુટુબ

સમ્યગ્ દર્શનથી વિપરીત મિથ્યાત્વ-મિથ્યાદર્શન છે અને જ્ઞાન-વિપરીત અજ્ઞાન છે તેનો માલિક મિથ્યાત્વી-મિથ્યાદર્શની અને અજ્ઞાની હોય છે, જેની ચર્ચા પહેલાના ભાગોમા જૂદા જૂદા સ્થળોએ કરાઈ ગઈ છે આત્મા જ્યારે મિથ્યાત્વ મોહનીય અવસ્થામા ઝૂલતો હોય છે ત્યારે આત્માની અનત શક્તિઓને બગાડનાર અનતાનુબધી કષાયોનુ જોર વધેનુ હોય છે અને મદિરાપાનના નશાબાજની જેમ આત્મા પણ મોહ માયાના પારણામા ઝૂલતો હોય છે, માયાના ગાઢ બધનમા બધાયેલો હોય છે તે સમયે તે આત્માનુ કુટુબ કેવુ હોય છે? તે જાણવાની સૌ કોઈને જરૂરત હોવાથી ચર્ચા કરી લઈએ તે આ પ્રમાણે –

(1) આસક્તિ-આત્માનુ ઘર છે, રહેઠાણ છે એટલે કે આત્માના એક એક પ્રદેશ પર સસાર અને સસારના પ્રત્યેક પદાર્થની માયાના રગ પુર્ણરૂપે લાગેલા હોવાથી પરપદાર્થ, પરભાવ અને પરધર્મ (હિંસા જૂઠ ચોરી-મૈથુન અને પરિગ્રહ આ પાચે પાપ પરધર્મ જ છે) પ્રત્યે આત્માને અત્યત આસક્તિ હોય છે

(2) અવિરતિ-માતા તુલ્ય હોવાથી સસારના ભોગ્ય તથા ઉપભોગ્ય પદાર્થોના ભોગવટામા જ જીવનધન બરબાદ થાય છે

(3) જે આત્મા આ ભાવો [illegible] બનેલો હોવાથી [illegible] ઇન્દ્રિયોના ૨૩ વિષયોના ભોગવવામા જ આ આત્મા [illegible] નગરો વસાવવામાજ જિંદગીના અમૂલ્ય [illegible], મંદિરો અને વર્ષના વર્ષો પણ સમાપ્ત કરે છે આના પરિણામે [illegible] પણ [illegible] પણ [illegible] ગવાયા નથી [illegible]

આત્મા [illegible] રાજકથા–દેશકથા–ભોજનકથા અને સ્ત્રીકથા [illegible] કરવામા જીવન [illegible] કરવા [illegible] સામાયિક કરવાનુ સૂઝ્યુ નથી

એક બીજાની પાપની ટેક બીજાને પહેરાવતા આવી પરતુ સૌના અપરાધોને માફ કરીને મૈત્રી ભાવનાની સાધના કરવામા ભૂલ ખવાઈ ગઈ

ધર્મ–સપ્રદાય કે ગુરુસસ્થાના નામે લડ્યા–ઝઘડ્યા, પરતુ ભાઈસાબ પોતે ધાર્મિક બની શક્યા નથી

પારકી ચિંતા, પારકી ભાંજગડ તથા કોર્ટ કચેરીઓમા દેવદુર્લભ મનુષ્યાવતાર સમાપ્ત કર્યો પણ જૈનત્વની સાધના કરી શક્યા નથી

(4) વિષમતા–આત્માની ધાવમાતાના રૂપમા હોવાથી, જીવાત્માની પ્રતિક્ષણ પ્રતિક્રિયા–ખાનપાન–રહેણી–કરણી–વ્યાપાર–રોજગાર આદિમા વિષમતા નામની રાક્ષસીની પ્રત્યક્ષ હાજરી હોય છે

(5) સરાગતા–આત્માની બહેન બનવા પામશે, ત્યારે જ મન અને ઇન્દ્રિયોના ગુલામ બનેલા આત્માને મનગમતાં ભોજનીયા, વસ્ત્રાલકારો, ગુલાબ હીનાના અત્તરો, પીવાના ઠડા

પાણી, મુલાયમ વસ્ત્રો, સાંભળવામાં નૃત્યાંગના અને અભિનેત્રી ઓના ગાયનો આદિ ક્રિયાઓમાં જ રાગ પ્રવર્તતો હોય છે પરમાત્માના ચૈત્યવંદન ભજન તેના કાનમાં કઠોર લાગે છે, ધર્મપત્ની તથા માવડીના હાથે બનેલા ભોજનીયા કડવા લાગે છે, ત્યારે રસ્તા ઉપર ઊભા ઊભા સંધ્યા ટાણે, રાત્રે છેવટે ૧૨ વાગ્યે પણ પાઉંભાજી, દહીંવડા, બટાટાવડા, છેવટે અમૂક જ હોટલના ઓસામણો પીવાની રાગવૃત્તિ તોફાને ચઢેલી હોય છે

(6) અવિનય-આત્માનો ભાઈ બને છે માટે જ આત્માના હાડવૈરી જેવા ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ જેવા અત્યંત દુ:ખ દાયી દૂષણોનું શમન થતું નથી

(7) અવિવેક-પુત્ર સ્વરૂપે હોય છે ત્યારે કુપાત્રપુત્ર જેમ પિતાનો અને પૂરા કુટુંબનો વૈરી હોય છે, તેમ અવિવેકના કારણે સારી ખાનદાનીમાં જન્મેલો હોવા છતાં, વિદ્વાન અને પંડિત હોવા છતાં, સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતનો ભણાવનાર હોવા છતાં ભક્તામર, કલ્યાણ મંદિર વડે વીતરાગની સ્તુતિ કરવાવાળો હોવા છતાં, કર્મગ્રંથની પ્રકૃતિઓને બીજાઓને સારી રીતે સમજાવતો હોવા છતાં પણ પોતાના આંતર જીવનમાં ભક્ષ્યા ભક્ષ્ય, પેયાપેય, વાચ્યાવાચ્યમાં ક્યાંય પણ વિચાર કરવા જેટલી ક્ષમતા તેમની પાસે હોતી નથી

(8) દુર્મતિ (દુર્બુદ્ધિ) જ્યારે આત્માની પટ્ટરાણી બને છે ત્યારે આત્માની આન્તર સ્થિતિ સન્નિપાતના રોગી જેવી થાય છે

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે મોહરાજાના સામંતોની વચમાં નાચતો-કૂદતો આ જીવાત્મા હજારો-લાખો અને કરોડો માનવોનો તથા બીજી સૃષ્ટિનો પણ દ્રોહી બને છે, મારક બને છે, ઘાતક

તેમની જીભ, મન ઇન્દ્રિયો અને શરીર પણ બીજાના ઉપકાર માટે, દીન-દુખીઓને દાળરોટી અપાવવા માટે, અનાથનુ રક્ષણ કરાવવા માટે તેમજ અહિંસા ધર્મના પ્રચાર માટે તેમની જીભનો ઉપયોગ થાય છે, અન્યથા મિથ્યાત્વના જોરદાર હુમલાના કારણે પાપવ્યાપારો તથા પાપવાસિત મન જેમનુ હોય છે તેમની જીભ—

-કુહાડા જેવી તીખી ધારવાળી

-કડવી તુબડીના બી જેવી ભયકર કાળી

-વિષવેલના ફળ જેવી ઉપરથી મીઠી અને અદરથી વિષ ભરેલી

-સ્વાર્થ માટે કે તે વિના પણ બીજાના ઘરને ભગાવનારી

-બીજાની બેન બેટી કે તેમના પુત્રોને ભૂખે મરાવનારી

-બીજાની મિલ્કત (થાપણમોસો)ને પચાવી પાડનારી

-વિષયવાસનામા ભ્રષ્ટ બનીને પારકાની બહેન બેટીઓને ફોસલાવનારી હોય છે, ફળસ્વરૂપે આવા પ્રકારના ગર્ભજ મનુષ્યોને પણ પાછા નરકગતિમા કે તિર્યંચગતિમા ગયા વિના બીજો માર્ગ નથી

કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ શરીરપ્રમાણવાળા સન્ની પચેન્દ્રિય જીવોને સાકાર તથા નિરાકારરૂપે બન્ને ઉપયોગ હોય છે જ્ઞાન વસ્તુની જાતિ ગુણ-નામ-પર્યાયાદિનો વિશેષ પ્રકારે ગ્રહણ થાય તે સાકારોપયોગ કહેવાય છે અને જે જ્ઞાનમા જાતિ આદિનો વ્યાપાર ન હોય તેને નિરાકારોપયોગ કહેવાય છે સામે દેખાતો પદાર્થ મનુષ્ય છે પણ જાનવર નથી કેમકે જાનવરોની શરીરાકૃતિ અને મનુષ્યોની શરીરાકૃતિ જુદી જુદી હોય છે જાનવર જાતિનો નિષેધ કરીને સાબિત થાય કે મનુષ્ય જ છે

તેવુ વિશેષજ્ઞાન તે સાકારજ્ઞાન છે તેથી રીતે જીભ પર પડેલા રસ લીંબુનો છે પણ શેરડીનો નથી, પહેરેલ વસ્ત્ર રેશમી છે પણ સુતરાઉ નથી સુ ઘેલ અત્તર ગુલાબનુ છે પણ હીનાનુ નથી, સંભળાતા શબ્દો મારી સ્ત્રીના જ છે બીજાના નથી, ઇત્યાદિ જ્ઞાનમા વિશેષતા રહેલી હોવાથી आकारेण जातिप्रमति विशेषेण सहित ज्ञान साकारज्ञानम् તેને સાકારોપયોગ કહેવાય છે

મતિજ્ઞાનનો વિકાસ જે પ્રમાણે સધાયો હોય તે પ્રમાણે માનવને સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ જ્ઞાન, ઘણી રીતે કે થોડી રીતે તત્કાળ કે વિલબથી જ્ઞાન થાય છે, તેમા સ્પષ્ટ જ્ઞાન તે સાકારોપયોગ અને અસ્પષ્ટ જ્ઞાન તે નિરાકારોપયોગ છે

સજ્ઞી પચેન્દ્રિય જીવોને પાચે વર્ણ, પાચે રસ, બે ગધ, અને આઠે સ્પર્શ હોય છે આમા શુભ નામકર્મનો ઉદય હોય તો શરીરનો વર્ણ (રગ) સારો હોય છે, તે પ્રમાણે રસ, ગધ અને શરીરનો સ્પર્શ પણ સારો હોય છે અશુભ નામ કર્મના કારણે શરીરનો વર્ણ, કોઇને ન ગમે તેવો કાળો, પરસેવો કડવા રસનો, બદબુ મારે તેવો તથા શરીરનો સ્પર્શ કઠોર-ખરબચડો અને ઉષ્ણ હોય છે જેમકે એક માનવનો પરસેવો સુગધમય અને બીજાનો મરેલા જાનવરની જેમ દુર્ગંધ મારનો હોય છે એકના હાથપગના તળીયા તથા શરીરની ચામડી માખણ જેવી મુલાયમ અને બીજાની રીંછ તથા ભૂડ જેવી ખરબચડી જાડી અને કઠોર હોય છે, તથા ઉચ્છવાસ અને નિઃશ્વાસવાળા હોય છે આહાર કરનારા હોય છે

જે કષાયવંત જીવો છે તેમને 'નોકષાય'ની માયા જરૂરથી હોય છે કારણ કે કષાયોને ભડકાવનારા નોકષાય છે, તેમાં પણ પુરૂષવેદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદની માયા ઘણી જ જબરી હોવાથી તેના કારણે બીજા નોકષાયો પણ ભડકે છે, અને તેમ થતા ચારે કષાયોની ચડાવ ચોકડીમાં તે જીવાત્માને ફસાયા વિના છુટકો નથી

વેદનો મૈથુનાભિલાષ અર્થ સમજવો ગમે તે ઉંમરમાં જ્યારે જીવાત્માને મૈથુન સેવવાની ઇચ્છા હોય ત્યારે પુરૂષને પુરૂષ વેદ, સ્ત્રીને સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકને નપુંસકવેદનો ઉદય જાણવો, અથવા મૈથુનેચ્છાને પૂર્ણ કરવામાં તે તે સાધનો દ્વારા ઉદીર્ણા અર્થાત્ તેને બળવતી કરીને જાણી બુઝીને નિમિત્તો ઉભા કરીને ઉદયમાં લાવેલો વેદકર્મ ભડકે બળ્યા વિના રહેતો નથી વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીરના ગાત્રો કે ઇન્દ્રિયો ભલે ઢીલા પડી ગયા હોય તો પણ વેદકર્મના વેગને રોકવો ભારે કઠણ છે, કેમકે ભોગવેલા ભોગોની સ્મૃતિ થતા જ માનવનું મન ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ ચલાયમાન થયા વિના રહેતું નથી સારાશ કે મૃત્યુના ખાટલા પર પડેલા માનવને પણ ભોગવેલી મધુરજનીઓની સ્મૃતિમાં સરકાવીને ભવાંતર બગાડવાની તાકાત વેદકર્મની છે માટે જ –

भुक्तनारी स्मरण मात्रऽपि पुरुष वेदयति मुद्धीकरोतीति पुरुषवेद।
भुक्त नर स्मरणमात्रेऽपि स्त्रिय वेदयति माहयतीति स्त्रोवेद।
भुक्त पुरुष स्त्री स्मरण मात्रऽपि नपु सक वेदयतीति नपु सकवेद।

પૂર્વભવના કરેલા પાપ પુણ્યના ફળરૂપે આ ભવમાં ત્રણે વેદોનો અનુભવ કરનારા અને ફરી ફરીથી તેવા અધ્યવસાયોમાં રમનારા જીવાત્માઓ પોતપોતાના અધ્યવસાયોની યોગ્યતા

[illegible]
વર્તીને ભોગવનારા બનશે

જેવા જેવા અધ્યવસાયો અને જે પ્રકારનાં કાર્યો કરવાથી [illegible] ઉપાર્જિત થાય છે, તે [illegible]

[illegible] કર્મ બાંધવાનું કર્મ .–

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આ કારણે જ અનુભવી મહાપુરુષો કહે છે કે-મોહનીય કર્મજન્ય શારીરિક શ્રામણ છતાં ગમનાગમન બનવું સરળ હોઈ શકે પરન્તુ પોતાના આંતર જીવનને શુદ્ધ રાખવાની કળા હસ્તગત કરવી સરળ નથી જ કેમકે ઘણી વાર શારીરિક પ્રવૃત્તિઓ કરતા માનસિક પ્રવૃત્તિઓ જ્યારે ગંદી બનવા પામે છે ત્યારે જીવાત્માના અધ્યવસાયો માનસિક વિચારધારાઓ છેવટે ભાવ (સૂક્ષ્મ) મન પણ અશુદ્ધ અશુદ્ધતર કે અશુભતમ બનવા પામે છે અને તેના દ્વારા બધાના કર્મો પણ અનિષ્ટ કઠિન, ચીકણા અને ઘણા ભવોમા વેદના ભોગવવામા પરવશતાના પ્રાપ્ત કરાવનારા બંધાશે

ઉપરના સૂત્રાનુસારે જ વિચારીએ –

(1) ક્રોધ માન–માયા અને લોભમા મંદતા આવતા જ માનવ ની આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહસંજ્ઞા મર્યાદિત-સયમિત બનશે જેના કારણે ભોગ (એક જ વાર ભોગવવામા આવે તેવા પદાર્થો) અને ઉપભોગ (એક જ વસ્તુ બીજીવાર પણ ભોગવવામા આવે)ના ભોગવવામા પણ નિર્લેપ, પાપ ભાવના રહિત ઉદાસીન અને મમતા વિનાનો થશે, ફળસ્વરૂપે વિકસિત વિચારસરણીના કારણે પરસ્ત્રી, વિધવા, વેશ્યા અને કુમારિકાના ત્યાગને જ ધર્મ તથા ધર્મ્ય કાર્ય સમજતા પોતાની ધર્મપત્ની પ્રત્યે જ તેને રાગ રહેશે મનુષ્ય જીવનમા મોટામા મોટુ પાપ મૈથુન સજ્ઞાથી ભડકાયેલુ મૈથુનકર્મ જ છે, તે જ્યારે સયમિત કે મર્યાદિત થશે અથવા તપ, ત્યાગ, સ્વાધ્યાય અને ઉદાત્ત વિચારોથી મર્યાદિત કરવામા આવશે ત્યારે પરસ્ત્રી આદિનો રાગ ધીમે ધીમે ઓછો થતો જશે અને સ્વસ્ત્રીનો રાગ, તેમા પણ ધર્મ્ય વ્યવહાર, સભ્ય ચેષ્ટા અને ગર્ભમા રહેલા કે ૨–૩ વર્ષે ગર્ભમા આવનારા સંતાન પ્રત્યે ભાવદયા

ઉત્પન્ન થશે અને તેમ થતા જ માનવના ઘણા ઘણા પાપકર્મો રોકાશે અને પુણ્યકર્મોની વૃદ્ધિ થશે

(2) મન-વચન અને કાયાના યોગોમાથી વક્રતા જશે અને અવક્રતાનો પ્રવેશ થશે જૈન શાસને આ ત્રણેને યોગ તરીકે મ બોધ્યા છે, કારણ કે 'कमणा सह योजयतीति याग નવા કર્મો સાથે આત્માને જોડાવી આપે તે યોગ છે, માટે આ ત્રણેમા અનાદિ કાળની રહેલી, વધેલી, વધારેલી વક્રતાના કારણે આત્માનુ પ્રસ્થાન દુર્ગતિ તરફ રહ્યુ છે, પરન્તુ કષાયોની મંદતા જ્યારે વધે છે ત્યારે યોગમા અવક્રતા (સરળતા) આવતા જ આત્માનુ પ્રસ્થાન સદ્ગતિ તરફ આગળ વધે છે

(3) 'गुणोधनानिनी इर्ष्या' આ ન્યાયે અધાર્મિક જીવનમા ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થાય છે વધે છે અને માનવનુ જીવન વૈરઝેરમય બને છે, પરન્તુ કષાયોની મંદતાના કારણે તે કાળી નાગણ કરતા પણ ભૂંડી ઈર્ષ્યા ધીમે ધીમે ઘટતી જાય છે અને માનવ, શત્રુઓની વચ્ચે પણ શાંતિ અને સમાધિને મેળવે છે

(4) સત્યવાદિતા-એટલે સત્યભાષી સત્ય વ્યવહારી આત્મામા સમ્યક્ત્વના સ્પર્શનો નિષેધ કોઈએ કર્યો નથી છેવટે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવા માટે મૌલિક કારણ જ સત્ય છે આવો સત્યવાદી આત્મા પાપમાર્ગે કેવી રીતે જશે? કષાયોની તીવ્રતાના કારણે જીવનમાથી સત્યધર્મ જાય છે અને અસત્ય આવે છે માટે જૈન શાસને જૂઠ બોલનારમા कोहा वा लोहा वा भया वा हासा वा ક્રોધ લોભ, ભય અને હાસ્યની તીવ્રતાને સ્વીકારી છે, પરન્તુ તે તીવ્રતાને મંદ કરવા જે સાધક સફળ બન્યો હશે તેના પાપકર્મો રોકાયા વિના અને પુણ્યકર્મો બંધાયા વિના રહેતા નથી

ઉપરના કારણો એટલે કે —

રાગ-દ્વેષ અને કષાયોની મંદતા, સ્વસ્ત્રીની પ્રીતિ, અવક્રતા, ઈર્ષ્યા વિનાનું જીવન અને સત્યવાદિતાને પુરુષવેદ બાંધવાના કારણો કહ્યા છે

સ્ત્રીવેદ કર્મ બાંધવાના લક્ષણો

शब्दादि विषयेषु गार्ध्यईर्ष्यालुत्वानृतवादित्ववक्रता परदार रति प्रियतादिकरण स्वरव स्त्रीवेदाश्रवस्य लक्षणम्।

(આર્હત દર્શન દીપિકા)

(1) પાંચે ઇંદ્રિયોના શબ્દ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ અને દર્શનના મનગમતા ૨૩ વિષયોમાં અત્યંત આસક્તિ, લાલસા, મમતા, તથા તેમના ભોગવટામાં અનહદ રાગ રાખવાથી આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો હ્રાસ થતો જાય છે, ઇંદ્રિયો બેકાબુ બને છે, મનની શેતાની વધે છે અને ઘણા પરિશ્રમે મેળવેલું જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન નિષ્ફળ અને નિરર્થક બને છે, ત્યારે આત્માને સંયમિત રાખવાની એકેય શક્તિ માનવના હાથમાં રહેતી નથી.

(2) ઇર્ષ્યાળુત્વ-જે વ્યક્તિમાં બેમર્યાદ ઇર્ષ્યા હોય છે, તેની માનવતા જ પરવારી જવાના કારણે ગમે તેવા નિમિતો મળતા પાપમાર્ગે જવાનું તેના માટે સરળ બને છે એકવાર આપણે માની લઇએ કે, ઇર્ષ્યાળુ માનવના હાથમાં લાકડી, બંદુક કે છરો ન પણ હોય તો પણ તેના આત્મિક દૂષણો એટલા બધા ખતરનાક હોય છે, જેને લઇ ગમે તેવાઓની સાથે વૈર-વિરોધ, લડાઈ અને જુમાલેરી કરતા વાર લાગતી નથી માટે જ દ્રવ્યપાપ કરતા ભાવપાપ વધારે જોખમદાર છે ઇર્ષ્યાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે –

(1) परगुणाऽसहनमीर्ष्या (उत्त । १५१)

(2) पर सम्पत्तौ चेतसा व्यामोह (वैयाकरण)

(3) परोत्कर्षासहनमीर्ष्या (कोशकार)

આ ત્રણે અભિપ્રાયોનુ તાત્પર્ય આ છે કે- ‘ પારકાના પશુઓ, પુત્રો સ્ત્રિઓ મકાન, હાટ હવેલી, મોટર ગાડી વગેરે જોઈને તેમના પ્રત્યે આપણા મનમા જે બળતરા થાય, આંખોમા રોષ આવે ” જીભમા કડવાશ અને બકવાટ થાય તે ઈર્ષ્યા કહેવાય છે

“ પારકાના ગુણો, વક્તૃત્વ, વ્યક્તિત્વ, રૂપ વિદ્યા, તપશ્ચર્યા, પુણ્યોદય દાન આદિને જોઈને તેમની નિંદા કરવાની આડવાની તેમની પ્રવૃત્તિમા કાંઈક ભૂલો જોવાની બોલવાની અને છેવટે તેમને બદનામ કરવા ની ભાવના રાખવી તે ઈર્ષ્યા જ કહેવાય છે ” ‘ લજ્જા બધાય ગુણોની માતા છે ’ એટલે કે લજ્જાળુ માનવને બધાય ગુણોની વરમાળા ભાગ્યમા રહે છે જ્યારે મહાપુણ્યોદયે મળેલા કે મેળવેલા સદ્ગુણોને નષ્ટ કરવામા ઈર્ષ્યા મુખ્ય કારણ છે, કેમકે, વૃદ્ધિ પામતી ઈર્ષ્યા માનવતા દયા સત્કર્મના અને છેવટે મસ્તિષ્કનાને પણ નાશ કરે છે ત્યારે તેવો માનવ જેમ બીજાઓને ખાડામા ઉતારે છે તેમ પોતાના આત્માનો પણ નાશ કરે છે, તેથી જ શાસ્ત્રકારે ને કહેવુ પડ્યુ કે મર્યાદાતીત ઈર્ષ્યાના માલિકો અવસર આવ્યે અમે તેવા ગંદા અને પાપકાર્યો પણ કરનારા હોય છે અને ઈર્ષ્યાના કારણે ગુપ્ત કે પ્રકટ પાપોને લઈને આ ભવનો પુરુષ વેદનો માલિક પણ આવનારા ભવોમા સ્ત્રી શરીર મેળવનારો બને છે આ ભવની સ્ત્રી પણ વધારે પડતી ઈર્ષ્યાળુ હશે તો ફરીથી તેના ભાગ્યમા સ્ત્રીવેદ અને સ્ત્રીશરીર જ શેષ રહેશે.

(3) અનૃતવાદિત્વ અસત્ય ભાષા, અસત્ય વ્યવહાર અને વ્યાપાર તથા રહેણીકરણીમા પ્રાય કરીને સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ ન હોવાના કારણે માનવના સત્કાર્યો કેવળ વ્યવહાર પૂરતા જ રહેવા પામે છે દેવદુર્લભ મનુષ્યાવતાર પામીને પણ તેઓ નિર્જરા કે સંવરનો માર્ગ સ્વીકારી શકતા નથી, તેથી તેમના માટે આશ્રવમાર્ગ સિવાય બીજો એકેય માર્ગ ન હોવાથી પાપના દ્વારો તેમના હમેશાને માટે ઉઘાડેલા જ હોય છે તેનાથી ખાનદાનીના સત્કાર્યો બગડશે, ભણતર-ગણતર શાપમય બનશે અને વધારે પડતા જૂઠ-પ્રપંચથી તે માનવ હિંસક પશુઓ કરતા પણ ભયંકર બનશે હાથી જેવા કદાવર પશુને માટે અંકુશ, ઘોડાને લગામ, સાયકલ કે મોટરને બ્રેક હોય છે, તેવી રીતે ગમે તેવો મોટો માણસ હોય યદિ તે પણ અંકુશ વિનાનો હશે તો તેના આન્તર જીવનમા તે હિંસક, દુરાચારી બનવા પામશે માટે મર્યાદાનો ત્યાગ કરીને આચરેલા જૂઠ, પ્રપંચ, કાળા ધોળા આદિ કાર્યો અશાતાવેદના કારણ બનશે

(4) વક્રતા -મન, વચન અને કાયાની વક્રતાવાળા અથવા સંસારની માયામા લપટાઇને વક્ર બનેલા માનવના એકેય સત્કાર્યો જીવનના આદિ-મધ્ય કે અવસાનમા પણ સરળ હોતા નથી તેમ જ જ્ઞાનમજ્ઞાને મેળવવાને માટે કે વધારવાને માટે તેમને ઉમળકો પણ હોતો નથી પરિણામે તેમનુ વિદ્યાર્થી જીવન, લગ્નજીવન વ્યાપારજીવન પણ કેવળ વ્યવહાર કે સ્વાર્થ પૂરતુ જ સુંદર રહેવા પામે છે આ કારણે જ તેમના જીવનમા ગમે ત્યારે પણ આવનારા ભવોને બગાડવા માટે અસત્કાર્યો, દુર્જન મિત્રો, ગંદુ સાહિત્ય તથા સિનેમાઓ આદિ તૈયાર જ હોય છે

(3) અનૃતવાદિત્વ અસત્ય ભાષા, અસત્ય વ્યવહાર અ
વ્યાપાર તથા રહેણીકરણીમા પ્રાય કરીને સમ્યકૃત્વનો પ્રકા
ન હોવાના કારણે માનવના સત્કાર્યો કેવળ વ્યવહાર પૂરતા
રહેવા પામે છે દેવદુર્લભ મનુષ્યાવતાર પામીને પણ તેઓ
નિર્જરા કે સવરનો માર્ગ સ્વીકારી શકતા નથી, તેથી તેમ
માટે આશ્રવમાર્ગ સિવાય બીજો એકેય માર્ગ ન હોવા
પાપના દ્વારો તેમના હમેશાને માટે ઉઘાડેલા જ હોય
તેનાથી ખાનદાનીના સત્કાર્યો બગડશે, બણતર-ગણતર શ્રાપ
બનશે અને વધારે પડતા જૂઠ-પ્રપચથી તે માનવ હિંસ
પશુઓ કરતા પણ ભયકર બનશે હાથી જેવા કદાવર પશુ
માટે અકુશ, ઘોડાને લગામ, સાયકલ કે મોટરને બ્રેક હો
છે, તેવી રીતે ગમે તેવો મોટો માણસ હોય વદિ તે પ
અકુશ વિનાનો હશે તો તેના આન્તર જીવનમા તે હિંસ
દુરાચારી બનવા પામશે માટે મર્યાદાનો ત્યાગ કરીને આચરે
જૂઠ, પ્રપચ, કાળા ધોળા આદિ કાર્યો ઔવેદના કારણ બનશે

(4) વક્રતા -મન, વચન અને કાયાની વક્રતાવાળા અથ
સસારની માયામા લપટાઇને વક્ર બનેલા માનવના એ
સત્કાર્યો જીવનના આદિ-મધ્ય કે અવસાનમા પણ સરળ હો
નથી તેમજ જ્ઞાનમજ્ઞાને મેળવવાને માટે કે વધારવાને મા
તેમને ઉત્સાહ પણ હોતો નથી પરિણામે તેમનુ વિદ્યાર્થ
જીવન, લગ્નજીવન વ્યાપારજીવન પણ કેવળ વ્યવહાર કે સ્વા
પૂરતુ જ મુદ્દર રહેવા પામે છે આ કારણે જ તેમના જીવન
ગમે ત્યારે પણ આવનારા બનોને બગાડવા માટે અસત્કાર
દુર્જન મિત્રો, ગદુ સાહિત્ય તથા સિનેમાઓ આદિ તૈયાર
હોય છે

અમૂલ્ય જીવનધન, પુણ્યકર્મ, ભણતર, ગણતર અને યુવાન અવસ્થાને સર્વથા બરબાદ કર્યા પછી પોતાની પરણેતર ધર્મપત્નીના સહવાસમા સ્તંભનશક્તિના અભાવે કે જનનેન્દ્રિય શિથિલ થવાના કારણે શક્તિહીન બની ચૂકેલાઓ જ્યારે લમણે હાથ દઈને બેસે છે, ત્યારે તેમને તમે જોયા છે? જાણો છો? આ પ્રમાણે પોતાની પુરૂષાતન શક્તિને અપ્રાકૃતિક સ્થાને વ્યય કરી આ ભવમા જ નપુસક બનેલા આવનારા ભવોમા શા માટે નપુસક ન બને?

(૫) વિષયવાસના જ્યારે મર્યાદાતીત (હદ બહાર) થઈ જાય છે ત્યારે શીલવ્રતને ધારણ કરનારા તથા ગુણીયલ માણસો કે બ્હેનો સાથે, અથવા વ્રતધારીઓ સાથે પણ મૈથુનકર્મની ચેષ્ટા કર્યા વિના રહેવાતુ નથી

પાપ ભાવના જ્યારે મનમા ઉદ્ભવે છે ત્યારે પોતાની કાળ' આવતા :—

(1) શિયળવ્રતોને પણ ભ્રષ્ટ કરવાની દાનત થાય છે

(2) સાવ નાની ઉમરના બાળક-બાલિકાઓને ફોસલાવે છે

(3) પોતાના રૂપાળા શરીર વડે, યુવાનોને વાસનાના રસમા ધકેલે છે

(4) પૈસાના લોભે બીજાઓની શરમ છોડાવે છે

(5) ધર્મ દબાવવાના બહાને વ્રતધારીઓના શરીર સાથે ગંદી ચેષ્ટા પણ કરે છે

(6) છેવટે કાગળ પર ચા પથ્થરની મૂર્તિ સાથે પણ પોતાનુ શરીર ખરાબ કરે છે

[illegible]

[illegible]

[illegible] બનેલા શ્રીમતોને ખબર પડે છે?

આવી રીતના પશુઓના વધ કરનાર અને કરાવનારને આવતા ભવમા મૂક બાને નપુસક થઈને ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી

(૩) નિર્લાંછન કર્મ—આ કર્મ દ્વારા મૂંગા પશુઓના નાક કાનનું છેદન કરાવવી અથવા તેમની ગુપ્તેન્દ્રિયની ખસી કરાવીને તેમને વિષયસુખના ભોગવવામાં અંતરાય કરશો અંતરાયકર્મનું ઉપાર્જન કરશો, ત્યારે તે મૂગા જાનવરો કયો શ્રાપ આપશે? તે કેવળીગમ્ય જાણીને મુનિરાજો પાપને ખુલાસો કરી લેશે તો મિથ્યાત્વના રંગમા રંગાઈને કરેલા અપકૃત્યોથી કંપારી આવ્યા વિના નહી રહે

(૪) સ્પર્શેન્દ્રિયના ગુલામ બનીને જેઓ કન્યાઓના કે રૂડા રૂપાળા બાળકોના શરીરને બગાડતા હશે, તેમના શરીર સાથે પોતાની વિષય વાસનાને તૃપ્ત કરવામા તથા ખોટા ચાળા ગંદી ચેષ્ટા કે પીપરમીંટ આદિના પ્રલોભન આપીને તેમને પોતાના ખોળામા બેસાડી ક્ષણિક આનંદમાં પોતાનુ

અમૂલ્ય જીવનધન, પુણ્યકર્મ, ભણુતર, ગણુતર અને યુવાન અવસ્થાને સર્વથા બરબાદ કર્યા પછી પોતાની પરણેતર ધર્મ પત્નીના સહવાસમા સ્તભનશક્તિના અભાવે કે જનનેન્દ્રિય શિથિલ થવાના કારણે શક્તિહીન બની ચૂકેલાઓ જ્યારે લમણે હાથ દઈને બેસે છે, ત્યારે તેમને તમે જોયા છે? જાણો છો? આ પ્રમાણે પોતાની પુરૂષાતન શક્તિને અપ્રાકૃતિક સ્થાને વ્યય કરી આ ભવમા જ નપુસક બનેલા આવનારા ભવોમા શા માટે નપુસક ન બને?

(૫) વિષયવાસના જ્યારે મર્યાદાતીત (હદ બહાર) થઈ જાય છે ત્યારે શીલવ્રતને ધારણ કરનારા તથા ગુણીયલ માણસો કે બ્હેનો સાથે, અથવા વ્રતધારીઓ સાથે પણ મૈથુનકર્મની ચેષ્ટા કર્યા વિના રહેવાતુ નથી

પાપ ભાવના જ્યારે મનમા ઉદ્ભવે છે ત્યારે પોતાની ફાવટ આવતા –

(1) શિયળવતીને પણ ભ્રષ્ટ કરવાની દાનત થાય છે

(2) સાવ નાની ઉમરના બાળક-બાલિકાઓને ફોસલાવે છે

(3) પોતાના રૂપાળા શરીર વડે, યુવાનોને વાસનાના રસમા ધકેલે છે

(4) પૈસાના લોભે બીજાઓની શરમ છોડાવે છે

(5) પગ દબાવવાના બહાને વ્રતધારીઓના શરીર સાથે ગદી ચેષ્ટા પણ કરે છે

(6) છેવટે કાગળ પર યા પત્થરની મૂર્તિ સાથે પણ પોતાનુ શરીર ખરાબ કરે છે

ઇત્યાદિ કૃત્યો સર્વથા નિંદનીય, દંડનીય હોવાથી તેવા પ્રકારના જીવો સમાજમાં નિંદિત, અપમાનિત અને તિરસ્કૃત બનવા પામે છે અને ભવાન્તરમાં પુરુષ તથા સ્ત્રીના શરીરથી હાથ ધોઇને નપુંસક શરીર પ્રાપ્ત કરે છે

(૬) સ્પર્શેન્દ્રિયની ગુલામી સ્વીકાર્યા પછી તેવા પુરુષોની પાસે નાનેન્દ્રિયો અને ઉપસ્થ (સ્ત્રી પુરુષની ગુપ્તેન્દ્રિય) તથા ગુદાકર્મો પણ સર્વથા કન્ટ્રોલ વિનાના બનવા પામે છે, તેવી સ્થિતિમાં તેવા જીવો પામે અનંગ ક્રીડા અને વિષયવાસનાનો તીવ્રાનુરાગ સિવાય બીજો એકેય અધ્યવસાય રહેતો નથી અનંગ ક્રીડા એટલે માનવને કે સ્ત્રીને જ્યારે કામદેવનો નશો મર્યાદાથી બહાર ચાલ્યો જાય છે ત્યારે ભોગવિલાસના મુખ્ય અંગ સિવાય બીજા અંગો દ્વારા પણ પોતાના નશાને સમાપ્ત કરે છે જે વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ આ ભયંકર કુટેવ છુટવી મરણ નથી આ પ્રમાણે યૌવનાવસ્થાને બરબાદ કર્યા પછી પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાને પણ બરબાદ કરતો તે માનવ નિસ્તેજ, અશક્ત અને ઘણી જાતના રોગોનું ઘર બનવા પામે છે અને દેવદુર્લભ મનુષ્યાવતારને બધી રીતે ખતમ કરીને આવતા ભવોમાં નપુંસકત્વ પ્રાપ્ત કરે છે

તીવ્રાનુરાગ એટલે પોતાની ઉમર વૃદ્ધાવસ્થાના કિનારે આવીને ઉભી છે, ઘરમાં પુત્રો અને પુત્રવધુઓ છે, બ્હેન બેટીઓ છે તો પણ પોતાની વિષયવાસનાને ભડકાવવા માટે જુદી જુદી જાતની શક્તિઓની દવા અને તે માટેનો પૌષ્ટિક ખોરાક ગોતવામાં ફાફા મારતા હોય છે, તેવા માનવોને પેપરો વાચતા જરા જોયો તો ખબર પડશે કે પેપરના પેઇજોમાં વીર્યવર્ધક, વીર્યસ્તંભક અને બીજા પ્રકારની પણ તાકાત મેળવવાની ઔષધિઓ જ તેઓ ગોતતા હોય છે (ઇત્યલં વિસ્તરેણ)

સમ્યક્ત્વનો જબરદસ્ત પ્રભાવ •

અનાભોગ મિથ્યાત્વને છોડી બીજા ચાર પ્રકારના જીવો યદ્યપિ મિથ્યાત્વી જ કહેવાય છે, તો પણ મોક્ષમા જવા માટેનુ પહેલુ પર્યાયિયુ હોવાથી આકાશમા ઉદય પામતા સૂર્ય નારાયણની એક કલાક પહેલા પણ સસારને ઉજાલો જેવા મળી જાય છે તેવી રીતે આ જીવોમા પણ મોક્ષ જવા માટેની કાઇક યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે અને જ્યારે યથાપ્રવૃત્તિકરણ, અપૂર્વકરણ તથા અનિવૃત્તિકરણ દ્વારા મિથ્યાત્વ ટળી જાય છે અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે સમયે અનતાનુબધી આદિ સાતે પ્રકૃતિઓનો ક્ષયોપશમ થતા આત્મામા આધ્યાત્મિક શક્તિની પ્રાપ્તિ અને તેનો વિકાસ થવાનો પ્રારભ થાય છે, જેનાથી આવનારા ભવોમા કેવળ પુરૂષવેદને બાધનારા બને છે એટલે કે સમ્યક્ત્વની હાજરીમા મહા ભયકર પાપવાસનાઓ, તેની ભાવનાઓ, ચેષ્ટાઓનો અત થતા તેઓની સ્ત્રીવેદ અને નપુસકવેદને બાધવાની લાયકાત પણ નાશ પામે છે આ ચોથા ગુણસ્થાનકે રહેલો જીવાત્મા કદાચ આધ્યાત્મિકતામા આગળ વધે તો સોનામા સુગધ જેવુ બનશે તો પણ બધાય જીવોના ઋણાનુબધનો તેવા ન હોવાથી કદાચ આ ચતુર્થ ગુણસ્થાનકથી નીચા પડે અને ત્રીજા ગુણસ્થાનકે આવે, એટલે કે નીચે પડવાની તૈયારી કરી ચૂકયા છે તો પણ તેમના જીવનમા સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ સર્વથા બુઝાતો ન હોવાના કારણે સ્ત્રીવેદને બાધવાની યોગ્યતા પણ તેમના જીવનમા રહેતી નથી, સારાશ કે ત્રીજા ગુણસ્થાનકે સ્થિત જીવ સ્ત્રીવેદને બાધતો નથી હવે ત્રીજાથી પણ નીચે ઉતરતો જીવ બીજા સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે આવશે તે સમયે પણ તેમની પાસે સમ્યક્ત્વની કાઇક જ્યોત (આસ્વાદન) સત્તામા રહેલી હોવાના કારણે નપુસકવેદ જેવુ

નિરૂપણ [illegible] તે [illegible] ભી ભાગમાં કે અગાઉ [illegible]
[illegible] જીવાત્મા [illegible] પ્રમાણમાં [illegible]
[illegible] આ [illegible] ગુણ [illegible] છે

આ [illegible] પ્રકાર [illegible] આ જીવાત્મા
[illegible] ફરીથી
[illegible] ત્યારે [illegible]
[illegible] કે [illegible] પ્રમાણ [illegible] કે અપ્રાકૃતિક [illegible]
[illegible] તેમના જીવનમાં [illegible] નથી, [illegible]
[illegible] અને [illegible]
જ [illegible] છે જ્યારે [illegible] પરમાત્માને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને
યથાખ્યાત ચારિત્ર હોવાના કારણે એકેય [illegible] સાધવાનો રહેતો નથી

પ્રથમ સમયના કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણ સંજ્ઞી
પંચેન્દ્રિય જીવોના ઉપપાત, પરિમાણ અને આહાર પ્રથમ
ઉદ્દેશક પ્રમાણે જાણવા અવગાહના, બંધ, વેદ, વેદના, ઉદય
અને ઉદીરક પ્રથમ સમયના બેઇન્દ્રિયોની જેમ સમજવા વિશેષ
એ છે કે બેઇન્દ્રિય જીવો નપુંસકવેદવાળા છે અને સંજ્ઞી
પંચેન્દ્રિયો ત્રણે વેદવાળા છે તથા તેઓ સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી
હોય છે શેષ પૂર્વવત્ આ પ્રમાણે જ સોળ યુગ્મોમાં જાણી લેવુ
આથીસાથ અગ્યાર ઉદ્દેશકો પણ જાણવા આવા સ્થાનોમા પણ
આ જીવાત્મા અનંતવાર જન્મ્યો છે તેમને લેશ્યા છ જાણવી

શતક ૪૦નું અંતર્ગત શતક ૧લું સમાપ્ત

શતક ૪૦ અન્તર્ગત બીજું શતક

કૃષ્ણુ લેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ સંજ્ઞી પચેદ્રિય જીવોને પણુ પૂર્વવત્ જેમકે આ જીવોને ત્રણુ વેદ છે પણુ અવેદક નથી આયુષ્યસ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત અધિક તેત્રીસ સાગરોપમની સાતમી નરકભૂમિની અપેક્ષાએ જાણુવી કેમકે કૃષ્ણુલેશ્યાના માલિકોને માટે, એટલે કે મૃત્યુ સમયે આ લેશ્યા હોય તો તે જીવોને માટે સાતમી નરકભૂમિ માન્ય છે અન્તર્મુહૂર્ત અધિક આશય આ પ્રમાણે છે સાતમી નરકે જતા પહેલા ચાલુ ભવમા મૃત્યુ સમયમા કૃષ્ણુલેશ્યાના પરિણામો ઉત્પન્ન થઇ જાય છે માટે અન્તર્મુહૂર્ત અધિક તેત્રીશ સાગરોપમ કહ્યા છે

(આ પ્રમાણે ૧૧ ઉદ્દેશા પણુ જાણુવા)

શતક ૪૦નુ અતર્ગત ૨જુ શતક સમાપ્ત

શતક ૪૦ અંતર્ગત ત્રીજું શતક

નીલ લેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ સંજ્ઞી જીવોની સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી પાચમી નરક પૃથ્વીના ઉપરના પ્રતરમા પલ્યોપમના અસખ્યાતમો ભાગ અધિક દશ સાગરોપમની જાણુવી આમ તો પાચમી નરકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૭ સાગરોપમની છે, અને નીલ લેશ્યાવાળાને પાચમી નરક છે, માટે ઉપરના પ્રતરના હિસાબે ૧૦ સાગરોપમથી અધિક કહી છે અહીં અતર્મુહૂર્ત વધારે ન કહી તેનો આશય એટલો જ છે કે પૂર્વભવીય અવતારમા મૃત્યુ સમયે યદ્યપિ આ લેશ્યા ની પધરામણી થઈ જાય છે, તો પણુ તેનો સમય પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગમા સમાવેશ થઇ જતો હોય છે

શતક ૪૦નુ અતર્ગત ૩જુ શતક સમાપ્ત

શતક ૪૦ અન્તર્ગત ૪ થી ૭ શતક

કાપોત લેશ્યાવાળાઓની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમના અસખ્યાતમો ભાગ અધિક ત્રણ સાગરોપમની જાણવી અહીં પણ ઉપર પ્રતરની અપેક્ષા સમજવી કેમકે આ લેશ્યાના જીવો ત્રીજી નરકભૂમિથી આગળ નથી જતા

તેજો લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમના અસખ્યાતમો ભાગ વધારે બે સાગરોપમની જાણવી, કેમકે તેજો લેશ્યાવાળા જીવોની સ્થિતિ દેવભૂમિમા અહીં સુધી જ કહેલી છે શેષ પૂર્વવત્

પદ્મ લેશ્યાવાળાઓની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત અધિક દશ સાગરોપમની જાણવી જે પાચમા દેવલોકને આશ્રયી છે, અધિક માટે પૂર્વવત્ એટલે કે મનુષ્યાવનાર છોડતા પહેલા આ લેશ્યાનો ઉદય થાય છે

શુક્લ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત અધિક તેત્રીશ સાગરોપમની જાણવી જે અનુત્તર વિમાનની છે, એટલે કે આ લેશ્યાના માલિકો સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં પણ જવાની યોગ્યતાવાળા છે

શતક ૪૦ના અન્તર્ગત ૪થી૭ શતક સમાપ્ત

શતક ૪૦ : અંતર્ગત ૮થી૧૪ શતક

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણ ભવસિદ્ધિકો માટે જાણવાનુ કે બધાય જીવોનો ઉપપાત અહીં સભવ નથી કેમકે અનાદિકાળના અભવસિદ્ધિકો કોઇકાળે ભવસિદ્ધિક થવાના નથી

આનાથી પહેલાના શતકની જેમ ભવસિદ્ધિક કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યા વાળા જીવો માટે એકેકના એકેક શતક જાણવો વિશેષના આ છે કે આમા અભવસિદ્ધિકોનો ઉપપાત હોતો નથી

અભવસિદ્ધક તથા પ્રથમ સમયના અભવસિદ્ધિકો માટે		શતક	૧૫
,,	કૃષ્ણલેશ્યાવાળા માટે	,,	૧૬
,,	નીલલેશ્યાવાળા માટે	,,	૧૭
,,	કાપોતલેશ્યાવાળા માટે	,,	૧૮
,,	તેજોલેશ્યાવાળા માટે	,,	૧૯
,,	પદ્મલેશ્યાવાળા માટે	,,	૨૦
,,	શુક્લલેશ્યાવાળા માટે	,,	૨૧

માત્ર ઉપપાતમા ભવસિદ્ધિકો કોઇ કાળે અભવસિદ્ધિકો થતા નથી. શેષ ચારે ગતિમાથી ઉપપાત સમજવો તેઓ મિથ્યાદષ્ટિ, અજ્ઞાની, અવિરતિવાળા હોય છે અનુત્તર વિમાન તેમના ભાગ્યમા નથી કેવળ શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અતર્મુહૂર્ત વધારે ૩૧ સાગરોપમની છે કેમકે અભવ્યો નવમા ગ્રૈવેયક સુધી જાય છે, ત્યાની આયુષ્યસ્થિતિ આટલી જ છે ત્યા તેમને શુક્લ લેશ્યા હોય છે

શતક ૪૦નુ અતર્ગત ૮થી૧૪ શતક સમાપ્ત

'સમાપ્તિ વચનમ્'

જૈનાગમોના રહસ્યવેત્તા, સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ સાહિત્યના પરગામી સ્યાદ્વાદ ના સિદ્ધાંત અને પ્રમાણવાદને આત્મસાત્ કરનારા શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય, સ્વ. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મ. જૈન ધર્મના પ્રાંગણમાં ઝગમગી રહેલા ગુણના તારાની જેમ તેજસ્વી હતા ચન્દ્રમાની જેમ શીતલ અને સૌમ્ય હતા સૂર્યની જેમ પ્રચંડ પ્રતાપી અને પ્રભાવશાળી હતા મેરૂપર્વતની જેમ ધીર-વીર અને ગંભીર હતા ઉપરિયાત્રાદિ તીર્થોના ઉદ્ધારક હતા પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ આદિ સેંકડો ગુરુકુલોના સંસ્થાપક હતા તેમના શિષ્ય શાસનદીપક બંગાલ બિહાર અને ઉત્તર સિંધ જેવા માંસાહારી પ્રદેશોમાં પણ અહિંસાના અમલી તત્ત્વો વડે નિરામિષ ભોજનના તથા અહિંસાનો પ્રચાર કરનારા, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ પ્રચંડ શક્તિસંપન્ન હતા તેમના શિષ્ય ન્યાય-વ્યાકરણ-કાવ્યતીર્થ પંન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનંદવિજય (કુમારશ્રમણે) ભગવતીસૂત્રસારસંગ્રહમાં ૪૦મું શતક સ્વપર કલ્યાણાર્થે વિક્રમ સં ૧૯૩૬ના ભાદરવા સુદિ ૧૪ના દિવસે અંધેરી (વેસ્ટ) શાંતાવાડી જૈન ઉપાશ્રયમાં ચાતુર્માસની મર્યાદામાં પૂર્ણ કર્યું છે

ભદ્રં ભૂયાત્ સર્વેષાં જીવાનામ્।
જીવા સર્વેઽસ શિવ લભેયુ ॥

શતક ૪૦મુ સમાપ્ત

શતક ૪૧મું

શતકનો ઉપક્રમ

ભગવતીસૂત્રનું આ છેલ્લું શતક છે યદ્યપિ છેલ્લા ચાર યુગ્મોના ચાર શતકોનો વિષય કેવળ કેવળીગમ્ય જ છે, માટે જ તેમને શ્રદ્ધાથી માનવા અને જ્યાં સુધી મતિજ્ઞાન પહોંચી શકે ત્યાં સુધી તેને પહોંચાડવું તેમાં વાંધો નથી કેમકે સંસારના પદાર્થો કેવળીગમ્ય અને તર્કગમ્યરૂપે બે પ્રકારના છે તર્કગમ્ય પદાર્થોમાં આપણા મતિજ્ઞાનને વિસ્તૃત બનાવીને તે પદાર્થો સુધી પહોંચાવું ઠીક છે, પણ જે પદાર્થો કેવળીદષ્ટ કે ગમ્ય હોય તેમાં તર્કો લગાડવાની ધૃષ્ટતા કરવી હિતાવહ નથી કેમકે આપણા જેવા છદ્મસ્થ માનવોના ભાગ્યમાં મતિજ્ઞાન કરતાં પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેમ જ શ્રુતજ્ઞાન કરતાં શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મની સત્તા ઘણી જ વધારે હોવાથી તે પદાર્થો સુધી પહોંચવાની શક્તિ આપણી નથી, માટે આ તત્ત્વો અને તેની પ્રરૂપણાઓ શ્રદ્ધાથી જ માનવા સિવાય આપણી પાસે બીજો માર્ગ નથી

સંસારમાં પૂર્ણરૂપે ફસાયેલા આપણા માતા-પિતા, ભાઈ-બ્હેન કે શિક્ષકોની વાતોને આપણે શ્રદ્ધાથી માની લઈએ છીએ, તો તેમના કરતાં કેવળી ભગવંતો સર્વથા પવિત્ર હોવાથી તેમની પ્રરૂપણાઓ, જે આપણા મતિજ્ઞાનના વિષયમાં ન ઉતરતી હોય તેમાં આપણા જ મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો દોષ છે, તેમ સમજીને આપણા મનનું સમાધાન કરવામાં આપણું કલ્યાણ સમાયેલું છે બેશક! તે તે વિષયોના જ્ઞાતા

'પ્રશસ્તિ વચનમ'

જૈનાગમોના રહસ્યોના મર્મજ્ઞ આદિ સાહિત્યના પારગામી ન્યાયાદિ નાં નિધિ અને પ્રમાણવાદને આત્મસાત્ કરનાર શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય, ૧૦૮ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મ. જૈન ધર્મના ગગનમા વિશમી શતાબ્દીના ગુજના તારાની જેમ તેજસ્વી હતા ચન્દ્રમાની જેમ શીતલ અને ક્ષમાશીલ હતા સૂર્યની જેમ પ્રચંડ પ્રતાપી અને પ્રભાવશાળી હતા મેરુપર્વતની જેમ ધીર-વીર અને ગંભીર હતા ઉપરિ યાત્રાદિ તીર્થોના ઉદ્ધારક હતા પાલીતાણાના શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ આદી સેંકડો ગુરુકુલોના સંસ્થાપક હતા તેમના શિષ્ય શાસનદીપક બંગાલ બિહાર અને છોટે સિંધ જેવા માંસાહારી પ્રદેશોમા પણ અહિંસાના અમૃતી તત્ત્વો વડે નિરામિષ ભોજનના તથા અહિંસાનો પ્રચાર કરનારા, મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ પ્રચંડ શક્તિમય પણ હતા તેમના શિષ્ય ન્યાય-વ્યાકરણ-કાવ્યતીર્થ, પંન્યાસ શ્રી પૂર્ણાનંદવિજય (કુમારશ્રમણે) ભગવતીસૂત્રસારસંગ્રહમા ૪૦મુ શતક સ્વપર કલ્યાણાર્થે વિક્રમ સં ૧૯૩૬ના ભાદરવા સુદિ ૧૪ના દિવસે અંધેરી(વેસ્ટ) શાતાવાડી જૈન ઉપાશ્રયમા ચાતુર્માસની મર્યાદામા પૂર્ણ કર્યું છે

ભદ્ર ભૂયાત્ સર્વેષાં જીવાનામ્।
જીવા સર્વેઽસ સન્તિ ત્યજ્યેયુ ॥

શતક ૪૦મુ સમાપ્ત

શતક ૪૧મું

શતકનો ઉપક્રમ

ભગવતીસૂત્રનુ આ છે લુ શતક છે યદ્યપિ છે લા ચાર શુભોના ચાર શતકોનો વિષય કેવળ કેવળીગમ્ય જ છે, માટે જ તેમને શ્રદ્ધાથી માનવા અને જ્યા સુધી મતિજ્ઞાન પહોચી શકે ત્યા સુધી તેને પહોચાડવુ તેમા વાધો નથી કેમકે સસારના પદાર્થો કેવળીગમ્ય અને તર્કગમ્યરૂપે બે પ્રકારના છે તર્કગમ્ય પદાર્થોમા આપણા મતિજ્ઞાનને વિસ્તૃત બનાવીને તે પદાર્થો સુધી પહોચવુ ઠીક છે, પણ જે પદાર્થો કેવળીદૃષ્ટ કે ગમ્ય હોય તેમા તર્કો લગાડવાની ધૃષ્ટતા કરવી હિતાવહ નથી કેમકે આપણા જેવા છદ્મસ્થ માનવોના ભાગ્યમા મતિજ્ઞાન કરતા પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેમ જ શ્રુતજ્ઞાન કરતા શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મની સત્તા ઘણી જ વધારે હોવાથી તે પદાર્થો સુધી પહોચવાની શક્તિ આપણી નથી, માટે આ તત્ત્વો અને તેની પ્રરૂપણાઓ શ્રદ્ધાથી જ માનવા સિવાય આપણી પાસે બીજો માર્ગ નથી

સસારમા પૂર્ણરૂપે ફસાયેલા આપણા માતા-પિતા, ભાઈ-બ્હેન કે શિક્ષકોની વાતોને આપણે શ્રદ્ધાથી માની લઈએ છીએ, તો તેમના કરતા કેવળી ભગવતો સર્વથા પવિત્ર હોવાથી તેમની પ્રરૂપણાઓ, જે આપણા મતિજ્ઞાનના વિષયમા ન ઉતરતી હોય તેમા આપણા જ મ[illegible] ીય કર્મનો દોષ છે, તેમ સમજીને આ [illegible] કરવામા આપણુ કલ્યાણ [illegible] જ્ઞાતા

પૂજ્ય ગુરુદેવોના ચરણોમા બેસીને તે વિષયોની સમજણ લેવામા હાનિ નથી પણ એકાતે ફાયદો જ છે

જે પદાર્થની સખ્યા માપી શકાતી હોય તેને આપણે આકડાઓ બોલીને કે માડીને પણ ગણત્રી કરી શકીએ છીએ, પરતુ જીવરાશિ એટલે ષટ્કાયના જીવોની સખ્યા ઋષભદેવ પરમાત્માના સમયમા પણ અનતાનત હતી, મહાવીરસ્વામીના સમયમા પણ અનતાનત હતી, અને આવી ચોવીસીઓ અનત થયા પછી પણ જીવરાશિ અનતાનત જ રહેવાની હોવાથી તેમની સખ્યા માટે આપણી પાસે કે કોઈની પાસે પણ આકડાઓ ક્યાથી હોય ? તેવી રીતે સમયની ગણત્રી પણ અમેય હોવાથી પલ્યોપમ તથા સાગરોપમથી સમજાવવાની આવશ્યકતા પડી, તેમ નરક ગતિમા કે વનસ્પતિ ગતિમા જવાવાળા અને ત્યાથી બહાર આવનારા જીવો જ્યારે અનત છે તો પછી તેમને આ ચારે યુગ્મોથી સમજાવવામા આવે તેમા શુ આશ્ચર્ય ?

ચારે ગતિઓના જીવોને આ ચારે યુગ્મોમા સમાવિષ્ટ કરી લેવામા આવ્યા છે, તેમાથી કેટલાક જીવો જે કૃતયુગ્મ રાશિમા છે તે કૃતયુગ્મ કહેવાયા આ પ્રમાણે કેટલાક ત્ર્યોજ, દ્વાપર અને કેટલાક કલ્પોજ રાશિવાળા કહેવાયા છે કેમકે જીવોનો એક ગતિમાથી નીકળીને બીજી ગતિમા જવાનો ક્રમ સાતર અને નિરતર પણ હોય છે સાતર હોય તો પણ તેમા વર્ષ કે બે વર્ષનુ અતર હોતુ નથી પણ અમુક સમયો જ હોય છે, તેથી જે સમયે વનસ્પતિ કે નરકના જીવોનુ પરિમાણ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણ હોય તેને કેવળજ્ઞાની સિવાય બીજો શી રીતે જાણી શકવાનો હતો ? અને ઉપપાત કે ઉદ્વર્તન સાતર કે નિરતર હોવાથી કોઈક સમયે જીવોનો ઉપપાત થાય કે

ઉદ્વર્તન થાય ત્યારે તે ત્ર્યોજ પણ કહેવાય, દ્વાપર અને કલ્પોજ પણ કહેવાય છે સારાશ કે ગણુનાતીત જીવોની ગણુત્રી કરવાનુ આના સિવાય બીજો માપદડ કયો હોઈ શકે?

આસ્તિક, નાસ્તિક, ધર્મમૂઢ, જ્ઞાનમૂઢ, ક્રિયામૂઢ કે સપ્રદાયમૂઢ જીવો પોથીઓના પાનાઓ ભલે તેટલા ફેરવી લેતા હોય કે તેની ચર્ચા વિતડાવાદ કે વિવાદ કરીને હારજીત પણ લગાડી લેતા હોય, તો પણ સસાર તથા સસારના પદાર્થો જે આપણી સૌની સામે પ્રત્યક્ષ છે, તેનો નિર્ણય કરવામા તેઓ શી રીતે ભૂલ ખાશે? અને મતાધ બનીને કદાચ ભૂલ કરી બેઠા તો પણ કોઇના ય સિદ્ધાતોથી સસારના પદાર્થોમા તો કોઈ કાળે ફેરફાર થઇ શકવાનો નથી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ શરીરમા જે અનતાનત જીવો જન્મે છે, મરે છે, ખુશાલી અનુભવે છે, કપાય છે, છેદાય છે અને ફરીથી પાછા પલ્લવિત થાય છે તે પ્રત્યક્ષ ગોચર પદાર્થોનો અપલાપ કરવાથી તે તે પદાર્થોને નુકશાન પહોચશે? કે આપણા અધૂરા જ્ઞાનને પૂર્ણ કરવાની શકયતા હોવા છતા પણ પૂર્ણ ન કરી શકયા તેથી જ્ઞાનને નુકશાન પહોચશે? આવી પરિસ્થિતિમા બને વસ્તુઓનુ યથાર્થ જાણીએ તો કયુ નુકશાન? માટે પોતાના કલ્પિત સિદ્ધાતવાદી બનવુ તેના કરતા વાસ્તવિક સ્વરૂપે આત્મવાદી, લોકવાદી અને ક્રિયાવાદી બનીએ તેમા ખોટુ શુ છે?

જીવરાશિની અનતાનત સખ્યા પહેલા ભાગમા ચર્ચાઇ છે

આત્મવાદી આત્માને સત્ય સ્વરૂપથી બોલવાવાળો આત્મવાદી કહેવાય છે માટે તે દ્વૈતવાદી, અદ્વૈતવાદી કે વિશિષ્ટાદ્વૈતવાદી હોતો નથી કેમકે આખાય બ્રહ્માડમા કોઇપણ પદાર્થ કે તત્ત્વ અદ્વૈત પણ નથી, દ્વૈત પણ નથી કે વિશિષ્ટાદ્વૈત પણ

ને દેવકુરુના નાગી | ઓગાન (વિરાગોર નગીકે મ ?ેપર છે જેમાં અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોનો સમાવેશ છે જે જમ્બૂદ્વીપથી અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર પછી સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના અંત (વિવિધુલન ગોગલ ડમ ... પકડાયેલા છે જમ્બૂદ્વીપની બરાબર મધ્યે મેરૂપર્વત સ્થિત છે જેની ઉંચાઈ જમીનથી બહારના ભાગમાં ૯૯ હજાર યોજનની છે અને શાશ્વત છે સૂર્ય-ચન્દ્ર ગ્રહ-નક્ષત્ર અને તારાઓના વિમાનો મેરૂપર્વતની આસપાસ ચક્કર મારી રહ્યા છે ત્યાર પછી ઉર્ધ્વલોક આવે છે, જેમાં બાર વૈમાનિક દેવોના વિમાનો ત્યાર પછી નવ ગ્રૈવેયકોના વિમાનો અને છેવટે પાંચ અનુત્તર દેવોના વિમાનો છે આ ચારે નિકાયના દેવોની સંખ્યા કેટલી છે? જવાબમાં કહેવાયું કે-દેવલોકના દેવો પ્રતિદિન જેટલી સંખ્યામાં ચ્યવન પામે છે તેના કરતા પણ ઓછા માનવોની સંખ્યા થોડી છે આ ત્રણે લોકને કોઈ ઉત્પન્ન કરી શકતો નથી, નાશ કરી શકતો નથી, તેમ પોતપોતાના કર્મોથી અતિરિક્ત બીજો કોઈ રક્ષક નથી આ પ્રમાણેની લોકની વ્યવસ્થામાં બધાય દેવો ઇન્દ્રો વાસુદેવો કે ચક્રવર્તીઓ ભેગા મળીને આયુષ્ય પૂર્ણ કરી લેશે તો પણ લોકની વ્યવસ્થામાં કંઈ પણ વધઘટ કે ફેરફાર કરી શકવાને માટે સમર્થ બની શકવાના નથી

લાખ યોજન પ્રમાણના જમ્બુદ્વીપમા સૌથી નાનુ પર૬ યોજન પ્રમાણ ભરતક્ષેત્ર આવેલુ છે, તેમા રહેલ અષ્ટાપદ પર્વતને પણ આજના વૈજ્ઞાનિકો અને રોકેટો શોધી શક્યા નથી તો પછી મેરૂપર્વતની તપાસ કોઇને પણ શી રીતે લાગવાની છે? માટે આ બધી વાતો કેવળીદશ્ય હોવાથી ચર્મચક્ષુગોચર બનવાની નથી માટે જે આત્મવાદી છે તે જ લોકવાદી છે કેમકે જે પોતાના આત્માની સ્થિતિ, ગતિ,

આગતિ આદિને જાણી શકવા માટે સમર્થ નથી બનતો તે આવડા મોટા લોકને યથાર્થરૂપે શી રીતે જોઈ શકશે ?

ક્રિયાવાદી –અને જે લોકવાદી છે તે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે જ્યા સુધી આત્માને શરીર સાથેનો સબધ છે ત્યા સુધી આત્મા પણ સક્રિય હોય છે સત્–અસત્-શુદ્ધ–અશુદ્ધ, શુભ –અશુભરૂપે ક્રિયાના બે પ્રકાર છે આત્મા અને લોકના જ્ઞાન વિનાની આત્માની ક્રિયા અસત્, અશુદ્ધ અને અશુભ જ હોય છે કેમકે જેને પોતાનુ જ ભાન નથી માટે તેમની ક્રિયાઓમા અસત્ત્વ આવ્યા વિના રહેવાનુ નથી માટે સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિ થતા જ આત્માનુ સ્વરૂપ યથાર્થ જાણ્યુ છે, તેને સ્થિર કરવામા સમ્યગ્જ્ઞાનનો સહકાર મળે છે પરતુ સમ્યક્ચારિત્ર (સત્ક્રિયા) વિના આત્મા નવા પાપોના દ્વારબધ કરી શકતો નથી અને જુના પાપોનુ નિકદન પણ કરતો નથી, તેવી પરિસ્થિતિમા આત્માનુ કલ્યાણ હજારો માઈલ દૂર રહેવા પામે તે માનવા જેવી હકિકત છે જૈનત્વ(અલ્પાશે કે સર્વાશે રાગ–દ્વેષ રહિતતા)ની પ્રાપ્તિ થતા જ આત્મવાદી, લોકવાદી અને ક્રિયાવાદી બનેલો આત્મા આસ્તિક જ હોય છે માટે તીર્થંકર પરમાત્માઓની પ્રત્યેક પ્રરૂપણાને સત્યસ્વરૂપે સમજીને પોતાનુ કલ્યાણ સાધવામાં વાંધો આવતો નથી

હવે આપણે પ્રસ્તુત ભગવતીસૂત્રના છેલ્લા શતકને મૂળ ટીકાના અનુસારે યથામતિ વિસ્તૃત કરીને હૃદયગમ કરીએ

રાશિ યુગ્મોની ચર્ચા

હે પ્રભો ! આપશ્રીના શાસનમા રાશીયુગ્મોની સખ્યા કેટની છે ?

જવાબમા ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, હે દીર્ઘ આયુષ્યમાન્ ગૌતમ ! મારા શાસનમા રાશિયુગ્મો ચાર પ્રકારના કહેવામા આવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે -(૧) કૃતયુગ્મ, (૨) ત્ર્યોજયુગ્મ, (૩) દ્વાપરયુગ્મ, (૪) કલ્પોજયુગ્મ આ પ્રકરણમા પણ યુગ્મનો અર્થ બેકી રાશિ લેવાનો નથી પરન્તુ પહેલાની જેમ સખ્યાવાચક સમજવો, કેમકે અસખ્યાત અને અનતાનત જીવોની ગણત્રી કરવાના આ ચાર માપદડ છે સખ્યા નાની હોય કે મોટી હોય કે સખ્યાત, અસખ્યાત કે અનત હોય તેમા ચારના ભાગ દેતા જો શેષ ચાર રહેવા પામે તને કૃતયુગ્મ સમજવો, ત્રણ શેષ રહે તો ઓજ, બે શેષ રહે તો દ્વાપર અને એક શેષ રહે તો કલ્પોજ જાણવો

કૃતયુગ્મ નારકો નરકમા કયાથી આવે છે ?

હે પ્રભો ! કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા નારકો જ્યારે નરકગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે ચારે ગતિઓમાથી કઈ કઈ ગતિમાથી આવે છે ?

જવાબમા દેવાધિદેવ ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, હે ગૌતમ ! નરકગતિમાથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને બહાર આવેલો જીવ તત્કાળ એટલે કે-નરકમાથી નીકળીને તરત જ (બીજા ભવમાં જ) પાછો નરકમા આવતો નથી અને દેવગતિનો જીવ દેવલોકમાંથી

ચ્યવીને સીધો નરકભૂમિને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, કેમકે નરકગતિમા કર્મોની વેદના અને અલ્પાશે કે મહદશે નિર્જરા જ કરવાની હોવાથી તત્કાળ નરકગતિને પ્રાયોગ્ય કર્મોને બાધવાનુ હોતુ નથી, તથા દેવલોકના જીવો પુણ્યકર્મના ભોક્તા હોવાથી નરકની લાયકાતવાળા હોતા નથી તેથી દેવ અને નરકને છોડીને તિર્યંચો અને માનવોને જ નરકગતિને પ્રાયોગ્ય કર્મો બાધવાની શકયતા રહેલી હોવાથી આ બને ગતિના જીવો નરકગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે આ વિષયને પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનુ વ્યુત્ક્રાતિપદ જોવાની ભલામણ કરાઈ છે

કેટલી સખ્યામા જીવો નરકમા જાય ?

તેના જવાબમા કહેવાયુ છે કે, ૪-૮-૧૨ આદિની સખ્યાથી લઈને સખ્યાત કે અસખ્યાત જીવો એક સમયમા નરકમા જાય છે નરકમા જતા તે જીવો સાતર કે નિરતર જાય છે યદિ સાતર ઉત્પન્ન થાય તો જઘન્યથી એક સમયનુ અતર પડે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાત સમયનુ અતર જાણુવુ અને નિરતર જાય તો જઘન્યથી બે સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસખ્યાત સમય સુધી પ્રત્યેક સમયમા અતર વિના જ ઉત્પન્ન થાય છે

જે સમયે નરકના જીવો કૃતયુગ્મ રાશિવાળા હોય છે, તે જ સમયે તેઓ ત્ર્યોજ, દ્વાપર કે કલ્પોજ રાશિવાળા હોતા નથી અને જે સમયે ત્ર્યોજ રાશિવાળા હોય છે તે સમયે જ કૃતયુગ્મ, દ્વાપર કે કલ્પોજ હોતા નથી આ રીતે દ્વાપર અને કલ્પોજ માટે પણ કપી લેવુ

[1] એક ઓટલા ઉપરથી બીજા ઓટલા પર જવામા કૂદકો માર્યા વિના બીજો માર્ગ કયો ? અને જ્યારે કોઈ પણ માનવ

ઓટલાને કે ખાડાને કૂદવાનો પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે પોતાની ગતિને એટલી બધી તીવ્ર કરવી પડે છે, જેથી આંખના પલકારે જ કૂદકો મારીને બીજા ઓટલા પર પહોંચી જાય છે આ જ પ્રમાણે ઉપાર્જન કરેલી હજારો જીવો સાથેની ઋણાનુબંધની માયાના કારણે એક ભવની માયા છોડી બીજા ભવની માયામા જતો જીવ તીવ્ર ગતિએ કૂદકો મારવાવાળાની જેમ બીજી ગતિમા જાય છે

યદ્યપિ કોઈ પણ જીવને નરક કે તિર્યંચ ગતિમા જવાનુ પસંદ નથી હોતુ તો પણ કર્મસત્તાની આગળ જીવાત્માની પસંદગી કોઈ કાળે કામે આવતી નથી માટે જ એક શરીરને છોડતા જીવને આનુપૂર્વી નામકર્મ પોતાના સકંજામા લે છે અને તે જીવને બળજબરીથી પણ તે તે સ્થાનોમા પટકી દે છે અને જીવાત્માને અનિચ્છાએ પણ તે તે ગતિઓના તે તે દુઃખોને ભોગવવાનુ ફરજીયાત રહે છે આ કારણે જ ભગવતે ફરમાવ્યુ કે, કૂદકા મારવાવાળાની જેમ આ જીવાત્મા એકની માયાને છોડી બીજી ગતિની માયાનો સ્વીકાર કરે છે

જેના હાથ પગમા હાથકડી કે બેડી પડી હોય તે ચોર યદ્યપિ સિપાઈના પગે ચાલતો નથી પણ પોતાના પગે જ ચાલે છે કેવળ તે સિપાઈ તે ચોરને જે બાજુ લઈ જવા માગે છે તે બાજુ તેને ગયા વિના છૂટકો નથી અહીં પણ સિપાઈની તુલ્ય આનુપૂર્વી કર્મ જાણવુ અને જીવ પોતાના જ કરેલા કર્મોના કારણે પોતાના પ્રયત્ન વિશેષથી તે તે ગતિઓમા જાય છે જીવમાત્રને કંઈપણ કરવામા પોતાનો પ્રયોગ જ મુખ્ય કામ કરે છે

નરકગતિમા જનારો જીવ પોતાના આત્મસંયમથી ત્યા જતો નથી, પણ અસંયમથી જ ત્યા જવાનુ થાય છે એટલે

કે ચારે ગતિઓમા રખડપટ્ટી કરવામા આત્માનો અસ યમ જ મુખ્ય કારણ છે મૂળસૂત્રમા 'आयजसेण' શબ્દ છે જેનો અર્થ આત્માનુ યશ થાય છે અને यशोहेतुत्वात् यश संयम કેમકે સયમ યશનુ કારણ છે જ્યારે અયશ સ યમના અભાવને કહેવાય છે ચારે ગતિઓનુ આયુષ્ય કર્મ આત્માના અસ યમને આભારી છે ટીકાકારના શબ્દોથી સમજી શકાય છે કે इह च सर्वेषा मेवा-ऽसमाऽयशसवोत्पत्ति उत्पत्तौ सर्वेषामप्यविरतत्वादिति ' ઉત્પત્તિના વિષયમા બધાય જીવોના આત્મામા રહેલ અયશ એટલે કે અસ યમ વડે જ ઉત્પત્તિ મનાઈ છે, કેમકે ભવાતરોત્પત્તિમા સર્વે જીવો અવિરત હોય છે

ઉત્પત્તિમા અવિરત શા માટે ?

ઉત્પત્તિના સમયમા જીવો અવિરત શા માટે હોતા હશે ! તેનુ કારણ ટીકાકારે દર્શાવ્યુ નથી, છતા પણ સમજી શકાય તેવી વાત છે કે, સ યમ(વિરત)નુ ફળ ઉત્પત્તિ નથી પરતુ અનાશ્રવત્વ છે અર્થાત્ આશ્રવરહિત જીવન જ સ યમ છે અનાશ્રવત્વનુ ફળ તપ છે, તપથી કર્મોનો નાશ મનાયો છે, તેનાથી નિષ્કર્મત્વ અને ત્યાર પછી જીવાત્માની સિદ્ધિ થાય છે, પર તુ જ્યા સુધી આટલી ઉંચી સ્થિતિને જીવાત્મા પ્રાપ્ત કરતો નથી ત્યા સુધી ચારે ગતિઓમા જન્મમરણ કરવાના સર્વથા અનિવાર્ય છે તથા જન્મ મરણ પણ જે જીવો સાથે જેવા પ્રકારનુ ઋણાનુબ ધ હોય છે તેને ત્યા જ જન્મ લેવો પડે છે અત્યારે જ જબુદ્વીપ ભરતક્ષેત્રના મુ બઈમા એક જીવ મરણ પામે છે અને ધાતકીખ ડમા જન્મે છે, તથા ધાતકીખ ડનો રાજાધીરાજ સ્વય ભૂરમણ સમુદ્રમા માછલા રૂપે જન્મ લે છે અને ત્યાથી તે જ જીવ નરકભૂમિમા જાય છે અને તે પણ નરકના પૂર્વ દિશાના

પુણ્ય તરફ ન જન્મતા પશ્ચિમ દિશામા કેમ જન્મશે ? અને ત્યાંથી બહાર આવી માનવ અવતાર લઈ શહેનશાહ શી રીતે બનતો હશે ? આ બધી જીવન-મરણની ઘટમાળમા જીવાત્માનો સંયમભાવ કામ કરતો નથી પણ અસંયમભાવ જ કામ કરી રહ્યો છે કેમકે સંયમભાવમા (અનાશ્રવાવસ્થામા) દરેક જીવો સાથેના ઋણાનુબંધનો નિયાણાઓ તૂટવા માડે છે જ્યારે અસંયમભાવમા એક બીજાના એક બીજા સાથે ઋણાનુબંધનો બંધાય છે અને તેના કારણે નિયાણાઓ પણ બંધાય છે

સંયમભાવમા જીવાત્માનુ લક્ષ્ય મોક્ષ સિવાય બીજે કયાય હોતુ નથી અને અસંયમભાવમા મોક્ષ તરફના આખ મીંચામણા હોવાથી બીજા બીજા જીવો સાથેના રાગ-દ્વેષના સબંધો જોડાયા વિના રહેતા નથી, આમા કોઈક સમયે તીવ્રતા વધે છે ત્યારે નિયાણા બાધવાની પ્રક્રિયા તરફ ઢળી જતા જીવને વધારે વાર લાગતી નથી અને જ્યારે નિયાણા તરફ દૃષ્ટિપાત હોય છે ત્યારે ' निदानग्रस्ताना बोधिलाभोऽपि दुलभ ' આ સૂત્રાનુસારે તેમને બોધિલાભ પણ પ્રાય હોતો નથી તો સંયમભાવ કયાથી હોય ?

ભવોત્પત્તિમા બીજા જીવો સાથેના બાધેલા ઋણાનુબંધ સિવાય બીજુ કયુ કારણ છે ? ત્યારે જ ચાલુ ભવનો જીવ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રના અમુક ગામમા મૃત્યુ પામે છે અને ગમે તે ભવની અધુરી રહેલી લેવડ-દેવડ, કાવાદાવા, મારકાટ રોવુ-હસવુ, ભૂખે મરવુ કે મારવુ, ભોગ્ય કે ભોક્તા બનીને પરસ્પર એક બીજાના શત્રુકર્મોને પૂર્ણ કરવા માટે, જેટલા સમયમા તે તે કામો પૂર્ણ થશે તેટલા સમય માટે પણ ઋણાનુબંધને વશ થઈને ધાતકીખંડમા જન્મ લેવાનો રહે છે ત્યાનો હિસાબ ચૂકવીને ફરીથી ભરતક્ષેત્રમા જન્મ

લે છે આ બધી વાતોમા સમજી શકાય છે કે જ્યારે તે જીવ જબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા હતો ત્યારે ધાતકીખડને જોયુ પણ નથી અને સાભળ્યુ પણ નથી, છતા પણ ઋણાનુબધને લઈ મરતી વખતે પણ નિયાણાવશ ધાતકીખડનુ આયુષ્ય બાધવાનુ રહે છે, અને અહીંથી મરીને ત્યા જન્મ લે છે ત્યાથી થોડા સમય માટે ભક્ષ્ય-ભક્ષકના નિયાણાના કારણે જન્મ લેનારા જીવનો ભક્ષ્ય કે ભક્ષક અત્યારે ગમે તે નદીમા, તળાવમા, કે સમુદ્રમા રહ્યો હશે ત્યા જ જન્મ લેવાનુ અનિવાર્ય હોય છે ત્યાના પોતાના હિસાબકિતાબ પૂરા કરીને તથા કોઈક ભવના પુણ્યકર્મના કારણે નિયાણાવશ બનીને મુબઈનો શહેનશાહ પણ બનવા પામે છે આ પ્રમાણેના જન્મ-મરણના ચક્રો સર્વથા અનપવર્તનીય હોવાથી તથા ઋણાનુબધના ભોગવટાના સમયો, દિવસો મહિનાઓ કે વર્ષો પણ અનપવર્તનીય હોવાથી જીવનુ સ્થાનાતર થવાનુ શકય છે ઉપરોક્ત કારણો અથવા બીજા કોઈ અગમ્ય કારણોને લઈ ઉત્પત્તિના સમયમા જીવને અવિરત (અસયત) કહેવાયો છે કોઈ પણ છદ્મસ્થ માનવ, મૃત્યુ પામતા માનવની લેશ્યા કેવી હશે ? તેને જાણી શકતો નથી, કદાચ અનુમાનથી જાણી શકાય તો પણ છદ્મસ્થ(વિશિષ્ટ જ્ઞાન વિનાના)ના બધાય અનુમાનો સાચા પડતા નથી

આવનારા ભવો માટે બીજા જીવો સાથેના સબધ જોડવાની ઇચ્છામા રાગ-દ્વેષ જ કામ કરતા હોય છે જે સયમ નથી પણ અસયમ જ છે આ બાબતમા કદાચ કહી શકીએ કે, તે સબધો જોડ્યા વિના ચાલતુ નથી, તો સમજવુ સરળ રહેશે કે, આ વચનો સયમના ફળો નથી પણ અસયમના ફળ છે અને એવી રીતના સબધોના નિયાણા બાધ્યા છે તે

તારણહાર દેવાધિદેવ ભગવાન મહાવીરસ્વામીને શી રીતે ભૂલાય! ઈત્યાદિક કારણોને લઈને જ સૂત્રકાર શ્રી સુધર્માસ્વામીજી ફરમાવે છે કે, "ઉત્પત્તિમા અવિરત અવસ્થા જ કામ કરતી હોય છે"

અવિરત જીવો લેશ્યાવાળા હોય છે?

ભગવાને ફરમાવ્યુ કે, જે જીવો આરભ અસયમી છે તેઓ લેશ્યાઓથી મુક્ત હોતા નથી અર્થાત્ લેશ્યાવાળા જ હોય છે અને જ્યા જ્યા લેશ્યા છે ત્યા ત્યા મન, વચન અને કાયાની ક્રિયાઓનો નિષેધ હોઈ શકે જ નહી કેમકે માનસિક વ્યાપાર, વાચિક વ્યાપાર કે કાયિક વ્યાપારમા લેશ્યાઓ જીવતી જાગતી જ હોય છે અને જેઓ ક્રિયાવત છે તેઓ આ ચાલુ સ્થિતિમા કોઈ કાળે સિદ્ધ થતા નથી બુદ્ધ થતા નથી અને ભવપરપરાથી મુક્ત થતા નથી કારણ કે ત્રણે યોગને તથા તે દ્વારા થતી સૂક્ષ્મ કે બાદર ક્રિયાઓને સમાપ્ત કરાતી નથી ત્યા સુધી કોઈ પણ જીવ સિદ્ધ થતો નથી મતલબ કે જે ક્રિયાવાળા છે તે લેશ્યાવાળા છે અને જે લેશ્યાના માલિક છે તેઓ સસારની માયામા મસ્તાન બનેલા છે માટે સિદ્ધત્વ તેમને માટે નથી આત્માના અધ્યવસાયોને લેશ્યા કહી છે જે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત બે રૂપે છે

આ પ્રમાણે અસુરકુમારથી લઈ ૫ ચેન્દ્રિય તિર્યંચો માટેની વક્તવ્યતા નારકોની જેમ જાણવી કેવળ વનસ્પતિકાયમા જ મ લેનારા અસખ્ય અને અનત જાણવા

મનુષ્યોને માટે પણ ઉપર પ્રમાણેની જ વક્તવ્યતા જાણી લેવી આ સ્થાને આવવા માટે પણ આરભ અસયમ જ કારણ છે

આત્માના અયશ(અસયમ)થી મનુષ્યાવતારને પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેઓ આત્મ સયમનો અને અસયમનો પણ આશ્રય કરે છે જેઓ સમ્યક્ત્વ સચ્ચારિત્ર અને સદ્જ્ઞાની છે તેમને આત્મસયમ છે, શેષને અસયમ

આત્મસયમનો આશ્રય કરનારા લેશ્યા અને અલેશ્યાના માલિકો પણ હોઈ શકે છે જેઓ લેશ્યા વિનાના છે તેમને ક્રિયા હોતી નથી, માટે સિદ્ધ, બુદ્ધ અને મુક્ત બને છે અને આત્મઅસયમના કારણે જેઓ લેશ્યાવાળા છે તે મુક્ત બનતા નથી

આ પ્રમાણે ત્ર્યોજ રાશિના નૈરયિકો, દ્વાપર કલ્પોજના નૈરયિકો આ ૧૯૬ ઉદ્દેશા સાથેનુ ૪૧મુ શતક પૂર્ણ થયુ

શતક ૪૧મુ ઉદ્દેશા ૧૯૬ સમાપ્ત

શતકની પશ્ચાદ્ ભુમિકા અને ગૌતમસ્વામીનુ અંતેવાસિત્વ

આ પ્રમાણે ખાનદાન, બૃહત્કાય ગજરાજની ઉપમાને ધારણ કરનારા, દેવ અને ઈન્દ્રોથી પૂજ્ય ભગવતીસૂત્રના ૪૧ શતકોમા ગણધર ગૌતમસ્વામીજીએ સ્વપર જ્ઞાનવૃદ્ધયર્થે, કેવળજ્ઞાનના માલિક, દેવાધીદેવ ભગવાન મહાવીરસ્વામીને જે પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા તે અને તેના જવાબોથી પરિપૂર્ણ આ પ્રસ્તુત ગ્રંથના ૪૧ શતકમા પૂર્ણ થયા છે વિશદ, ઉદાત્ત ભાવપૂર્ણ અને ભાવવ્યાપૂર્ણ જવાબો સાભળીને પ્રસન્નચિત્ત થયેલા ગૌતમસ્વામીજી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરસ્વામીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપે છે, પરમાત્માના જમણા હાથ તરફથી ફરતા ફરતા ડાબા હાથ તરફ આવી, સન્મુખ રહી, नमो जिणाण કહે છે તેને એક પ્રદક્ષિણા કહેવાય છે, આવી રીતે ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપવામા આવે છે

ભૂખ્યા માણસને જ્યારે ચારે બાજુથી ભોજનનો અભાવ વર્તતો હોય અને જીવનમા સર્વથા નિરાશા આવી ગઈ હોય ત સમયે કોઈક ભાગ્યશાળી તેને મિષ્ટાન્ન પાનથી સંતુષ્ટ કરે ત્યારે આનંદનો માપો તે અન્નદાતાના પગે પડી પડીને તેમની પ્રશંસા કરતા થાકતો નથી તેવી રીતે અગાધ અમાપ તથા ભયંકર સંસારમા પરિભ્રમણ કરતા જીવને જ્યારે અસલી તત્ત્વોને યથાર્થ સમજવામા આવે છે, ત્યારે તેને આનંદનો પાર રહેતો નથી કેમકે આજ સુધી આ જીવે તત્ત્વોનુ જ્ઞાન

વિપરીતરૂપે કે અસત્યરૂપે મેળવ્યુ હતુ, જેથી આત્માને તેવા પ્રકારની તૃપ્તિ કદિ પણ થઇ ન હતી, માટે જ તેની ભવભ્રમણા મટી શકી નથી તથા ટૂકી પણ થઇ નથી

કદાચ કોઈક સમયે જીવ તત્વને જાણી લીધુ હોય તો પણ તેને લાગેલા અને લાગતા પાપકર્મોનો યથાર્થ નિર્ણય કરવામા આ જીને આલસ્ય, પ્રમાદ, એ રકારી કરેલી હોવાથી જીવમાથી શિવ, નરમાથી નારાયણ, અને આત્મામાથી પરમાત્મા બનવા પામ્યો નથી

અનત સસારમા રખડપટ્ટી કરતા ગૌતમસ્વામીના જીવાત્માની પણ આ જ દશા હતી યાવત્ આ છેલ્લા ભવમા વર્તતા હોવા છતા પણ જીવનની ઘણી લાબી મુસાફરી મિથ્યાત્વના રગમા તથા પડિતાઇના ઘમડમા હિંસાદેવીના ભક્ત બનીને જ પૂર્ણ કરી હતી

જીવનમા ઘણીવાર આવુ પણ બનવા પામે છે કે, અભિમાનાદિ કષાયોનો નશો જ્યારે માણસને મર્યાદાથી બહાર ચડે છે ત્યારે કોઈકવાર તેના ફળો સારા પણ મળી આવે છે મસ્તિષ્કશક્તિ મવજે રસ્ને આવીને શાત બને છે, ત્યારે જ તો ક્રોધની છેલ્લી ડિગ્રીને પ્રાપ્ત કરેલો ચડકૌશિક નાગરાજ તથા લોભમા પૂર્ણરૂપે ગળેડૂબ થયેલા આનદકામદેવાદિ શ્રાવકો પણ સફળ આરાધક બની શકયા હતા ભોગ તથા ઉપભોગમા પૂર્ણરૂપે મસ્તાન બનેલા શાલિભદ્રજીને જ્યારે સમાજની માયાનો નશો ઉતરે છે ત્યારે વૈભારગિરિના શિખરે અનશન કરતા કરતા પણ વાર કયા લાગી છે? તેવી રીતે પાડિત્ય ગર્વિષ્ઠ બનેલા ગૌતમસ્વામીજી(ઇન્દ્રભૂતિજી)એ જ્યારે મહાવીર સ્વામીની રૂપસપત્તિ જોઈ ત્યારે જ તડકામા મૂકેલા બરફની

ફરમાવશે ? અને જ્યારે ભગવાનના શ્રીમુખેથી જવાબો સાભળે છે ત્યારે પાચ મિનિટ પહેલાનો હડહડનો ક્રોધી, કામી, લોભી, પ્રપ ચી અને ઈર્ષ્યાળુ માનવ પણ સમતાશીલ, નિષ્કામી, નિર્લોભી, અને સરળ બનવા પામે છે, અને સર્વવિરતિધર્મ, દેશવિરતિ ધર્મ, સમ્યક્ત્વધર્મ, માર્ગાનુસારીધર્મ સ્વીકારીને કેટલાકો મોક્ષમા ગયા છે કેટલાક અનુત્તર વિમાનમા, કેટલાક વૈમાનિક દેવલોકના માલિક બન્યા છે ત્યારે નવ મહાપુરુષોએ તીર્થંકર નામ નિકાચિત કરીને ભવિષ્યમા લાખો કરોડો માનવોને મુક્તિમાર્ગના પથપ્રદર્શક બનવા પામશે

ભગવાનની દિવ્ય વાણી સાભળીને દેવ દેવેન્દ્ર, અસુર અસુરેન્દ્ર, રાજારાણી, શેઠાણી તથા કામદેવના ગૂવણે ગૂલના શ્રીમ ત પુત્રો અને પુત્રીઓ પણ ખુશખુશ થઈને મન વચન તથા કાયાથી પરમાત્માના ચરણોમા ઝૂકી જતા હતા તો પછી ગૌતમસ્વામીજી ખુશ ન થાય તે શી રીતે બને ?

પોતાને પણ શીઘ્રતાથી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય, તે માટે માયા–મિથ્યાત્વ અને નિદાનસ્વરૂપ ત્રણ શલ્ય, મન–વચન અને કાયાના દુરાચારસ્વરૂપ ત્રિદ ડ, ત્રણ લોક અને ત્રણે યોગની વક્રતાને દૂર કરાવવામા પૂર્ણ સમર્થ ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપે છે અને આપીને ભગવાનને વ દન કરે છે, નમન કરે છે

વ્યાવહારિક ભાષામા વ દન તથા નમન લગભગ એક જ અર્થના વાચક છ તો પણ ભગવતીસૂત્રમા બીજે ક્યાય વ દન પછી નમન શબ્દ આવતો હોય ત્યારે તે બ નેમા આર્થિક દૃષ્ટિએ કઈને કઈ ફરક હોઈ શકે છે જેમકે વ્યાકરણમા વ દન અર્થમા 'वदुङ् स्तुत्यभिवादनयो ' ધાતુ વિદ્યમાન છે

'સ્તુતિગુ ણ પ્રશસા, અભિવા દ પાદ્યો પ્રણિપાત ' સારાશ કે આ ધાતુના બે અર્થ થાય છે, તે આ પ્રમાણે —

(૧) વ દનીય વ્યક્તિના ગુણો વડે તેમની પ્રશ સા કરવી તે સ્તુતિ કહેવાય છે ગુણોની ચરમ સીમા અરિહ ત પરમાત્માના ચરણોમા સમાપ્ત થવાના કારણે વિશિષ્ટતમ વ દનીય છે, તેથી તેમના એકાદ ગુણને લઈ, અથવા અનેક ગુણોને લઇ તેમની પ્રશ સા કરવી તે સ્તુતિ છે

(૨) વ દનીય વ્યક્તિના ચરણોમા પ્રણિપાત અર્થાત્ મસ્તક ઝૂકાવી દેવુ તે અભિવાદન કહેવાય છે

ઉપર પ્રમાણે બ ને અર્થવાળા આ ધાતુના 'વન્દિત્વા' વ દન કરીને તથા 'વ દિતુ' વ દન માટે ઇત્યાદિ ઘણા રૂપો થાય છે છેવટે ચૈત્યવ દન, ગુરૂવ દન આદિ શબ્દો પણ વપરાય છે, તેમ છતા વ દન પછી નમન શા માટે મૂકયુ ? સાધારણ માનવની પણ સાવ નિરર્થક પ્રવૃત્તિ હોતી નથી તો પછી મહાવીરસ્વામીના પ્રથમ પટ્ટધર, ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા અને દ્વાદશાગીના રચયિતા સુધર્માસ્વામીજીની રચનાનુ તાત્પર્ય આપણે સમજવાનુ જ રહ્યુ, તે આ પ્રમાણે સ સારની માયા અગાધ હોવાના કારણે તથા જીવમાત્રને કર્મોનો ઉદય વધારે પડતો વિચિત્ર હોવાના કારણે જીવાત્માઓમા સ્વાર્થા ધતા, માયાધતા, લોભાધતા કામાધતા ઇત્યાદિ દૂષણો સત્તાસ્થાને રહેલા જ છે તેથી પોતાના સ્વાર્થ સાધવા માટે, માયા-લોભ કે કામવશ બનીને પણ જ્યાથી પોતાનો સ્વાર્થ સધાય, કે કામની પૂર્તિ થાય તેમના ચરણોમા પ્રણિપાત પણ કરતા દેખાય છે એટલે કે સ્વાર્થી માણસ પોતાના સ્વાર્થ માટે, લોભી પોતાના લોભની પૂર્તિ માટે, માયાવી પોતાની માયાજાલમા બીજાને ફસાવવા

કરી લેવી આમા 'વિભકૃત્યત પદ' આ પ્રમાણેની પદ સખ્યા ગણવાની જરૂર નથી કેમકે કોઇએ એક પદમા જ ૫૧ કરોડ શ્લોકોનુ પરિમાણ કહ્યુ છે સભવ છે કે તેમા અનુષ્ટુપ્ શ્લોક હોઈ શકે છે ગમે તેમ હોય આ વાતમા અસવીયત કેવળી ભગવત સિવાય બીજો કોણ જાણે ?

વિધિનિષેધ એટલે શુ ?

'તુ આ કર' આ વિધિવાકય કહેવાય છે

'તુ આ ન કર' આ નિષેધમુખ વાકય છે

આ ભગવતી સૂત્રમા વિધિ-નિષેધ(ભાવ-અભાવ)નો અધિકાર સાર્વત્રિક સમજવો

વિધિ એટલે

પ્રાણાતિપાત વિરમણ મૃષાવાદ વિરમણ, અદત્તાદાન વિરમણ, મૈથુન વિરમણ, અને પરિગ્રહ પરિમાણ કરવુ સારાશ કે હે જીવાત્મન્ !

(1) તુ સર્વવિરતિધર હોય તો સર્વથી અને દેશવિરતિધર હોય તો દેશથી પ્રાણાતિપાત(દશે પ્રકારના પ્રાણોનુ હનન, મારણ, તાડન, ઘાતન આદિ)નુ વિરમણ કરજે

(2) મૃષાવાદમા ત્રણે પ્રકારે મૃષાવચનનુ વિરમણ કરજે

(3) તીર્થંકરઅદત્ત, ગુરુઅદત્ત, સ્વામીઅદત્ત અને જીવ અદત્તનુ વિરમણ કરજે

(4) આઠે પ્રકારના મૈથુનભાવનુ વિરમણ કરજે

(5) અને બાહ્ય કે આતર પરિગ્રહનુ વિરમણ કરજે

આ પ્રમાણેના કથનને વિધિવાકયો જાણવા જે ભાગ્યશાળી આત્મા પાચે પાપોનુ વિરમણ કરશે તેમનુ કલ્યાણ થશે અને ભવ પરપરાથી મુક્ત થવાનો અવસર આવશે

નિષેધ એટલે

(૧) તુ પ્રાણાતિપાત પ્રાણોનો અતિપાત કરીશ નહીં

(૨) તુ મૃષાવાની બનીશ નહીં

(૩) ચારે પ્રકારનુ અદત્તાદાન ગ્રહણ કરીશ નહીં

(૪) આઠે પ્રકારના મૈથુનનુ સેવન કરીશ નહીં

(૫) અને પરિગ્રહની માયામા ફસાઈશ નહીં

સારાશ કે તુ યદિ પ્રાણાતિપાતાદિ કરીશ તો દુર્ગતિનો માલિક બનીશ, આ રીતે નિષેધમુખે વાત કરી છે

આત્માનુ કલ્યાણ થાય, અને ભાવલબ્ધિનો પરિપાક શીઘ્ર થાય, કાળલબ્ધિ ટૂકી બને તે માટે વિધિવાકયોને વિધિરૂપે માનજે અને નિષેધ વાકયોને નિષેધરૂપે જ માનજે એટલે કે જે ભોજનને પાનને, રહેણીકરણીને, વ્યાપારને, વ્યવહારને તીર્થંકર પરમાત્માએ નિષેધ્યુ હોય તેને તુ પણ નિષેધ સમજીને ધીમે ધીમે છોડી દેવાનો પ્રયત્ન કરજે અને વિધિરૂપે કહ્યુ છે તેને સ્વીકારવા માટે ઓઘ અને લોકસજ્ઞાનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાન સજ્ઞાપૂર્વક પ્રયત્ન કરજે આ રીતે વિધિ નિષેધ વાકયોમા સ્યાદ્વાદનો આશ્રય લેવાની ભૂલ કરીશ નહિ, અ યથા જીવહિંસા પણ ધર્મ છે અને જીવહિંસાનુ વિરમણ પણ ધર્મ છે મૃષા વા ધર્મ છે અને સત્ય પણ ધર્મ છે ઈત્યાદિ પ્રસગો ઉપસ્થિત થતા મતિજ્ઞાનમા તોફાન ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે નહીં માટે જીવન શુદ્ધિ માટે જે આચારસહિતા ઘડાઈ હોય

તેમા સ્યાદ્વાદને વચ્ચે લાવવાની જરૂર નથી તેથી જીવહિંસા પાપ જ છે, જૂઠ પાપ જ છે, ચોરી પાપ જ છે, મૈથુનભાવ પાપ જ છે અને પરિગ્રહ પાપ જ છે આમા પાપની ભાવના કાયમ રહેતા કોઈક સમયે તેનો ત્યાગ પણ સુલભ બનશે

આચારાગ સૂત્રમા 'જે આશ્રવ છે તે સવર છે અને જે સવર છે તે આશ્રવ છે' આ વાક્ય તેવા પ્રકારની શરીરાદિ પરિસ્થિતિના કારણે કેવળ વિશિષ્ટતમ જ્ઞાનીઓને માટે જ જાણવું, જેમનો ભાવ આશ્રવ મટી ગયો છે અને દ્રવ્ય આશ્રવ પણ મર્યાદિત છે પરતુ સર્વસામાન્ય માણસને આશ્રવ સવર નથી બનતો કે સવર આશ્રવ નથી બનતો

સઘ સમુદ્રનો જય હો

પ્રમાદ અને અતિચાર રહિત સમિતિ ગુપ્તિના આરાધક મુનિરાજો અને સાધ્વીજી મહારાજો તથા માર્ગાનુસારી અને શ્રાવકગુણ વિશિષ્ટ બારવ્રતના ધારક શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ જેમા છે તેને ચતુર્વિધ સઘ કહેવાયો છે અથવા સઘને તીર્થ પણ કહેવાય છે બીજાને તારે તે તીર્થ છે સસારમા ગોથા ખાતા માનવને કેવળજ્ઞાનના માર્ગે લઈ જાય તે ભાવ તીર્થને પણ સઘ કહેવાય છે આવા સઘને સમુદ્રની ઉપમા આપવામા આવી છે સમુદ્રને જેમ ભરતી હોય, પાણી હોય અને વેગ પણ હોય છે માટે જ સમુદ્ર રમણીય બનવા પામે છે તેવી રીતે સઘરૂપી સમુદ્રમા પણ નિર્મળ સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી પાણી છે પાણીની જેમ જ્ઞાન પણ વિપુલ છે કેમ કે સસારમા દ્રવ્યો અનત છે અને એક એક દ્રવ્યના પર્યાયો પણ અનત છે તે સૌને સ્પર્શ કરવાની તાકાત સમ્યગ્જ્ઞાન પાસે જ હોવાથી તેને વિપુલ કહેવામા આવ્યુ છે.

(૧) ગૌતમસ્વામીજી

મગધદેશના ગુબ્બરગામ (ગોબરગામ) મા વસુભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ હતા તેમની પૃથિવી નામે ધર્મપત્ની હતી અને ઈન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ, અને વાયુભૂતિ નામે ત્રણ પુત્રો હતા જે ચૌદ વિદ્યાના તેમજ બ્રાહ્મણશાસ્ત્રના પૂર્ણ જ્ઞાતા હતા ગૌતમગોત્રીય હોવાથી ઈન્દ્રભૂતિ, ગૌતમસ્વામીના નામે જગપ્રસિદ્ધ બન્યા છે જીન્દગીની મોટી મુસાફરી અર્થાત્ પચાસ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થાશ્રમમા રહીને બ્રાહ્મણકર્મ, યજ્ઞયાગ, પઠન-પાઠન આદિમા પૂર્ણ કરે છે ફગવાન ધ બધાય પડિતોમા મોખરે ઈન્દ્રભૂતિ હોવાથી સર્વત્ર તેની ધાક હતી અને તેમનાથી ઉચ્ચારાતા મ ત્રોથી યજ્ઞમા દેવ અને દેવીઓ પણ હાજર રહેતી હતી એક દિવસે સોમિલ નામના શ્રીમત, ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણે મોટામા મોટો યન કર્યો તેમા વિધિ વિધાનકારો અગ્યાર પડિતો મુખ્ય હતા, તેમનો શિષ્ય પરિવાર તથા યજ્ઞમા ભાગ લેનારા હજારો બ્રાહ્મણો હતા જે દિવસે યજ્ઞનો પ્રારભ થયો તે વૈશાખ સુદિ ૧૧નો દિવસ હતો, પડિતોની પક્તિમા ઇ દ્રભૂતિ સૌથી મોખરે હતા અને મ ત્રોચ્ચાર કરી રહ્યા હતા

તે કાળે તે સમયે મગધદેશના ક્ષત્રિયકુ ડનગરમા સિદ્ધાર્થ રાજાને ત્યા જન્મેલા વર્ધમાનકુમારે (મહાવીરસ્વામી) ત્રીશ વર્ષની ભરજુવાનીમા દીક્ષા સ્વીકાર કરીને સાડાબાર વર્ષ સુધી સર્વથા અદ્વિતીય તપશ્ચર્યારૂપી અગ્નિમા કર્મકાષ્ઠોની ભસ્મસાત્ કરી વૈશાખ સુદિ ૧૦ની રાત્રે કેવળજ્ઞાનના માલિક બનવા પામ્યા હતા પ્રથમ દેશના રાતનો સમય હોવાથી દેવો સિવાય બીજો કોઇપણ ન હોવાના કારણે દેશના ખાલી ગઈ હતી, કેમ કે માનવ સમાજ દ્રવ્ય અને ભાવનિદ્રામા સૂતેલી હતી અને

(૧) ગૌતમસ્વામીજી

મગધદેશના ગુબ્બરગામ (ગોબરગામ)માં વસુભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ હતા. તેમની પૃથિવી નામે ધર્મપત્ની હતી અને ઇન્દ્રભૂતિ અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામે ત્રણ પુત્રો હતા. જે ચૌદ વિદ્યાના તેમજ બ્રાહ્મણશાસ્ત્રના પૂર્ણ જ્ઞાતા હતા. ગૌતમગોત્રીય હોવાથી ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમસ્વામીના નામે જગ પ્રસિદ્ધ બન્યા છે. જેઓ હજી તો જીવનની મુસાફરી અર્થાત્ પચાસ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને બ્રાહ્મણકર્મ, યજ્ઞયાગ, પઠન-પાઠન આદિમાં પૂર્ણ કરે છે. ઉગતા સમય બધાય પંડિતોમાં મોખરે ઇન્દ્રભૂતિ હોવાથી સર્વત્ર તેમની ધાક હતી અને તેમનાથી ઉચ્ચારાતા મંત્રોથી યજ્ઞમાં દેવ અને દેવીઓ પણ હાજર રહેતી હતી. એક દિવસે સોમિલ નામના શ્રીમંત, ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણે મોટામાં મોટો યજ્ઞ કર્યો. તેમાં વિધિ વિધાનકારી અગ્યાર પંડિતો મુખ્ય હતા, તેમનો શિષ્ય પરિવાર તથા યજ્ઞમાં ભાગ લેનારા હજારો બ્રાહ્મણો હતા. જે દિવસે યજ્ઞનો પ્રારંભ થયો તે વૈશાખ સુદિ ૧૧નો દિવસ હતો. પંડિતોની પંક્તિમાં ઇન્દ્રભૂતિ સૌથી મોખરે હતા અને મંત્રોચ્ચાર કરી રહ્યા હતા.

તે કાળે તે સમયે મગધદેશના ક્ષત્રિયકુંડનગરમાં સિદ્ધાર્થ રાજાને ત્યાં જન્મેલા વર્ધમાનકુમારે (મહાવીરસ્વામી) ત્રીશ વર્ષની ભરજુવાનીમાં દીક્ષા સ્વીકાર કરીને સાડાબાર વર્ષ સુધી સર્વથા અદ્વિતીય તપશ્ચર્યારૂપી અગ્નિમાં કર્મકાષ્ઠોની ભસ્મસાત્ કરી વૈશાખ સુદિ ૧૦ની રાત્રે કેવળજ્ઞાનના માલિક બનવા પામ્યા હતા. પ્રથમ દેશના રાતનો સમય હોવાથી દેવો સિવાય બીજો કોઈપણ ન હોવાના કારણે દેશના ખાલી ગઈ હતી, કેમ કે માનવ સમાજ દ્રવ્ય અને ભાવનિદ્રામાં સૂતેલી હતી અને

(૭) મૌર્યપુત્ર સાતમા ગણધર હતા મૌરિસસિરેના મૌર્ય અને વિજયા દ પત્નીના પુત્ર હતા, કાશ્યપ ગોત્ર હતુ, ૬૫ વર્ષ ગૃહવાસમા રહીને ૧૪ વર્ષ સુધી છદ્મસ્થ રહ્યા ૧૬ વર્ષ સુધી કેવળી પર્યાયમા રહ્યા અને ૯૫ વર્ષ નિર્વાણ પામ્યા

(૮) અકપિત નામે આઠમા ગણધર હતા, મિથિલા નગરીના દેવસેન અને જયતી દ પત્નીના પુત્ર હતા ગૌતમ ગોત્રના હતા, ૪૮ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થ રહ્યા ૯ વર્ષ છદ્મસ્થ રહ્યા અને ૨૧ વર્ષ કેવળી પર્યાયમા વિચર્યા, ૭૮ વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા

(૯) અચલભ્રાતા નામે નવમા ગણધર હતા કૌશલા દેશના વસુ અને નદાના પુત્ર હતા, હારિત ગોત્રીય હતા, ૪૬ વર્ષ ગૃહવાસ, ૧૨ વર્ષ છદ્મસ્થ, ૧૪ વર્ષ કેવળી પર્યાય અને ૭૨ વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા

(૧૦) મેતાર્ય નામે દશમા ગણધર હતા વત્સભૂમિના તુગિક સનિવેશના દત્ત અને વરૂણદેવીના કૌડિન્ય ગોત્રના હતા ૩૬ વર્ષે ગૃહવાસ, ૧૦ વર્ષ છદ્મસ્થ, ૧૬ વર્ષ કેવળી પર્યાય અને ૬૨ વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા

(૧૧) પ્રભાસ નામે છેલ્લા અગ્યારમા ગણધર હતા રાજગૃહના બળ અને અનિભદ્રાના કૌડિન્ય ગોત્રીય હતા ૧૬ વર્ષ ગૃહવાસ, ૮ વર્ષ છદ્મસ્થાવસ્થા, ૧૬ વર્ષ કેવળી પર્યાય અને ૪૦ વર્ષે નિર્વાણ

(પ બેચરદાસ સંપાદિત ભગવતીના પહેલા ભાગમાથી)

આ અગ્યારે ગણધરો ૧૪ પૂર્વના જ્ઞાતા, લબ્ધિસપન્ન, દેદીપ્યમાન શરીરવાળા, ઉંચા ગોત્રના તથા વિદ્યાઓના પારગામી હતા બધાય રાજગૃહી નગરીમા નિર્વાણ પામ્યા છે

દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજાનો વ્યવહાર બહુમાનનીય છે, તેમ દ્રવ્યશ્રુત અને ભાવશ્રુતનુ પણ જાણવુ પાલીતાણા, ગિરનાર આબુ, રાણકપુર આદિ દ્રવ્યતીર્થ છે અને તે તે તીર્થસ્થળોમા ભ્રમણ કરતા કરતા આત્મા પોતે જ પોતાનો તારક બને છે, ત્યારે તે આત્મા ભાવતીર્થ કહેવાય છે સમજવુ સરળ છે કે આત્માની તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવવામા તે તે તીર્થસ્થળો જ મુખ્ય હેતુરૂપ છે

પ્રતિક્રમણ, પૂજા, જપમાળા આદિ દ્રવ્યક્રિયા છે અને તે તે દ્રવ્યક્રિયાઓને કરતો આત્મા એક દિવસે મન-વચન અને કાયાથી, કરણ-કરાવણ અને અનુમોદનથી ચોરાશી લાખ જીવ યોનિના જીવોનુ હનન આદિ તથા અઢાર પાપસ્થાનકોના સેવન આદિનુ 'મિચ્છામિ દુક્કડમ્' દેવાની ભાવક્રિયાનો પણ માલીક બનશે આજે કોઇક ભાગ્યશાળી દ્રવ્યપૂજામા મસ્ત છે તો તે દ્રવ્યક્રિયાને કરતો આત્મા એક દિવસે ઇરિયાવહી કે નમુત્થુણ બોલતા બોલતા જ પોતાનુ કલ્યાણ સાધી શકશે. તીર્થંકર પરમાત્માઓના જીવાત્માઓ પણ એક દિવસે દ્રવ્ય મુનિ હતા પરતુ તે તે ક્રિયાઓનો અભ્યાસ જેમ જેમ વધતો ગયો, ત્યારે તીર્થંકરના ભવમા ભાવમુનિત્વને પણ પ્રાપ્ત કરવામા પૂર્ણ સફળ બન્યા છે દ્રવ્યલિંગધારીને જોઇને ભાવલિંગી મુનિની કલ્પના તથા સ્થાપના તીર્થંકરને જોઇને ભાવતીર્થંકરને પણ હૃદયકમળમા સ્થાપિત કરી શકીએ છીએ

તેવી રીતે દ્રવ્યશ્રુત અને ભાવશ્રુતને પણ જાણવુ પ્રત્યે સાધક ભાવશ્રુતને હૃદયગમ કરવાની ઉત્કટ ભાવનાવાળા હોય છે, પરતુ તેની પ્રાપ્તિ દ્રવ્યશ્રુતને જ આભારી છે સમ સમરણમા બેસીને તીર્થંકરની વાણી શ્રોતામાત્રને દ્રવ્યશ્રુત

છે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે મુનિ માત્રનુ વ્યાખ્યાનશ્રવણ કે પુસ્તક શ્રાવકને માટે દ્રવ્યશ્રુત જ છે સમજી શકાય તેવી વાત છે કે પાચ મિનિટ પહેલા જે દ્રવ્યશ્રુત હતુ તે બીજા સમયે ભાવશ્રુતનુ સ્વરૂપ સ્વીકારી લે છે બેશક ! તેને ભાવશ્રુત તરીકે પરિણત કરવાની તાકાત સાધકને કેળવ્યા વિના છુટકો નથી યદિ સાધક તે શક્તિને કેળવશે, મનન શક્તિ વધારશે, મતિ જ્ઞાનમા કામ, ક્રોધ, લોભ, પ્રપચ આદિનો અવરોધ કરવા સમર્થ બનશે, તો તે સાધકને માટે આજનુ દ્રવ્યશ્રુત આવતી કાલે ભાવશ્રુત બનતા વાર નહીં લાગે અ યથા ગમે તેટલા આગમો, પાઠો, સૂક્તો વ્યાખ્યાનો અને પુસ્તકોથી પણ જોઈએ તેટલો લાભ મેળવી શકાશે નહીં તેથી ભાવ શ્રુતને પ્રાપ્ત કરવામા દ્રવ્યશ્રુત જ મૌલિક કારણ હોવાથી ભાવશ્રુત જેમ મન, વચન અને કાયાથી વદનીય છે તેવી રીતે દ્રવ્યશ્રુત પણ અવશ્ય વદનીય બનશે આ કારણે જ જે પુસ્તકથી તત્ત્વજ્ઞાન મેળવવુ છે, તે પુસ્તકની આશાતના, હીલના કે અપભ્રાજના કરાતી નથી પરતુ આ સત્ય હકિકત સમજવામા ભૂલ ખાધેલી હોવાનુ પરિણામ એ આવ્યુ કે-ઘી તેલ, વગાર આદિના ચિકણા પાત્રોને પણ અખબારના કાગળોથી સાફ કરવાની ધૃષ્ટતા વધવા પામી છે, જે ગૃહસ્થને પણ હીલના કરવાનુ કારણ બને છે માટે દ્રવ્યશ્રુત ચાહે ગમે ત્યા લખાયેલુ હોય તેની આશાતના પાપ જ છે

દ્રવ્યપૂજકોમાથી ૮૦, ૯૦ ટકા માનવો ભાવપૂજક બનવા પામે છે જ્યારે દ્રવ્યપૂજા, ક્રિયા કે શ્રુતનો તિરસ્કાર કરનારાઓ, સેકડોમા ૮૦, ૯૦ ટકા સાવ નિષ્ફળ, કોરા ધાકોર જેવા, ગગા ગયે ગગાદાસ અને જમના ગયે જમનાદાસ જેવા જ હોય છે

માત્રમા મૂળ દ્રવ્ય રૂપે ધ્રૌવ્ય અને પર્યાય રૂપે ઉત્પાદ અને વ્યય રહેલા જ છે તેથી તૃણથી લઈને ઈન્દ્ર સુધીના અનંત દ્રવ્યોમા તેઓની વ્યવસ્થા સુગમ ગત અને તર્કગમ્ય છે

ગણધરો લબ્ધિવિશિષ્ટ હોવાથી પોતાની જ્ઞાન લબ્ધિવડે તેઓ પદોનુ આલંબન લઈને દ્વાદશાગીની રચના કરે છે, જે આજે પણ વિદ્યમાન છે તે સૌમા જુદા જુદા વિષયો છે કેમકે ચતુર્વિધ સઘના સાધુ–સાધ્વી તથા શ્રાવક–શ્રાવિકાના બે ભેદ છે તેમા સાધુ મહાવ્રતધારી અને શ્રાવક અણુવ્રતધારી છે માટે દ્વાદશાગીમા કેટલાક અગો મહાવ્રતધારીઓ માટે અને કેટલાક શ્રાવક ધર્મના પ્રતિપાદન કરનારા છે, જે આપણે સક્ષેપથી જોઈએ

(૧) આચારાગ–દ્વાદશાગીનુ પહેલુ અગ છે, જેમા સમિતિ ગુપ્તિ ધર્મના પાલક મુનિરાજ તથા સાધ્વીજી મહારાજના અહિંસા, સયમ તથા તપોધર્મને પુષ્ટ કરે તેવો આચાર, ગોચરી (ભિક્ષા લેવાનો વિધિ) વિનય, વૈનયિક, કાયોત્સર્ગાદિ કરવાના સ્થાનો વિહારભૂમ્યાદિમા ગમન, શરીરનો શ્રમ દૂર કરવા માટે ઉપાશ્રયોમા ગમન આહારાદિનુ પ્રમાણ, સ્વાધ્યાયાદિમા નિયોગ, ભાષાસમિતિ, ગુપ્તિ, શય્યા, ઉપધિ (ધર્મોપકરણ) ભાત, પાણી, ઉદ્‌ગમ, ઉત્પાદ અને એષણાદિ દોષોની વિશુદ્ધિ, શુદ્ધા શુદ્ધ ગ્રહણ, વ્રત, નિયમ તપ અને ઉપધાનનુ વિસ્તૃત વર્ણન છે, એટલે કે પહેલા આચારાગમા આટલા વિષયોનુ સ્પષ્ટીકરણ છે તેના બે શ્રુતસ્કધ, પચીસ અધ્યયન, પચાશી ઉદ્દેશા, પચાશી સમુદ્દેશા અને અઢાર હજાર પદો છે

(૨) સૂત્રકૃત (સુઅગડાગ)–દ્વાદશાગીનુ બીજુ અગ છે, જેમા સ્વસિદ્ધાત, પરસિદ્ધાત, સ્વપરસિદ્ધાત, જીવ,

અજીવ, જીવાજીવ લોક, અલોક, લોકાલોક, પુણ્ય પાપ આશ્રવ સવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ સુધીના પદાર્થો ઉપરાત ઇતર દર્શનથી મોહિત, સદિગ્ધ નવા દીક્ષિતની બુદ્ધિની શુદ્ધિ માટે ૧૮૦ ક્રિયાવાદી, ૮૪ અક્રિયાવાદી, ૬૭ અજ્ઞાનવદી તથા ૩૨ વિનયવાદીઓનુ મન બનાવીને તથા તેમનો પરિક્ષેપ કરી, સ્વસમય(જૈન સિદ્ધાત)નુ સ્થાપન કરવામા આવ્યુ છે આના બે શ્રુતસ્કધ, ૩૩ અધ્યયન ૩૩ ઉદ્દેશા, ૩૩ સમુદ્દેશા અને ૩૬ હજાર પદોની સખ્યા છે

(૩) સ્થાનાગ-દ્વાદશાગીનુ ત્રીજુ અગ છે, જેમા સ્વસમયનુ, પરસમયનુ અને સ્વપર સમયનુ, જીવાદિ પદાર્થોનુ સ્થાપન કરવામા આવ્યુ છે આમા પાચ શ્રુતસ્કધ, દશ અધ્યયન એકવીશ ઉદ્દેશા તથા ૭૨૦૦૦ પદો છે

(૪) સમવાયાગ-આ ચોથુ અગ છે તથા સ્વ અને પર સિદ્ધાતોની ચર્ચા, એક સખ્યાવાળા પદાર્થોની સખ્યાથી લઇ બે ત્રણ આદિ સુધીનુ વર્ણન છે આમા એક શ્રુતસ્કધ એક અધ્યયન, એક ઉદ્દેશો, સમુદ્દેશો, અને એક લાખ ચુમાળીશ હજાર પદો છે

(૫) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી સૂત્ર) દ્વાદશાગીમા પાચમુ અગ છે જેમા સ્વસમય, પરસમય જીવ, અજીવ જીવાજીવ, લોક અલોક, લોકાલોક જુદા જુદા પ્રકારના દેવો તથા રાજાઓ, રાજર્ષિઓ અને અનેક પ્રકારના સદિગ્ધ પુરૂષોના પ્રશ્નો છે તથા જિનેશ્વરદેવે આપેલા જવાબો છે આમા દ્રવ્ય, ગુણ ક્ષેત્ર, કાળ, પર્યાય, પ્રદેશ, અનુગમ, નિક્ષેપણ નય પ્રમાણ સુનિપુણ ઉપક્રમપૂર્વક યથાસ્થિત ભાવનુ પ્રતિપાદન છે, દેવેન્દ્રોથી પૂજિત હોવાથી સૌને માટે શ્રદ્ધેય છે, સસાર સમુદ્રથી તારનાર છે, અજ્ઞાનાધકારનો નાશક છે ઈહા-બુદ્ધિ

તથા મતિનો વાંક છે એક જ શ્રુતસ્કંધ છે, સાધિક એ અધ્યયન છે, દશ હજાર ઉદ્દેશક તથા દશ હજાર સમુદ્દેશા છે છત્રીસ હજાર પ્રશ્નો અને ચોરાશી હજાર પદ છે

(૬) જ્ઞાતાધર્મકથા–આ છઠ્ઠું અંગ છે જેમા ઉદા હરણભૂત પુરૂષોના નગરો, ઉદ્યાનો, ચૈત્યો, વનખંડો, રાજાઓ, સમવસરણો, ધર્માચાર્યો, ધર્મકથાઓ, આલોક અને પરલોકના ઋદ્ધિવિશેષો, ભોગપરિત્યાગો, પ્રવ્રજ્યાઓ, શ્રુતપરિગ્રહો, તપો વિધાનો, ઉપધાનો, પર્યાયો, સંલેખનાઓ, ભક્તપ્રત્યાખ્યાનો, પાદપોગમનો, દેવલોકગમનો તથા સુકુલમા જન્મો, બોધિલાભો અને અંતક્રિયાઓના વિષયો છે બે શ્રુતસ્કંધ, ઓગણત્રીશ અધ્યયનો અધ્યયનો બે પ્રકારના છે ચારિત્ર અને કલ્પિત ધર્મકથાના દશ વર્ગો છે તેમા એક એક ધર્મકથામા ૫૦૦, ૫૦૦ આખ્યાયિકો છે, તેમા પણ બીજી બીજી કથાઓ છે ૨૯ ઉદ્દેશા અને તેટલા જ સમુદ્દેશા છે, તથા સંખ્યાતા લાખ પદો છે, એટલે પાચ લાખ અને છોતેર હજાર પદો છે

(૭) ઉપાસકદશા–સાતમુ અંગ છે આમા શ્રમણો પાસકોના નગરો, ઉદ્યાનો, ચૈત્યો, વનખંડો, રાજાઓ, માતા-પિતાઓ, સમવસરણો, ધર્માચાર્યો, શ્રાવકોના શીલવ્રતો, ગુણવ્રતો, પ્રત્યાખ્યાનો, બોધિલાભો અને અંતક્રિયાઓ છે એક શ્રુતસ્કંધ, દશ અધ્યયન, દશ દશ ઉદ્દેશા તથા સમુદ્દેશા છે તથા અગ્યાર લાખ બાવન હજાર પદો છે

(૮) અંતકૃતદશા–આઠમુ અંગ છે જેમા અંતકૃત પુરૂષોના નગરો, ચૈત્યો, વનખંડો, ધર્માચાર્યો, ધર્મકથાઓ, લોક તથા પરલોકની વૃદ્ધિ, ભોગ પરિત્યાગો, પ્રવ્રજ્યાઓ, શ્રુતપરિગ્રહો, તપો, ઉપધાનો, બહુવિધ પ્રતિમાઓ, ક્ષમા

આર્જવ, માર્દવ, સત્ય, શૌચ, સયમ ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય, સતોષ, સમિતિઓ, ગુપ્તિઓ, અપ્રમાદયોગ, ઉત્તમ સ્વાધ્યાય, જિતપરિષહો તથા ચાર પ્રકારના કર્મોનો ક્ષય થયા પછી થયેલુ કેવળજ્ઞાન આદિને લગતી વાતો છે એક શ્રુતસ્કધ, દશ અધ્યયન, સાત વર્ગો, દશ દશ ઉદ્દેશા તથા સમુદ્દેશા, ૨૩ લાખ ૪ હજાર પદો છે

(૯) અનુત્તરોપપાતિક-અનુત્તર વિમાનમા જવાવાળાઓના નગરો આદિના વર્ણનો છે, એક શ્રુતસ્કધ દશ અધ્યયન, ત્રણ વર્ગ તથા દશ દશ ઉદ્દેશા અને સમુદ્દેશા છે, તથા ૪૬ લાખ ૮ હજાર પદો છે

(૧૦) પ્રશ્ન વ્યાકરણ-આમા ૧૦૮ પ્રશ્નો, ૧૦૮ અપ્રશ્નો તથા તેટલા જ પ્રશ્નાપ્રશ્નો છે વિદ્યાના અતિશયો તથા નાગ કુમાર તથા સુવર્ણકુમારની સાથે થયેલા દિવ્ય સવાદો છે એક શ્રુતસ્કધ, ૪૫-૪૫ ઉદ્દેશા સમુદ્દેશા છે ૯૨ લાખ ૧૬ હજાર પદો છે

(૧૧) વિપાકશ્રુત-આમા સુકૃતકર્મો તથા દુષ્કૃત કર્મોનો ફળ વિપાક છે તે સક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે (૧) દુખવિપાક, ૨)સુખવિપાક, તેમા દશ દશ વિપાક છે ધર્મ અને અધર્મના કારણો, દુખ તથા સુખની પરપરાઓ આદિનુ વર્ણન છે, ૨૦ અધ્યયન તથા એક કરોડ ચોરાશી લાખ અને બત્રીશ હજાર પદો છે

(૧૨) દષ્ટિવાદ-આમા બધાઓનો સમાવેશ છે આ દષ્ટિવાદ પરિકર્મ-સૂત્ર-પૂર્વગત-અનુયોગ અને ચૂલિકારૂપે પાચ પ્રકારનો છે

ઉપર પ્રમાણેની દ્વાદશાંગી છે વર્ણવેલી પદોની સંખ્યામાં ળબળે વધઘટ થવા પામી છે

(પં બેચરદાસ સંપાદિત ભગવતીસૂત્રમાંથી)

જેના પઠનથી, શ્રવણથી, મનનથી, નિદિધ્યાસનથી આત્મામાં હેલા અનાદિકાળના કષાયભાવોનું ઉપશમન, વૈરાયિકભાવોનું મન, ઔદયિકભાવનું નિરસન થઈને આત્મામાં પરમ શાંતિ, સમાધિ જેનાથી થાય તે આગમ છે, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ તપ છે

ગ્રંથની સમાપ્તિ સમયે દ્વાદશાંગીને પણ વંદન કરવામાં આવ્યું છે

શ્રુતદેવી મારા મતિઅજ્ઞાનને નાશ કરનારા થાઓ

કાચબાની જેમ સુંદર છે ચરણકમળ જેના અને નહીં ચોળાયેલા (નિર્મળ) કોરંટ વૃક્ષની કળી જેવી શ્રુતદેવી, વાગ્દેવી, સરસ્વતીદેવી શારદાદેવી મારામાં રહેલ મતિઅજ્ઞાનને નાશ કરનારા થાઓ

શરીરના વર્ણન સાથે શ્રુતદેવી પાસે અજ્ઞાન નાશની યાચના જ્યારે કરવામાં આવી છે, ત્યારે તે શ્રુતદેવીની વિદ્યમાનતામાં શંકા કરવાનો કંઈ પણ અર્થ નથી

સાંસારિક રાગાતિરેક તથા દ્વેષાતિરેકના કારણે દેવભૂમિને પ્રાપ્ત કરેલા દેવો ત્યાં રહીને પણ માનવસમાજ તથા પશુ સમાજનું ભલું-ભૂંડું કરી શકતા હોય છે તથાપિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંપન્ન અહંતો કે સર્વાંશે વિરતિધરો તથા રોમેરોમમાં અહિંસા-સંયમ અને તપોધર્મની આરાધના કરનારાઓ પ્રત્યે ચીન રાખનારાઓ તથા મૃત્યુ સમયે પણ હું આ ભવમાં

કેવળજ્ઞાન ન મેળવી શક્યો તેથી તે રસ્તે ચાલનારા સમ્યગ્ જ્ઞાનની ઉપાસના કરનારા, જીવમાત્રનુ હિત ચિન્તવનારા જીવાત્માઓના સમ્યગ્જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અર્થે સહાયક બનુ તેવો આશય રાખીને દેવગતિમા આવનારા જીવો તે તે વિષયના અધિષ્ઠાતા બને છે અને ભવ્ય જીવોને મદદ કરે છે ખરાબ પદાર્થોની પણ રક્ષા કરનારા અધિષ્ઠાત્રી દેવો તથા દેવીઓ હોય છે; તો પછી સમ્યગ્જ્ઞાનની પણ અધિષ્ઠાતા દેવી કે દેવ હોય તે આબાલ-ગોપાલને માની શકાય તેવી હકિકત છે

પ્રત્યેક તીર્થંકર પરમાત્માના શાસનોપાસકોની રક્ષિકા અધિષ્ઠાત્રી દેવી તથા દેવ હોય છે 'નમો અરિહંતાણં' પદની તથા 'નમો સિદ્ધાણં' પદ આદિની પણ અધિષ્ઠાત્રીઓ જુદી જુદી હોય છે તેવી રીતે અરિહંત પ્રરૂપિત શ્રુતજ્ઞાનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી પણ સૌને માન્ય હોવાથી ભગવતીસૂત્રના અંતમા તે દેવીની પ્રાર્થના કરવી સુસંગત છે પ્રતિક્રમણ જેવી ભાવ આધ્યાત્મિક ક્રિયામા પણ એક નવકારનુ ધ્યાન કરીને શ્રુતદેવીનુ સ્મરણ કરવામા આવ્યુ છે જેમકે –

सुअदेवया भगवइ नाणावरणीय कम्मसंघाय ।
तेसिं खवेउ सययं जेसिं सुअसायरे भत्ती ॥

અર્થ-જે ભાગ્યશાળીઓની સમ્યગ્ શ્રુતજ્ઞાનરૂપી સાગર ઉપર અતૂટ શ્રદ્ધા છે અને પ્રતિસમય, પ્રતિદિવસ જેઓ શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરનારા છે, તેઓને વિઘ્ન કરનારા જ્ઞાનાવરણીય કર્મની હાનિ થાય તે માટે હે શ્રુતદેવી! તમે મારા સહાયક બનો

कमल दल विपुल नयना, कमल मुखी कमल गर्भ समा गौरी ।
कमले स्थिता भगवती, ददातु श्रुतदेवता सिद्धिम् ॥
(સાધ્વીઓને બોલવાની સ્તુતિ)

ઋષભદેવ પરમાત્માના પુત્ર નમિ તથા વિનમિને ઇન્દ્ર
ારાજે હજારો વિદ્યાઓ આપી છે અને તે તે વિદ્યાઓની
ાધના કરીને તેઓ વિદ્યાધર કહેવાયા છે તે વિદ્યાદેવી
મા રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ, વજ્રશૃંખલા, વજ્રાંકુશી અપ્રતિચક્રા,
પદત્તા, કાલી, મહાકાલી, ગૌરી, ગાંધારી, સર્વે શસ્ત્રોને
નારી મહાજ્વાલા, માનવી, વૈરોટ્યા, અચ્છુપ્તા, માનસી,
ામાનસી આ સોળ વિદ્યાદેવીઓ શાસ્ત્રસંમત છે, જેમની
ારાધનાથી સાધક જુદી જુદી વિદ્યાઓને પ્રાપ્ત કરનારો
ાવા પામ્યો છે તેમ છતા પણ જ્યારે તેમની આત્મસાધના
મ આગળ વધી છે ત્યારે પોતાના પુરુષાર્થબળે જ તે
ધકોએ કેવળજ્ઞાન મેળવ્યુ છે

આ સૂત્રના લેખક મહારાય શ્રુતદેવી પાસેથી પોતાના
ત અજ્ઞાનના નાશ થવાની માગણી કરે છે કેમકે ગુરુદેવોના
રણોમા ચાહે ગમે તેટલુ શ્રુતજ્ઞાન કે મતિજ્ઞાન મેળવી શકયા
ઈશુ તો પણ બીજાઓનો ઉપસર્ગ આપણને નડે કે ન નડે
. પણ આત્મામા રહેલુ ઢગવાબધ મતિજ્ઞાનાવરણીય તથા
તજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જ આપણુ દુશ્મન બનેલુ છે, જેના કારણે
ા સમયે મતિઅજ્ઞાન કે શ્રુતઅજ્ઞાન વિશ્વાસઘાત કરશે તે
હેવુ મુશ્કેલ છે, તેથી તે અજ્ઞાન કમજોર પડે તે માટે શ્રુત
વીની સહાયતા સ્વીકારવામા વાધો નથી

પુસ્તકોમા લખેલા અક્ષરો શુ જડ ન કહેવાય ?

જડ અને ચેતનનુ મિશ્રણ જ સંસાર હોવાથી જડની
અસર વિના ચૈતન્ય નથી અને ચેતન્યની અસર જડ ઉપર
ા ના તેમા જુદી જુદી જાતના ફેરફારો ચોક્કસ દેખાઈ રહ્યા
ે જડના પ્રભાવમા આત્મા ફસાયેલો હોવાથી બહુલતાએ
ાત્મા ભ્રાન્ત છે, અજ્ઞાન છે, અવિવેકી, અવિનયી અને પોતાની

જાનો નિર્ણય કરવામા અસમર્થ છે, તેથી પોતાની અનિશ્ચિત
તાના કારણે તે કઈ પણ કરવા કે સમજવા માગતો નથી,
તો પણ તેને અમુક સમયે કે પરિસ્થિતિમા સસારની માયાની
ભયકરતા સતાવ્યા વિના રહેતી નથી માતાપિતાને કે ધર્મ
પત્નીને દિવગત થયે દશ વર્ષ વિતી ગયા હોય અને કયારે
પણ તેમની મીઠી મધુરી સ્મૃતિ પણ સતાવતી ન હોય, તો
પણ કયારેક અગમ્ય કારણે કેમકે વ્યક્તિ વિશેષને માટે પણ
સસાર એકસરખો કોઇનો રહ્યો નથી આજનો ભૂલાઈ ગયેલો
માનવ આવતીકાલે સ્મૃતિપટ પર આવ્યા વિના રહેતો નથી
તે સમયે આપણા સૌ ની વિહ્વલતાનો પાર રહેતો નથી, તેને
દૂર કરવા માટે આજ સુધી જેની ઇચ્છા પણ કરી નથી તે
માતાપિતા કે ધર્મપત્નીનુ ચિત્ર બનાવવાની પ્રેરણા જોરદાર
થાય છે અને તે મુજબ તેમના ચિત્રોને તૈયાર કરાવીને ઘેર
લાવે છે અને સારા સ્થાને મૂકે છે ત્યાર પછી તેમના ગુણોને
તથા અનહદ ઉપકારને યાદ કરીને તે ફોટાને નમે છે, પૂજે છે,
તેમની આગળ નૈવેદ્ય મૂકે છે, ઘીનો દીવો કરે છે, ધૂપ કરે
છે અને છેવટે હર્ષવિભોર બનીને તેમની આગળ નાચે છે,
કૂદે છે અને તેમની આગળ તેમના ગુણગાન કરે છે ધર્મ
પત્નીના ફોટાને જોઈ તેની સેવા યાદ કરે છે, ગુણોને સ્મૃતિમા
લાવે છે અને અવસર આવ્યે આખોમાથી પાણી પણ ટપકાવી
મૂકે છે ઉપર પ્રમાણે આપણા આત્મામા હર્ષ અને શોકની
લાગણીને ઉત્પન્ન કરાવવાની તાકાત જડમા પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહી
છે, તેમજ ધર્મપત્ની સાથે તોફાન મસ્તીમા વીતાવેલી રાત્રિ
ઓની સ્મૃતિ કરાવી માણસને પાગલ બનાવવાની શક્તિ પણ
સ્ત્રીના ફોટામા છે

જે વસ્તુ પર માણસની જેવા પ્રકારની માયા હોય છે તેમા
તે માણસના ભાવોમા પણ ચોક્કસ ફેરફાર થયા વિના રહેતા નથી

વ્યવહારની દૃષ્ટિએ માતા કે પિતાની તસ્વીર ભલે જડ
છતા પણ માનવના હૈયા જ્યારે ભક્તિરસમા તરબોળ
છે ત્યારે તે જડમા રહેલુ જડત્વ સર્વથા ગૌણ બને છે
તેમા માતાનુ કે પિતાનુ ચૈતન્ય મુખ્ય બને છે માટે જ
પ્રસગે સગાવાલા કે હજારો માણસોના ટોળાને ઓળખા
આપતા કહે છે કે આ મારી માતા છે, આ મારા પિતા
આવા પ્રકારના જાત અનુભવો સૌને થઈ રહ્યા છે માટે
માન્યા વિના રહી શકાય તેમ નથી કે આપણા જેવા પ્રાથ
કક્ષાના માનવોને માટે જડનો ઉપકાર નાનો સૂનો નથી

તેવી જ રીતે અનાદિ કાળથી આપણો આત્મા અર્થ
કામની ઉપાસનામા મસ્ત બનીને પોતાના ભવોને નિરર્થ
કર્યા છે કોઈ સમયે તેમના ભોગવટામા જ્યારે માનવને આ
લાગે છે ત્યારે તેના સુષુપ્ત મનમા અર્થ અને કામ ક
પણ કોઈક નવી વસ્તુની સ્મૃતિ થયા વિના રહેતી નથી,
તે છે દેવાધિદેવ અરિહત પરમાત્મા

જીવમાત્રને આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિથી મુક્ત ક
નારા રાગ-દ્વેષ તથા મોહ માયાથી બચાવનારા, કલેશ-
સથી પૂર્ણ સસારમા થોડે કે ઘણે અશે માનવને સુ
બનાવનારા અરિહત પરમાત્માઓની સ્મૃતિ થતા જ તે
મૂર્તિ, તસ્વીર તથા તેમના સ્મરણો જ્યાથી પણ મળે
જઈને પણ તેમના ચરણોમા બેસશે અને કઈક સુખ-શા
અને સમાધિ પણ મેળવશે

માતા-પિતા કે ધર્મપત્નીના ફોટા જેમ જડ છે
પરમાત્માની મૂર્તિ કે તસ્વીર પણ સ્વત જડ હોવા છતા
તેમ. આરોપણ કરેલુ અરિહતતત્વ જ સૌને નવી પ્રે
આપવ મા, આત્માને ચેતનવતો બનાવવામાં તેમ જ પ્

પરિવાર તથા સસારની માયામા અસારતાનુ ભાન કરાવવામા પૂર્ણ સમર્થ છે, જે પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય છે, અને જ્યારે મૂર્તિમા કે ફોટામા તીર્થંકરના આત્માનુ, તેમના કેવળજ્ઞાનનુ તથા તેમના ઉપકારોનુ આપણા આત્મામા સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે તે પરમાત્માઓનુ દ્રવ્ય તથા ભાવપૂજન કરવાનુ મન થાય તે માનવીય જીવનની સ્વાભાવિકતા છે આ સ્વાભાવિકતા બનાવટી નથી કેમકે તિથ કર પરમાત્માની મૂર્ત્તિનુ અથવા પોતાને માન્ય પૂજ્ય ગુરુદેવોના ફોટાના સાનિધ્ય અને સામીપ્ય દ્વારા જેમ જેમ ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનનો એકીભાવ થતો જાય છે ત્યારે આત્મામા નવી જ જાગૃતિ થાય છે, જેને સૌ કોઈ અનુભવી શકે છે

મૂર્તિમા જડત્વ કે ચૈતન્યની સ્મૃતિ માનવના નહીં કેળવાયેલા કે કેળવાયેલા મન ઉપર આધારિત છે મન યદિ કેળવાયેલુ હશે, સુસસ્કૃત હશે, ધાર્મિકતાનો જિજ્ઞાસુ હશે તથા પૂર્વગ્રહના અભિશાપથી હજારો માઈલ દૂર હશે તો સ્થાપના નિક્ષેપ વડે સર્વત્ર તેને ચૈતન્યના જ દર્શન થવા પામશે અને નહી કેળવાયેલા કે પૂર્વગ્રહના પાપે જ્ઞાનમૂઢ બનેલાને સર્વત્ર જડત્વનુ ભાન થશે

સાસારિક જીવનમા માનવ ગમે તેવો હોશીયાર કે સાવધાન હોય તો પણ ભૂલવુ ન જોઈએ કે તે છદ્મસ્થ છે અને છદ્મસ્થમા રાગાતિરેકતા, દ્વેષાતિરેકતા, માયાતિરેકતા કે પ્રપચાતિરેકતા આદિ દોષોનો ભરમાર હોય છે, તેવી સ્થિતિમા નિરાવલબન ધ્યાનનો દાવો રાખવો નરી અજ્ઞાનતા છે, મતલબ કે-પોતાના મનને પરમાત્માની ભક્તિમા રસતરબોળ કરવુ ભલભલા યોગીઓને માટે પણ કપરૂ કામ છે તેથી સૌને માટે એટલે કે ચોથા, પાચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકે રહેલા ગૃહસ્થોને કે

મુનિ જોને માટે પણ પરમાત્માના ચરણોમા બેસીને કરેલા કે સેવેલા અપરાધોની માફી માગવી અને વીતરાગતાનુ ધ્યાન કરવુ

ઉપરોક્ત રીતે પોથી કે તાડપત્રમા રહેલા અક્ષરો જડ છે, તેમા ફ્રેસ્લાપણુ નથી, તો પણ ભૂલવુ ન જોઈએ કે- તે દ્વારા આત્મામા જાગૃતિ આવે છે વૈરાગ્ય આવે છે, અને સસારની માયામા રહેતા છતા પણ તેની અસારતાનો ખ્યાલ પણ આવે છે આમા જડનો પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જે સારુ સારુ દેખાઇ રહ્યો છે, તેનો ઈ કાર કઇ રીતે કરાશે ? માટે જ આત્મીય જ્ઞાનનુ મૂળ કારણ દ્રવ્યશ્રુત જ છે આવી સ્થિતિમા દ્રવ્યજ્ઞાનને કે તેની અધિષ્ઠાતી દેવીને સ્મૃતિમા લાવવી તે જૈન શાસનને માન્ય છે

શારીરિક દૃષ્ટિએ કમજોર માણસની સામે રાણા પ્રતાપની તસ્વીર આવતા જ તેમનામા વીર રસનો સચાર થયા વિના રહેતો નથી માવડીના ફોટામા ભક્તિનો પ્રાદુર્ભાવ થાય અને પ્રાણ પ્યારી, મનમોહિની સ્ત્રીની પ્રતિકૃતિને જોતા આખોમા શૃ ગારરસનો ચમત્કાર સર્જાયા વિના રહેતો નથ

આ કારણે જ આપણુ સરળ, પૂર્વગ્રહ વિનાનુ અ મિથ્યાત્વના ચક્રાવે નહીં ચઢેલુ મન કહી આપે છે કે મા ચાહે યોગી હોય કે જ્ઞાની હોય, તપસ્વી હોય કે ઉધે લટકનારા અવધૂત હોય તો પણ સમયે સમયે તેમનામા વૈકારિક કે સચારિત ભાવોમા જડનુ જ કારણ છે, માટે અ આકારો, મૂર્તિઓ કે ફોટાઓનો ત્યાગ કરીને માનસિક જીવ શુદ્ધ બનાવે તેવા ફોટાઓ, મૂર્તિઓ કે પુસ્તકોની ઉપા અવશ્ય કરવી, તેમા જ સૌનુ હિત સમાયેલુ છે

યોગોદ્વહન માટે અન્તેવાસિત્વ જરૂરી છે

શરીર સાથે સબધ રાખનારી ભોજનક્રિયાની વિધિ છે, શયનની પણ વિધિ છે ઇત્યાદિ કોઇ પણ વસ્તુને ગ્રહણ કરવા માટે કે ક્રિયા કરવા માટેનો વિધિ નિશ્ચિત છે છેવટે લક્ષ્મી અને વિદ્યા મેળવવા માટેનો પણ વિધિ છે વિધિપૂર્વક કરાતી કોઇ પણ ક્રિયા શરીરને તથા વ્યવહારને તુષ્ટ પુષ્ટ કરે છે અન્યથા શરીર રોગિષ્ટ બનશે, વ્યવહાર કલકિત અને વ્યાપાર હાનિપ્રદ બનશે

તેવી રીતે આત્માના શુદ્ધતમ પ્રયોગને માટે જે શ્રુતજ્ઞાન ગ્રહણ કરવાનુ છે, તેના માટે વિધિવિધાન હોય ત સ્વાભાવિક છે કેમકે અનાદિકાળથી આત્માને સમ્યગ્જ્ઞાનનો અભાવ રહ્યો છે કદાચ કોઇક ભવે સમ્યગ્દર્શનની હાજરીમા તેની પ્રાપ્તિ થઇ હશે તો પણ દર્શનના વમનમા જ્ઞાનનુ પણ વમન થઈ ગયુ હોય છે, તેથી આ ભવમા તેનુ અનુસરણ થવા ન પામે તે માટે જ વિધિવિધાનપૂર્વક જ્ઞાન મેળવવાની આવશ્યકતા નકારી શકાય તેમ નથી

ગુરુદેવોના ચરણોમા અન્તેવાસિત્વ પ્રાપ્ત કર્યા વિના સમ્યગ્બોધ લગભગ દુર્લભ મનાયો છે મનસ્વીપણે હજારો ગાથાઓ, શ્લોકો ગોખી લેવા કે રચી લેવી અથવા એકાદ ગાથા પર કલાકો સુધી વ્યાખ્યાતા થવુ તે કદાચ સરળ હોઇ શકે, પરતુ મન, વચન અને કાયાની વક્રતાના ત્યાગપૂર્વક આત્મા, મન, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો અને શરીરનુ સમ્પૂર્ણ સમર્પણ ઘણુ જ અઘરૂ હોવાથી અન્તેવાસિત્વ દુશકય દુરારાધનીય બને તે માનવા જેવી હકીકત છે તેથી જ તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે તેવા પ્રકારની કષ્ટસાધ્ય તપશ્ચર્યા અને કડકમા કડક અનુશાસનની

સુલભતા થવા પામશે માટે જ ગુરુ અને શિષ્યનુ તથા સિદ્ધ અને સાધકનુ એકીકરણ કરાવી આપે તેને અન્તેવાસિત્વ કહેવાય છે

જેના કારણે આજનો સાધક આવતી કાલે સિદ્ધિ મેળવે તથા આજનો શિષ્ય આવતી કાલે ગુરુપદ પામે તે માટેની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાનુ આધકારણ જ ઉપધાનમય યોગોદ્વહન છે તે વિના તો સાધક કદાચ પુણ્યકર્મે ગુરુ બનવા પામશે તો પણ તેનુ ગુરુત્વપદ કલંકિત, રાગદ્વેષમય બને, સૌ શિષ્યોને દ્રવ્ય તથા ભાવ પ્રમાદની બક્ષીસ દેવાવાળુ જ થશે

દીક્ષિત અવસ્થાને શિક્ષિત કરવા માટે પણ યોગોદ્વહનની આવશ્યકતા સ્વીકાર્ય છે અન્યથા શિક્ષા વિનાની દીક્ષા સ્વ-પર ઘાતક બનશે અને સમાજને કલેશ તથા કકાસની બક્ષીસ આપશે, ત્યારે જ તો ' જ્ઞાનક્રિયાભ્યા મોક્ષ ' આ જૈન સૂત્ર જ જયવતુ બને છે યોગોદ્વહનમા પઠન-પાઠન અને સ્વીકૃત ચારિત્રમા એકાગ્રતા સાધવા માટેની ક્રિયાઓનો સમાવેશ થયેલો છે

શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગોદ્વહનમા ઉદ્દેશ-સમુદ્દેશ અને અનુજ્ઞાનુ વિધાન છે ગુરૂ પોતાની જ્ઞાનપર પરાની અનુજ્ઞા જે શિષ્યને દેવા માગે છે તેની પરીક્ષા જ ઉદ્દેશ અને સમુદ્દેશમા સમાયેલી છે, જ્યારે તે સાધક આ બન્નેમા પોતાની પરિપક્વતાની ખાત્રી ગુરુને આપે છે ત્યારે જ ગુરૂ મહારાજ તેને સૂત્રોની અનુજ્ઞા આપવા માટે તૈયાર થાય છે તે આ પ્રમાણે ' હે શિષ્ય ! અમુક સમયની મર્યાદામા તારે આ પાઠ કરવાનો છે આવી આજ્ઞાને ઉદ્દેશક્રિયા કહેવાય છે નવુ નવુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની તમન્નાવાળો શિષ્ય, ગુરુના આપેલા પાઠને પ્રમાદ

प्रशस्ति

वृद्धिचन्द्रगुरो पार्श्वे, भावनगर संस्थिते ।
दीक्षित शिक्षितो जातो, मुनिधर्मे समाहित ॥ १ ॥

संयमपालने श्रेष्ठो गुप्ति समिति रक्षक ।
अहिंसा धर्म रक्षाय सदोद्यमी हितावह ॥ २ ॥

ज्ञानी ध्यानी तथा त्यागी जितेन्द्रिय सदा शमी ।
आचार्यो धर्मसूरीशो, वर्ण्योऽभूज्जनशासने ॥ ३ ॥

विद्याविजय शिष्योऽभूद्-भव्यस्तस्य महात्मन ।
वक्तृत्वशक्ति सम्पन्न प्रथितोऽस्ति महीतले ॥ ४ ॥

ब्रह्मनिष्ठ सदा दान्तोऽहिंसाधर्मप्रचारक ।
शासनदीपने ख्यातो-देहकान्ति सुशोभित ॥ ५ ॥

एतादृशो गुरो पादे-कराची सिन्ध देशगे ।
(१९९४) वेदाङ्कद्वयमोक्षाब्दे वक्रमे मृग मासके ॥ ६ ॥

शुक्लपक्ष दशम्याञ्च दीक्षितोऽस्मि स्वभावत ।
अलसो मन्द बुद्धिश्च तथाप्यध्ययने श्रमी ॥ ७ ॥

व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्रस्य यथामति विवेचक ।
कुत्रोऽपि स्खलितोऽभूव चेत् क्षाम्यो भवता तदा ॥ ८ ॥

षटत्रि शून्यद्वयेवर्षे (२०३६) शारदपूर्णिमा दिने ।
अधेर्या मोहमय्याश्च, फलितोऽद्य मम श्रम ॥ ९ ॥

गुरुर्देवो, गुरुर्देवो-गुरुर्देवो जगत्त्रये ।
गुरुकृपा प्रसादेन-सर्व [समीहिते भवेत् ॥ १० ॥

[illegible]

[illegible]

તા. ૧૧-૧૦-૮૦ —[illegible] સૂરિ

ભગવતીસૂત્ર [illegible] [illegible] 'હૈયાનાં [illegible]' [illegible]

[illegible] —જૈનાચાર્ય શ્રી વિજય[illegible]સૂરિજી

ભગવતીસૂત્ર સાર સંગ્રહના ભાગ [illegible] સુંદર [illegible] તથા [illegible] ભાવના [illegible] આનંદ [illegible] થયા વિના રહેતી નથી

[illegible] ભુવન, અમદાવાદ
તા. ૧-૧૦-૮૦ —જૈનાચાર્ય શ્રી [illegible]સૂરિ

ભગવતીસૂત્ર સાર સંગ્રહનો બીજો ભાગ મળ્યો, આપના [illegible] આ ગ્રંથમાં ભગવતીસૂત્રના કઠિન વિષયોને સરળ બનાવી સમજાવવાનો આપનો પ્રયત્ન અનુપમ છે વિવેચન શૈલી

[illegible]

[illegible]

[illegible] ભગવતી સૂત્ર [illegible]

આ ભગવતીસૂત્ર દ્રવ્યાનુયોગ [illegible] આગમ છે તેને સરલ અને આગમાનુસારી ભાષામાં વિવેચન કરીને [illegible] જૈન સમાજની સારી [illegible] કરી છે, તે માટે તેમને અનુમોદન અને ધન્યવાદ [illegible] દ્રવ્યાનુયોગનું ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરી [illegible] દ્વારા તેમાં [illegible] છે, તે તમારા [illegible] આપી રહ્યા છે

મારી એક જ પ્રાર્થના છે કે ભગવતીસૂત્રની જેમ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રને પણ હાથમાં લેશો અને આની જેમ યોગ્ય ન્યાય આપશો તેવી મને પૂર્ણ આશા છે

ગોડી પાર્શ્વનાથ મંદિર —જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયમનોહરસૂરિ
પૂના-૨

તમે ત્રણ ભાગ દ્વારા ભગવતીજી સૂત્રના સારને ગ્રહણ કરવા તથા આબાલ ગોપાલને ઉપયોગી નીવડે તે માટે કરેલ સત્પ્રયત્ન સ્તુત્ય છે આવા પરમપવિત્ર કઠિન આગમસૂત્રને સાર્થ કરવો તે ઘણુ જ મુશ્કેલીભર્યું છતા તમોએ સારી રીતે કરેલ તે બદલ ધન્યવાદ

ખેડા (ગુજરાત) જૈનાચાર્ય
ભાદરવા વદિ ૧૪ શ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરિ

આપશ્રીએ પાઠવેલ ભગવતી સૂત્રનો ત્રીજો ભાગ મેળનીને મને ઘણો જ આનન્દ થયો છે આવો પરિશ્રમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે

સુરત–આસો શુદિ ૪ સાધ્વીજી શ્રી ઓકારશ્રીજી મ

પચમાગ શ્રી ભગવતીસૂત્ર જેવા ગહન વિષય અને નિત્યાભિનય જ્ઞાન ધરાવતા આગમ ગ્રથ માટે અમે શુ અભિપ્રાય આપી શકીએ ? છતાં પૂર્વ જ્ઞાન ક્ષયોપશમના યોગે એટલુ તો જરૂર કહી શકીએ કે આ આગમસૂત્રનુ વિવેચન સર્વોપયોગી છે એક માત્ર સિંહાવલોકન કરતોજ આ ગ્રન્થ નયનરમ્ય તો લાગ્યો જ પણ સુવાચ્ય અને ચિંતનીય દેખાયો અમારા જેવાઓને માટે સુદર સ્વાધ્યાયનુ સાધન પૂરૂ પાડ્યુ છે માટે ગ્રન્થ

પરમાદરણીય છે, સાથે સાથે 'સિદ્ધશિલાના સોપાન', 'મુક્તિદ્વાર' તથા 'કેવળજ્ઞાનની પગદંડી' પુસ્તકો અત્યુત્તમ છે

માણસા ૧૩-૧૦-૮૦ — સાધ્વી વસંતપ્રભાશ્રી 'સુતેજ'

अभी अर्से के बाद भिजवाई हुई आपकी पुस्तकें देखकर अति आनन्द हुआ। भगवती सूत्र देखकर तथा पढ़कर आनन्द की सीमा न रही। भगवतीसूत्र पर इतना सुन्दर विवेचन कहीं भी देखने में नहीं आया। कृपया इन सब पुस्तकों का हिन्दी भाषांतर करवाने का प्रयास अवश्य करें

वस्तुपाल उपाश्रय — साध्वी राजेन्द्रश्री
प्रतापगढ़ (राजस्था)

શ્રી ભગવતીસૂત્ર એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી મ. તથા ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રશ્ન-પ્રત્યુત્તરનો અપૂર્વ ખજાનો આ ખજાનાને સરલ ભાષામાં ખોલવાનો પૂ. પન્યાસજી ભગવંતનો પ્રયાસ અપૂર્વ પ્રશંસનીય છે જિજ્ઞાસુઓને માટે ઉપકારક આ ગ્રંથ છે

અમદાવાદ — સાધ્વી નિર્મળાશ્રી M. A.
તા. ૨-૧૦-૮૦ — (સાહિત્યરત્ન)

પુસ્તકો મળ્યા અમારા જેવા અલ્પજ્ઞોને શુ અભિપ્રાય દેવાનુ હોય? છતા કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે આપશ્રીનુ બધુય સાહિત્ય હિન્દી ભાષામા શીઘ્રતાથી રૂપાતર થાય

–સાધ્વી મૃગનયનાશ્રી

આપે મોકલાવેલો 'ભગવતીસૂત્ર સાર સગ્રહ'નો ત્રીજો ભાગ પણ મળ્યો છે તે જોઇને ઘણો જ આનદ થયો છે આપે આ ગ્રથમા સામાન્ય જન પણ સમજી શકે એવી રીતે જૈન આગમના ગહન વિષયને સરળ કરીને રજુ કર્યો છે, તે ઉત્તમ કાર્ય થયુ છે આમા અત્યત ધીરજ અને સતત લગન વર્તાઈ આવે છે અન્યથા આવુ કઠણ કાર્ય સરળ બને નહીં

L. D Institute of Indology
ગુજરાત યુનિવર્સિટી પાસે –દલસુખ માલવણીયા
અમદાવાદ

આ પુસ્તકના ભાગો તૈયાર કરવામા આપે શ્રી ભગવતી સૂત્રના વિષયોનુ અવગાહન કરવામા અને તેનો સાર તારવીને એને સગ્રહરૂપે તૈયાર કરવામા કેટલી મહેનત કરી હશે, તે પુસ્તક જોતા જણાઈ આવે છે આ માટે આપને હાર્દિક અભિનદન ઘટે છે આપના હાથે આ કામ સ્થાયી, મહત્ત્વનુ થયુ તેથી બહુ આનદ થાય છે

અમદાવાદ –રતિલાલ દીપચદ દેસાઇ

योगोद्वहन के अभावमें अभ्यास से वंचित साधु-साध्वी वर्ग, तथा द्रव्यानुयोगरसिक वर्गकी प्यास छिपानेमें समर्थ परमश्रुतसागरस्वरूप, पंचमांग श्री भगवतीसूत्र जैसे द्रव्यानुयोगके श्रेष्ठतम आगमग्रंथ के गहनतम सूक्ष्म विषयो पर गहरे चिंतन एवं परिश्रम से मथन करके सार-संग्रहरूप प्रस्तुत स्तुत्य प्रकाशन आबाल-वृद्ध सर्वोपयोगी बनते हुए प्रसिद्धि प्राप्तकर लेखक के श्रमको सफल करे यही शुभेच्छा

-मुनि अरुणविजय

શ્રી ભગવતી સૂત્ર સાર સંગ્રહ : ભાગ-પાંચમો

સમાપ્ત

योगोद्वहन के अभावमें अभ्यास से वचित साधु-साध्वी वर्ग, तथा द्रव्यानुयोगरसिक वर्गकी प्यास छिपानेमें समर्थ परमश्रुतसागरस्वरूप, पचमाग श्री भगवतीसूत्र जैसे द्रव्यानुयोगके श्रेष्ठतम आगमग्रथ के गहनतम सूक्ष्म विषयो पर गहरे चितन एव परिश्रम से मथन करके सार-सग्रहरूप प्रस्तुत स्तुत्य प्रकाशन आबाल-वृद्ध सर्वोपयोगी बनते हुए प्रसिद्धि प्राप्तकर लेखक के श्रमको सफल करे यही शुभेच्छा

–मुनि अरुणविजय

શ્રી ભગવતી સૂત્ર સાર સંગ્રહ : ભાગ-પાંચમો

સમાપ્ત

પુસ્તકો મળ્યા અમારા જેવા અલ્પજ્ઞોને શુ અભિપ્રાય દેવાનુ હોય ? છતા કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે આપશ્રીનુ બધુય સાહિત્ય હિન્દી ભાષામા શીઘ્રતાથી રૂપાંતર થાય

–સાધ્વી મૃગનયનાશ્રી

આપે મોકલાવેલો 'ભગવતીસૂત્ર સાર સ ગ્રહ'નો ત્રીજો ભાગ પણ મળ્યો છે તે જોઈને ઘણો જ આન દ થયો છે આપે આ ગ્ર થમા સામા ય જન પણ સમજી શકે એવી રીતે જૈન આગમના ગહન વિષયને સરળ કરીને રજુ કર્યો છે, તે ઉત્તમ કાર્ય થયુ છે આમાં અત્ય ત ધીરજ અને સતત લગન વર્તાઈ આવે છે અન્યથા આવુ કઠણ કાર્ય સરળ બને નહીં

L D Institute of Indology
ગુજરાત યુનિવર્સિટી પાસે –દલસુખ માલવણીયા
અમદાવાદ

આ પુસ્તકના ભાગો તૈયાર કરવામા આપે શ્રી ભગવતી સૂત્રના વિષયોનુ અવગાહન કરવામા અને તેનો સાર તારવીને એને સ ગ્રહરૂપે તૈયાર કરવામા કેટની મહેનત કરી હશે, તે પુસ્તક જોતા જણાઈ આવે છે આ માટે આપને હાર્દિક અભિન દન ઘટે છે આપના હાથે આ કામ સ્થાયી, મહત્ત્વનુ થયુ તેથી બહુ આન દ થાય છે

અમદાવાદ –રતિલાલ દીપચ દ દેસાઇ

પરમાદરણીય છે, સાથે સાથે 'સિદ્ધશિલાના સોપાન', 'મુક્તિનું દ્વાર' તથા 'કેવળજ્ઞાનની પગદંડી' પુસ્તકો અત્યુત્તમ છે

ધ્રાંગધ્રા ૧૩-૧૦-૮૦ સાધ્વી વસંતપ્રભાશ્રી 'સુતેજ'

लंबे अर्से के बाद भिजवाई हुई आपकी पुस्तकें देखकर अति आनंद हुआ। भगवती सूत्र देखकर तथा पढ़कर आनंद की सीमा न रही। भगवतीसूत्र पर इतना सुंदर विवेचन कहीं भी दिखने में नहीं आया। कृपया इन सब पुस्तकों का हिन्दी भाषांतर करवाने की प्रयत्न अवश्य करें

वस्तुपाल उपाश्रय साध्वी राजेन्द्रश्री
प्रतापगढ़ (राज्स्था)

શ્રી ભગવતીસૂત્ર એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી મ. તથા ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રશ્ન-પ્રત્યુત્તરનો અપૂર્વ ખજાનો આ ખજાનાને સરળ ભાષામાં ખોલવાનો પૂ. પન્યાસજી ભગવંતનો પ્રયાસ અપૂર્વ પ્રશંસનીય છે જિજ્ઞાસુઓને માટે લાભદાયક આ ગ્રંથ છે

અમદાવાદ સાધ્વી નિર્મળાશ્રી M. A.
તા. ૨-૧૦-૮૦ (સાહિત્યરત્ન)

પુસ્તકો મળ્યા અમારા જેવા અલ્પજ્ઞોને શુ અભિપ્રાય દેવાનુ હોય ? છતા કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે આપશ્રીનુ બધુય સાહિત્ય હિન્દી ભાષામા શીઘ્રતાથી રૂપાતર થાય

–સાધ્વી મૃગનયનાશ્રી

આપે મોકલાવેલો 'ભગવતીસૂત્ર સાર સ ગ્રહ'નો ત્રીજો ભાગ પણ મળ્યો છે તે જોઇને ઘણો જ આનદ થયો છે આપે આ ગ્રથમા સામાન્ય જન પણ સમજી શકે એવી રીતે જૈન આગમના ગહન વિષયને સરળ કરીને રજુ કર્યો છે, તે ઉત્તમ કાર્ય થયુ છે આમા અત્યત ધીરજ અને સતત લગન વર્તાઈ આવે છે અન્યથા આવુ કઠણ કાર્ય સરળ બને નહીં

L. D Institute of Indology
ગુજરાત યુનિવર્સિટી પાસે –હરસુખ માલવણીયા
અમ દાવાદ

આ પુસ્તકના ભાગો તૈયાર કરવામા આપે શ્રી ભગવતી સૂત્રના વિષયોનુ અવગાહન કરવામા અને તેનો સાર તારવીને એને સ ગ્રહરૂપે તૈયાર કરવામા કેટલી મહેનત કરી હશે, તે પુસ્તક જોતા જણાઈ આવે છે આ માટે આપને હાર્દિક અભિ નદન ઘટે છે આપના હાથે આ કામ સ્થાયી, મહત્ત્વનુ થયુ તેથી બહુ આનદ થાય છે

અમદાવાદ –રતિલાલ દીપચદ દેસાઇ

પરમાદરણીય છે, સાથે સાથે 'સિદ્ધશિલાના સોપાન', 'મુક્તિનું દ્વાર' તથા 'કેવળજ્ઞાનની પગદંડી' પુસ્તકો અત્યુત્તમ છે

પ્રાગધ્રા ૧૩-૧૦-૮૦ સાધ્વી વસંતપ્રભાશ્રી 'સુતેજ'

लबे अर्से के बाद भिजवाई हुई आपकी पुस्तकें देखकर अति आनन्द हुआ। भगवती सूत्र देखकर तथा पढकर आनन्द की सीमा न रही। भगवतीसूत्र पर इतना सुंदर विवेचन कही भी दिखने मे नही आया। कृपया इन सब पुस्तकों का हिंदी भाषांतर करवाने की प्रयत्न अवश्य करें

वस्तुपाल उपाश्रय साध्वी राजेन्द्रश्री
प्रतापगढ (राज्स्था)

શ્રી ભગવતીસૂત્ર એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી મં તથા ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રશ્ન-પ્રત્યુત્તરનો અપૂર્વ ખજાનો આ ખજાનાને સરળ ભાષામાં ખોલવાનો પૂ પંન્યાસજી ભગવંતનો પ્રયાસ અપૂર્વ પ્રશંસનીય છે જિજ્ઞાસુઓને માટે લાભદાયક આ ગ્રંથ છે

અમદાવાદ સાધ્વી નિર્મલાશ્રી M A
તા ૨-૧૦-૮૦ (સાહિત્યરત્ન)

પુસ્તકો મળ્યા અમારા જેવા અલ્પજ્ઞોને શુ અભિપ્રાય દેવાનુ હોય? છતા કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે આપશ્રીનુ બધુ ય સાહિત્ય હિન્દી ભાષામા શીઘ્રતાથી રૂપાતર થાય

–માધ્વી મૃગનયનાશ્રી

આપે મોકલાવેલો 'ભગવતીસૂત્ર સાર સગ્રહ'નો ત્રીજો ભાગ પણ મળ્યો છે તે જોઇને ઘણો જ આનદ થયો છે આપે આ ગ્રથમા સામાન્ય જન પણ સમજી શકે એવી રીતે જૈન આગમના ગહન વિષયને સરળ કરીને રજુ કર્યો છે, તે ઉત્તમ કાર્ય થયુ છે આમા અત્યત ધીરજ અને સતત લગન વર્તાઈ આવે છે અન્યથા આવુ કઠણ કાર્ય સરળ બને નહીં

L D Institute of Indology
ગુજરાત યુનિવર્સિટી પાસે –દલસુખ માલવણીયા
અમદાવાદ

આ પુસ્તકના ભાગો તૈયાર કરવામા આપે શ્રી ભગવતી સૂત્રના વિષયોનુ અવગાહન કરવામા અને તેનો સાર તારવીને એને સગ્રહરૂપે તૈયાર કરવામા કેટલી મહેનત કરી હશે, તે પુસ્તક જોતા જણાઈ આવે છે આ માટે આપને હાર્દિક અભિનદન ઘટે છે આપના હાથે આ કામ સ્થાયી, મહત્ત્વનુ થયુ તેથી બહુ આનદ થાય છે

અમદાવાદ –રતિલાલ દીપચદ દેસાઈ

